T.C.

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

BİR GAZETECİ OLARAK ZİYAD EBÜZZİYA (1911 – 1994)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ YILDIZ

Doç. Dr. ALİ SATAN

İSTANBUL 2017

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

BİR GAZETECİ OLARAK ZİYAD EBÜZZİYA (1911 – 1994)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ YILDIZ

Doç. Dr. ALİ SATAN

İSTANBUL 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Mehmet Ali YILDIZ'ın "Bir Gazeteci Olarak Ziyad Ebuzziya (1911-1994)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı Üniversitesi	: Doç. Dr. Ali SATAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Belkıs ULUSOY NALCIOĞLU İstanbul Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 06/07/ 2017 tarih ve 2017/13-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **III**

ÖZET ..... **V**

ABSTARCT ..... **VII**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM **19**

EBÜZZİYA AİLESİ VE TARİHİ **19**

1.Meşhur Ebüzziyalar **20**

1.2.Ebüzziya Mehmed Tevfik **20**

1.3. Abdurrahman Velid Ebüzziya (1884-1945) **29**

1.4. Ebüzziya Ubeydullah Talha (1879-1921) **41**

1.5.Hadiye Ebüzziya (Ruhsan Nevvare) (1884-1913) **43**

1.6 ZÜBEYİR ZİYAD EBÜZZİYA'NIN HAYATI (1991-1994) **44**
a. Çocukluk Yılları (İşgal Yılları) 45
b. Eğitimi 48
c. Aile Hayatı 49
d. Ticaret Hayatı 50

2. BÖLÜM **52**

ZÜBEYİR ZİYAD EBÜZZİYA'NIN GAZETECİLİK, SİYASET VE YAYINCILIK HAYATI **52**

1. Gazetecilik **52**

2.Yazarlık ve Yayıncılık **55**
2.1. Kitaplar, Çeviriler, Makaleler 55

3. Fikirleri ve Projeleri **61**
Batılılaşmak ve Çağdaşlaşmak 62
Laiklik 62
İslam 63
Milliyetçilik 64
Projeleri 65

4.Siyaset 66
27 Mayıs İhtilali Üzerine Ziyad Bey'in Düşünceleri: 67
Ziyad Ebüzziya'nın Demokrasi Üzerine Celal Bayar ile Bir Röportajı 70

5. Avrupa Konseyi Üyeliği 74

6. GENAR Kitapsarayı 77

3. BÖLÜM 82

ZİYAD EBÜZZİYA BEY VE MÜCADELELERİ 82

1. Türkiye Cumhuriyeti ve Basın 82

2. Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Basın ve Sansür 84

2.1.Gazetelere Tebligatlar, Uyarılar, Sansürler ve Kapatmalar 85
2.2. Telgraf, Uyarı ve Sansürler Örnekler 93
2.3. Tasviri Efkar ve Kapatmalar 94
2.4. Bazı Hbaer Konularının Yasaklanması 98
2.5. İsmet İnönü'nün Şahsı ile Alakalı Yasaklar 106
2.6. Savaş Yıllarının İlginç Yayın Yasakları: 107

2.7. Ziyad Ebüzziya Bey'in Milli Şef Döneminin Sansürü Üzerine Görüşleri 109

3. Demokrat Parti Dönemi Basın 113
3.1.İspat Hakkı Krizi 115
3.2. Pulliam Meselesi 120

4. Tasvir'de Uluslararası Basın Hürriyeti 122

5.Türk Basınında Avrupa Kamplarında Bulunan Türk Esirleri 12428

5.1. Esir Kamplarından Mektuplar 134

6. Ziyad Ebüzziya Bey'den Birkaç Makale 137

7. Katledilen Kitapların Öyküsü: Ziyad Bey'in Son Daavası, Son Mücadelesi 145

8. Ziyad Ebüzziya Evrakı 154

SONUÇ 155

BİBLİYOGRAFYA 157

EKLER 163

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında matbuat ve gazetecilik tarihimizde mühim bir yer teşkil eden Ebüzziya ailesinin bu alandaki son temsilcisi olan Ziyad Ebüzziya Bey'in matbuat hayatı incelenmiştir. Diyanet İslam Araştırmaları Merkezi'ndeki özel arşivi ile Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan kendisiyle ilgili belgelerden yararlanılarak ve gazete makaleleri ve röportajları doğrultusunda onun matbuat tarihimiz ile alakalı fikirlerinin yanında Osmanlı Devleti ve yakın tarihimizi içine alacak şekilde matbuat ve devlet ilişkileri ele alınmıştır.

Ziyad Ebüzziya Bey hakkında bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bunların başlıcalarına baktığımızda Ziyad Ebüzziya Bey'in dış politika ile alakalı fikir yazılarını ve makalelerini konu alan, *Ziyad Ebüzziya Dış Politika Yazıları*, (Hazırlayan: Mehmet Emin Gerger, Cemre Yayınları, İstanbul 1994); "Ziyad Ebüzziya Kitabı" üst başlığı ile çıkmış olan ve çeşitli kesimlerden kişilerin Ziyad Bey hakkındaki hatıralarını ve akademik makaleleri kapsayan *Darçağda Bir Çelebi*, (Hazırlayan: Ömer Faruk Şerifoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 1998); Ziyad Ebüzziya evrakında bulunan belgelerin olduğu gibi yayınlanması ve yazarın Ziyad Bey ile yaptığı röportajlara dayalı çıkmış olan *Üstad Ziyad Ebüzziya* (Ramazan Topdemir - Mehmet Emin Gerger, Gerger Yayınları, İstanbul 2016); Ziyad Ebüzziya Bey'in Amcası Velid Ebüzziya Bey ile birlikte çıkarttıkları Tasviri Efkâr gazetesinin II. Dünya Savaşı sırasında izlediği yayın politikası, geçirdiği merhaleler ve polititk gündeme ilişkin makalelerin incelenmesinden oluşan *Tasviri Efkâr Gazetesinin İkinci Dünya Savaşı'na Bakışı 1940-1945* (Orhan Topuz, Selçuk Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkerleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2011, yüksek lisans tezi) gibi çalışmaları görmekteyiz.

Ayrıca Ziyad Ebüzziya hakkında birçok makale kaleme alınmıştır. Bunların arasında Orhan Koloğlu'nun Ziyad Bey ile basın ve matbaa ailesi olarak bilinen Ebüzziya ailesi hakkındaki değerlendirmelerinin yer aldığı "Ebüzziya Ailesinin Son Temsilcisi" başlıklı makalesi (Tarih ve Toplum Dergisi, 127. sayı, Temmuz 1994) önemli bir yer tutmaktadır.

Bizim ise bu çalışmamızda yaptığımız şey, Ziyad Ebüzziya Bey'in basın ve matbaa ile içiçe geçmiş hayatını araştırmak ve bu konular hakkındaki fikirlerini, makalelerini inceleyip aynı konular hakkında farklı bilgiler ve kaynaklar ışığında değerlendirmek olmuştur.

Tez konusunun belirlenmesi ve sonrasındaki araştırma ve inceleme aşasamasında yönlendirilmeleriyle benden yardımlarını hiç esirgemeyen değerli Tez Danışmanım Doç. Dr. Ali Satan Bey'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma süreci içerisinde maddi ve manevi yardımlarından ötürü Bayram Arslan ve Kerim Kale Bey'e teşekkür ediyorum. Gerekli olan kaynak ve tarama süreçlerinde bana her türlü imkânı sağlayan başta Atatürk Kitaplığı çalışanları olmak üzere, Ankara Millet Kütüphanesi çalışanlarına, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına, Beyazıt Kütüphanesi çalışanlarına, eksik kaldığımız noktalarda bizi değerli bilgileri ile destekleyen Ömer Faruk Şerifoğlu ve Ziyad Ebüzziya Bey'in oğlu Talha Ebüziya Bey'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Ziyad Ebüzziya Bey (1991-1994) Tasviri Efkâr ile başlayan yayın hayatında dönemin siyasi şartları, gazetenin tarihsel duruşu ve Ebüzziya Ailesinin muhalif karakterinden ötürü çeşitli baskılarla, sansürle ve kapatma cezaları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

İsmet İnönü dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının en muhalif gazetecilerinden biri olan Ziyad Ebüzziya Bey'in gazetesi 1940-1947 arasında 17 defa kapatılmış ve 35 defa mahkemeye verilmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da esir kamplarında bulunan Türklerin yurda dönmeleri için basın yolu ile kamuoyu oluşturmayı başaran Ziyad Bey böylece birçok Türk esirini kurtarılmasında etkili olmuştur.

Siyasi hayatına 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili olarak başlayan Ziyad Ebüzziya Bey, aynı süreç içerisinde Avrupa Konseyi üyeliğinde bulunmuş ve uluslararası arenada Batı Trakya ve Kıbrıs halklarını müdafaa etmiştir.

1954 yılında Demokrat Parti'de, gazetecilere kendi haberlerini ispat etme hakkı tanıyan "ispat hakkı'' meselesinde patlak veren fikir ayrılığında gazetecileri savunduğu gerekçesi ile partisinden ihraç edilmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey matbaa, gazete, yayıncılık ve siyaset alanında Türkiye Cumhuriyeti'ne birçok katkısı olmuş Tasvir Neşriyatı ve Gen Kitapsarayını kurmuştur. Bunun yanında Türk kültürüne hizmet amaçlı birçok faaliyette bulunmuş olan Ziyad Ebüzziya Bey hayatının son anlarına kadar çeşitli gazete, dergi ve ansiklopedilere matbaa, gazete ve kültürel konular hakkında birçok makale kaleme almıştır. 26 Mayıs 1994 yılında vefat eden Ziyad Ebüzziya Bey, Ebüzziya Ailesinin matbaa ve basın hayatındaki son temsilcisi olarak kalmıştır.

ABSTARCT

Ziyad Ebüzziya the politicalconditions of the period that began with Tasviri Efkârhad struggle with various press cencorship and closure punishments due to the historical stance of the journalist and the opposing character of the Ebüzziya Family.

Ziyad Ebüzziya's newspapaer has been closed 17 and given the court times during the period of Ismet Inonu and Republic people of Party.

During World War II, the Turks in European prison camps tried to create public opinion through the press. With this way, Ziyad Ebüzziya rescued a lot of Turkis prison. Ziyad Ebuzziya who started his political career as a Democrat Party deputy in the 1950 elections, was also a member of the Council of Europe during the same period and defended the rights of Western Thrace and Cyprus in international arena.

In 1954 Ziyad Ebuzziya was dismissed together with his friends, who defended the law granting proof of journailsts.

Ziyad Ebuzziya has made many contributions to Republic of Turkey in the field of printer, newspaper, publishing and policy. He founded Tasvir Nesriyat and Gen Kitapsarayı. Ziyad Ebuzziya who has done many activities for Turk culture wrote a lot of articles to encyylopedia, newspaper, scientific Journal about priter, newspaper, and culturel topics.

Zıyad Ebuzziya who died on 26 May 1994 was the last representative of the Ebuzziya family in printing and press life.

GİRİŞ

Matbaa ve gazete faaliyetleri, ortaya çıktıktan sonra dünya devletlerini ve bu devletleri politik, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden etkileyen bir faktör olarak her zaman güç kazanmış ve günümüzde adeta yasama, yürütme ve yargı erkinden sonra kamuoyuna olan etkisiyle "dördüncü kuvvet" olarak görülmüştür. Matbaanın ortaya çıkışı milattan önceki Asya toplumlarına dayanması ile birlikte bir haberleşme levhası olarak gazetenin ise ilk adımlarını atması günümüzden 3400 yıl önceye dayanmaktadır. İlk defa Mısır'da pişmiş tuğlalardan yapılmış haber levhalarına rastlanılmıştır.[1] Bu levhalarda günün önemli haberlerinden bahsedilmiştir. Bunun yanında aynı uygarlıkta papirüsler üzerine havadisler yazılmıştır. Hatta Mısır firavunlarından olan III. Ramses'in faaliyetleri hakkında tenkitler bugün Türen Müzesi'nde mevcuttur.[2]

Çin ise gazete konusunda çok güçlü bir maziye sahip olarak bilinmektedir. Selim Nüzhet Gerçek "King Pau" gazetesinin 9 asırlık bir mazisi olduğundan bahseder.[3]

Matbaa faaliyetlerini Türk tarihinde ilk kez yürütenlerin Orta Asya'da hüküm sürmüş olan Uygur Türkleri (744-840) olduğunu görmekteyiz. Ürettikleri kağıtlarda kendi alfabelerini kullanmak suretiyle matbaa faaliyetlerinde bulundukları da yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkmıştır.[4]

Uygur Türkleri müteharrik[5] harfler ile kurdukları bu matbaada yüzlerce Uygur kitabını da basmışlardır.[6] Gerek matbaa ve gerekse basılı eserler noktasında Orta Asya'da ileri bir kültür oluşturan Uygur Türklerinin bu önemli kültür mirası kalıntılarını Alman Türkologları Von Le Coq ve Grünwedel tarafından 1902-1907 yılları arasında Turfan 'da yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır.[7]

1925 yılında ise Amerikalı genç bilgin Thomas Francis Carter Newyork'da bastırdığı "The Invention of Priting" adlı eserinde Uygur Türklerinin müteharrik harflerle ilk defa modern matbaayı kullandıklarını ifade etmiştir.[8]

---

[1] Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s.7.
[2] Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbuatı*, Haz: Ali Biranci, Gezgin Kitabevi, Ankara 2002, s.7.
[3] Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s.7.
[4] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, I, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983, s.114.
[5] Hareketli, devingen.
[6] Yılmaz Öztuna, a.g.e. s.114.
[7] Yılmaz Öztuna, a.g.e. s. 114.
[8] Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971, s.20.

Matbaanın dünyaya damgasını vurduğu kıta ise Avrupa olmuştur. 15.yy'da Alman girişimci ve cam ustası olan Gutenberg'in çabaları sonucu kurşundan dökülmüş harflerin yanyana dizilmesi ile 42 satırlık ilk İncil basılmış ve böylece modern matbaanın temelleri de atılmıştır.[9]

Gutenberg'den evvel müteharrik[10] ve ahşap harfleri kullanarak kitap basan Hollandalı Laurens Janszoon gibi girişimciler de bu alanda söz konusudur. Fakat Gutenberg'in metal harfler ile tipografi[11] teknolojisini matbaasında kullanabilmesi Avrupa'da büyük dönüşümlerin temelini atmıştır. Henüz emekleme seviyesinde olan bu matbaalar sayesinde Avrupa'da 15.yy gelmeden evvel 35.000 ile 40.000 arasında kitap basıldığı, 16.yy boyunca ise bu rakamın 150 ile 200 milyon arasında değiştiği bilinmektedir.[12]

Gutenberg'den sonra ardılları Almanya'nın her yerinde matbaalar kurmaya başladılar. Matbaalar ve bu matbaalarda basılan eserlerin Avrupa'nın siyasi ve sosyo-kültürel hayatında oluşturacağı etkiyi o zaman belki de kimse tahmin edemezdi. Milyonlarca eser artık daha ucuza basılıyor ve fikir hayatı daha da canlanıyordu. Bu gelişmeyi Fransız yazar Rebalais 1530 yılında şu şekilde ifade etmiştir:

"Artık okumayan kalmadı. Hırsızlar, cellâtlar, meyhaneciler, seyisler ve halkın aşağı tabakası bile eskinin doktor ve âlimlerinden daha bilgili. Kadınlar ve çocuklar bile okuyor."[13]

15.yy Matbaa çağı olarak Avrupa'da Rönesansa, Reforma ve hatta sonraki ihtilallere zemin hazırlamıştır. Bilginin daha kolay elde edilebilir ve ucuz olması, bunun yanında bilginin, soylu ve ruhban sınıfının tekelinde turtulup halka ulaşması insanoğlunun doğasında bulunan öğrenme güdüsünü pekiştirmiş ve Avrupa insanı artık kendisinin bilgini olmuştur. Bu durum düşünen ve sorgulayan bir sınıfı ortaya çıkarmıştır. Bu sınıfların hedeflerine kilise ve soyluları koyması ise Avrupa'da her alanda yeni bir sayfanın açılacağının habercisidir.

Matbaa Avrupa'da ilerlemesi ve gelişmesini sürdürürken insanoğlunun bekli de en önemli ihtiyacını karşılayacak bir araç halini aldı. Bu ihtiyacın adı ise "haber"di. Matbaanın icadı ve genişlemesinden önce haber dediğimiz kavram daha ziyade devlet

[9] E. Şapolyo, a.g.e. s. 22-23.
[10] Hareketli, devingen.
[11] Eski Yunancada "typos" form; "grafphia" yazmak anlamındadır.
[12] Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 102-103.
[13] Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s. 16.

mekanizmasını elinde tutan zümreyi veya soyluları ilgilendiren ve sadece onların eline geçen bir durumdu. Fakat matbaa ile artık haber alma imkânı halk kitlelerine kadar genişlemiştir. Matbaalarda hazırlanan haberlerin basıldığı kâğıt ile birlikte oluşturduğu nesneye ise "gazete" denilmiştir.[14]

İlk olarak matbaadan çıkma bir gazete ile haber verme geleneğinin İngiltere'de başladığını yine bir İngiliz Tarihçi olan Çanmer ifade etmiştir. "İngiliz Merküri'' (Haber verici) adında 1588 tarihinde basılmış birkaç nüshası bulunan gazetenin başka bir kaydı yoktur.[15] İlk günlük gazete ise Almanya'da "Layıpziger Zaytung'' adında 1660 yılında çıkmıştır.[16]

Osmanlı Devleti'nin medya ve haber sistemini oluşturan matbaa ile tanışması ise II. Beyazıt döneminde olur. Avrupa'da icadından 50 yıl sonra Osmanlı topraklarına giren matbaayı Katoliklerin zulmünden kurtarılan Yahudilerin getirdikleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde Yahudilerin 1550 yılına kadar İstanbul'da 10, Selanik'te ise 7 tane matbaa kurdukları bilinmektedir.[17] Yahudilerin bastıkları eserlerin ön kapağına "II. Sultan Beyazıt Han'ın sayesinde basılmıştır" ibaresinin olması matbaa kurulması ve işletilmesi noktasında müsaade alındığın bir göstergesidir.[18]

Osmanlı topraklarındaki ilk Yahudi eser, Yasef bin Oryo adında bir Yahudi tarafından İbrani Tarihi ile alakalı olarak 1490 yılında İstanbul'da basılmıştır.[19] 1567 tarihinde ise Apuka isimli bir Ermeni Kumkapı'da bir kilisenin akaretinde ilk Ermeni matbaasını Osmanlı'da kurmuştur.[20] Osmanlı Devleti'nde bir başka azınlık olan Rumlar ise kendi matbaalarını 1627 yılında Nikrodemens adında bir papaz eliyle kurmuşlardır.[21]

Yahudi, Ermeni ve Rum azınlıkları sayesinde matbaa ile tanışmış olan Osmanlı Devleti'nin gazete ile ilk teması ise 1683 tarihindeki Viyana Kuşatması sırasında

---

[14] E. Şapolyo, a.g.e. s.12. Bu çeşit haberlerin ilk evrelerine Bizans'ta rastlıyoruz. O dönem duvarlara asılan bu haberlerin Benzerlerini daha sonra Venedikliler yapmışlardır. Bu gazeteler soylulara ait haber alma araçlarıydı. Gazete kelimesinin kökeni ise yine Venedik'te ortaya çıkmıştır. Aslında 1538 yılında basılan bir madeni paranın adı olmakla birlikte basılan haber kâğıtlarının "Gazete" adında ki bu paranın değeri ile verildiğinden ötürü gazete adını almıştır. Bkz. S. N. Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s.8.

[15]Bugün dahi tartışılmakta olan ilk gazete sorunu Avrupa'da İngiliz Merküri olarak gösterilmiştir. Fakat bu konuda Selim Nüzhet Gerçek 1588 tarihini içeren nüshanın bir çarpıtma olduğunu ifade eder. Bkz. S. Nüzhet Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s.8.

[16] E. Şapolyo, a.g.e. s.13.

[17] Ziyad Ebüzziya, *II. Abdülhamit ve Dönemi Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1992, s.112.

[18] Z. Ebüzziya, a.g.e. s. 112.

[19] Server İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1939, s.3.

[20] E. Şapolyo, a.g.e. s.26.

[21] E. Şapolyo, a.g.e. s.26.

olmuştur. Bu kuşatmada günlük çatışma haberlerinin Avusturyalılar tarafından gravürler ile anlatıldığı ve "Flug Sahrift" (uçan sahife) adı verdikleri gazetelerdir.[22]

Azınlıkların kurduğu matbaalar ile alakalı olarak kendi eserlerini ya da dini kitaplarını basmalarına müsaade edilmiş, lakin bu hak Arapça ve Türkçe hiçbir kitap basmamak kaydı konularak verilmiştir.[23]

Osmanlı Devleti ve Türk İslam unsuru ile alakalı olarak matbaa 18. yy başlarına kadar toplum hayatında varlık bulamamıştır. Osmanlı Devleti askeri ve teknik meselelerdeki yeniliklerin alınmasında bir mahzur görmemişse de matbaa konusundan 18. yy başına kadar dini kaygılardan ötürü uzak durmuştur.

Matbaa konusu Avusturya İmparatorunun elçisi Busbecq'in 1560 yılında Osmanlı Devleti ile alakalı gözlemlerinde şu şekilde yer bulmuştur:

"Dünya üzerinde hiçbir millet -top, havan ve daha birçok Hıristiyan icadını kullanarak kanıtladıkları üzere- yabancıların işe yarar buluşlarından faydalanma konusunda Türklerden daha atak olmamıştır. Ne var ki, Türkler matbaa kullanmaya ya da meydan saati dikmeye bir türlü ikna olmazlar, zira kitabın, yani kutsal kitabın, tab edildiğinde artık kitap olmaktan çıkacağını; hayatlarına meydan saati girerse müezzinlerin kudretinin ve eski dinsel ayinlerinin bundan dolayı zayıflayacağını düşünürler."[24]

Osmanlı Devleti'nin matbaa konusundaki yasaklarının sadece dini yayınları kapsadığı, bunun dışında olan yazıların yurt dışından Osmanlı Devleti'ne girdiği bilinmektedir. Sultan III. Murat döneminde verilen bir ferman ile "Frengistan'dan gelen Türkçe, Arapça, Farsça kitapların alımı ve satımına engel olunmaması" emredilmiştir.[25]

Bu ferman 1587 tarihinde Usulüleklides ismi ile basılan kitabın sonunda verilmiştir.[26] Lakin bu hakkın din konulu kitaplarda verilmediğinin bir örneği ise 17.yy İngiltere'den gönderilen bir gemi dolusu Kuran-ı Kerim baskısının Marmara Denizi'ne dökülmesidir.[27] Burada anlaşıldığı üzere din ile alakalı yapılan basımların inanç ve kuralları tahrip etmesinden endişe edilmektedir. Bu sebeple yapılan basımların din

[22] Z. Ebüzziya, a.g.e. s.112.
[23] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Arkadaş Yayınevi, Ankara 2010, s. 59.
[24] B. Lewis, a.g.e. s.58-59.
[25] O. Kologlu, a.g.e. s. 13-14.
[26] Server İskit, *Türkiyede Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul 1939, s.4.
[27] O. Kologlu, a.g.e. s.14.

uleması nezaretinde olması ve basılan eserlerin çoğaltılmadan önce kontrol edilmesi lazım geldiği ortaya çıkmıştır.

Osmanlı toplumunun matbaa hakkıda habersiz olmadığını isinin olduğu Osmanlı tarihçisi Peçevi 17. yy şu şekilde izah etmiştir:

"Kâfirlerin basma hat ile kitap üretmeleri garip bir sanattır ve hakkını vermeli özge icattır. Bu sanatta bin cildin üretimi bir cildin hatla yazılması kadar zahmetli olmaz."[28]

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin matbaa kaygısının ağırlıklı yönü din mevzusu ile alakalı olmuştur. Lakin bu dinin getirdiği bir yasak değil, sadece hızlı üretim sahasında Kuran'ın ve dini kitapların yanlış basılması endişesinden kaynaklanan bir durumudur.

Osmanlı Devleti'nde matbaanın kullanımına, matbaanın icadından 200 sene sonra ancak Nevşehirli Damat İbrahim Paşa sadareti, dönemin şeyhülislamı Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvası ve Sultan III. Ahmet'in fermanı ile müsaade verilmiş, lakin dini eser basmamak kaydı ile bu yol tutulmuştur.[29] Muhakkak ki bu gecikme ile Osmanlı Devleti'nde, ilim alanında ilerleme ve gelişmeleri halka ulaştırma, yani eğitim ve öğretimi tabana hızlı, ucuz ve kolay bir şekilde iletme nimetinde Avrupa'ya nazaran 200 yıl geri kalınmıştır.

Babası 28 Mehmet Çelebi'nin elçilik görevi sırasında onunla Fransa'ya giden Çelebizade Said Efendi, Lale Devrinde Avrupa'ya açılmayı ve tanımayı amaçlamıştır.[30] Genç yaşında babasının yanında kethüda görevi ile Paris'e giden Said Efendi burada gördüğü bütün yenilikleri İstanbul'a döndüğü vakit bazı girişimci kimseler ile uygulama yolunu tutmuştur. Bunların arasında en mühim olanı ise matbaacılıktır. 28 Mehmet Çelebi saraya sunduğu Fransa raporunda geçen yenilikler içerisinde matbaa yoktur.[31] Matbaadan bahsetmeyen Mehmet Çelebi'nin bu icattan haberi olduğu, daha öncesinde bilgi sahibi olduğu düşünülürse raporda bu konunun olmaması malumu ilam etmeme düşüncesindendir.

---

[28] O. Koloğlu, a.g.e. s.14.
[29] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, II. Bölüm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.513.
[30] Müverrih Subhi'nin belirttiğine göre "*Sait Efendi gerçekten de devlet sırlarını korumakta güvenilir ve görevlendirilmiş olduğu padişah hizmetinde gösterdiği beceri, yeterlilik ve uyanıklık ve bağlılık ve sağlamlığıyla hoşa giden eserleri halkın dilinde olan bir kimse idi*." Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Tesavir-i Rical*, s. 30-31
[31] S. N. Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s.46.

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa sadareti süresince ilme ve fenne çok önem vermiş, bilim ve edebiyatı desteklemiştir.[32] Lakin en mühim mesele matbaacılığın yolunu açması olmuştur. Fransa'dan İstanbul'a dönüş yapan Çelebizade Said Efendi Macar asıllı olan İbrahim Müteferrika'nın[33] matbaa sanatını bildiğini öğrenince kendisi ile görüşerek İstanbul'da bir matbaanın kurulmasını sağlamıştır.[34]

Osmanlı Devleti'nde eserler el yazması olduğu için her öğrencinin ulaşması zor ve pahalıydı. Bir de bunun üzerine sınırlı sayıdaki bu kitapların yangınlarda yok olup gitmesi de düşünülürse bilginin korunması için başka zaruri çareler aramayı gerektirmiştir. İbrahim Efendi, Sait Efendi'nin desteği yanında bir de İbrahim Paşa'ya kendisinin hazırladığı "Vesiletü't-tıbaa"[35] eserini İbrahim Paşa'ya sunmuş ve bütün harcamaları kendisi bizzat yapmak kaydı ile müsaade istemiştir.[36]

Viyana'dan getirtilen matbaa teçhizatlarının akabinde, hattatların ve bazı konuya aleyhtar ulemanın muhalefetini engellemek için ise Şeyhülislam Abdullah Efendi'den fetva alınmıştır. Matbaa ile alakalı verilen fetva, İslam dini adına temsilci konumandaki Osmanlı Devleti'nde matbaaya karşı bakış açısını ve dönemin kaygılarını aktarması sebebiyle gayet mühimdir:

"Basma sanatında meharet iddia eden zeyd lügat ve mantık ve hikmet ve heyet ve bunların emsali umum-ı aleyh aliyede telif olunan kitap-huruf ve kelimatının misillerini tahsil ederim dese zeydin bu veçhile amel-i kitabete mübaşeretine şer'an ruhsat var mıdır? Beyan buyurula.

Elcevab Allahualem basma sanatında mahareti olan kimse bir musahhah kitabın huruf ve kelimatını bir kalıba sahihen nakşedip evraka basmakla zamaını kalilde bila

---

[32] İbrahim Paşa Anadolu'nun Nevşehir'in Nissa köyünden İzdin Voyvodası Ali Ağa'nın oğludur. 1688 yılında İstanbul'a gelen İbrahim Paşa sarayda Helvacıyan sınıfdan başlayarak Sadrazamlık mevkiine kadar çıkmıştır. (1717) Patrona isyanı sırasında katledilmiştir. Bkz. Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, s.42.

[33] Macaristan'ın Kolozsvar bölgesinde 1674 yılında doğan İbrahim Müteferrika iyi bir eğitim görmüştü. Orta Macaristan Kralı Tökeli İmre ile Osmanlı Devleti' Avusturya'ya karşı savaşırken birçok esir elde etmiştir. İbrahimMüteferrik esir düşmüş daha sonra ise İstanbul'a gelerek Müslümanlığı kabul etmiştir.(1695) İslam dinini yakından tanıyan ve öğrenen İbrahim Müteferrika birde *Risale-i İslamiye* adıyla eser yazmıştır. Pasarofça Anlaşmasından sonra Sadrazam ile münasebetler kurmuş olan İbrahim Efendi, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Said Efendi'nin teşvikleriyle ilk matbaayı kurmuştur. (1727) Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Lale Devri,* s. 59.

[34] Ahmet Refik Altınay, *Lale Devri,* Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, İstanbul 2010, s.58-59.

[35] Bu eser İbrahim Paşa'ya matbaanın faydalarını anlatan bir eserdir. İçerik olarak kitapların hızlı ve ucuz çoğalta bilineceği, medrese talebelerinin ve halkın daha kolay bir şekilde bilgiye ulaşabileceğini bununla birlikte matbaada basılan eserlerin yazma eserlere göre yazılarının daha okunulabilir ve daha kalıcı olduğu belirtilirken her alanda Avrupa'yı geçmiş Osmanlı Devleti'nin matbaa alanında da aynısını yapması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca İbrahim Müteferrika Matbaa konusundaki İslam dünyasındaki gecikmeyle birlikte dini eserlerin Arapça, Farsça ve Türkçe olarak Avrupa memleketlerinde basılmaya başlandığını bununda ilmi ve İslam'ı tahrif edecek tehlikelere sebep olabileceğini belirtirken aynı zamanda Müslüman memleketlerin bu kitapları almak için parasını Avrupa'ya vereceğini belirtmiştir. Bkz. S. N. Gerçek, *Türk Matbaacılığı,* s. 50-51.

[36] A. R. Altınay, a.g.e. s. 60.

meşakka nusahı kesire hâsıl olup kesereti kütüp rahis baha ile temekküle bahis olur. Bu veçhile faidey-i azimeyi müştemil olmakla ol kimse müsaade olunup birkaç âlim kimseler sureti nakl olacak kitabı tashih için tayin buyurulur ise gayet müstahsene olan umurdan olur. *Ketebehu Abdülfakir Abdullah*"[37]

Mütefferrika'nın matbaası Şirket-i Müdarebe ismiyle akdedilen bir sözleşmeden sonra Darü't Tıbaat'ül Amire adıyla Sultan Selim semtinde de bulunan İbrahim Müteferrika'nın evinde faaliyete başlamıştır.[38]

Matbaada ilk basılan eser Ocak 1729 tarihinde iki cilt halinde "Van Kulu Lügatı"dır.[39] Daha sonra ise sırasıyla Kâtip Çelebi'ye ait olan "Tuhfetü'l kibar fi esfari'l bihar" adlı eser, Ağustos 1729 tarihinde "Tarih-i Seyyah Tercümesi" ve 1703 Mart'da "Tariul–hinde'l garbi el müsemma bi hadis-i neile Kitab-ı İklim-i Cedit" adlı eserler basılmıştır.[40]

İbrahim Müteferrika'nın matbaasında bastığı en önemli eser ise Katip Çelebi'nin Cihannüma adlı eseridir. Bu eser şeyhülislam Ebülhayr Ahmed Efendi'nin onu İbrahim Müteferrika'ya vermesi ve önemini arz etmesi ile 698 sahife olarak 3 Temmuz 1732 tarihinde basılmıştır. [41] 1732 yılından sonra Said Mehmed Efendi'nin matbaadan ayrılması üzerine matbaanın kullanım hakları İbrahim Müteferrika'ya geçmiştir.[42] 1733 tarihinde ise yine şeyhülislam Ebülhayr Ahmed Efendi'nin yardımı ile Katip Çelebi'nin Takvimü't Tevarih adlı eseri basılmıştır. Bundan başka ise Naima Tarihi ve Raşid Tarihi basılmıştır. İbrahim Müteferrika'nın matbaasında bastığı son eser ise 1736 yılında başlayan Avusturya ve Rusya seferlerinde Bosna vilayetine saldıran Avusturya'ya karşı mücadele eden Bosna Valisi ve daha sonraki Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın gazasını anlatan Bosnalı Ömer Efendi tarafından kaleme alınmış olan "Ahval-i Gazavat der diyar-ı Bosna" eseridir.[43]

[37] İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e. s.514.
[38] İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e. s.514.
[39] Birinci cildi 666 sayfa ve ikinci cildi 756 sayfa olduğu bilinen *Van Kulu Lügatı* gayet hacimli bir eser olduğundan matbaa fenni dışında kopya edilmesi gayet zor bir eserdir. Bu eser 1002 yılında vefat eden İmam Ebu Nasır İsmail bin Hamadül Cevheri El- Farabi'ye ait olan *Sıhahı Cevheri* eserinin Manisa Müftüsü ve Medine Kadısı olan Vankulu lakaplı Mehmed Efendi'nin tercümesidir. Bkz. S. N. Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, s. 60-61.
[40] İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. s. 514-515.
[41] İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. s. 516.
[42] İ.H.Uzun çarşılı, a.g.e. s. 516.
[43] İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. s. 517.

1745 yılında vefat eden İbrahim Müteferrika arkasında matbaa işlerini yürütecek iki kişi yetiştirmiştir. Bunlar Rumeli Kazası kadılarından İbrahim Efendi, Anadolu kadılarından Ahmed Efendi'dir.[44]

Lale Devri'ni müteakip yaşanan vakıalar ve Sultan I. Mahmud'un vefatı sonrası matbaada bir duraklama hissedilmiştir. Tahta geçen Sultan III. Osman, Kadı İbrahim Efendi'ye matbaanın devamı ile alakalı yeni bir ferman verdiyse de Kadı İbrahim muvaffak olamamıştır. Kesintiler ile akamete uğramak üzere olan Müteferrika matbaasının Fransızlar tarafından Kadı İbrahim'in terekesinden satın alınacağı havadisi üzere Divanı Hümayun Beylikçi'si olan Raşid Mehmed Efendi ile Vakanüvist Vasıf Efendi talip olmuşlardır.[45] Sadrazam Halil Hamit Paşa durumu Sultan I. Abdülhamit'e takdim etmiş ve olumlu cevap almıştır.[46]

Müteferrika matbaasında birkaç tarihi eser basılmışsada istenilen verim artık alınamamıştır. Vasıf Efendi'ninde ayrılmasından sonra tashih işine Gelenbevi İsmail Efendi getirilmiş fakat Müteferrika matbaası artık çalışamaz hale gelmiştir.

Bu sıralarda tahta çıkan Sultan III. Selim dönemi boyunca bilim ve teknik alanında bir hareketlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Yenilikçi bir padişah olan Sultan III. Selim fenni harp, fenni lağım, istihkâmcılık ve muhasara fenni ile alakalı Fransızca eserlerin çevirisini de yaptırmıştır. Bu eserler Müteferrika matbaasında basılmıştır.

Matbaanın eskimiş hali ve kullanılamaz durumundan ötürü matbaada 1794 yılından sonra eser basılmamıştır.[47] Müteferrika matbaasını İbrahim Müteferrika on yıl, Kadı İbrahim Efendi iki yıl, Raşid Efendi ise dört yıl işletmiştir.[48]

Fakat bu dönemin sonlarında Fransız Sefaretinde kurulan matbaada askerlik ve donanma ile alakalı iki eser ve birde Türkçe lügat basılmıştır.[49] Mühendishane talebelerinin kitap ihtiyaçlarını karşılamak adına "Mühendishane Matbaası'' kurulmuş, 1802 yılında ise Üsküdar'da "Darüt Tıbaa'' adıyla 1831 yılına kadar varlığını devam ettirecek olan yeni bir matbaa kurulmuştur.[50] Bu matbaa da bir başka yenilikçi Sultan II. Mahmut tarafından Beyazıt'a taşınarak adı Takvim-i Amire olmuş, daha sonra Sultan

[44] E. Şapolyo, a.g.e. s. 44.
[45] İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. s. 519-520.
[46] Bu konu ile alakalı Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın Sultan I. Abdülhamit'e takriri ve Sultan'ın Hattı Hümayun'u için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e. s. 520-521
[47] E. Şapolyo, a.g.e. s. 45.
[48] E. Şapolyo, a.g.e. s. 45.
[49] E. Şapolyo, a.g.e. s. 45
[50] E. Şapolyo, a.g.e. s. 45-46.

Abdülmecit tarafından Maarif Matbaası haline getirilmiştir.[51] Bunun dışında Mektebi Harbiye ve Mektebi Tıbbiye'de taş baskı usulü kullanılarak bazı eserler de çıkarılmıştır.

Lale Devri ile başlayıp Sultan II. Mahmut devrine kadar gelen matbaa süreci kitap basma ve bilginin kamuoyuna doğru akışı noktasında istenilen başarının elde edildiği söylenemez. Matbaa ile Avrupa'nın kitap ve bilgi noktasındaki 200 yıllık beslenmesinden sonra adım attığı haber ve gazete kültürünün ilk basamağını yakalayamayan Osmanlı Devleti'nde bundan sonraki periyotlarda matbaanın en mühim özelliği olan gazete ve haber dönemi başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Gazetecilik

Osmanlı Devleti'nde matbaa serüveni Avrupa'ya nazaran daha zayıf bir ilerleme kat etmiş, lakin Avrupa siyasetinin değişimi ve dönüşümü ile birlikte Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerine büyük bir hareket getirecek olan gazete artık yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan gazete kültüründen Osmanlı Devleti de haberdardır. Hatta Avrupa'da sosyal ve siyasal hayat ile alakalı haberlerin öğrenilmesi amacıyla Babıâli'de bir tercüme bürosu kurulmuştur.[52]

1789 Fransız devriminden sonra ihtilal fikirlerini yaymak ve harici devletlerde destek bulmak amacıyla devrim hükümeti, elçilikleri aracılığı ile hariç memleketlerde ihtilalin haberlerini ve yeni gelişen fikirlerini anlatan gazeteler yayınlamıştır. Bunun için en müsait ülkelerden biri de muhakkak Avrupa siyasetinin bu dönemde dışında kalan Osmanlı Devleti'ydi. Devrim hükümeti İstanbul'daki elçilik binasında bir matbaa kurmuş ve Osmanlı Devleti'nde ilk gazeteyi *Bulletin des Nouvelles* (haberler bülteni)'ni 1795 yılında yayınlamıştır.[53] Ancak bir yıl devam eden bu gazeteden sonra elçiliğe yeni atanan Aubert du Bayet'in çıkardığı "Gazette Française de Constantinople" (İstanbul Fransız gazetesi) Osmanlı topraklarında basılan ikinci gazete olup 1793 yılında Fransızca basılmıştır.[54]

[51] E. Şapolyo, a.g.e. s. 46.
[52] O. Koloğlu, a.g.e. s. 21.
[53] S. N. Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s. 10.
[54] S. N. Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s. 15.

Elçi Aubert du Bayet, Fransız ve Avrupa siyasi hayatına ait gelişmeleri kurduğu bu gazeteye taşımış ve -muntazam olarak yayınlanmasa da- bu gazeteyi aylık olarak çıkarmıştır.[55]

Kendisinden önceki gazete gibi yine kısa ömürlü olan bu gazetenin de kurulışundan iki yıl sonra, Napolyon ordularının Mısır'ı işgali sırasında Babıâli Hükümeti tarafından elçilik kapatılıp memurları da Yedikule zindanlarına hapsedilmelerinden ötürü yayın hayatı bitmiş ve hatta basıldığı matbaaya da devlet tarafından el konulmuştur.[56]

1828 yılında İzmir'de Alexandre Blacque (Blak Bey)'ın çıkardığı "Le Courrier de Smyrne" (İzmir Postası) çıkarılmıştır.[57] Bu gazete özellikle Yunan isyanı sonrasında Rus, Fransız ve Yunan siyasetine karşı Türkler lehinde makaleler yayınlayıp Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmeye başlamıştır. Batılı devletlerin doğulu insanlara özellikle Türklere karşı giriştikleri siyasi ve politik faaliyetlerin yanlışlığını ortaya koymuştur. Bunun üzerine Babıâli'ye Avrupalı devletler tarafından bu gazeteyi kapatması için baskılar yapılmıştır.[58] Hristiyan Avrupa'ya karşı Müslümanları savunan bu adam Babıâli'nin de dikkatini çekmiş hatta makaleleri Türkçeye çevirtilip Sultan tarafından da takip edilmiştir. Fakat gelen baskılar sonucu Blak Bey'in gazetesi kapatılmıştır.

Matbaacılık ve gazete faaliyetleri sonucunda Fransızca elçiliklerde çıkan gazetelerin ardından imparatorluk topraklarında ilk Türkçe gazetede yayınlanmıştır. Lakin sanıldığının aksine bu gazete Takvim-i Vekayi değil, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından Bulak Matbaasında 1828 yılında basılan Vekayi-i Mısriye gazetesi'dir.[59]

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın haber alma teşkilatı olarak kurduğu Curnal Divanı, Vekayi-i Mısriye gazetesinin ilk adımı olmuştur. Bu divanda toplanan haberler

[55] S. N. Gerçek, Türk Gazeteciliği, s. 16.
[56] Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015, s. 35.
[57] S. N. Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s.25. Spectateur Oriental gazetesini ortağı olan Alexandre Blacque (Blak Bey) Avukat ve iyi bir tüccar olarak İzmir Fransızları tarafından çok sevilen biridir. Rum korsanlarının Fransız taşımacılığına Akdeniz ve Ege'de zarar vermesinden ötürü Şark'taki Fransız çıkarlarının Rum isyanını kaşıyan Rusların yanında olmadığını görmüş ve Fransa'yı Rusların siyasetine destek vermesi ile suçlamıştır. Büyük bir Türk dostu olan Blak Bey çıkardığı her iki gazetede de Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı güttüğü yıkıcı siyasi ve askeri faaliyetleri eleştirmiş ve Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Yazılarından ötürü Rus ve Fransız temsilciliklerinin baskısı altında kalan Blak Bey çizgisinden hiç ayrılmamış ve hatta II. Mahmut tarafındanİstanbul'a davet edilerek çıkarılması tasarlanan Fransızca gazetenin başına geçmesi talep edilmiştir. Bkz. S. N. Gerçek, *Türk Gazeteciliği*, s. 21-28.
[58] O. Koloğlu, a.g.e. s. 22-23.
[59] O. Koloğlu, a.g.e. s. 21.

devlet adamlarına aktarılırdı. Mehmed Ali Paşa gazeteyi kurduktan sonra başına İbrahim Paşa'yı tayin etmiş ve gazete ile de bizzat ilgilenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin başında bulunan ıslahatçı Sultan II. Mahmut, Avrupa'da güçlenen matbaa ve basın faaliyetlerinden haberdar olduğu gibi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın çıkarttığı gazeteden de muhakkak haberdardır. Özellikle Vekayi-i Mısriye gazetesinin İstanbul'da takip edilmeye başlanması ayrıca dikkat çekmiştir.

Sultanın reformalar için kurdurduğu Islahat Meclislerinde gündeme gelen reform mahiyetindeki en büyük düşüncelerden biri şüphesiz ki bir gazete çıkartmaktı. II. Mahmud Islahat Meclisinden gelen bu teklifi kabul etmiş hatta ismini dahi "Mukaddeme-i Takvim-i Vekayi" şeklinde kendisi koymuştur.[60]

Gazetenin kuruluşundaki temel amaç, yapılan ıslahatlar hakkında halka bilgi ulaştırmak, yönetim hakkında yalan yanlış yayınlan haberlerin doğrusunu bildirmek, ayrıca halkın fenni ilimler, sanatlar ve ticaret hakkında bir bakıma eğitimini amaçlanmıştır.[61]

İstanbul'da çıkarılması kararlaştırılan Takvim-i Vekayi gazetesi için Serasker, Paşa Kapısı'nda Takvim-i Vekayi Hane-i Amire ismiyle bir matbaa kurulmuş ve tarihçi Esad Efendi matbaaya müdür olarak atanmıştır. Devlet tarafından kurulan ve çalışanlarının da devlet memuru oldukları düşünülürse bu gazetenin tamamen devlete hizmet ettiği, hiçbir muhalif tarafının olmadığı anlaşılır. Yani Takvim-i Vekayi'nin Avrupa'daki gazete kültüründen etkilenilmesi ile ortaya çıktığı malumdur, lakin o gazeteler gibi ne bireysel çıkarılmıştır ne de hür ve bağımsızdır.

Dâhili ve harici haberler olmak üzere iki bölümden oluşan Takvim-i Vekayi gazetesi haftalık olarak basılmış ve 120 kuruşa satılmıştır. 1878 yılına kadar 2119 sayı çıkmış olan gazete, ayrıca Osmanlı Devleti tebaası olan diğer milletler için farklı dillerde de yayınlanmıştır. Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice ve Fransızca yayın yapan Takvim-i Vekayi gazetesinin yayın hayatı İstanbul hükümetinin ortadan kalkması ile (1 Kasım 1922) son bulmuştur.[62]

1840 yılında Türk matbuat hayatına Türkçe yayın yapan ikinci bir gazete olarak "Ceride-i Havadis" girmiştir. Bu gazete kapitülasyonlardan yararlan İngiliz vatandaşı

[60] Nesimi Yazıcı, "Takvim-i Vekayi", İslam Ansiklopedisi, XXXIX, s. 490.
[61] E. Şapolyo, a.g.e. s. 103.
[62]Nesimi Yazıcı, a.g.m, s. 492. Şapolyo ise gazetenin 1924 yılına kadar devam ettiğini belirtmiştir. Şapolyo, a.g.e, s.103-104.

William Churchill tarafından çıkarılmıştır. 1840 yılında çıkmaya başlayan gazete aldığı devlet teşviki ile 1864 yılında kadar 1212 sayı çıkmıştır.[63]

1860 yılında çıkarılan Tercüman-ı Ahval gazetesi ilk bireysel gazete olmuştur. Gazete bu yönüyle kendisinden evvel çıkan gazetelerden ayrılmıştır. Sermayesi tamamen Agâh Efendi'ye ait olan bu gazetenin yönetiminde gelişmesinde etkili olan ise, sonradan matbuat hayatına ortaya koyduğu eserler ile hiçbir zaman unutulmamış olan Şinasi'dir.

Tercüman-ı Ahval gazetesi, sermaye durumu, ilk kez yayınladığı tenkit makaleleri ve halka dayanıp onun hislerine tercüman olması hasebiyle Türk basın hayatında köşe taşlarından biridir.[64] Tercüman-ı Ahval gazetesi maarif sistemindeki sıkıntılara getirdiği eleştiriler sebebiyle iki haftalık kapatma cezası almıştır. Bu ceza matbuat hayatımızın ilk kapatma cezası olarak basın tarihine geçmiştir. Bununla birlikte gazete Şinasi'yi Türk basın ve matbuat hayatına armağan etmiştir.

Gazetenin en mühim yazarı olan Şinasi, Şair Evlenmesi'ni de ilk defa bu gazetede yayınlamıştır. Şinasi bir müddet sonra Tercüman-ı Ahval gazetesinden ayrılarak kendi gazetesi olan Tasviri Efkâr'ı kurdu. 1862 yılında yayın hayatına başlayan Tasviri Efkâr fikir ve düşünce gazetesi olarak kurulmuştur. Bu dönemde matbuat hayatını Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Mehmed Tevfik Bey gibi yazarlar yönlendirmiştir. Yeni Osmanlılar da diyebileceğimiz bu öncü grup basın ve matbaanın gücü ve kamuoyu oluşturmadaki etkisini keşfetmiştir. Şinasi'nin matbaasında sık sık buluşan grup gazete yazılarında devletin yönetimle alkalı sorunlarını ve çözüm önerilerini belirtip yeri geldiği vakit ise sık sık eleştirmişlerdir. Bu aydınlar Şinasi'nin gazetesi üzerinden halkın eğitilmesini de amaçlamış hatta sorunların, buhranların temelinin maarif ile alakalı olduğunu belirtmişlerdir.

Şinasi özellikle batıya dönük genç sanatkârlar ve fikir insanlarını yanında toplamayı başarmış ve bu şekilde "Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı"nın temellerini atmıştır.[65]

Sultan Abdülaziz döneminde yayın hayatına giren Tasviri Efkâr gazetesi ilk defa edebiyatı gazeteye yansıtarak "Edebiyat-ı Cedide" dönemini başlatmıştır. Fakat bu

[63] İslam Araştırmaları Merkezi, (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, Tasnif kodu: ZE, Dosya No: 101, Gömlek Sıra No: 2559
[64] Server İskit, *Türkiyede Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul 1939, s.16.
[65] Ebüzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 60.

gazete Namık Kemal'in kaleme aldığı *Şark Meselesi* yazılarından ötürü yasaklamalar ile karşılaşmıştır.

Tasviri Efkâr gazetesi ve Muhbir gazetesi yasaklar ile tanışan gazetelerimiz olmuştur. Bizde basın ile alakalı ilk Ceza Kanunları 1858 yılında ortaya çıkmıştır lakin bu dönem basın adına faaliyet gösteren iki gazete mevcuttur: Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis. İlk Matbuat Nizamnamesi ise 1864 tarihinde yürürlüğe girerken matbuat hayatımızda yabancı basın dışında dört gazete mevcuttur. Bunlar Takvim-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval ve Tasviri Efkâr'dır.

Belirtilen düzenlemelerin dışında 1867 yılında yayınlanan âli kararname ile basına karşı hükümetin eli daha da kuvvetlendirilmiştir. Nitekim bunun ilk etkilerinin Muhbir için Maarif Nezareti'nin çıkardığı emirname ile "geçici olarak" kapatılması gösterilebilir.[66]

Tasviri Efkâr, Namık Kemal'in *Şark Meselesi* yazıları ile memleketin vaziyetinden bahsetmesi bir "tehlike", "vatana ihanet", "asayiş ve düzeni bozan" gibi algılanmış olması sebebiyle bu yazıdan 6 gün sonra 10 Zilkade 1867 yılında âli kararname yayınlanmıştır.[67]

Şiir, edebiyat, basın, matbaa, harf, dil alanlarında birçok miras bırakmış olan İbrahim Şinasi 13 Eylül 1871 tarihinde vefat etmiştir. Çıkardığı gazete 850 sayıya kadar ulaşmıştır.

Şinasi, ardında Türk basın ve matbaacılık alanına yerini doldurabilecek çok değerli bir insan bırakmıştır; bu kişi Mehmed Tevfik Bey'dir. Daha sonraki süreçte Ebüzziya ismiyle yazılarını yayınlayan Mehmed Tevfik Bey, basın ve matbaacılık alanında gazeteci ve yazar olarak Meşrutiyet, I. Dünya Harbi, Cumhuriyet ve II. Dünya Harbi dönemlerinde siyasal ve kültürel alanda birçok etkinlik göstermiş olan Ebüzziya ailesinin birinci temsilcisidir.

İbrahim Şinasi'nin vefatından (1871) sonra, Mustafa Fazıl Paşa'nın yardımları ile Şinasi'nin terekesinden matbaası satın alınmış ve Yeni Osmanlılar'ın hizmetine verilmiştir. Matbaadaki bütün hakların Mehmed Tevfik Bey'e devredilmesi ile Mehmed Tevfik Bey matbaa sahibi olmuştur.[68]

---

[66] Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarih*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s.46.
[67] H. Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, s.47.
[68] İSAM/ZE/ 2/125/s.6.

Şinasi'den kalan matbaayı Sultanahmet semtinde bir pasaja taşıyan Mehmed Tevfik Bey her ne kadar gazetecilik hayatına Ruzname-i Ceride-i Havadis'te başlamış olsa da asıl matbaa faaliyetlerine bu pasajda başlamıştır.[69] Bu matbaada basımına devam edilen İbret gazetesi siyasi yayınlarından ötürü Sadrazam Mahmut Nedim Paşa tarafından kapatılmış ve kadroları Namık Kemal hariç sürgün ile cezalandırılmıştır. Mehmed Tevfik Bey de İzmir'e sürgün cezası almıştır. Gazetenin Nedim Paşa tarafından kapatılması ise Ebüzziya Ailesi için basın hayatında ilk kapatılma olması hasabiyle önemlidir; lakin son olmayacak ve Tevfik Bey'in ardından gelen gazeteci Ebüzziya Ailesi'nin hemen hemen bütün gazeteleri dönemleri, şartları farklı olsa da aynı akıbete uğrayacaklardır.

Nedim Paşa Hükümeti'nin düşmesi ve Mithat Paşa Hükümeti'nin kurulması ile Tevfik Bey İstanbul'a dönmüş ve Hadika isimli gazeteyi çıkartmıştır. Fakat siyasi içerikli yazılarından ötürü bu gazete de kapatılmıştır. Tevfik Bey 1873 yılında Cüzdan dergisini yayımlar fakat ilk sayısında toplatılır. Daha sonra Sirac isimli gazeteyi çıkartmaya başlayan Tevfik Bey ardından cezası biten Hadika'yı yayımlar ve tarihimizde ilk defa bir almanak 1873 yılında *Salname-i Hadika* adıyla bu matbaada basılır.[70]

Ebüzziya Ailesi'nin ilk temsilcisi Mehmed Tevfik Bey yayım hayatına bu dönemde yine hükümetin baskısı ve sürgün cezaları sebebiyle ara vermek zorunda kalmıştır. Namık Kemal'in İbret'te çıkan siyasi yazıları ve "Vatan yahut Silistre" eserinin tiyatroda oynanmasından sonra ortaya çıkan olaylar sebebiyle Yeni Osmanlılar üyeleri sürgün cezası alırken Mehmed Tevfik Bey de 1873 yılında Rodos'a sürgüne gönderilmiştir.[71]

Sürgün olarak bulunduğu Rodos'ta "Ebüzziya'' takma adı ile yazılarını yayımlatmasından sonra ailenin ismi duyulmaya başlandı ve burada ortaya çıkmış oldu. Abdülaziz'in hâl edilmesinden sonra İstanbul'a dönen Mehmed Tevfik Bey matbaa ve yayın faaliyetlerine burada devam eder. Eski matbaasını Mihran Efendi'ye[72] bırakan Ebüzziya Tevfik Bey, 1881 yılında Almanya'dan getirttiği modern matbaa aletleri ve

[69]Alim Gür, *Ebüzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 1990, s.33.
[70] A. Gür, a.g.t. s.34.
[71] A. Gür, a.g.t. s.34.
[72] 1855 yılında İstanbul Samatya'da doğmuştur. Aslen Ermeni olan Mihran Efendi Osmanlı eğitimci ve yazarıdır. Sahakyan Mektebi ve Babı Seraskeri tercüme bürosunda çalışmıştır. Çalıştığı Ermeni okullarında Türkçe, Farsça ve Arapça dersleri vermiştir. Asıl adı Mihran Apikyan olan Mihran Efendi 30'a yıkan eser vermiştir. Bkz. Kevork Pamukciyan, Biyografileriyle Ermeniler, s. 26.

makineleri ile Türk basım ve yayın hayatına Ebüzziya Ailesi'nin en büyük katkılarını sunmuştur.[73] Bu matbaada yüzlerce eser basmış ve kütüphaneler oluşturmuş olan Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in matbaası kendisinden sonrada çocukları tarafından işletilmeye devam etmiştir.

1900 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından Konya'ya sürgün edilen Ebüzziya Bey artık kendi adına sürgün, kapatılma ve sansür devrinin de sonuna gelmiş oluyordu. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Antalya mebusu olarak İstanbul'a dönen Ebüzziya Bey sırasıyla; Fransızca Le Courrier D' Orient, Yeni Tasviri Efkâr, Tasviri Efkâr, Hakk, İntihab-ı Efkâr, Tefsir-i Efkâr ve son olarak Mecmua-i Ebüzziya'yı yayımlar.

27 Aralık 1913 tarihinde Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey İstanbul'da vefat etmiştir. Üsküdarlı Talat Bey Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in vefatına şu notu düşmüştür.

Nagah Ebüzziya'da gitti

Dergâh-ı bülend-i kibriyaya

Cevher gibi bir düşer bu tarih

Hak rahmet et Ebüzziya'ya [74]

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ancak bir yıl devam edebilen süre basın özgürlüğü bakımında rahat bir dönem olmuştur. Ancak 31 Mart Vakıası namıyla tarihe geçen ayaklanma ile 1909 yılında itidali sağlayan hükümet tarafından yeni bir basın kanunu tasarısı ile basın özgürlüğünü tekrardan baskı altına alınmış, matbuata sınırlayıcı şartlar getirilmiş ve bu kanun 1931 yılında kadar yürürlükte olmuştur.[75]

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında Tevfik Bey'in çocukları Talat ve Velid Bey'ler Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in siyasi muhalif karakterini özellikle I. Dünya Savaşı ve işgal döneminde basın ve matbaa dünyasında devam ettirmiştir.

Tasviri Efkâr gazetesi milli mücadele yanlısı ve işgal kuvvetlerine karşı yayın faaliyetlerinden ötürü kapatılmış, Talha Bey hapse mahkum edilmiştir. Velid Bey ise

[73] A. Gür, a.g.t. s.38.
[74] A. Gür, a.g.t. s.41
[75] H. Topuz, *Türk Basın Tarih*, s.84-85.

Malta'ya sürgün olunmuştur.[76] İstanbul dönüşünde tekrar Tasviri Efkâr'ı çıkartmak isteyen Velid Bey'e bu hak verilmeyince kendisi Tevhid-i Efkâr gazetesini çıkartmıştır.[77]

Matbaa ve basın faaliyetleri dışında milli mücadele için silah kaçırma ve Anadolu'ya cephane götürme gibi yararlılıklarda da bulunmuş olan Velid Bey İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Gazetecilik

Milli mücadelenin zafere ulaşmasından sonra yeni kurulan Cumhuriyet idaresi ile siyasi ve dini konularda ters düşen yayınlarından ötürü Ebüzziya Ailesi'nin ikinci mühim şahsı olan Velid Ebüzziya Bey, babası Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey gibi gazetesi kapatılmış ve kendisi de İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.

1925 yılındaki Şeyh Said İsyanı ve sonrasındaki olayları bastırmak amacıyla çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile gazetesi Tevhid-i Efkâr kapatılmış, kendisi de Elazığ İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır.[78]

Velid Ebüzziya Bey bu vakıadan sonra 10 yıla yakın gazetecilik faaliyetlerinden uzak bırakılmış ve gazetecilik imtiyazı alamamıştır. Lakin matbaa faaliyetlerine devam etmiştir. Ziyad Ebüzziya Bey, Velid Bey'in yasaklı olmamasına rağmen gazete çıkartmaması durumunu açıklarken, sıklıkla gelen tehdit ve gizli olarak yapılan baskılardan ötürü olduğunu belirtmiştir. Hatta Tasvir Efkâr gazetesinin 1940 yılında tekrar kurduktan sonra Velid Ebüzziya Bey'in gazetede makaleleri yayınlanması sebebiyle kapatma cezaları ile karşı karşıya kalındığını, onun yazmaya devam etmesi halinde kapatmaların devam edeceğinin haberi alınmasından ötürü Velid Ebüzziya'nın yazmaktan ikinci defa vazgeçtiğini ifade etmiştir.[79] Ansiklopedik eserler yayımlayan Velid Bey kısa süreliğine Zaman gazetesini çıkartmıştır. Cumhuriyet devrinde beklenilen basın özgürlüğüne ilk darbe Takrir-i Sükûn Kanunu ile vurulmuş ve gazeteler ve dergiler peşi sıra kapatılmıştır.

1931 tarihinde çıkarılan Matbuat Kanunu ile Türk basını daha zor bir sürece girecektir. Çünkü kanunun en ağır mühim maddesi olan "Ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı, bakanlar kurulu kararı ile gazete ve dergiler geçici olarak

[76] İSAM/ZE/ 3/ 341/s. 1.
[77] İSAM/ZE/8/343/s. 2.
[78] İSAM/ZE/8/343/s. 2.
[79] H. Emin Öztürk, Coşkun Yılmaz, "Ziyad Ebüzziya ile Bir Sohbet" *İslam*, Sayı.116 (Nisan 1993), s.48.

kapatılabilir. Kapatılan gazetelerin sorumluları cezaları bitene kadar başka bir adla gazete çıkartamazlar" hükmü uygulanmıştır.[80] Aynı madde daha sonraki süreçte basın için keyfi uygulamaların kapısını sonuna kadar açmıştır.

Dönem aynı zamanda Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in torunu ve basın, matbaa dairesi içerisinde Ebüzziya Ailesi'nin son temsilcisi olan Ziyad Ebüzziya Bey'in gazete ve matbaa hayatına başladığı bir dönemdir.

Dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den beri Türk basın ve matbaacılık hayatında hiç bitmeyen sansürler, kapatmalar, sürgünler Cumhuriyet devrinde de etkisini kaybetmeden devam etmiş ve Ziyad Ebüzziya Bey özellikle II. Dünya Savaşı sırasında Cumhuriyet Halk Partisi ile matbuat tarihini tekerrür ettirmiştir.

Ziyad Bey atadan kalma bu mesleğin her alanında ilerleme kat etmiş; gazete, matbaa ve kütüphane alanlarında çalışmalar ortaya koymuştur.

Gazetecilik hayatına amcası Velid Ebüzziya'nın 1933 yılında çıkardığı Zaman gazetesinde başlayan Ziyad Bey, yine baskılar ve sansür uygulamalarına rağmen Tasviri Efkâr gazetesini yayın hayatına başlatmış (1940-1945), fakat siyasi idarenin keyfi yasaklamaları sonucunda kapatılan aynı gazeteyi 1945 yılında Tasvir adı ile tekrar çıkartmıştır. Ziyad Bey 1946 yılında aynı zamanda Son Saat gazetesini kurmuştur.

Ziyad Ebüzziya matbaa faaliyetlerine de önem vermiş ve değerli eserlerin gerek tercümesi ve gerekse basımı ile amacına yönelik olarak 1943 yılında Tasvir Neşriyat'ı kurmuş, 60 kadar eser basmış ve 1946 ile 1970 yılları arasında meşhur Ansiklopedik Ebüzziya Duvar Takvimi'ni 25 cilt halinde basmıştır. Beyoğlu'nda ilk modern kitabevi olan GEN Kitap Sarayı'nı kurmuştur.

1949 yılından sonra gazete çıkartmayı bırakan Ziyad Ebüzziya Bey başka çeşitli gazete ve dergilerde Zahid Turhan, Z.E, Selim Sabit, M. Kara takma isimleri ile yazılar kaleme almıştır.

Gazeteci, siyasetçi, fikir adamı ve tarihçi kimliği ile bir döneme damgasını vuran Ziyad Ebüzziya Bey'in hayatı da ailesi gibi mücadeleler ile geçmiş, gazetesi 17 defa kapanırken 35 defa mahkemeye verilmiştir.

Yurtiçi ve yurtdışında gazeteci ve siyasetçi kimliği ile birçok çalışmalarda bulunan Ziyad Ebüzziya Bey II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da bulunan Türk

[80] Resmi Gazete, No: 1867, 25.7.1931

esirlerin Türkiye'ye dönmesi için mücadele etmiş ve birçoğunun esir kamplarından kurtulmasında etkili olmuştur.

Ayrıca 1950-1955 yıllarında Demokrat Parti milletvekili olan Ziyad Bey daha sonra "ispat hakkı" krizi sebebiyle partiden çıkartılmış ve 1957 seçimlerine kadar yeni kurulmuş olan Hürriyet Partisi temsilcisi olarak yoluna devam etmiş, 1950-1957 yıllarında Avrupa Parlamentosu Birliği, Dünya Parlamentosu Birliği ve Avrupa Konseyi'nde Türkiye temsilcisi olarak bulunmuştur.[81]

26 Mayıs 1994 yılında vefat eden Ziyad Ebüzziya Bey Türk basın ve matbaa sahasında Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey ile başlayan modernleşme safhasının son halkasını temsil etmiştir.

[81] B. Altuniş- Gürsoy, "Ebüzziya Ziyad", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, III, s.242.

I. BÖLÜM

EBÜZZİYA AİLESİ VE TARİHİ

Ebüzziya Ailesi 13.yy'da Horasan'dan Konya'ya göç etmiş olan, Şereflü Aşireti'nden Hacı Hasanoğlu Ailesi'nden gelmektedirler. Öyle ki bu aile –sonraları ilçe olacak- kasabaya Şereflikoçhisar ismini vermiştir.[82] Ebüzziya Ailesi hakkında Ziyad Ebüzziya Bey'in bazı düzenlemeler yaparak arşivinde bulundurduğu vesikalar mevcuttur.

Diyanet İslam Araştırmaları Kütüphanesi'ndende bulunan Ziyad Ebüzziya Özel Arşivindeki kütük çizelgesine göre Ebüzziya Ailesi 13.yy'da Horasan'dan Mevlana Celaleddin Rumi Ailesi'nin kafilesi ile birlikte Konya'ya göç etmiş olan Şerefli Aşireti'ne mensuptur.[83] Eskbeşan (Atçeken) Horasanlı Hacı Hasan oğullarından gelen Ebüzziya Ailesi sırasıyla şöyledir: Hacı Hamid, İmam Nuri, Şeyh Enbiya Dede (Koçhisar'da Enbiya Dede Zaviyesinin banisi) ve bu zatın oğullarından Eskbeşan Hüseyin Ağa, Tımarlı Sipahi Eskbeşan Şehid Ahmed Ağa, T.S.E. Hacı Mehmed Ağa, T.S Hasan Ağa, İmam Kara Halil Efendi, Hacı Hasan Abdullah Efendi, Şeyh Mehmed Ali Efendi, Şeyh Mustafa Fazıl Efendi, Hacı Mehmed Kamil Ağa, Hasan Ferid Hoca ve Ebüzziya Mehmed Tevfik Efendi'nin babası Evkaf Memuru Kamil Efendi.[84]

Ebüzziya Ailesi ile alakalı bir başka bilgi ise bu ailenin kollarından bir tanesinin Meşhur Şeyhülislam Ebusuud ailesine kadar dayandığıdır. Bu konuyla alakalı -daha eski bir belge olmamakla birlikte- dayanak 1990 yılında Ziya Ebüzziya Bey'in, Mehmed Tevfik Bey hakkında araştırma yapan Alim Gür Bey'e gönderdiği mektuptur. Alim Gür Bey'in çalışmasında bahsettiği üzere mektupta Ziyad Bey şunları yazmıştır:

---

[82] Mustafa Uzun, "Ebüzziya Mehmed Tevfik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* X, s. 374. Şereflikoçhisar bugün Ankara'nın bir Kazası olmakla beraber o dönemde Konya'nın bir kazasıdır. Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s. 179.

[83] A. Gür, a.g.t. s, 28.

[84] Reşad Ekrem Koçu, "Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey", *Diyanet İstanbul Ansiklopedisi,* IX, s.4875.

"Ebüzziya Ebussud Efendi'nin torunlarındandır. Erkek tarafı mı, kadın tarafı mı bilmiyorum. Ancak Hattat Halet Efendi halazadesidir. Halet Efendi de Ebusuud ahfadındandır."[85]

Ebüzziya Ailesi'nin hikâyesi ise Kamil Efendi'nin Koçhisar'da evkaf memuru iken İstanbul Maliye Dairesi Sergi Kalemi'ne tayini ile başlar. Bu tayinden 6 yıl sonra ise Yerebatan'da Toprak Sokak'taki evde aileye Ebüzziya ismini kazandıracak olan Mehmed Tevfik Bey dünyaya gelmiştir.[86] Mehmed Tevfik Bey'in doğum tarihinin ise 10 Şubat 1849 olduğu bilinmektedir.[87]

1.Meşhur Ebüzziyalar

Ebüzziya ailesi menşei Konya Şereflü aşiretine dayanmakla birlikte aileye sahip olduğu *Ebüzziya* adı Mehmed Tevfik Bey ile başlamış ve bugün hala nesil aynı soyadı ile devam etmektedir. Konumuz ile bağlantılı olarak Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den sonra Ziyad Ebüzziya Bey'e kadar bu isim ile meşhur olmuş Ebüzziya ailesi üyelerini aşağıda değerlendireceğiz.

1.2.Ebüzziya Mehmed Tevfik

Ebüzziya Ailesi günümüzde kullandığımız Ebüzziya ismi, 19.yy Osmanlı Devleti'nin siyasi, edebi, kültürel, sanatsal, basın ve tiyatro hayatına damga vurmuş olan Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'den gelmektedir. Babası maliye kalemi memurlarından Hasan Kamil Efendi olan Mehmet Tevfik Bey'in eğitim hayatındaki imkanları bakımından çok iyi olmamasına rağmen kendi çabalarıyla Almanca, Rumca, Fransızca, Arapça ve Farsça gibi dilleri öğrenmiştir. Babası Kamil Efendi'nin 1857 yılında vefatı üzerine "peder-mânde" [88] denilen usulle maliye memurluğunda işe başlamıştır.[89] O dönem için en iyi mektepler kalem odalarıydı ki, Mehmed Tevfik Bey işte böyle bir ortamda yetişmiştir. Henüz 16 yaşında iken başladığı sergi muhasebesinin irat odasında daha sonraları Maarif Nazırı olacak olan Ziya Paşa ile tanışmıştır.[90] Maliye Mektebi Kalemi'ne tayin olunca burada da Abdülhak Hamit ile tanışmıştır.

---

[85] A. Gür, age, s.28.
[86] A. Gür, age, s. 28
[87] Mehmed Tevfik Bey doğduğu vakit babası Kamil Efendi Gelenbevi İsmail Efendi'ye ait olan Risale-i Müsellesat adlı eserine şöyle bir not düşmüştür: Bu gece ba' de' l – işa bir mahdümün tevellüd edip namı Tevfik tesmiye kılınmıştır. Cenab-ı Hak cemi umurunda tevfikat –ı ilahiyyesine muvaffak ve mazhar-ı saadet ve refah-ı mutlak buyursun. Âmin ve bihürmeti Yasin. Bkz. Alim Gür, agt, s.28.
[88] Babadan kalma, mesleğin oğluna geçmesi.
[89] A. Gür, a.g.t, s.374
[90] İSAM/ZE/2/125/s.3.

Kalem Şefi olan Kadri Bey ise Mehmed Tevfik Bey'e her gün Nef'i Divanı'ndan dersler vermiştir.[91]

Mehmet Tevfik Bey ve Ebüzziya Ailesi için asıl dönüm noktalarından biri Namık Kemal ve Şinasi ile tanışmak olmuştur. Genç yaşında Ruzname-i Ceride-i Havadis'te yazılar yazmaya başlayan Mehmed Tevfik Bey, 10 Ekim 1860 tarihinde Şinasi'nin sahibi oldu Tasviri Efkâr gazetesinde çıkan Kemal Paşazade Said Bey'e ait bir istatistik fıkrasına burdaki bir yazısında itiraz etmesi üzerine Namık Kemal de kendisine Tasviri Efkâr gazetesinde cevap vermiş ve böylece Namık Kemal ile tanışmıştır.[92]

Tevfik Bey, Namık Kemal'in isteği üzerine Tasviri Efkâr'da yazılar yazmaya başlamıştır. Mehmed Tevfik Bey'in gerek fikrî gerekse edebî hayatının şekillenmesinde Namık Kemal ve Şinasi'nin Tasviri Efkâr matbaası çok mühim bir yer tutmaktadır. Hatta Mehmed Tevfik Bey Konya'da sürgün hayatı yaşarken, oğlu Velid Bey'e yazdığı mektupta yazısını düzeltmesi noktasında uyarılarda bulunurken bu noktada kendi sininde bu sıkıntıları yaşadığını belirtip bu sorundan kurtulmak için Namık Kemal Bey'in yazılarını sık sık taklit ederek çalıştığından bahsetmiştir.[93] Tasviri Efkâr matbaasında toplanan Namık Kemal, Şinasi, Ayetullah, Reşat ve Nur Bey gibi isimler ile tanışma fırsatı bulan Tevfik Bey artık neredeyse her gün matbaada hayatını sürdürmüş ve memurluk vazifesini ikinci plana atmıştır.[94]

Mithat Paşa'nın Şura-yı Devlet Reisliği'ne getirilmesinden sonra kendisi de bu makama ikinci sınıf mülazım olarak atanır.[95] 1872 yılında kendisini çok sevdiği gazetecilik mesleğine tam manasıyla verebilmek için Şura-yı Devlet vazifesinden istifa etmiştir.[96]

Memlekette bulunan keyfi idarenin değişmesi gerektiğine ve bunun için de bir meclisin olması gerektiğine inanan Namık Kemal ve arkadaşları Meşrutiyeti ilan etmek için gizli bir mücadeleye girmişlerdir. Hamiyetlilerin bu gizli cemiyetine "İttifak-ı Hamiyet" adı konulmuş ve daha sonra bu isim "Yeni Osmanlılar" olarak

[91] E. Koçu, a.g.e. s. 4875.
[92] E. Koçu, a.g.e. s. 4875.
[93] İSAM/ZE/232/s.7
[94] A. Gür, a.g.t, s.31.
[95] A. Gür, a.g.t, s.31.
[96] E. Koçu, a.g.e. s.4875.

değiştirilecektir.[97] Mehmed Tevfik Bey de Tasviri Efkâr'da yazmaya başladıktan sonra Yeni Osmanlılar Cemiyetine girmiştir.[98]

Şinasi'nin vefatı üzerine sahipsiz kalan matbaası Mustafa Fazıl Paşa tarafından satın alınmış ve bu idealist gençlere hediye edilmiştir. Ancak matbaanın Mehmed Tevfik dışındaki sahipleri matbaayı Mehmed Tevfik Bey'e bırakmıştır.[99] Böylece henüz 20 yaşındayken Terakki gazetesinin yazı işleri müdürü olmuştur. Bu gazetede çalışmaktayken ilk kadın dergisi olan Terakki Muhadderat'ı çıkartmış, Terakki Eğlencesi ve Letaif-i Asar'ı yayınlamıştır.[100] Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey, Şinasi'nin vefatı üzerine, devraldığı matbaası ile neşriyat hayatına başlamış oldu. Matbaasındaki yayın hayatı sürekli yasaklar, kapatmalar ve sürgünler nedeniyle kesintili olmuştur. Türk yayın hayatında toplatılan ilk dergi olan "Cüzdan" kendisi tarafından çıkarılmıştır.[101]

Namık Kemal Gelibolu Mutasarrıflığı vazifesi ile İstanbul'dan ayrılırken yanında götürdüğü Mehmed Tevfik Bey daha sonra İstanbul'a döndüğü vakit Hadika gazetesini tek başına çıkarmaya başladı. Namık Kemal Bey'in de Gelibolu'dan gönderdiği makaleleri yayınlayan Mehmed Tevfik Bey bu gazetenin adına memleketimizde ilk defa olmak üzere bir almanak neşretmiştir.[102] Salname-i Hadika ismini verdiği bu eserde M. Tevfik Bey birçok makale ile birlikte memleketimizde, Avrupa ve Amerika'da yayınlanan gazeteler hakkında birçok bilgi vermiş aynı zamanda on bir yıllık dâhili vakıaların kronolojisini yazmıştır.[103]

Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre piyesinin oynanmasından sonra yapılan sürgünler arasında Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey de vardır. Tevfik Bey, Ahmet Mithat Efendi ile birlikte Rodos Adası'na sürgün edilerek burada bir kaleye hapsedilmiştir. Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey buradaki sürgün sırasında "Muharrir" isimli bir dergi yayınlamaya başlamış fakat bir mahkûmun imzasıyla yayın yapmak yasak olduğundan dolayı kendisi büyük oğlu Ziyad'ın ismine atfen "Ebüzziya" takma adıyla yazmaya ve yayınlamaya devam etmiştir.[104] Üç yıl boyunca Rodos Adası'nda sürgün hayatı yaşayan

[97] İSAM/ZE/2/125/s.4.
[98] Ziyad Ebüzziya, "Ebüzziya Mehmed Tevfik", *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* II, s.418.
[99] İSAM/ZE/2/125/s.6.
[100] A. Gür, a.g.t, s. 318.
[101] A. Gür, a.g.t, s. 419.
[102] İSAM/ZE/2/125/s.6.
[103] İSAM/ZE/125/s.6.
[104] İhsan Sungu, "Ebüzziya Tevfik", *Aylık Ansiklopedi,* No.9, İskit Yayını, İstanbul 1945, s.267.

Tevfik Bey Sultan Abdülaziz'in hal edilmesini takiben V. Murad tarafından affedildikten sonra İstanbul'a geri dönmüştür.[105]

Rodos yıllarında Tevfik Bey hapishaneyi adeta bir eğitim yuvasına dönüştürmüş kuru tahta yığınlarını adeta bir sanat eserine çevirerek içeride bulunan mahpusların önce kuvve-i maneviyesini düzeltmiş sonra bunlara birer eğitim sahası açma adına her birini sanat ehli gibi yetiştirmek için uğraş vermiştir. Burada sanata ve özellikle ceviz ağaçlarından yontma sanatına başlamasına ise hapiste bulunan Hasan Reis isminde bir [106]gemicinin yontma ceviz ağacından yaptığı ve Tevfik Bey'e hediye ettiği tütün kutusu ile olmuştur. Bu sanatın inceliği hakkında konuşmak ve eksiklerini tamamlamak için Hasan Reis'i ziyaret eden Tevfik Bey akabinde alınacak ve kullanılması lazım gelen alet ve edevatların ücretini Hasan Reis'e takdim etmiştir.

Mehmet Tevfik Bey mahpusta bulunan tutuklular üzerinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur. Öyle ki mahpusta prangalı bulunan yüz elli civarında bir nefer grubu tabur ağasının üzerine saldırmış fakat Tevfik Bey'in zamanında yetişmesi ile tabur ağası ancak hayatını kurtarabilmiştir.[107]

Mehmet Tevfik Bey hapis yıllarında da yazarlık işinden vazgeçmiş değildir. Mahpus bulunduğu yıllarda "Numüne-i Edebiyat-ı Osmaniye", Victor Hugo'nun "Angelo" adlı piyesinden uyarladığı "Habibe veya Semahat-ı Aşk" ve bunun yanında "Muharrira" adlı dergisini çıkarmıştır.[108]

Aileye ismini veren ve gerek Osmanlı tarihinin gerekse Cumhuriyet tarihinin basın, yayın ve matbaacılığına damga vuran Ebüzziya ismi işte bu sürgün yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu konuyla alakalı olarak Mehmed Tevfik Bey Şemsesettin Sami'nin başmuharriri bulunduğu Sabah gazetesinde 12 Temmuz 1876 yılındaki yazısında şunları belirtmiştir:

"Menfi iken küçük oğlumun namına iltica, yani kendi namımın hükmü olmadığı bir zamanda o nam ile istifade eylediğim halde onu terk etmek, küçücük bir çocuğa karşı büyücek bir küçüklük"[109]

---

[105] İSAM/ZE/2/125/s.7.
[106] Ebüzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Hürriyet Yayınevi, İstanbul 1973 s. 608-609.
[107] E, Koçu, age. s. 4878.
[108] E. Koçu, age, s. 4878
[109] İSAM/ZE/2/125/s.7. Erol Özbilgen ise bu konuyla alakalı olarak kullanılan Ebüzziya ismini patentinin Eski Yunan mitologyasına ait olduğunu bildirir. Ebüzziya ismini Arapça'da ışığın babası anlamına geldiğini ifade eden Özbilgen, Yunan mitolojisinde tanrı "Jüpiter"' isminin etimolojisi de "İus-pateras yani "Işığın babası"' olduğunu belirtmiş Jüpiterin mitolojide yağmuru yağdıran, şimşek çaktıran ve gökleri gürleten mücadeleci bir vasfa sahip olduğunu

Sultan II. Abdülhamit ile daha şehzade iken Namık Kemal sayesinde tanışan Tevfik Bey daha sonraları Abdülhamit'in kurdurduğu Cemiyet-i Mütercimin azalarından birisi olmuştur. Ayrıca Bosna Vilayeti Mektupçuluğuna atanan Tevfik Bey Bosna Vilayeti Salnamesini yeni tip tipografi baskı ile çıkarmıştır. Daha sonra İstanbul'a dönen Mehmed Tevfik Bey 1879 senesi için çıkardığı *Salname-i Ebüzziya* eseri ise Abdülhamit tarafından toplatılıp imha ettirilmiştir.[110] Bundan başka Tevfik Bey *Salname-i Kameri, Rebi-i Marifet, Revi-i Marifet, Nevsal-i Marifet, Takvim-i Ebüzziya* ve bayanlar için *Takvim-i Nisa* adıyla birçok almanak çıkarmıştır.[111] Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in çıkardığı bu almanaklar kendisinin yıllar boyu yaptığı seyahatler ve bu seyahatlerden elde ettiği materyaller ile birçok yerli ve yabancı düşünürün hayatları, eserleri ve hatıraları hakkında geniş bilgiler içermiştir.

1880 yılından itibaren Mecmua-i Ebüzziya'yı çıkartmaya başlayan Mehmed Tevfik Bey bu dergide devrin ilim, fikir, edebiyat, sanat ve kültür hayatını yansıtmıştır. 159. sayı ve 1912 yılına kadar devam eden mecmua çeşitli nedenlerden ötürü kesintiler yaşamıştır.[112]

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey 1881 yılında Almanya'dan getirttiği son model matbaa araçlarını ülkesine adapte ederek baskı işinde adeta çağ atlatmıştır. Bu yüksek teknolojiye sahip matbaa ile artık Matbaa-yı Ebüzziya'yı kurmuştur. 1882 yılından Konya'ya sürgün edildiği 1900 yılına kadar mükemmel seviyede baskı yapan matbaada teknolojik bir dönem açmıştır.

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in Konya sürgününün en önemli nedeni ise, Sultan Ahmet Sanayi Mektebi'nin müdürüyken Avrupa'dan okula getirttiği bir hocanın Karbonari Cemiyeti'ne üye olmasının ortaya çıkması ve bu vakıanın çeşitli jurnaller ile Sultan II. Abdülhamit'e bildirilmesidir.[113] Yani bu tarz bir örgütlenmenin Osmanlı'da başlayacağı düşünülmüş olabilir. Ömer Faruk Şerifoğlu[114] ise Ebüzziya Mehmed Tevfik

---

düşmanlarına karşı savaşçı olduğunu bu sebebple Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in de düşmanlarına karşı verdiği mücadele sebebi ile böyle bir sembolik ismin ortaya çıktığını yazmıştır. Bkz.Erol Özbilgen, "Ebüzziya Efsanesi", *Darçağda Bir Çelebi*, Haz: Ömer Faruk Şerifoğlu, Timaş, İstanbul 1998, s. 101-105.

[110] E. Koçu, a.g.e. s. 4878

[111] E. Kçu, a.g.e. 4879

[112] A. Gür, a.g.t. s.37. Ziyad ebüzziya bey arşivinde üzerine Reşad Ekrem Koçu yazılı kaynakça düştüğü belgede Mecmua-i Ebüzziya Dergisi'nin Arap Camii bitişiğinde kurulan Matbaa-yı Ebüzziya da on beş günde bir basıldığını, derginin basım sayısının sürgün edildiği vakte kadar doksan üç sayıya ulaştığını, son basım tarihininde Nisan 1990 olduğu ifade edilmiştir. Fakat sürgün dönüşü ise altmışaltı sayıya kadar devam ettirmiştir. Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi,* IX, s. 4879-4880.

[113] 24.10.2016 Tarihinde Ömer Faruk Şerifoğlu ile Ziyad Ebüzziya hakkında yapılan görüşme.

[114] 1967 yılında Gaziantep' doğumlu olan Ömer Faruk Şerifoğlu İstanbul Hukuk Fakültesi'nde başladığı yükseköğrenimini Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde tamamlamıştır. Kadıköy'de

Bey'in torunu olan Ziyad Ebüzziya'dan rivayetle iplerin kopmasına bir başka sebep olarak şunları ifade etmiştir:

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey Ebüzziya matbaasını faaliyete geçirdiği vakit bir tanıtım yazısı yayınlamıştır.

Matbaa-i Adı Ebüzziya

İlan-ı Hususi

"Mukaddeme dağıtmış olduğum matbaa-i acizanemi bu defa saye-i Hazret-i Veli-i Nimette evvelkine vücuhla faik yani vatanımızca her türlü kemalet-i medeniyetin Mebde-i İkamalatı olan Aht-ı Hümayun-ı Hazret-i Padişahıye layık bir derecede müceddeden tesis ve tanzim ile Galata'daArap Camii ittisalindeki mahalli mahsusa nakleylemiş olduğumdan bademe enzar-ı ammeye arz edilecek asar-ı matbua emsalimiz olan sair Osmanlı ve Frenk matbaalarının temsilatıyla mukayese buyrulduğu halde suret-i intizam ve mükemmeliyeti hakkındaki ifadat-ı acizanemin değil erbab-ı insaf-ı hatta müşkülpesendan-ı zaman indinde dahi haiz rütbe-i tasdik olacağından eminim."[115]

Ebüzziya Tevfik

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey ayrıca batıdaki uygulamaları örnek alarak 1882 yılında Kitaphane-i Meşahir serisini bastı.[116] Bu seride Ebüzziya Mehmed Tevfik meşhur insanların hayatlarına yer vermiştir. Bunlar: Gütenberk, Galile, Napolyon, Diyojen, Franklen, Hasan Sabbah, Büfon, Ezop, Bermekilerden Yahya, Harun Reşid ve İbni Sina'ya ait olanlar basılmıştır.[117]

1886 yılında Kitaphane-i Ebüzziya başlığı altında ünlü kişilerin hayatlarını, fikirlerini anlatan ve bu noktada halkın bu tür önemli kişileri daha ucuz ve daha kolay tanımasını sağlayacak bir seri neşretmeye başladı. Aynı yıl içinde 110 eser basan Ebüzziya Bey bunlardan bazılarını kendisi telif etmiş olup bazıları ise o dönemin ilim

---

ikamet eden Ömer Faruk Bey evlerinin yakından oturan Ziyad Ebüzziya Bey ile komşudur. Ziyad Bey ile Pars Tuğlacı arasında 1989 yılında ortaya çıkan ''Kitap Hırsızlığı Davası'' olayı ile alakalı Ömer Faruk Bey ''Bir Kitap Cinayeti'' adlı bir makale kaleme almıştır. (*Yayın Dünyasına Anahtar*, Kasım-Aralık, Sayı: 3 s. 23, 1990) Parçalanan bu kitapların Tarihi değeri ve bilimsel yönlerini konu aldığı bu makaleden sonra Ziyad Bey Ömer Faruk Bey ile bizzat görüşme talep etmiş ve evine davet etmiştir. Bu olaydan sonra Ömer Faruk Bey artık evin bir bireyi gibi olmuştur. Bir bakıma Ziyad Bey'e yakınlığı ile alakalı manevi evladı da denilebilir. Ziyad Bey hakkında *Darçağda Bir Çelebi (1998)* adlı kitabı hazırlayan Ömer Faruk Bey, *Su Güzeli-İstanbul Sebilleri* (1995), III Ciltlik *Cumhurbaşkanlığı Sanat Koleksiyonu*(2014) gibi birçok değerli eserler ile kültür, sanat ve tarih alanına önemli katkılarda bulunmuştur.

[115] İSAM/ZE/21/772/s.1.

[116] A.Gür, a.g.t. s. 38.

[117] E. Koçu, a.g.e. s. 4879

adamları ve kalem sahipleri tarafından yazılmıştır.[118] Sürgün edildiği tarihe kadar 114 cüz basabilen Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey bu önemli basım serisinde şu eserleri yayımlamıştır:

Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat, Takib-i Harabat, İrfan Paşaya Mektub, Mukaddeme-i Celal, Müntahabat-ı Bedayi-i Edebiye, Tasviri Efkâr (Şinasi ve Kemal), Müntahabat-ı Siyasiye-i Tasviri Efkâr (Şinasi ve Kemal), Barika-i Zafer, Devr-i İstila, Kanije Tarihi, Nevruz Bey, Bahar-ı Daniş; Şinasi'nin Divanı, Mephusetün Anha Mübahesesi, Ziya Paşa'nın Harabat Mukaddimesi, Engizisyon Tarihi, Tartüf Tercümesi, Terci-i Bend ve Terkib-i Bendi, Recaizade Ekrem'in Kudemadan Birkaç Şair, Muallim Naci'nin Sanihatül Acem ve Emsal-i İmam-ı Ali, Sayit Bey'in Fazail-i Ahlakiye, Sefirler ve Şehbenderler, Cevdet Paşa'nın Kırım ve Kafkas Tarihçesi, Ethem Pertev Paşa'nın İtilakül Efkâr, Ebüzziya'nın Nef'i Sururi, Ezop, Büfon, Diyojen, Şamfor, Franklen, İmparator Vilhelm, Millet-i İsrailiye, Sinan Paşa'nın Tazarruatı, Hüsnü Aşk, Hilye-i Hakani, Hayriye-i Nabi, Tabsire, Koçu Bey Risalesi…[119]

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey dönemin şartları içerisinde kendisine edindiği düsturlardan en önemlisi okuma imkânlarının zor olduğu ve hatta kitapların özellikle belli başlı eserlerin zenginlerin elinde olmasından ötürü bu tarz eserleri halka en ucuz yolla ulaştırmak adına Kitabhane-i Ebüzziya'yı oluşturmak ve batıdaki gibi insalara bu eserleri ulaştırmaya çalışmaktır.[120] Basmaya başladığı ilk numaralı serinin başında üç sayfalık bir önsöz ile ne yapmak istediğini kendisi belirtmiştir:

Kütübhane-i Ebüzziya

"Bu ad altında yayınlanmasına niyet edilen eserler bir kitabhanede bulunması düşünülebilecek eserlerin her çeşidini içine alır. Bir kitabhanede birkaç dil üzerine ortaya konmuş eserler de bulunabilir. Fakat bu kitabhanenin içine aldığı şeyler Türkçe yazılmış ve yahut diğer dillerden Türkçe'ye çevirilmiş eserlerdir.

Arapçadan, Farsçadan ve Avrupa dillerinin hemen hepsinden lisanımıza çevrilmesi kabil olan faydalı yazılarla kültür sahibi insanların kütüphanelerinde bulunan nadir nüshalar ve vaktiyle basıldığı halde mevcudu kalmamış olan diğer kitapların bu kitabhanede toplanılması kararlaştırılmıştır.

---

[118] A. Gür, a.g.t. s.37.
[119] E. Koçu, a.g.e. s. 4879.
[120] ''Kitaphane'' Seri şeklinde yayınlanan kitaplara verilen ad. Fransızların ''Bibliotheque'' Almanların ''Universal Bibliothek'' şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. Alim Gür, *Darçağda Bir Çelebi*, s.191.

Tek maksadımız istifadeyi umum faydalanmasında aramak, yani pahalı olarak az satıp kitaptan faydalanmayı yalnız zenginlere bırakmaktansa ucuzca satıp her sınıf halkı faydalandıracak şekilde yayımını genişletmektir.

Bir de büyük hacimde olan bir teklifi bedava denecek derecede ehven vermek kabil olsa dahi bedeli büyüklüğüne göre olacağından, herkesin birden almaya gücü yetemeyeceğinden, bir büyük cilt tutacak bir eseri tam olarak neşretmektense büyüklüğüne göre beş on cüz'e bölüp basmak, gerek basan, gerek müşteri için kolaylığa sebep olacağından büyük eserlerin her bir cüz'ünün altmış dörder sayfadan ibaret olarak neşri uygun görülmüştür."[121]

Ebüzziya Mehmed Tevfik

Kendi dönemi içinde en manalı ve güzel bir baskıya sahip olan *Lügat-i Ebüzziya* sözlüğü ise yarım kalmıştır.[122]

Şinasi'nin 1864 yılıda yayınladığı *Durub-i Emsal-i Osmaniyye* eserini ise birçok ilavelerde bulunarak yeni basımını yapmıştır.[123]

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey sanat ile de çok ilgili olmuştur. Özellike hüsn-i hat santındaki yazı türlerinden küfi yazı tarzına çok şey katmıştır. Ebüzziya Bey'in bu sanat ile alakalı Ermeni bir sanatkârdan dersler aldığı da bilinmektedir.[124] Yıldız Camii'nin duvarlarını süsleyen küfi yazılardan oluşan, üzerinde ayetler yazılı bulunan levhalar onun eseridir.[125] Konya'da sürgün bulunduğu vakitlerde dahi arabesk tezyinatlı ve küfi yazılardan oluşan duvar seccadeleri yaptığı da bilinmektedir. Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey 1892 yılında İstanbul Sanat Okulu Müdürü olmuştur.[126]

---

[121] İSAM/ZE/12/125/s.11 Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey oluşturulacak olan Kitaphanenin üç bölümden oluşacağını ilan etmiştir. Birinci göz Osmanlı eserlerinden kendi zamanına kadar (1876) basılmış fakat nüshası kalmamış eserleri, ikinci göz Ebüzziya Bey'in kendi eserleri, Üçüncü göz ise Avrupa'da basılmış ve tercüme edilebilecek eserleredir. Bkz. A. Gür, '' Kütüphane-i Ebüzziya'' *Darçağda Bir Çelebi*, Haz: Ömer Faruk Şerifoğlu, s. 192.

[122] İSAM/ZE/2/12/s.9

[123] İSAM/ZE/2/125/s.9

[124] 24.10.2016 Tarihinde Ömer Faruk Şerifoğlu ile Ziyad Ebüzziya hakkında yapılan görüşme.

[125] E. Koçu, a.g.e. s. 4880. Aynı zamanda bu işlemeler ile alakalı da bir anekdot söz konusudur. Yıldız camiinin inşasına karar veren Sultan II. Abdülhamit sıra kubbe altı yazılarına gelince bu yazıların kûfi sanatı ile yapılmasına karar verir ve araştırıldığında bu işi en iyi şekilde yapacak kişinin Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey olduğu Sultan'a bildirilir. Sultan da haberi verin gelsin yapsın deyince yaverlerinde biri Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey ile Sultan'ın o dönem şartlarında aralarının kötü olduğunu bilerek; söyleyelim de gelir mi ki efendim der. Sultan siz söyleyin der. Haber Mehmet Tevfik beye iletildiğinde yapmak istemediğinden ötürü 50 altın gibi reddedilecek bir miktar talebinde bulunur. Haber Sultan'a götürülür sultan tebessüm ederek; kendisine cevap olarak söyleyin 100 altın veriyorum lakin beğenmezsem kendisini tekrar sürerim der. 24.10.2016 tarihinde Ömer Faruk Şerifoğlu ile Ziyad Bey hakkında yapılan görüşme. Aslına bakılırsa sultan ve Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey arasında bu derece bir münasebet var.

[126] İSAM/ZE/2/125/s.9

Türk matbaasını ileri bir seviyeye taşıyan Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey bastığı eserler ile Avrupa'da dahi tanınmıştır.

"Times Gazetesi Ebüzziya matbaası hakkında takdirini havi fıkrasının 1891 senesine mahsus Nevsal-i Marifet'in kabında basılan resmine baktıkça insan bunun elli dört sene evvel (1967'de 77 yıl evvel) basıldığına inanamaz ve güzelliğine bakmakla doyamaz."[127]

Bir başka başarısı ise Fransa Cumhurbaşkanı Fauer Ebüzziya Bey'e matbaadaki başarılarından ötürü bir nişan göndermesidir.[128]

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey Avrupa'ya Türk matbaasını tanıtmış ve modern matbaanın ülkemizde temellerini atmıştır.

İlk defa basılı resimlere Batı anlayışını uyarlayan Ebüzziya Bey resimli baskılarda günümüze yakın eserler ortaya koymuş ve resimli kitaplar basmıştır.[129] Aynı zamanda basım ve matbaacılığın ortaya çıkması ile eski rağbetini kaybeden kitaptaki tezhip sanatını modern ve süslü bir şekilde kitaplarda tekrardan basılabileceğini de ilk defa Ebüzziya Bey ortaya koymuştur.[130]

Rodos ve 1900'lerdeki Konya sürgününden sonra II. Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'a dönmüş olan Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey, İttihat ve Terakki Fırkası tarafından Antalya mebusu seçilmiştir.[131] 31 Mayıs 1909 yılında Şinasi'nin gazetesi olan Tasviri Efkâr'ı Yeni Tasviri Efkâr adıyla yeniden ve 8 sahife olarak basmaya başlamıştır.[132] Aynı zamanda tefrika olarak "Yeni Osmanlılar Tarihi", Moltke'nin "Şark Hatıraları Tercümesi", Aleksandr Düma'nın "Üç Silahşörler"ini, Ali Paşa'nın Girit'e ait "Lahiyalar"ını, "Süveyş Kanalı İnşaası", Mithat Paşa'nın "Muhakeme"si, Kont Kavur ile Bismark'a ait belgeler ve vesikaları neşretmiştir.[133]

Meşrutiyetten sonra çıkardığı son eserler arasında "Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye ve Edat-ı Nefyi" hakkında Tetebbüat eseri, Mehmed Galib Bey'in "Sadullah

[127] E. Koçu, a.g.e. s. 4880-4881.
[128] A. Gür, a.g.e. s. 389.
[129] A. Gür, a.g.e. s. 389.
[130] A. Gür, a.g.e. s. 389.
[131] E. Koçu, a.g.e. s. 4880.
[132] E. Koçu, a.g.e. s. 4880.
[133] E. Koçu, a.g.e. s. 4880.

Paşa yahud Mezardan Nida" ve Sivas Mebusu olan Alaaddin Gövsa'nın "Çocuk Şiirleri" bulunmaktadır.[134]

Çıkartmaya devam ettiği Yeni Tasviri Efkâr gazetesi 25 Aralık 1912 yılında Kamil Paşa Hükümeti tarafından kapatılınca onun yerine İntihab-ı Efkâr gazetesini çıkartmaya başlamış bu gazete de başmakalesi sebebi ile kapatılınca bu sefer de Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey Tefsir-i Efkâr gazetesini çıkartmıştır. Fakat bu gazete de ilk sayısında yasaklandı ve matbaası kapatıldı. Ebüzziya Bey tevkif edildi ve soğuk bir havada Erenköy'den İstanbul'a getirilerek tevkif edilmek istenen Mehmed Tevfik Bey'in romatizma rahatsızlığı ciddi şekilde arttı. Kamil Paşa Kabinesi'nin istifasından sonra kurulan Yakup Şevki Paşa Hükümeti Tasviri Efkâr gazetesinin tekrardan çıkmasına müsaade etmiştir. Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in yazdığı son makale Yeni Mevkuflar başlığını taşıyan makalesiydi, matbaaya getirip oğlu Velid Bey'e teslim etmiştir.[135]

1913'te evine gitmek üzere bindiği Haydarpaşa vapurunda fenalaşarak Dr. Besim Ömer Bey'in bütün müdahalelerine rağmen hayatını kaybetmiştir.[136] Kendisi Bakırköy aile kabristanına defnedilmiştir. Üç oğlu olan Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey büyük oğlu Ziya'yı kendi sağlığında kaybetmiştir. İki evladı Talha ve Velid Ebüzziya Beyler, babalarından devraldığı basın ve matbaacılık hayatını devam ettirmişlerdir.

Namık Kemal ve Şinasi'nin yanında yetişmiş olan Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey, Osmanlıda halkın yetişmesi ve aydınlanması için edebiyat, matbaa, gazete, sanat, siyaset ve inkılâp alanında var gücüyle mücadele etmiştir.

1.3. Abdurrahman Velid Ebüzziya (1884-1945)

Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'in en küçük oğlu olan Abdurrahman Velid Ebüzziya Bey 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ebüzziya ismini soyadı olarak almıştır. Annesi Şerefli Aşiretinden Eskbeşan Hacı Hasan ailesinden olan Adviye Hanım'dır.[137]

Bakırköy Taş Mektebi'nde ilkokulu bitiren Velid Bey daha sonra Galatasaray Sultanisi'ne girmiş, okurken babası Konya'ya sürgün olduğundan okuldan

[134] İSAM/ZE/2/125/s.5
[135] E. Koçu, a.g.e. s. 4880.
[136] İ. Sungu, a.g.m. s. 268.
[137] İSAM/ZE/3/343/s.1

uzaklaştırılmıştır.[138] Babası, ağabeyi Talha Bey ile birlikte Konya'ya sürgün olduğu vakit Velit Bey babası sürgün bir öğrenci olduğu için okuldan uzaklaştırılmış ve annesi ile birlikte Bakırköy'deki evlerinde dört yıl boyunca gözetim altında tutulmuştur.[139] Evinde gözaltı süresince eğitimden uzak kalan Velid Bey eğitim hayatını devam ettirebilmek için geceleri evinin duvarından atlayarak gizlice evinin bitişiğinde bulunan Fransız Frerler Mektebi'ne giderek hocalardan özel dersler almış ve bu şekilde yarım kalan eğitimine devam etmeye çalışmıştır.[140]

Ev hapsi cezası biten Velid Ebüzziya Bey sürgün evladı diye uzaklaştırıldığı Galatasaray Sultanisi'ne geri kabul olunmayınca Bakırköy Saint Benoit mektebini bitirmiştir. [141] Yüksek tahsilini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde bitirmiş olup aynı dönemde maddi sıkıntılardan ötürü Duyun-u Umumi İdaresi'nde mütercim memur olarak çalışmaya başlamıştır.[142]

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine babası Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey ve ağabeyi Talha Bey İstanbul'a dönünce kendisi de Fransa'ya gidip yarım kalan hukuk tahsilini tamamlamıştır.[143]Fransa'da Ebüzziya Velid Bey Siyasal Bilimler Bölümü'nü bitirmiştir.[144] Ayrıca yine Fransa'da Sorbon Üniversitesi'nde "Demokrasi" konusunda doktora tezi yazmaya başlamış fakat tamamlayamamıştır.[145] Fransa'da eğitimine devam eden Velid Bey burada dönemin önde gelen gazeteleri olan Le Temps ve Le Figaro gazetelerinde stajyer olarak görev almıştır.[146]

Balkan Savaşları esnasında memlekete dönen Velid Bey ailesinin gazetesi olan Tasviri Efkâr gazetesinde çalışmaya başlamıştır.[147] Velid Bey Fransa'da iken stajyer olarak çalıştığı Le Temps ve Le Figaro gazetelerinde ve matbaasında gördüğü yenilikleri kısa süre içinde Tasviri Efkâr gazetesinde uygulamaya başladı. Bu yenilikler ile gazetesini o günün şartları içinde çok yüksek bir tiraj olan 35 bin gibi yüksek bir seviyeye çıkartmıştır.[148]

---

[138] G. Okutuan, ''Ebüzziya Abdurrahman Velid'', *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, III, s. 241.
[139] İSAM/ZE/3/341/s.1
[140] İSAM/ZE/8/341/s.1
[141] İSAM/ZE/341/s.1
[142] İSAM/ZE/3/343/s.1 Reşad Ekrem Koçu ise bu şartlar içinde Velid Ebüzziya beyin hukuk fakültesini bitiremediğini ve ara verdiğini ifade etmiştir. E. Koçu, a.g.e. s. 4868
[143] E. Koçu, a.g.e, s. 4867.
[144] İSAM/ZE/341/s.1
[145] 24.10.2016 tarihinde Ömer Faruk Şerifoğlu ile Ziyad Bey hakkında yapılan görüşme.
[146] İSAM/ZE/3/341/s.1
[147] E. Koçu, a.g.e, s. 4868
[148] İSAM/ZE/8/341/s.1

Velid Ebüzziya Bey babası Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in 27.12.1913 tarihinde ani bir şekilde kalp krizi geçirip vefat etmesi üzerine ağabeyi Talha Bey ile birlikte Tasviri Efkâr gazetesinin yönetimini ele almıştır. Velid Ebüzziya Bey gazetenin yazı işleri, siyasi işleri ve başmuharrirliği görevlerinde bulunmuştur.[149]

Velid Bey gazetedeki makalelerini "Ebüzziyazade" künyesi ile yayınlamaya başlamıştır.[150] Velid Bey babasının bıraktığı yayın ve matbaa çizgisini hiç bozmadan hatta vatan ve millet menfaatine olan hakikatleri daha yüksek perdeden haykırdığı için gazetesinin yayını durdurulmuş, kapatılmış ve yasaklanmıştır.

II. Balkan Savaşı ve I. Cihan Harbi'nin memleket içerisinde oluşturduğu sıcak ve buhranlı siyasi dönemlerde Velid Ebüzziya, ağabeyi Talha Bey ile beraber birçok kez mahkemeye ve örfi idarede sorguya çıkartılmış, gazetesinin kapatılması üzerine de gazetesinin ismini değiştirerek çıkartmaya devam etmiştir.[151]

Velid Ebüzziya Bey'in asıl mücadelesi ise I. Cihan Harbi'nde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi ve arkasından gelen Mondros Mütarekesi sonrasında itilaf devletlerinin İstanbul'u ve devletin birçok yerini işgal etmeleri ile Velid Ebüzziya Bey işgal edilmiş ve her koşulda teslim alınmış, ümitleri yok olmuş bir milleti ayağa kaldırmak, bilinçlendirmek ve umutlarını yeşertmek için basın ve yayın yolu ile ciddi bir mücadeleye girmiştir. İstanbul'daki yayın faaliyetleri sırasında adeta milli mücadelenin sözcülüğü vazifesini yerine getirmiş olan Velid Ebüzziya Bey Türk Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yayınlarına zorlu koşullar altında devam etmiştir.

Mondros Mütarekesi yıllarında devrin en çok tiraja sahip gazetesini yöneten Veli Bey, 16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgali sırasında Şehzadebaşı'nda yatmakta olan Türk erlerinin İngiliz süngüleri ile şehit edilmesi vakıasında bizzat olay yerine gidip erlerin kanlar içindeki naaşlarını fotoğraflayıp bunu matbaasında binlerce kez çoğaltmış ve bu fotoğrafları Anadolu'da yaşayan halka dağıttırıp halkın işgal kuvvetlerine karşı ayağa kalkması ve isyan etmesini sağlamaya çalışmıştır.[152] Hatta bu

[149] İSAM/ZE/3/343/s.1
[150] İSAM/ZE/3/343/s.1
[151] İSAM/ZE/3/343/s.1
[152] Bu konu ile alakalı olarak iki farklı belge mevcuttur. Ebüzziya arşivinde Talha Bey hakkındaki dokümana göre resimleri çeken Velid Bey lakin çoğaltıp Anadolu'ya göndermeye çalışırken muhabirlerin birinin İnebolu güzergâhında yakalanması ile Talha Bey İstanbul hükümeti tarafından yakalanıp Bekirağa bölüne kapatılmıştır. İSAM/ZE/12/522/s.1. Bunun dışında Velid Bey'in kendisi bir planör kaldırarak bu bastığı fotoğrafları bazı vilayetlerin üzerine yine bizzat kendisi atmış, ayrıca sürgün edilmesinin bir sebebi de Çanakkale savaşlarında illegal olarak kendi kullandığı bir uçak ile İngiliz birliklerinin fotoğraflarını çekmesi olarak gösterilir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme. Velid Ebüzziya Bey ile alakalı çalışmalarda bu bilgiye rastlamıyoruz fakat

fotoğrafları dağıtmak için görevli bir muhabirin ihbar sonucu İngilizler tarafından yakalanması üzere Velid Bey tutuklanarak diğer Türk büyükleri gibi Malta Adası'na sürgün olmuştur. [153] Ağabeyi Talha Bey ise tutuklanıp Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiştir.[154]

1921 yılında İstanbul'a dönen Velid Ebüzziya Bey abisinin rahatsızlığı sebebiyle gazete işleri ile tek başına ilgilenmiş ve Tasviri Efkâr'ı yeniden çıkartmak istemiştir. Fakat kendisine izin verilmediği için "Tevhid-iEfkâr" isminde imtiyazı alınmış olan bir gazeteyi okul arkadaşı Şükrü Babanzade ile birlikte 2 Haziran 1921'de çıkarmışlardır.[155]

Tevhid-i Efkâr gazetesi'ni hızlı bir şekilde milli mücadelenin İstanbul'daki sözcüsü haline getiren Velid Bey gazetede her gün halkı işgal kuvvetlerine karşı hamiyete getiren ve halkın duygularını ve moralini düzelten yazılar, resimler ve şiirler basmaya başlamıştır.[156]

Velid Ebüzziya Bey Malta sürgününde ise boş durmamış Anadolu Milli Mücadele Hareketi'nin önemli isimlerinden biri olan Ali İhsan Paşa'yı (Sabis) ve arkadaşlarını adadan kaçıran teşkilatın içinde bulunmuştur.[157]

Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında uygulanan sert sansürler nedeniyle gazetesi 17 kez kapatıldıysa da her seferinde yeni bir isimle devam etmiştir.[158] I. Dünya Savaşı sonrası mütareke yıllarında kardeşi Talha Bey ile birlikte vatanın parçalanmasını engellemek için kendi matbaalarında kışkırtıcı ve halkı galeyana getirici yayınlar yaptıkları gerekçesi ile idari işlerden sorumlu olan kardeşi Talha Bey tutuklanıp hapse atılmıştır. [159] İngilizlerin İstanbul'u işgali sırasında Şehzadebaşı Karakolu'ndaki askerleri şehit etmeleri vakasında şehitlerin fotoğraflarını çekerek Anadolu'ya

---

Çanakkale Savaşları sırasında planör ile cephe alanlarını fotoğrafladığı bilgisi mevcuttur. Bkz. Engin Özdenes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık*, s. 202.

[153] İSAM/ZE/3/341/s.1

[154] Bakırköy'deki evinden gecenin bir yarısı evin kapısı kırılarak tutuklanan Velid Bey, kendisinin tutuklanmasından ziyade annesinin bu duruma şahit olmasına çok üzülmüştür. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

[155] İSAM/ZE/8/343/s.2

[156] İSAM/ZE/3/341/s.1

[157] İSAM/ZE/8/343/s.1. Ali İhsan Sabis hatıratında olayın Mim Mim teşkilatı ve Kara Kemal Bey'in organize etmesi ile olduğunu ifade etmiştir. *Harp Hatıralarım,* V. s. 32. İtalya'da bulunana Basri Bey gerekli hazırlıkları yapmış ve Tricotti adında bir gemi ile 6 Eylül 1921 tarihinde 16 sürgün önce Sicilya adasına sonraki gün ise Napoli Limanına çıkmayı başarırlar. Tamamı ittihatçı olan grubun en mühim amacı ise Kurtuluş Savaşı'nda yer almaktır. Bu kişiler başta Ali İhsan olmak üzere*; Sabit Bey, Nevzat Bey, Bedrettin Bey, Macit Bey, Muammer Bey, Gani Bey, Ahmet Bey, Memduh Bey, Faik Bey, Şükrü Bey, Fevzi Bey, Mahmut Kamil Paşa, Kara Kemal, Tahsin Bey ve Necmi Bey*'dir. Bkz. Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s. 383-385

[158] Ziyad Ebüzziya, ''Ebüzziya Velid'', *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X, s.372.

[159] Z. Ebüzziya, a.g.m, s. 372.

göndererek halkı bilgilendirmiştir.[160] Bununla birlikte Velid Bey kullandığı bir uçakla bu bastığı küçük el ilanlarını Anadolu'da bazı vilayetlerin üzerine atmış, hatta tutuklanmasının bir başka nedeni olarakda Çanakkale Savaşları sırasında illegal olarak kullandığı bir uçakta İngiliz birliklerini fotoğraflaması da gösterilebilir.[161]

Kendi matbaasını adeta bir karargâha çevire Velid Ebüzziya Bey matbaada milli mücadele yanlıları ile gizli gizli toplantılar düzenlemiş ve Mim Mim Teşkilatı'nın kurulmasını sağlayıp aynı zamanda bu teşkilatın icra heyeti içinde vazife almıştır. 18.12.1921 tarihinde Mim Mim Teşkilatı içerisinde İtilaf Devletleri'nin elinde bulunan İstanbul'daki askeri teçhizatları ve mühimmat depolarını soyup gemi yolu ile Anadolu'ya sevk etmiştir. İki defa da bizzat Anadolu'ya Mersin vapuru (Laden vapuru) ile 40 bin askeri mühimmat sandığını İngiliz gemileri arasından geçirerek İnebolu'nda milli mücadelecilere teslim etmiş ve bu sebeple kendisine 22.4.1922 tarihinde Büyük Taaruz Zaferi'nden sonra "İstiklal Madalyası" verilmiştir.[162]

Velid Bey'in silah kaçırması durumu ile alakalı Ömer Faruk Bey şunları ifade etmiştir: "Anadolu Kavağı çıkışında Beykoz taraflarında bir karakol vardı, giriş çıkışların kontrol edildiği stratejik bir yer. Orada işgal kuvvetleri subayları nöbetleşe olarak kalmıştır; bir gün İngiliz, bir gün Fransız, bir gün İtalyan, bir gün Yunan olmak kaydıyla. Fakat bu subaylara tercümanlık ya da kılavuzluk yapan bir Ermeni vardı. Velid Bey bu Ermeni'yi tesbit ediyor. Daha sonra bu adamın evine gizlice gidip durumu ve niyetlerini izah ediyor Velid Bey. Bu adamın vatanperver biri olduğu anlaşılıyor. Velid Bey bu Ermeni'ye güven vermek için anlaşılan araya birilerini de sokuyor. Neticede bu kişi diyor ki "Tamam, bu iş bende, yakalanırsak bütün sorumluluk bana ait". Ancak Fransız, İngiliz ya da İtalyan subayların nöbetçi olduğu zamanlarda bir sıkıntı çıkmazsa da bu Yunan olan bana hiç güvenmiyor işte onun nöbetçi olduğu günler sıkıntı çıkabilir diyor. İşte bu vapur ile mühimmat kaçırılacağı günlerde bu Ermeni ile haberleşiyorlar o da durum müsait olduğu vakitlerde yardımcı oluyor. En büyük vurgun bu sırada oluyor "Laden Vapuru" ile. Lakin Yunanlının olduğu günlerde ufak tefek vakıalar yaşanmıştır. Yani bu Ermeni net bir şekilde Mim Mim grubuna yardımcı oluyor. Sonraki dönemlerde bu Ermeni Robert Koleji'nde öğretmenlik yapıyor. Bu meseleyi anlayan İngilizler bu adamın peşine ajan takıyorlar öldürmek için. Yurt dışına kaçan bu Ermeni daha sonra Bulgaristan'a geliyor. Cumhuriyet'in ilanından sonra da

[160] G.R. ''Ebüzziya Velid',*Aylık Ansiklopedi*, No. IX, s. 269.
[161]24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey hakkında yapılan görüşme.
[162] İSAM/ZE/8/3/s.1

memlekete geri geliyor. Burada 30'lara 40'lara kadar yaşıyor, öğretmenlik gibi işler yaparak ayakta durmaya çalışıyor ama sefil bir şekilde, muhtemelen de öldürülerek hayata veda ediyor.''[163]

Lozan Konferans sırasında Türk tarafının haklarını delilleri ve belgeleri ile ortaya koyarak hizmetlerini devam ettirmiş olan Velid Ebüzziya Bey daha sonraki süreçte İsmet İnönü ve Mustafa Kemal ile fikri ve siyasi icraatlarından ötürü ihtilafa düşmesi sonucunda İstanbul'da kurulan İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır.

Yargılanmaya sebep olan konu ise, halifeliğin ilgası ile alakalı olarak Hindistanlı dini liderler olarak bilinen Ağa Han ve Emir Ali'nin Reisicumhur ve Başvekil'e gönderdikleri mektupların İstanbul gazetelerinde bir değerlendirme olmaksızın olduğu gibi yayınlamasıdır. Mahkeme başkanı olarak Topçu İhsan, üyeleri Refik (Koraltan), Asaf, Cevdet (İzrap), savcısı Vasıf Bey'dir. [164]

Velid Bey savunmasında Ağa Han'ın İslamiyet'e ve Türklere çeşitli hizmetlerde bulunduğu, onun fikirlerinin ve yazılarının Avrupa kamuoyunda ve basınında sık sık yayınlandığını, bir gazeteci olarak kendisinin de bu yazıları gazetesinde yayınladığını ifade ettikten sonra, son dönemlerde Ağa Han'ının İngiliz çıkarlarına hizmet etmekte olduğunu ve bu konu ile alakalı olarak gazetesinde birkaç defa makale yolu ile tenkit ettiğini belirtmiştir.

Mektubun yayınlanması ile alakalı olarak da mektubun İngiltere'den geldiğini ve bu mektubunda Amerika ve İngiltere'den gelen diğer ilanlar ve bilgi zannı ile çok ayrıntılı bakmadığını ve Ağa Han imzasını ise görmediği bu sebeple olduğu gibi basıldığını ifade etmiştir.[165]

Yargılamanın asıl mahiyetinde ise İstanbul gazetelerinin nasıl çalıştığı ve yargılanan gazetelerinin (Tanin Başyazarı Hüseyin Cahit, İkdam sahibi Ahmet Cevdet, Tevhidi Efkâr sahibi ve başyazarı Velid Ebüzziya) Ağa Han ve Emir Ali'nin politikasına kasıtlı bir şekilde aracı olup olmadıklarını anlamaya çalıştıkları

---

[163]24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.Velid Ebüzziya Bey'in yeğeni Ziyad Ebüzziya Bey'in oğlu Talha Ebüzziya Bey ise silah kaçırma olayı ile alakalı olarak Velid Bey'in bir Fransız subay ile iletişim halinde olduğunu ve bu kişinin Bakırköy'de ki bir silah deposunun amiri olduğunu belirtip mühimmat kaçırma işinin buradan başladığını belirtmiştir. Talha Ebüzziya ile 17.10.2016 tarihinde Ziyad Ebüzziya hakkında yapılan görüşme. Ayrıca bu konu hakkında *Türkiye'de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi Osmanlı'dan -1960,*Haz. Uğur Kavas ve *Velid Ebüzziya'nın Mektuplarına Göre Lozan,* Ahmet Temiz, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2006.

[164] Ahmet Emin Yalman, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, s. 94.

[165]*İstanbul İstiklal Mahkemesi*, Hazırlayan: İrfan Neziroğlu, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Ankara 2015 s. 19.

görülmektedir. Ayrıca Mahkeme Hilafet Yaveri Ekrem Bey, Baro Başkanı Lütfi Fikri, Tanin yazı işleri müdürü Baha Bey ve Saltanat lehinde Cumhuriyet aleyhinde makale yazan Birinci Büyük Millet Meclisi üyesi Abdülkadir Kemal Bey'inde tutuklamıştır.

Mahkeme İstanbul Mebusan Meclisi'nde ve halka açık bir şekilde görülmüştür.[166] Ayrıca mahkemede öne çıkan en çok konuşulan –mühim bir haberi rakip yayın organlarından önce yayımlamak anlamına gelen- "atlatmak" kelimesi olmuştur. Gazetecilerin bu mektubu meslek olarak herkesten evvel yayınlama telaşının mektubun içeriğinden tam manası ile haberdar ve tetkik edilmesini engellediği mahkeme heyetinin kararlarına geçmiştir. Berat kararlarında ise mahkeme heyetinin Velid Bey'in Milli Mücadele döneminde ortaya koyduğu vatanperverliği kayıtlara geçmiştir.[167]

Velid Ebüzziya İstiklal Mahkemesi'nde sağdan ikinci.

(**Kaynak**: Ziyad Ebüzziya Evrakı, İSAM Kütüphanesi)

"Milli mücadelemizin en lüzumlu olan mühimmat ve cephanenin tedarik ve ırsali hususunda görülen say ü gayret ve müsbet başarıları münasebetiyle kanunun tayin

[166] A. Emin Yalman, a.g.e, s. 96.
[167] İstanbul İstiklal Mahkemesi, s. 23-25.

ettiği maddi mükâfat talebini hamiyet ve vatan sevgisiyle kabil-i telif bulmayan Velid Bey'e istihkak ve liyakat kesbettiği istiklal madalyasının tevcihini rica ederim''[168]

Velid Ebüzziya Bey yeni kurulan devlet tarzının diktatörlük şeklinde idare edildiğini, yönetim tarzının yanlış olduğunu 14 milyonluk nüfus içinde 45 bin yüksek tirajlı gazetesinde makalelere döktüğünden dolayı Mustafa Kemal ile aralarının iyice açılmasına sebep oldu.[169] Tam bu sıralarda patlak veren Şeyh Said İsyanı sebebiyle İsmet Paşa Hükümeti'nin çıkarttığı Takrir-i Sükûn kanunu ile muhalif ve yüksek bir tiraja sahip olan Tevhid-i Efkâr gazetesi 6 Mart 1925'de kapatıldı.[170]

Şeyh Said İsyanından sonra Velid Ebüzziya Bey ve Sebilürreşad dergisinin sahibi Eşref Edip Bey tutuklanıp Elazığ İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmişlerdir. Daha sonra ise diğer muhalif gazetelerinin sahipleri ve yazarlarından Suphi Nuri İleri, Ahmed Emin Yalman, Sadri Ertem, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İsmail Müştak Mayekon, Ahmed Şükrü Eylül 1925'de yargılanmışlardır.

Vatan gazetesi adına suçlu bulunup daha sonra ise Elazığ İstiklal Mahkemesi'ne gönderilen Ahmet Emin Yalman sorgulamalar sırasında Velid Bey'e çok iyi davranıldığını belirtip bütün yargıçların gerici olduğunu ifade etmiştir. Bu mahkeme sırasında öne çıkan özellik yargılanan gazetecilerin Şeyh Said isyanı öncesi ve sonrasında gazetelerindeki yazıları ve haberlerinin isyanı teşvik edip etmediğine bakılmasıdır. Bunlar için tutuklu bulunanların gazetelerinin koleksiyonları incelenmeye çalışılmıştır. 19 Haziran'da "Çeşitli etkenleri olan ayaklanmaya, basın hürriyetini kişisel amaç veya politik çıkarlar uğruna kötüye kullanan, bilerek veya bilmeyerek yazılan yazıları da kapsamak üzere, durumun açığa kavuşması için adı geçen gazete ve koleksiyonlarının getirilip incelenmesi savcılık tarafından karara bağlanmıştır. Bununla beraber mahkeme heyeti 7 Haziran'da aldığı bir kararla bu gazetelerin sorumlu

[168] İSAM/ZE/8/361/s.2

[169] Bunun dışında Mustafa Kemal ve İstanbul gazetecileri arasında İzmir görüşmesi sırasında Velid Ebüzziya ile alakalı başka bir sorun çıkmıştır. İzmir'e davet edilen gazetecilerin Mustafa Kemal tarafından davetli olarak kabul edilmeyecekler ve bu gazeteciler davetli olarak değilde kendiliğinden Mustafa Kemal'e eşlik edecekler gibi kamuoyuna yansıtılması istenmiştir. 1924 Şubatının beşinci Salı günü Uşşakizade Muammer Bey köşkünde olan gazetecilerin kabulü olayına Velid Ebüzziya alınmamıştır. Olayın sebebi ise Velid Bey'in uzun zaman gazetesine çalışmış ve orada yetişmiş olan Ahmed Cemaaleddin Saraçoğlu tarafından şu şekilde açıklanmıştır: Velid Bey misafirlerin kaldığı otelde ziyaret ettim. Hayrola Velid Bey niçin görüşmede yoksunuz diye sorduğumda Paşa'nın kendisini kabul etmediğini belirtti. Sebep olarak ise, Velid Bey'in İstanbul'dan yola çıkınca Abidin Daver'in gazetede ''Başmuharririmiz Gazi Hazretlerinin davet üzerine İzmir'e hareket etmiştir.'' Şeklinde bir havadis yazmasıdır. Bu haberi alan Mustafa Kemal duruma kızmış ve Velid Bey'i kabul etmemeye karar vermiştir. Çünkü talimatlara göre davet yok eşlik etmek şeklinde kamuoyuna paylaşılması gerekmektedir. Velid Bey ise reddedildiği için olayın aslını açıklama ihtiyacı hissetmemiştir. Bkz. Ahmed Cemaaleddin Saraçoğlu, *Mütareke Yıllarında İstanbul,* Haz: İsmail Dervişoğlu, Kitabevi, İstanbul 2009, s.33-34.

[170] İSAM/ZE/8/343/s.2

kişilerinin derhal tutuklanıp Elâzığ'a gönderilmesini karara bağlamış ve bu sebeple Velid Bey, Sadri Ethem Bey, Eşref Edip ve Fevzi Lütfi Bey tutuklanmışlardır. Karar neticesinde ise Velid Bey dâhil bütün gazeteciler beraat etmiştir.

Velid Bey'in gazete çıkartma hakkının elinden alınmadığı halde kendisi 10 yıl boyunca gazete çıkartmamış ve siyasetten uzak durarak Ebüzziya Matbaası'nın idaresi ile meşgul olmuş fakat Mustafa Kemal'e İzmir suikastı davasında yine "Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmış ve yine beraat etmiştir.

Velid Bey Şeyh Said İsyanı sonrası İstiklal Mahkemesi'nde savunma yaparken

(**Kaynak**: Ziyad Ebüzziya Evrakı, İSAM Kütüphanesi)

Velid Bey İstiklal Savaşı ve Lozan Antlaşması döneminde Mustafa Kemal'in en yakınında duran ender kişilerdendir. Sorbon Üniversitesi'nde "Demokrasi'' üzerine tez çalışması yapan Velid Bey Demokrasi ve Cumhuriyet kavramları üzerinde Mustafa Kemal'i fikir olarak da etkilemiştir. Bununla birlikte ikili arasında başgösteren sorunun kaynağı olarak rejim ilan edilmeden önce Çankaya Bahçesi'nde yapılan samimi bir röportajın resminin gazeteye basılması olduğu iddia edilmektedir. İkili arasındaki devlet

başkanlığı ve gazetecilik kimliği dışında ahbaplık derecesinde çekilen ve Velid Bey'in Gazi'nin karşısında ayak ayaküstüne atmış fotoğrafı kamuoyu ile paylaşılınca Mustafa Kemal Paşa ile iplerin kopmaya başladığı söylenmektedir.[171]

1934 yılında Zaman gazetesi ile tekrar yayın hayatına dönen Velid Ebüzziya Bey bu gazetesinin de yayın politikasından ötürü yine CHP Hükümeti'nin hedefi haline gelmiş ve gazetesi iki defa kapatılmıştır. Serbest bir şekilde gazete çıkaramayacağını anlayan Velid Ebüzziya Bey iki yıl sonra gazetesini devretmiş ve tekrar matbaa işlerine dönmüştür.[172]

Velid Ebüzziya Bey ağabeyinin oğlu olan Ziyad Ebüzziya Bey'in Tasviri Efkâr gazetesini çıkartması ve kendisinin de bu gazete yazı yazma ısrarından ötürü tekrar mesleğe dönmüş ve başmuharrirlik görevini yürütmüştür. Fakat İnönü liderliğindeki CHP Hükümeti tekrar müdahalelerde bulunmuş önce geçici olarak, 1945 yılında ise süresiz olarak Tasviri Efkâr gazetesini kapatmıştır.[173] Bu gazetenin kapatılmasında en büyük sebeplerinden biri ise hükümetin çizgisinde olmaması ve verilen direktiflere uymaması gösterilebilir.

Velid Ebüzziya Bey bu 1943-1945 yılları arasında babası Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey gibi ansiklopedik bilgiler içeren ve duvar takvimi olarak *Takvim-i Ebüzziya'*yı yayınlamıştır. [174] Velid Ebüzziya Bey Matbaası'nda Fen ve Sanat ansiklopedisi alanında bir eseri de fasiküller şeklinde yayınlamaya başlamıştır. Diğer eserleri ise şunlardır: *Kuyruklu Yıldızlar ve Halley Yıldızı* (1912), *Tayyarecilik, mazisi, istikbali* (1913), *Girit, mazisi, istikbali* (1913), *Türkiye Demiryolları Cep Atlası*. Tercümeleri; *Şarlok Holmes Sergüzeştleri, Arsen Lüpen'in Sergüzeştleri*.

[171] 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

[172] İSAM/ZE/3/341/s.2. Velid Bey'in Şeyh Said isyanı sonrası uzun süre gazete çıkartmamıştır. Bu konuda çeşitli siyasi baskıların olduğunu Ziyad Ebüzziya Bey belirtmiştir. Bu konuda Cemaaleddin Saraçoğlu Velid Bey'in tekrardan gazete çıkartmasını sebeplerini bizzat kendisi dinlemiştir. Buna göre Velid Bey, oğlu Selim ve yeğeni Ziyad Bey'in maişet ve geçim durumlarını sağlamak ve onlara bu gazeteyi bırakmak amacıyla *Zaman* gazetesini çıkartmaya karar vermiştir. Velid Bey'in gazete konusundan uzun süre uzak durması ise Cemaaleddin Bey'i Ankara'ya özel olarak göndermesi ve tanıdığı devlet adamlarından bu konu hakkında herhangi bir sıkıntı olup olmadığı hakkında bir nabız tutturması açıklamaktadır. Zaman gazetesi 11 Haziran 1934 yılında çıkmaya başladı. Fakat baskılar ve rahat yazı yazamaması gibi sebeplerle fazla tutunamadı. C. Saraçoğlu, a.g.e. s. 369-373.

[173] İSAM/ZE/8/341/s.2

[174] İSAM/ZE/8/343/s.3

Velid Ebüzziya Bey'in bir başka hizmeti ise bugün elimizde bulunan Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması fotoğraflarının kendisinin makinesinden çıkmış olmasıdır.[175]

Velid Ebüzziya, Lozan konferansına davetli olan diğer gazeteciler Ali Naci, Hüseyin Cahit, Ahmet Şükrü, Asım Us, Mecdi Sadrettin, Kemal Salih ile birlikte süreci izlemişlerdir. Üç buçuk ay süren görüşmeler sırasında gazeteciler arasında fotoğraf makinesi olan tek kişi Velid Ebüzziya Bey'dir. Gazeteciler bu dönemde birbirini atlatma çabası içerisinde olur, havadisleri hızlı bir şekilde İstanbul ve Ankara'daki gazetelerine gönderme telaşındadırlar. Peşi sıra haberler gönderilirken Lozan Anlaşması nihayet imzalanma aşamasına gelmiş fakat bu tarihi anı fotoğraflayacak tek kişi olduğu için birdenbire Velid Bey'in makinesi önem arz etmiştir. Diğer gazeteciler bu tarihi fotoğrafın Velid Bey'den çıkacağını bildikleri için bunun bir hal çaresini düşünmeye başlamışlar ve nihayet Velid Bey'in yanında yetişmiş ve en az onun kadar bu meslekte uyanık olan Ali Naci (Karacan) bir çözüm yolu bulmuştur. Velid Bey'i fotoğrafları çektikten sonra takibe alan Ali Naci onun filmleri çıkarması için verdiği atölyeden fotoğrafların birer kopyasını alarak İstanbul'a göndermiştir. Üç gün sonra olaydan haber alan Velid Bey ise konu ile alakalı olarak arkadaşlarını kendisini atlattıkları için tebrik etmiştir.[176]

Velid Ebüzziya Bey 1944 yılının sonlarına doğru tekrar eden zatürre hastalığının ardından Alman Hastanesi'ne yatırılmış ve 11 Ocak 1945 yılında vefat etmiştir.[177]

Velid Bey yaşadığı müddetçe gazetecilik mesleği ve inandığı davasını savunma adına ölümleri göze almış birçok kez mahkemelere verilmiş, hapisler görmüş ve gazetesi 17 defa kapatılmıştır. Vefat sırasında bile yine gazetesi Tasviri Efkâr kapalı bulunmaktaydı.[178] Velid Ebüzziya'nın gazetecilik mesleğindeki değerinin meslektaşları tarafından bilindiğini gösteren hadiselerden biri olarak, Hakkı Tarık Us'un onun vekat

[175] İSAM/ZE/8/341/s.2. Velid Bey'in Lozan Antlaşması fotoğraflarının kendi makinesinden çıktığı farklı kaynaklarda da zikredilmektedir. Lakin yukarıda bahsettiğimiz gibi Ali Naci Bey'in atlatmak amacıyla bir hileye başvurarak fotoğrafları kopyalayıp İstanbul' a gönderdiği Ahmed Cemaaleddin Saraçoğlu tarafından Ali Naci Bey'den nakledilmiştir. Bkz. A. C. Saraçoğlu, a.g.e, s. 97-98. Velid Ebüzziya Bey Lozan Konferansına davet edilen gazetecilere bağlanan parayı kabul etmemiş ve Heyet Reisi İsmet Paşa'ya *''Paşam, ben bu konferansta bir devlet memuru olarak değil gazetem adına bir muhabir olarak bulunuyorum. Ne diye bir ücret alayım*?'' demiştir. Bkz. Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, a.g.e. s. 99.

[176] Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, a.g.e, s.97-98.

[177] E. Koçu, a.g.e. s. 4868.

[178] İSAM/ZE/8/343/s.3

haberini Vakit gazetesinde "Bab-ı Ali'nin Yüz Akı Öldü!" başlığıyla vermesi gösterilebilir.[179]

Velid Ebüzziya Bey'in cenazesinin kaldırılışını Reşad Ekrem Koçu şu şekilde anlatır: "Kar bir karış, tipi bütün dehşetiyle devam ediyor. Beyazıt Camii'nin musalla taşında iki tabut biri Velid Ebüzziya'nın, öbürü General Ali Fuad Paşa'nın validesi olan Zekiye Hanım Efendi'nin, birde bir tahta parçası üzerine mor grep iliştirilmiş bir kundak… Namazlar kılındı cenazeler kalkıyor… Bando, yüz kişi kadar resmi temsilci, polisler, askerler Zekiye Hanım'ın tabutunu almış, Veznecilere doğru ilerliyor. Chopin'in Cenaze Marşı'nın nağmeleri karayel ile savrula savrula uzaklaşıyor. Kundak yanında üç arkadaşı bulunan babanın kucağında mor yemeni grep, bir zambak yaprağı gibi uçuyor. Velid Bey Yenikapı İstasyonu'na ve oradan trenle Bakırköy'e götürülecek. Bando yok, resmi temsilciler yok, ama o tabutun ardında koca İstanbul şehri var, tabaka tabaka, sınıf sınıf, Türk milleti var…''[180]

O gün cenazede bulunan Üsküdarlı Vasıf Hoca, Velid Beyin vefatına şöyle tarih düşmüştür:

Fırtınaya aldırış eden mi var
Toprağa verilecek vatanperverin biri
Beş namaz vakti ile çıktı tarihin üstad
Tevhidcinin ardında koca İstanbul şehri
1950 – 5 = 1945

Ölüm tarihi 5 rakamı ile tamiyelidir.[181]

Velid Bey gazetecilik ve matbaa mesleğinde ülkemize katkısı olmuş onun gazete ve matbaasından birçok gazeteci yetişmiştir. Avrupa'da gazetecilik ve matbaacılık ile alakalı yeniliklerin birçoğunu Velid Ebüzziya Bey getirmiştir. İlk defa Rotatif tarzı Matbaayı getiren, gazeteyi ilk olarak resim ve haritalar ile süsleyen, gündelik gazetelerde spor sütunlarına yer veren, her haber için ayrı muhabir ve fotoğrafçı tutan ve

[179] İSAM/ZE/8/343/s.3. Vakit gazetesi 13 Ocak 1945 tarihinde: Büyük bir kayıp daha: Dünde Velid Ebüzziya Öldü! Haberine yer vermiştir. Haberde Velid Ebüzziya'nın kısa bir hayatı ve mücadelesine değinilmiştir.
[180] E. Koçu, a.g.e. s. 4869.
[181] E. Koçu, a.g.e. s. 4869.

bunu Türk gazetecilerine öğreten, sahibi bulunduğu Tasviri Efkâr ve Tevhid-i Efkâr gazetesi olmuştur.[182]

Kuvvetli bir maneviyata sahip olan Ebüzziya Bey babası gibi muhafazakârdır. Gelenekler ve ananeler ile alakalı kesinlikle taviz verilmemesi gerektiğini savunan Velid Ebüzziya Bey, milli bilincin ayakta durması için bunların devam ettirilmesinden yana olmuştur. Toplum değerlerinin kesinlikle terakkiye mani olmadığını savunan Velid Bey örnek olarak da Japonya ve İngiltere'yi göstermiştir.

Saltanat ve mutlakıyet karşıtı fikirlere sahip olan Velid Bey, halifeliğin kaldırılmasına da şiddetle karşı çıkmıştır. Velid Ebüzziya Bey'e göre hilafet aile değiştirebilir, hatta bu vazifeye uygun birinin seçilerek hilafetin devam ettirilebileceğini ortaya koymuştur. Lakin hilafetin kaldırılması durumunda zaten I. Cihan Harbi'nden sonra İslam nüfusunun ve topraklarının çoğunluğunu kaybetmiş bir devletin büyük devlet nizamında söz söyleme hakkına sahip olabilmesi için İslam liderliği vasfını devam ettirmesi lazım olduğunu savunmuştur.[183]

1.4. Ebüzziya Ubeydullah Talha (1879-1921)

Babası ve kardeşi gibi gazeteci olan Talha Ebüzziya Bey, aynı zamanda gazeteci ve fikir adamı olan Zübeyir Ziyad Ebüzziya Bey'in babasıdır. 1879 İstanbul doğumlu olan Talha Ebüzziya Bey, ilköğrenimini Bakırköy Taş Mektep'te yapmıştır. Daha sonraki öğretim hayatına Galatasaray Sultanisi'nde devam eden Talha Ebüzziya Bey, 1900 yılında Sultan II. Abdülhamit Han'ın, babası Mehmet Tevfik Bey'i Konya'ya sürgün etmesiyle Konya'ya yerleşmiştir. Burada geçimlerini sağlamak için halı dokumacılığı yapan Talha Ebüzziya Bey, Arapça ve Farsça derslerini Konya'daki yetişkin hocalardan, Almancayı da babasından öğrenmiştir.[184]

II. Meşrutiyet'in ilanı ile babası Ebüzziya Mehmed Tevfik ile İstanbul'a dönen Talha Bey babası ve kardeşi Velid Bey ile beraber Tasviri Efkâr gazetesini yeniden çıkartmıştır. Mondros Mütarekesi'nin ilan edilmesi ve işgal kuvvetlerinin İstanbul'a girmesi ile hem hürriyet mücadelesi vermiş hem de İtilaf Hükümeti'nin işgalci kuvvetlerinin basına yönelik geliştirdikleri sansür ve baskıya karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. İşgal sırasında yerli Rumların ve Tatlısu Frenklerinin Türklere karşı

[182] E.Koçu, a.g.e. s. 4869. Türkiye'ye ilk rotatif matbaayı getiren kişi olarak Ahmet Cevdet olduğu da başka kaynaklarda ifade edilmiştir. Bkz. E. Şapolyo, a.g.e, s. 221.
[183] İSAM/ZE/8/343/s.3
[184] İSAM/ZE/8/420

yaptığı zulüm ve baskılara fiili bir şekilde karşılık veren Talha Ebüzziya Bey, sık sık tevkif edilmiş ve karakollara düşmüştür. Türk Polis Kuvvetleri'nin kendisini himaye etmesine rağmen sekiz defa işgal kuvvetleri tarafından birkaç defa da İstanbul Hükümeti tarafından üçer beşer günlük hapis cezasına çarptırılmıştır.[185]

Bu arada Talha Bey Kuvayı Milliye Teşkilatı'na katılarak Anadolu'ya adam kaçırma faaliyetlerine başlamıştır.

16 Mart 1920 yılında İstanbul'un resmen işgalinden sonra Velid Bey'in İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya sürülmesinden sonra gazetenin yazı işleri idaresini üstüne almış ve bu arada Şehzade Karakolu'nda şehit edilen erlerin fotoğraflarını çeken kardeşinin fotoğraflarını Anadolu'ya göndermiştir. Fakat Anadolu'ya fotoğrafları götürmekte olan muhabirin yakalanması sonucu Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Talha Bey'i tutuklaması ile sonuçlanmıştır.[186]

Mim Mim Teşkilatı'nda kardeşi Velid Ebüzziya ile birlikte vazife alan Talha Ebüzziya Bey, işgal yıllarında yeraltı cemiyetlerinde faaliyet gösterdiği gerekçesiyle tutuklanıp Bekir Ağa Bölüğü Hapishanesi'ne konulmuştur.[187] Bekirağa Bölüğü - bugünkü İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin kullandığı bina olmakla beraber- o dönemde içinde askeri birlik bulunduğu için korunaklı da olduğundan sadece siyasi tutuklu mahkûmlar tutulmuştur. Talha Ebüzziya Bey bu hapishanenin zorlu koşulları altında iki ay mahkûm olmuş ve hastalanmıştır. Hastalık ilk olarak zatürre olarak kendini göstermiş fakat Ferid Paşa Hükümeti tedavisine izin vermemiştir.[188] Bu rahatsızlık daha önceden de çekmekte olduğu verem hastalığını ilerletmiş ve sonunda Haydar Paşa Askeri Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Daha sonra tedavinin devamı için İsviçre'ye gönderilmesi lazım gelen Talha Ebüzziya Bey'e İstanbul Damat Ferid Paşa Hükümeti müsaade etmemiş ve bekletilmiştir. Malta sürgününden dönen Velid Ebüzziya Bey işgal kuvvetlerinden Fransız tanıdıkları sayesinde müsaadeyi çıkartmış ve İsviçre'ye gönderilmiştir.[189] Fakat çok fazla geciktiği için Talha Bey'in hastalığı

[185] İSAM/ZE/12/522/s.1
[186] İSAM/ZE/12/522/s.1
[187] G.R. , '' Ebüzziya Velid'', *Aylık Ansiklopedi,* No. 9, İskit Yayını, 1945, s. 269.
[188] İSAM/ZE/12/522/s.1. Bu konu ile alakalı olarak Ömer Faruk Şerifoğlu Velid Bey'in Talha Bey'i hapisten kurtarmak için Malta'da sürgün bulunduğu dönemlerde birçok resmi yazışmalar yaptığını hatta müsaade isteyerek abisini hastaneye götürüp kendisi tekrardan sürgün hayatına döneceği teminatını dahi vermiştir. Lakin Ömer Faruk Bey Velid Bey'in İstanbul'a geldiği vakit Talha Bey'in İsviçre'ye gittiğini dolayısı ile İstanbul'da bir karşılaşma olmadığını belirtmiştir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.
[189] İSAM/ZE/12/522/s.2

ilerlemiş ve İsviçre'de Lugano'da Agra Sanatoryumu'nda 29 Aralık 1921 tarihinde vefat etmiştir.[190]

Yazılı bir eseri bulunmayan Talha Ebüzziya'nın makaleleri imzalı ve imzasız olarak Mecmua-i Ebüzziya ve Tasviri Efkâr'da bulunmaktadır.

Ziyad Ebüzziya Bey babası hakkında şu ifadeleri yazmıştır: "Çalışmalarında gayet ciddi, ihmal ve tembelliğe asla müsamaha etmeyen, doğruluğunu bildiği hususlardan ne pahasına olursa olsun şaşmayan, mücadeleci ve kavgacı bir mizaca sahip, çok sağlam seciyeli bir karaktere malikdi.

Yazılarında konularını işlemekteki rahatlığı ve bunlara iyice vakıf olması, birkaç satırla meselenin özünü halk kitlelerinin kolayca anlayabileceği bir uslüpla ortaya koymayı başarması, bilgisi kadar Türkçeye hâkim olmasındaki kudretini gösterir. Yazılarında milliyetçiliği, taassuba kaçmayan dini inacının kuvveti, memleketine aşırı derece bağlılığı, istibdada karşı yılmayan sert tutumu kadar, kullandığı kelime ve tabirlerin ölçülü ağırlığı fikir ve kanaatlerinin istikameti kadar bunlara bağlılığı ortaya koymaktadır."[191]

1.5.Hadiye Ebüzziya (Ruhsan Nevvare) (1884-1913)

Hadiye Ebüzziya 1884 yılında İstanbul'da doğmuş ve Ruhsan Nevvare ismiyle tanınmıştır. Hikâye ve oyun yazarlığı ile ön plana çıkmış olan Hadiye Ebüzziya'nın babası Burdur eşrafından Bayraktar Selimoğlu'nun torunlarından Tevfik Bey[192], annesi ise Tepedelenli Ali Paşa'nın torunlarından olan Hayreddin Paşa'nın kızı İkbal Hanım'dır.[193] İlk kadın yazarlarımızdan biri olarak bilinen Hadiye Ebüzziya Hanım

[190] İSAM/ZE/12/522/s.2. Reşad Ekrem Koçu ise Talha Beyi'in İsviçre'den evvel Avusturya'ya gittiğini belirtmiş burada sonuç alınamayınca İsviçre Azra Sanatoryumuna yattığını fakat hastalığın ilerlemesi sebebiyle vefat ettiğini belirtmiştir. Ebüzziya evrakında İsviçre'de mezarı olduğu ifade edilmiştir, lakin Koçu mezarının Bakırköy aile kabristanında olduğunu belirtmiştir. Bkz. Koçu a.g.e. S. 4882. Hastalığın ailede kalıtsal olduğu ve ince hastalık olarak bilindiği ortadadır. Bu konu ile alakalı olarak Ziyad Ebüzziya Bey'in oğlu Talha Ebüzziya Bey babasının da bu hastalıktan ötürü 4 yıl İsviçre'de tedavi gördüğünü ifade ederek, büyük dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in sağlığında verem hastalından kaybettiği oğlu Ziya için güneş tedavisi önerilince bir tekne aldığını ve Yeşilköy'de her gün düzenli olarak oğlu Ziya' yı denizde güneşlendirdiğini belirtmiştir. Lakin yine de çare olmamış ve oğlu Ziya' yı genç yaşta kaybetmiş, bunun üzerine o tekneyi Yeşilköy açıklarında ateşe verdiğini ifade etmiştir. Torun Talha Ebüzziya ile 17.11.2016 tarihinde Ziyad Ebüzziya hakkında yapılan görüşme.

[191] İSAM/ZE/12/522/s.2

[192] Tevfik Beyin babası Mekke, Derne, Edirne Defterdarı Süleyman Sıtkı Efendi, onun babası Esseyid Hacı Yusuf Ağa ve onun babası İsmail Ağa Burudur Müftüsü 'dür. 1921-1933 Galatasaray'ın Tarihçesi, Yörük Matbaası, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul 1986, s.179.

[193] Ziyad Ebüzziya, ''Ebüzziya Hadiye'' *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* II, s. 418. Yavuz Sultan Selim'in Bayraktar'ı bilinen Selim Ağa Burdur Selim Ağa Camii ve Medresesinin kurucusudur. Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s. 179

İstanbul Darül Muallimat'ı bitirmiş ve özel hocalardan imkânı dâhilinde Fransızca ve İngilizce dersler almıştır.[194]

"Manakyan" tarafından 1908 yılında sahnelenen *Jön Türk* isimli oyunun yazarı olan Hadiye Ebüzziya Hanım bu eserin müellifi olarak müstear ismi olan Ruhsan Nevvare adını kullanmıştır. Dönemin şartları içerisinde bir bayanın kendi ismi ile ortaya bir piyes koyması hoş karşılanmayacağı için müstear ad kullanmış, daha sonra ise eserin ortaya çıkmasında kendisine yardımcı olan Tahsin Nahid'in ismini esere katmıştır.

Hadiye Hanım'ın ortaya koyduğu bu eser Ruhsan Nevvare ve Tahsin Nahid olarak ünlenmiştir. İlk temsil edilme tarihi 30 Eylül 1908 olan *Jön Türk* piyesi büyük yankı uyandırmış, Müfit Ratib, Cenab Şehabettin, Hüseyin Kazım ve Ali Suha gibi meşhur kalemler gazete ve dergilerde piyesi öven yazılar kaleme almışlardır.[195] Hadiye Ebüzziya Hanım Sanatkâr adlı telif bir piyesini yine Tahsin Nahid ismi ile yayınlamıştır.

Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'in ortanca oğlu olan Talha Bey ile evlenen Ebüzziya Hadiye Hanım Zübeyir Ziyad Ebüzziya'nın validesidir.[196] Türkiye'de ilk kurulan kadın derneği cemiyeti olan Teali-i Nisvan Cemiyeti'ni Halide Edip ile birlikte kurmuştur. Bu cemiyette Halide Edip başkan, kendisi de genel sekreter vazifesinde bulunmuştur. Ne yazık ki, hayatının en verimli döneminde yakalandığı verem hastalığı sebebi ile 15 Mart 1913'te vefat etmiş ve Bakırköy'deki aile kabristanına defnedilmiştir.[197]

1.6 **ZÜBEYİR ZİYAD EBÜZZİYA'NIN HAYATI (1991-1994)**

Gazetecilik faaliyetleri üzerine Türkiye Cumhuriyeti ve son dönem Osmanlı Devleti'ne birçok katkısı olan Ebüzziya Ailesi'nin bu alandaki son temsilcisi olan Zübeyir Ziyad Ebüzziya, uzun yaşamı boyunca siyasi, kültürel ve sanatsal alanlarda ülkemize pek çok katkısı olmuştur. Biz ise bu çalışmamızda Ziyad Ebüzziya'nın

[194] Ziyad Ebüzziya, ''Ebüzziya Hadiye'' *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* II, s. 418. Ziyad Ebüzziya'nın dayısı Refik Selimoğlu Galatasaray'da 7. Sınıf öğrencisiyken 1. Ve 2. Balkan Harbi'ne katılış 9. Sınıfta ise 1. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı'na gönüllü olarak katılıp gazi olmuştur. Lozan Konferansı sırasında kurye vazifesi alan Refik Bey 2 dönem Galatasaray Kulübü başkanlığında bulunmuştur. Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s.180.
[195] İSAM/ZE/13/541/s.4
[196] R. E. Koçu, a.g.e. s. 4869.
[197] İSAM/ZE/13/541/s.4

gazetecilik alanında Osmanlı Devleti Basın Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti'ne katkısı üzerinde duracağız.

Talha Ebüzziya ve Hadiye Ebüzziya'nın oğlu olan Ziyad Ebüzziya Bey 6 Eylül 1911'de İstanbul'da doğdu.[198] Çocukluk dönemi İstanbul'un işgal yıllarına denk gelen Ziyad Ebüzziya Bey bu zaman zarfında iki yaşındayken annesi Hadiye Hanımı ve daha sonra işgalci güçlerin eziyetleri sebebiyle babası Talha Bey'i kaybetmiştir. Hayatı amcası Velid Ebüzziya'nın ve babaannesinin yanında geçmiştir. Çocuk yaşta yetim ve öksüz kalan Ziyad Bey'in okul yılları da zorlu bir süreç olarak karşına çıkmıştır.

a. Çocukluk Yılları (İşgal Yılları)

Kadıköy Küçük Moda'da çocukluğunu geçiren Ziyad Ebüzziya validesini küçük yaşta kaybetmiştir. Babası Talha Ebüzziya ile kalan Ziyad Ebüzziya işgal yıllarına ait hatıraları bir hayli fazladır. İşgal gemilerinin İstanbul'a girişlerini babası Talha Bey'in ellerinden tutarak izlemiştir. O dönemde Kadıköy ahalisini ekseriyetle Rumlar oluştururdu. Rumlar ile ilgili hatıralarında herkesin ellerinde bayraklar olduğunu söyleyen Ziyad Ebüzziya, İngiliz işgalinden sonra askerlerin yayıldıkları bölgelerin başında Kadıköy-Moda olduğunu ifade etmiştir.[199]

"İşgal yıllarında Çanakkale'den mehtaplı gecelerde İngiliz uçakları kalkar, gelir İstanbul üzerine bomba atarlardı. Bomba dedikleri de 20-30 kg ağırlığında elle atılanlar. Bunlara mukabil İstanbul'un muhtelif yüksek yerlerinde mitralyözler kurmuşlar ateş açıyorlardı. Bizim yanımızda bir bina vardı. Damı eski usul ahşap bina çinko kaplı, orada mitralyöz vardı. Oradan da ateş açılırdı. Onu tespit etmişler, o yüzden geldiler zavallı yetimlerin hepsini sokağa attılar. Düşmanın ne olduğunu ilk defa orada gördüm." [200]

"O yıllarda Türklere edilmedik eziyet ve hakaret kalmazdı. İstanbul semtinde ve çoğunluğu azınlıklardan oluşmuş Tatavla gibi mahallelerde durum daha da vahimdi. Türkleri mahalleye sokmamak en azgın hareketlerden biriydi. Türk semtlerinde polis işgal kuvvetleri her daim iş üstünde olduğundan buralara girmeye cesaret edemezler, sudan sebepler halka eziyet için yeter de artardı bile.

[198] Aile nüfusu olarak Ziyad Ebüzziya Bey, Eminönü, Beyazıt, Cezri Kasımpaşa Mah. Nuru Osmaniye sokak. H: 3, C: 12, S: 126' da nüfus kaydı bulunmaktadır. Bkz. İSAM/ZE/82/2295

[199] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, ''Ziyad Ebüzziya İle Röportaj'', *Türk Edebiyatı Dergisi*, 249 (1994), s. 31.

[200] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r, s. 31.

Beyoğlu Rum palikaryaları kadar tatlı su geçinen azınlıkların da türlü türlü azgınlıklarını yaptıkları yerdi. Beyoğlu Caddesi'nde çoğu Yunan ve Ermeni Bayrağı olmak üzere çeşit çeşit yabancı bayraklar binaların üst katlarından yerlere kadar sarkıtılırdı. Rum palikaryaları Yunan bayrağından iğrenip yüzünü değdirmeden geçmek isteyen bir fesli birisini fark ettilerinde tartaklarlar, fesini alıp yere çalarlardı.

Bazen evin önüne çıkar oynardım. Bir gün çıktım yine sokağın öbür başında bir İngiliz otomobili içine İngiliz dolmuş, bir kısmı da at uşağı olarak Rumları kullanıyor. Onlara İngilizler askeri kıyafet de verirdi. Onlar da var, konuşa gülüşe geliyorlar. Ben kaldırıma çıktım. Ben oradan kaçmaya çalışırken arabayı kaldırıma çıkardılar. Can havliyle arka üstü duvara sıçradığımı biliyorum. Hepsi kahkahalarla güldüler ve gittiler. Aradan 15 gün geçti. Yine kapımın önündeyim. Bir İngiliz subay atla geçiyor, tam hizama geldi. Ben yere oturmuş elimde değnek var oynuyorum. Elinde bulunan kamçıyı bütün bilek kuvvetiyle bana savurdu. Kamçı etrafımda dolaştı, değmedi. Adam vuramadığını görünce bir kere daha denedi. Ben hemen eve kaçtım. Bir daha da evden dışarı çıkmamıştım. O zaman bir Türk tek başınaysa beş Rum bir araya gelir dövüşürlerdi. Bunlara hep seyirci olurduk. Kadıköy'ün ekserisi Rum'du.''[201]

Ziyad Ebüzziya'nın taarruz günlerine ait bir başka anısı da şöyledir;

"Büyük Taarruz 1922-1923 ders yılının yaz tatilinde başladı. Bu taarruz her iki taraf için de ölüm kalım savaşıydı. Hepimiz İstanbul'un bir semtindeydik. Büyük çoğunluğunu Türk halkının oluşturduğu semtlerde ordumuzun zafere ulaşması için camilerde edilen dualar, okunan Kuran'lar göklere yükseliyordu. Türk ve Rum halkının birbirlerine yakın nispette bulundukları yerlerde ise iki taraf da tetikteydi. Rumlar umdukları gibi Milli Kuvvetleri imha ederlerse Türk mahallelerine saldırıp kıtale girişme hazırlığında idiler. Türkler de taarruz hâkim kalırsa maruz kalacaklarını bildikleri kıtale karşı korunma tedbirlerini alıyorlardı. Ancak Türk ailelerinin eli silah tutacak bireyleri hep Anadolu'ya kaçmış olduğundan, varlıklarını koruyacaklar, yetmişini aşmış ihtiyarlar, kadınlar ve henüz on altı yaşındaki çocuklardı! Bu endişeli günler 30 Ağustos Zaferi ile Yunan ordusunu imha edilmesine, haberlerin yabancı basında duyurulmasına kadar beş gün sürdü. Biz Türkler nefes almıştık. Dualarımız şükran namazlarına döndü. 1 Eylül'den itibaren Rum ailelerinin zenginleri memleketi terk etmeye başladılar. Bu kaçış Rumlar arasında panik yarattı. Artık kaçan kaçana idi. Pek çok Rum ailede kaçarken evinin anahtarını, varlığını, emanet olarak boğazlamaya

[201] Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu,a.g.e.s.307.

hazırlandığı Türk komşularının namusuna teslim ediyorlardı! Eylül haftasında, Beyoğlu Caddesi'nde Rum, Ermeni Bayrağı görünmez oldu. Yahudi semtlerinde ise Türk Bayrakları türedi!"[202]

Ziyad Ebüzziya'nın bir başka anısı da Veliaht Abdülmecit ile alakalıdır:

"Halife Abdülmecit daha şehzadeliği zamanından beri Galatasaray'a pek bağlıydı... Oğlu Faruk Efendi'yi mektebe vermişti. Belki de bu ilgi ve sevginin sebebi babası Sultan Abdülaziz'in bu asırlık ocağı "Sultani" olarak tesis etmiş bulunması idi. Veliahtlığı ve Halifeliği sırasında, Tevfik Fikret'in müdürlüğünde ve oğlu Faruk Efendi'nin talebeliği zamanında mektepte ders nazırlığı yapmış olan 1903 mezunu Salih Keramet Nigar ağabeyimizi özel kâtibi olarak almıştı. Gerek şehzadeliğinde gerekse veliahtlığında mektepteki resmi merasimlere mutlaka gelirdi.

Mütareke sırasında mektepte cereyan eden mühim olaylardan biri de öteden beri adet olduğu üzere her yıl mektepte Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıldönümünü kutlama merasimi sırasında meydana gelmişti.

Bu kutlamalar, Cihan Harbi'nden evvel büyük merasimle yapılır, askeri bando marşlar çalar, Hünkâr'ı veliaht temsil eder, sadrazam ve hükümet erkânı da hazır bulunurdu. Harp yılları sırasında da mütarekenin ilk yıllarında da bu kutlama merasimi yapıldı. Ancak bando bulunmuyor kutlama hüzünlü bir hava içinde cereyan ediyordu. 1921'de bizim sınıfın mektebe başladığımız yılın 27 Ocak'ında mutat merasim yapıldı. Muzaffer Müttefik Kuvvetler Kumandanlığı, Mütareke Hükümlerini ihlal etmişler, İngilizler İstanbul'u resmen işgal eylemişler, her tarafı kontrolleri altına almışlar ve Sevr Antlaşması'nı imzalatmışlardır. Anadolu'muza saldıran Yunan sürülerini Ankara'da durdurmuş, Sakarya Zaferi'ni kazanmıştık, ama Eskişehir, Afyon henüz düşmanın elindeydi. O yılın kutlama merasimi bu ağır hava içinde cereyan ediyordu. Kürsüdeki konuşmacılardan biri: "Sevr Muahedesi mucibince..." diye bir söz sarf eder etmez, en önde koltukta oturan Veliaht Abdülmecit Efendi elini kaldırmış, konuşmacının sözünü kesmiş ve gür bir sesle "Ben Sevr Muahedesi gibi bir şey tanımıyorum! Bu çatı altında da böyle bir günde bu lafın edilmesine müsaade etmiyorum!" dedi. Bu hareket, yalnız saltanata mensup değil aynı zamanda da veliaht

[202] Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s. 307

sıfatını taşıyan bir şahsiyetin İstanbul'da işgal kuvvetlerine karşı alenen yaptığını bildiğimiz tek protestodur."[203]

Mütareke yıllarına yakın zamanda evlerinin İngiliz askerlerince basılmasına ve o gün babasının yakalanıp hapse atılmasına tanık olan Ziyad Ebüzziya, başka bir günde ise Bakırköy'deki evlerinin basılıp amcası Velid Ebüzziya'nın tutuklanıp Malta'ya sürülmesine de şahit olmuştur.[204] Daha sonraki röportajlarında bu konuyla alakalı olarak evin İngilizler tarafından kırılan kapısını saklamadığı için pişmanlık duyduğunu belirtmiştir.

b. Eğitimi

Eğitim hayatına Kadıköy'de başlayan Ziyad Ebüzziya St. Josef Fransız Mektebi'ne gönderilmiştir. Buradaki derslerde papazların gelip istavroz çıkarttıklarına tanıklık etmiştir. Babasının isteği üzerine okula fes giyerek gitmeye başlamış ve diğer Müslüman Türk öğrencilerinin istavroz konusunda Ziyad Ebüzziya'yı uyarması ile birlikte Ziyad Ebüzziya istavroz merasimlerinde sıralara vurarak rahatsız etmesi üzerine okuldan atılmıştır.

Ziyad Ebüzziya, St. Josef'ten atılınca Haliliye Mahmudiye Mektebi'ne gitmiş buradan da uzaklaştırılmış, İdos Vedikül İttihadi Osmanî Mektebi'ne gitmiş ve son olarak Galatasaray Mektebi'nde öğretimini tamamlamıştır.[205]

3 yaşında annesi Hadiye Hanım'ı ve 9 yaşında babası Talha Bey'i kaybeden Ziyad Ebüzziya Yeşilköy'de İffet Hanım ve teyzesi tarafından yetiştirilmiştir.[206] Velid Ebüzziya'nın işgal yıllarındaki mücadeleci ruhu ve Cumhuriyet Dönemi'nin özellikle halifeliğin ilgası meselesindeki muhalif tavrı kişiliği üzerinde etkili olmuştur.[207]

Galatasaray Sultanisi'nde iken daha sonra başbakanlık yapacak olan Nihat Erim[208], daha sonraları dışişleri bakanı olan Melih Esenbel ve Asala terör örgütünün şehit ettiği Danış Tavnalıgil ile de arkadaşlığı olmuş, bu kişiler de Türk-İslam Kültürü

[203] Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, *a.g.e.* s. 308.
[204] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r, s. 32.
[205] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r, s. 32.
[206] 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.
[207] Beşir Ayvazoğlu, ''Ziyad Ebüzziya'' *Aksiyon,* 120 (1997), s.56
[208] Galatasaray Sultanisi'nde eğitim hayatına başlayan Nihat Erim daha sonra İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiş ve Paris Sorbonne Üniversitesinde doktora yapmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra Ankara Hukuk Fakültesinde öğretim görevlisi oldu. 1943 yılında Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine atanan Nihad Erim siyasete 1945 yılında CHP Kocaeli Milletvekili olarak girmiştir. Daha sonra Bayındırlık Bakanı ve Başbakan yardımcılığı yapmış ve 1950 seçimlerinden sonra aktif siyaseti bırakıp Ulus gazetesi başyazarlığını yürütmüştür. 1971 yılında Başbakan olarak görev yapan Nihad Erim Temmuz 1980 tarihinde bir suikast sebebiyle şehit olmuştur. Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s.67.

konusunda Ziyad Ebüzziya'yı etkilemiştir.[209] Galatasaray Sultanisi'ni çok seven Ziyad Ebüzziya burayı Mekteb-i Sultani kabul eder ve bu okul üzerinde ciddi çalışmalara girişmiştir.[210] Bu çalışmalardan bir tanesi Galatasaray Lisesi'nde olan Zabit Namzeti olarak Çanakkale'de görev yapan Mahmut Muzaffer isimli askerdir. Ziyad Ebüzziya bu askerin "Bedeli Çanakkale'de ödenmiştir" vakasını bizzat kaleme almış ve bu makale ilk defa Parmak Mecmuası'nda yayınlanmıştır.[211] Ziyad Ebüzziya aynı zamanda Galatasaray Lisesi hakkında ciddi bir çalışmaya imza atarak *"Galatasaray 1922-1933 Tarihçesi ve 1933 Yılı Mezunlarının Elli Yılları"* isimli eseri Salih Kozikoğlu ile birlikte hazırlamıştır.[212] Ziyad Bey amcası Velid Ebüzziya gibi Nuri Demirağ Gök Okulu'nda 1944-1945 sezonunda uçuş eğitim alarak pilotluk belgesi almıştır.[213]

Ziyad Ebüzziya'nın Galatasaray Lisesi'yle ilgili diğer tasarıları ise, Galatasaray Lisesi'nde yetişmiş ve ülkeye ciddi hizmetlerde bulunmuş otuz kişinin büstlerinin okula dikilmesi[214] ile bu okula damga vurmuş hocaların yağlı boya resimlerinin yapılıp okul duvarların asılması ve nihayet okulun bahçesinde sabah 07.00'den gece 02.00'ye kadar halka açık bir kütüphane kurulmasıdır.[215]

c. Aile Hayatı

Ziyad Ebüzziya Bey çocuk yaşta 1913 yılında annesi Hadiye Hanımı daha sonra 1921 yılında ise babası Talha Ebüzziya Bey'i kaybetmiş ve çocukluk yılları İstanbul'un işgali dönemine denk gelmiştir. Bu halet-i ruhiye ile Ziyad Ebüzziya Bey Yeşilköy'de dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma evde İffet Hanım ve teyzesi tarafından yetiştirilmiştir. Babası ve amcasının hapse konulmasından sonra ekonomik sıkıntılara giren aile, Yeşilköy'de bulunan evlerindeki değerli eşya ve kıymetli kitapları satarak ayakta kalmaya çalışmıştır.

---

[209] H. Emin Öztürk, Coşkun Yılmaz, ''Ziyad Ebüzziya İle Bir Sohbet'' İslam, Sayı. 116 (Nisan 1993), s.48.
Nihat Erim ile Galatasaray Sultanisi'nden sıkı arkadaşlığı bulunan Ziyad Ebüzziya Bey'in dostluğu siyasette bitmiştir. Bu iki Sultanili arkadaş mecliste her ne kadar parti olarak farklı yolları tutmuş olsalar da dostluğu bitiren olay bir çocuk katilinin ve isyancının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Cumhuriyet Halk Partisi'ne vekil olarak gelmesi sebebiyle olmuştur. Ziyad Bey bu adamın istifa ettirilmesini arkadaşı olan Nihat Erim'den talep etmiş fakat Nihat Bey bunu kabul etmeyince dostlukları bitmiştir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.
[210] B. Ayvazoğlu, agm, s. 56. Ayrıca Ziyad Bey, oğlu Talha Bey'inde mükemmel bir Galatasaray talebesi olması için uğraşmıştır. Hatta Talha Bey'in mektebi bırakıp İstanbul Lisesine kayıt yaptırma isteği karşısında ''Ya Galatasaray Lisesi'ni bitirirsin yâda eğitimi bırakırsın.'' demiştir. Talha Ebüzziya ile 17.10.2016 tarihinde yapılan görüşme, s. 2.
[211] Ö. Faruk Şerifoğlu, *Darçağda Bir Çelebi* , Timaş Yayınları, İstanbul 1998, s.23-31.
[212] Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e. s.16.
[213] Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s. 65
[214] Alpay Kabacalı, Kültürümüzden İnsan Adaları, Röportaj, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 95.
[215] A. Kabacalı, Kültürümüzden İnsan Adaları, s. 95.

Bu zorlu koşullar altında eğitimini tamamlayan Ziyad Ebüzziya Bey daha sonra Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı olan Fuad Emircan'ın kız kardeşi Azerbaycanlı Vala Emircan Hanım ile Yeşilköy'deki evde 1936 yılında evlenmiştir. Vala Hanım'dan Feza Alev Ebüzziya ve Talha Ebüzziya doğmuştur. Ziyad Bey Nişantaşı'nda ailesi ile bir dönem yaşadıktan sonra eşi Vala Hanım'dan 1954 yılında boşanmıştır. 1955 yılında Fransız bir bayan olan Sonya Hanım ile evlenmiş olan Ziyad Bey bu bayanın Müslüman olmasını sağlamış ve ismini de Sanya olarak değiştirmişlerdir.[216] 1967 yılında Sanya Hanım gerek yaş farkı ve gerekse o dönem içinde yaşanan ekonomik sıkıntılardan ötürü Ziyad Bey'den boşanmıştır. Talha Bey ise bu konu ile ilgili olarak babasının Sanya Hanım'ı daima sevdiğini söylemiştir. Ziyad Ebüzziya Bey 1993 yılında tekrar ilk eşi olan Vala Emircan ile evlenmiştir.[217]

Geri kalan hayatında herhangi bir evlilik yapmayan Ziyad Ebzüzziya Bey'in çocukluk döneminde anne ve baba sevgisinden mahrum kalması da aile hayatını etkileyen bir başka faktör olmuştur. Bu konu ile alakalı olarak oğlu Talha Ebüzziya Bey'in görüşleri şöyledir:

"Babamın beni kucağına aldığını hiç hatırlamam. Müthiş otoriterdi. Bana sürekli parmağını kaldırırdı ben iyi bir talebe değildim o da benim mükemmel bir talebe olmamı isterdi. Yani ben bugün çocuğuma sarılan bir babayım ama babamdan bunu hiç görmedim. Mesela büyük kızımı hiç kucağına almadı. Fakat son zamanlarda küçük kızımı çok severdi. Yani çocuklar ile ilişkisi hoş değildi bu da bu konudaki eksikliğinden olsa gerek."[218]

d. Ticaret Hayatı

Ziyad Bey basın hayatının dışında bir dönem ticaret ile de meşgul olmuştur. 1943 yılında kurduğu Tasvir Neşriyatı dışında 1944 yılında Beyoğlu'nda açtığı GEN Kitapsarayı kitapseverler ve kültür çevreleri için bir cazibe merkezi halini almıştır. Daha sonraki süreçte ise Ziyad Bey YES Turizm adı ile bir şirket kurmuştur. ZEB İthalat ve İhracatı şirketi kurmuş, Genar Sanat Galerisi açmış, sonra aynı yerde GENDO

[216] Ziyad Bey'in ikinci eşinin isminin Lussy (Selva) ve İsviçreli olduğunu Reşad Ekrem Koçu bildirmiştir. Bkz. R. Koçu, a.g.e., s.4870
[217] Talha Ebüzziya ile 31.11.2016 tarihinde yapılan görüşme
[218] Talha Ebüzziya ile 17.10.2016 tarihinde yapılan görüşme

ismiyle bir kafeterya işletmiştir. Lakin 1960 yılındaki yüksek develüasyon ve ekonomik krizler sebebiyle bu kuruluşlar teker teker kapanmıştır.

2.BÖLÜM

ZİYAD EBÜZZİYA'NIN GAZETECİLİK, SİYASET VE YAYINCILIK HAYATI

Ailesi gibi gazetecilik ve matbaa hayatında ön plana çıkan Ziyad Bey hayatı boyunca birçok meslekle uğraşmıştır. Mesleğe gazetecilik ile başlayan Ziyad Ebüzziya Bey banka memurluğu, öğretmenlik, öğretim görevliliği, gazetecilik, siyasetçilik, yazarlık, neşriyatçılık gibi birçok işle meşgul olmuş ve hayatının sonuna kadar basın ve matbaacılık âleminin bir içinde kalmayı hep başarmıştır.

1. Gazetecilik

Köklü bir gazeteci aile olan Ebüzziya ailesinin Ebüzziya Mehmet Tevfik'den beri gazeteci olan her aile ferdinin başına hemen hemen aynı şeyler gelmiştir: Sansürler, kapatmalar, mahkemeler ve cezalar…

Gazeteciliğe 1933 yılında amcası Abdurrahman Velid Ebüzziya'nın yanında Zaman gazetesinde başlayan Ziyad Ebüzziya aslında basım işleriyle Galatasaray Mektebi'nde kurdukları bir yayın kurulu ile o dönemki hocaları Hilmi Ziya Bey'in yardımı sayesinde bir kitap basarak başlamıştır.[219] Gazeteciliğe ailesinden ötürü aşinalığı olan Ziyad Ebüzziya amcasının yanında çalışırken ekonomik sıkıntılardan dolayı 1934'de İstanbul Merkez Bankası'nda memur olmuştur. 1938-1943 arasında Robert Koleji'nde Türkçe, Tarih ve Coğrafya alanlarında dersler vermiştir.[220]

1933-1947 arasında gazetecilik faaliyetlerine devam eden Ziyad Ebüzziya Bey aynı zamanda dedesi Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'den kalan Matbaa-i Ebüzziya'nın müdürlüğünü de yaptı.

1940 yılında Ziyad Ebüzziya asıl faaliyet alanı olarak gazetecilik hayatına başladı. 1940 yılında Tasviri Efkâr gazetesini kurdu ve amcasından sonra başmuharrirliğini üstlendi ve bu gazeteyi beş yıl aralıksız olarak çıkarttı. Amcası Velid Ebüzziya'nın bu gazetede yazdığı makalelerden ötürü arka arkaya kapatma cezaları verildi. Tavsir-i Efkâr ilk kurulduğu vakit başyazarlığını yapan Velid Ebüzziya Bey

[219] H. E. Öztürk, C. Yılmaz, a.g.r. s. 49.
[220] B. Altuniş- Gürsoy, ''Ebüzziya Ziyad'', *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, III, s. 242.

gazetede yazdığı müddetçe gazetenin kapatılacağı haberini alınca kenara çekilmiş ve yerini yeğeni olan Ziyad Ebüzziya Bey almıştır.[221]

Ziyad Ebüzziya Bey Tasviri Efkâr gazetesinin hükümet tarafından kapatılmasından sonra "Tasvir" adıyla çıkan gazeteyi, 1945 yılında -daha sonraki yıllar bir röportajında çok eleştireceği- Cihat Baban ile birlikte çıkarmıştır.[222] Bu dönemde tek parti yönetiminin hüküm sürdüğü ve çok ciddi sansür uygulanan bir dönemdi. Ziyad Ebüzziya Bey de tıpkı dedesi ve amcası gibi ciddi bir muhalefete başladı. Bu dönemde gazetesi 17 kez uyarılıp, 35 kez mahkemeye verilmiş ve 25 kez kapatılmıştır.[223] Ziyad Ebüzziya'nın tek parti ve İsmet İnönü'ye karşı giriştiği muhalefetin altında yatan asıl sebep ise verem olduktan sonra 1947'de İsviçre'ye gittiği vakitte İtalya'daki toplama kamplarında bulunan Türkleri kurtarıp Türkiye'ye gönderdiği zaman İsmet İnönü'nün bunların bir kısmını Ruslara teslim edip sınırın öbür ucunda öldürülmesine sebep olmasıdır.[224]

Ziyad Ebüzziya'nın gerek eserlerinde gerekse gazete yazılarında takma isimle yazdığı yazıları da olmuştur. Tasviri Efkâr gazetesini çıkardığı vakit kullandığı isimler şunlardır: Z.E., Zahit Turhan, Selim Sabit ve M. Kara. Bir tane de romanı bulunan Ziyad Ebüzziya bu romanı "Karanlıkta Bir Çığlık" adıyla imzasız yayınlamıştır.[225]

Ziyad Ebüzziya Tasvir dışında 1946 yılında da akşamları yayınlanan Son Saat gazetesini kurup idareciliğini üzerine almıştır. İsmet İnönü ve tek parti muhalifliği onu yeni bir muhalif oluşum olan Demokrat Parti'nin yanına itmiştir. Yayınlarında sürekli olarak Demokrat Parti ön plana çıkarılmıştır. Basım ve yayın faaliyetleri hızlı bir şekilde devam ederken verem hastalığına yakalanmış ve Son Saat gazetesini 1947'de tatil etmiştir. Tasvir gazetesi de başına bir yönetici bulunaması nedeniyle 1949'da kapanmıştır.

Tedavi için İsviçre'ye giden babası ile aynı kaderi paylaşıyordu. Ziyad Ebüzziya, aynı yaşta aynı hastalıkla ve babasının gittiği aynı ülkede şifa arayacaktı.[226] İsviçre'ye tedavi için giden Ziyad Ebüzziya Avrupa'da hastalığı dışında başka konular

[221] H. E. Öztürk, C. Yılmaz, a.g.m, s.49.
[222] B. Altuniş- Gürsoy, a.g.m, s.242.
[223] Orhan Koloğlu, '' Ebüzziya Ailesinin Son Temsilcisi'', *Tarih Ve Toplum Dergisi,* 127 (1994), s.6.
[224] B. Ayvazoğlu, a.g.m. s.57.
[225] Altan Deliorman, Unutulan Milli Kahraman Ziyad Ebüzziya, *Türk Edebiyatı*, Nisan 2004, s.6. Ziyad Ebüzziya'nın *Karanlıkta Bir Çığlık*adlı imzasız çıkan romanı bir polisiye romandır.
[226] A. Deliorman, a.g.m, s.6.

için de mücadele etmiştir. Buda o dönemde Avrupa kamplarında bulunan Türk esirleri mevzusudur.

Ziyad Bey'in özelikle bu olayların çoğunu bizzat yaşamasının en önemli nedeni ise kendi döneminin siyasi iktidar kanadına karşı amansız bir muhalaefete girmesidir. Bu ise gazetenin yılların getirdiği bir kimlik anlayışına sahip olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü Tasvir, Tasviri Efkar ve daha önecesinden Velid ve Talha Bey'lerin çıkardığı gazeteler hiçbir zaman siyasi iktidar ile barışık yaşamamış ve sürekli muhalefette kalmıştır. Öyle ki Ziyad Bey DP'nin önemli vekillerinden biri olmasına karşın hiçbir gazetenin sahibi ve basın ile bir bağının bulunmadığı 1955'li yıllarda gazetecilere ispat hakkını kaldıran kendi partisine dahi muhalif olmuş, basın özgürlüğünü alabildiğince savunmuştur. Hatta patlak veren bu olay devam eden siyasi hayatının 1957 yılında bitmesine neden olmuştur. Evet Ziyad Bey için söz konusu basın olduğu vakit dürüstlük, adalet, demokratik hak ve özgürlüklerden hiçbir şekilde taviz vermemiştir. Bu hasletleri babası ve amcasında görmek de mümkündür.

Ziyad Ebüzziya Bey gazeteciydi fakat kendi deyimiyle gazeteci olmamıştı, o gazeteci olarak doğmuştu. Çünkü gazeteciliği büyük bir yetenek olarak kabul etmiş bu yeteneklerin en mühim noktalarını ise: dürüstlük, ahlak, yalan sapmadan yapılabilen habercilik olarak belirtmiştir. İşte bu yeteneklerin kişiye ancak Allah tarafından verilen gazetecilik yetenekleri olduğunu belirtmiştir.

Ziyad Bey gazetecilik mesleği ile alakalı verdiği röportajlarda artık bu mesleğin holdinglerin etkisine girdiğini belirtmiş ve büyük patronların elinde basının nasıl yozlaştığını, nasıl oyuncak halini aldınığını ifade etmiştir. İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Meslek Okulu'nda Basın Ahlak dersleri verdiği dönemde kullandığı "olmayan ahlakın dersin verdik" ifadesi aslında çok şey anlatmaktadır.

Ziyad Bey gazeteyi ise şöyle tarif eder: "Binbir emekle doğrulttuğu günün akşamına kadar yaşar ve ölür." Ziyad Bey bu tarifiyle gazeteyi dünyanın en kısa ömürlü varlığına benzetir.

Ziyad Bey gazeteyi trende, vapurda kısa sürede okunup atılan bir varlığa benzetirken gazeteciyi ise kendi tarihine ve dünya tarihinin anahatlarına, diline,

kültürüne hakim, bunun yanında ise uyanık, heyecanlı ve keskin zekaya sahip olması gerektiğini vurgular.[227]

On senelik fiili gazetecilik hayatında kalem kavgalarına karışmayan Ziyad Ebüzziya asıl kavgasını sürekli olarak siyasi iktidar ile yapmıştır. Ziyad Ebüzziya Bey bir gazeteciydi ve herşeyden evvel temsil ettiği bir kimliği vardı. Bu sebepten olsa gerek hiçbir siyasi idarenin kalemşörü olmadı. Bunun başka bir sebebi ise yazılarının çoğunun dış poltikaya ait meseleler olduğundan ötürü olabilir. Dış politikayla alakalı yanlışlıklar karşısında siyasi iktidarı hedef almaktan çekinmezdi. Hatta 1940–1947 arasında basına uygulanan sert sansürleri dahi yabancı memleketlerdeki basın özgürlükleri noktasından hedef alırdı.

Ziyad Bey, Velid Bey'in yanında Zaman gazetesinde (1933) başladığı gazetecilik hayatına, bizzat kurduğu ve başyazarlığını yaptığı Tasviri Efkâr gazetesi 1940–1949 ile devam etti; akşamları yayınlanan ve bizzat çıkardığı Son Saat gazetesi 1945–1947 yılları arasında yayın yaptı; 1949 yılından sonra gazeteciliği bırakan Ziyad Bey, belli aralıklar ile gazetelere makaleler yazmaya devam etmiştir. 1974 yılında Son Havadis gazetesine 3 ay başyazarlık, 1988–1989 Zaman gazetesi, 1989–1994 Haftalık Yeni Düşünce gazetesine basın, tarih, kültür, iç ve dış politika hakkında makaleler yazmıştır.

2.Yazarlık ve Yayıncılık

1943 yılında "Tasvir Neşriyat"ı kurmuş, yayın faaliyetlerini hızlandırmıştır. Beyoğlu'nda ilk modern kitabevi sayılan GEN Kitap Sarayı'nı kurup *Kim kimdir?* serisiyle birlikte 50 kitap yayınlamıştır.[228] *Kim kimdir?* serisini imzasız yayınlayan Ziyad Ebüzziya'nın eserleri şöyle sıralanabilir:

2.1. Kitaplar, Çeviriler, Makaleler

"*Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?* Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1943"

[227] İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu 1986 Yıllığı.
[228] B. Ayvazoğlu, a.g.m. s.57. Ömer Faruk Şerifoğlu kitap sayısını 60 olarak belirtir. Bkz. *Dar Çağda Bir Çelebi*, S.12.

"*Jan Jacque Rousseau Kimdir? Liberalizm Nedir?* Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1943"

"Olivera Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir? Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944"

"Roosevelt Kimdir? New Deal Nedir? Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944"

"*Makyavel Kimdir? Makyavelizm Nedir?* Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944"

Bektaşi Fıkraları (Ziya Şakir ile birlikte hazırlamıştır), Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944

Nasreddin Hoca Fıkraları, Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1943

Karanlıkta Bir Çığlık (Polisiye Roman), Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1945

Şinasi'nin Son Günleri (Ebüzziya Mehmed Tevfik, yayına hazırlayan Ziyad Ebüzziya), Sunar Tiyatrosu / Üsküdar Oyuncuları, İstanbul 1971; 16.s

Yeni Osmanlılar Tarihi (Ebüzziya Mehmed Tevfik, yayına hazırlayan Ziyad Ebüzziya), 3 cilt, Kervan Yayınları, İstanbul, 1973 – 1974, 600 sayfa ilave ile.

Galatasaray 1922-1933 Tarihçesi ve 1933 Yılı Mezunlarının Elli Yılları (Salih Kozikoğlu ile birlikte hazırlamıştır.) İstanbul, 1986.

Dış Politika Yazıları, Cemre Yay., İstanbul, 1994

Şinasi, Haz: Hüseyin Çelik, Timaş Yayınları, İstanbul 1997

Tercümeler

Batının Doğu Politikasının Ahlaken İflası, (Ahmed Rıza Bey'in eseri Fransızca'dan tercüme), İstanbul, 1982.

Kutsal Canavarlar, (tiyatro Cocteau'dan tercüme, 1969 yılında tamamlanmış fakat yayınlanmamıştır.)

Makaleler

Türk Hat Şaheserleri, *Meydan*, sayı: 611, (1982), s. 37-39

Bedeli Çanakkale'de *Lale*, sayı: 2, (2 Temmuz 1984), s. 21-26

Osmanlı İmparatorluğunun Türkçe Dili Dışındaki Basın, İ.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu, İstanbul, 1985, s. 29-45

Konya Halıcılığı ve Ebüzziya'nın Siyasi Mesajlı Halıları, *Türk Halk Folklorunda Yeni Görüşler*, Hazırlayan: Feyzi Halıcı, Ankara, 1985, s. 465-494

Dünkü ve Bugünkü Basınımız, *İlim ve Sanat*, sayı: 16 (Kasım-Aralık 1987), s. 31-32

Sultan II. Abdülhamid'in Dini ve Milli Konulardaki Hassasiyeti Fransa, İngiltere ve İtalya'da Oynanmasını Yasaklattığı Piyesler, 5. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul, 1988

Kayıp Nesil, *Zaman*, 11.3.1988

Haliç Güzel ama ya Belediye Tiyatroları? *Zaman*, 9.4.1988

Tevfik Paşa'nın Torununun İkinci Eseri, *Tarih ve Toplum*, (Haziran1989), s. 57

Ayasofya Neden Açılmaz? *Sur*, (Ağustos 1989), s. 4-5

Ziyad Ebzüzziya'nın Dış Politika Yazıları (Hazırlayan, Mehmet Emin Gerger) Cemre Yayınları, İstanbul[229]

Tanzimat'a Osmanlı Basınının Tesiri, 150. Yılında Tanzimat, Aydınlar Ocağı, İstanbul, (1990), s. 13-19

Ayasofya Camiidir, Aydınlar Ocağı, İstanbul, 1990, s. 13-19

Darbe mi olacak? Kim yapacak? *Zaman*, 19.9. 1990

II. Abdülhamid Dönemi'nde Basın ve Basın Hareketlerine Bakış, Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 111-129

Ansiklopedilere Yazılan Maddeler

Durub-ı Emsal-i Osmaniye, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 2. Cilt; Dergah Yayınları,1977, s. 389

Durub-i Emsal Kitapları, TDEA, 2. cilt; s. 388-389

Ebüzziya Abdurrahman Velid, TDEA, 2. cilt; s. 417-418

[229] *Ziyad Ebüzziya'nın Dış Politika Yazıları,* eseri hakkında çalışmalarımız sırasında Sayın Orhan Koloğlu'nun önemli bir uyarısına rastladık. Orhan Bey Ziyad Bey ile alakalı bu eser için Ziyad Bey adına eklemeler yapıldığı ve hatta Ziyad Bey'in kitabı hazırlayan Mehmet Emin Gerger Bey'e de bir mektup ile yanlışlarını bildirdiğini ifade etmiştir. Yine Orhan Koloğlu bu eser için şöyle bir ifade kullanmıştır: ''*Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinden bölüm atan mantığın bu kitapta tersine işlemiş olduğunu, anısına saygı için hatırlatırım.*'' Bkz. Tarih ve Toplum Dergisi, sayı: 127, s,7 (1994)

Ebüzziya Hadiye, TDEA, 2. cilt; s. 418

Ebüzziya Mehmed Tevfik, TDEA, 2.cilt; s. 418-420

Ebüzziya Ubeydullah Talha, TDEA, 2. cilt; s. 420-421

Eceli Kaza, TDEA, 3. Cilt (1979); s. 420-421

Habibe yahut Semahat-ı Aşk, TDEA, 4. cilt (1981); s. 440-441

Hadika, TDEA, 5. cilt (1982); s. 4-5

İbret, TDEA, 5. cilt; s. 332-336

Kitaphane-i Ebüzziya-Kitaphane-i Meşahir, TDEA, 5. cilt; s. 370-372

Kütüphane, (Erdal Hamami ile birlikte), TDEA, 6 cilt (1986); s. 45-49

Kütüphane-i İçtihad, TDEA, 6. cilt; s. 49-51

Letaif-i Asar, TDEA, 6. cilt; s. 81-82

Lügat-ı Ebüzziya, TDEA, 6. cilt; s. 101

Matbaa-yı Ebüzziya, TDEA, 6.cilt; s. 158-160

Matbuat-ı Ceyyide, TDEA, 7. cilt (1990); s. 161

Nevsal-i Marifet, TDEA, 7. cilt. s. 50

Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye, TDEA, 7. cilt; s. 93-94

Ahmed İhsan Tokgöz, İslam Ansiklopedisi, (Türkiye Diyanet Vakfı 1989) 2. cilt; s. 94-95

Ahmed Rıza, İA, 2. cilt; s. 403-404

Âlem-i Nisvan, İA, 2. cilt; s. 362-363

Basiretçi Ali Efendi, İA, 7. cilt (1993); s. 388-389

Ceride, İA, 7. cilt; s. 403-404

Ceride-i Havadis, İA, 7. cilt; s. 406-407

Cihan-ı İslam, İA, 9. cilt (1994); s. 535

Diyojen, İA, 10. cilt (1994); s. 479-480

Velid Ebüzziya, İA, 11. cilt (1995); s. 371

Ebüzziya Mehmed Tevfik, İA, 11. cilt; s. 374-378

Konuşmalar ve Ropörtajlar

Ziyad Ebüzziya ile Konuşma, (Selman Çamlıtepe), *İlim ve Sanat*, sayı 4 (Kasım-Aralık 1985) s. 49-52.

Ziyad Ebüzziya ile Görüştük, *İslam*, Sayı 42 (Mart 1987), s. 15-18.

Ziyad Ebüzziya ile…(Necmettin Şahiner) *Yeni Nesil,* 16 Mart 1987,

Basın Rejimi Bunalımlara Girmesine Sebep Olmuştur, (Sadullah Amasyalı), *Zaman,* 21.10.1987

"Türk Milleti Daha Dindar Olmalıdır'' *Dış Politika*, sayı 4, (Ocak 1989), s. 120-132.

"En Büyük Hata, Hilafeti Kaldırmak Oldu" (Hüseyin Yılmaz ve M.Ali Eren), *Zaman,* 14.1.1990

Fabrikalar Gapa Nakledilmeli, *Sur*, (Temmuz 1990), 4-7

"Gelirlerse Geri Göndermeyelim" (M.Ali Eren), *Zaman*, 25.1.1990

"Oniki Ada Bizimdir" (Ahmet Ersöz) *Zaman*, 26,8.1990

Ziyad Ebüzziya ile Bir Sohbet, (H. Emin Öztürk- Coşkun Yılmaz), *İslam*, sayı 116 (Nisan 1993), s. 49,8-50.

Hakkında Yazılanlar

Bir Kitap Cinayeti Vak'ası, Ümit Bayazoğlu, *Tempo*, Yıl 2, Sayı 35 (27 Ağustos 1989)

Bir Kitap Cinayeti, Ömer Faruk Şerifoğlu, *Yayın Dünyasına Anahtar*, sayı 3 (Kasım-Aralık 1989)

Katledilen Kitapların Davası, Dilek Girgin Can, *Güneş*, 20 Nisan 1991

Merhum Ziyad Ebüzziya, Mehmet Şevket Eygi, *Milli Gazete*, 27 Mayıs 1994

Gözleri Açık Gitti, Tahsin Gökmen, *Türkiye*, 28 Mayıs 1994

Mevtin Sana Hande Bize Matem Oldu, M. Zeki Kuşoğlu, *Zaman*, 28 Mayıs 1994

Ziyad Ebüzziya Dolu Dolu Yaşadı, Tamer Korkmaz, *Zaman*, 28 Mayıs 1994

Bir İstanbul Beyefendisi, Erol Özbilgen, *Zaman*, 29 Mayıs 1994

Bir Traih Göçtü, Dursun Gürlek, *Zaman*, 29 Mayıs 1994

Ziyad Bey Amca, M. Ali Eren, *Zaman*, 29 Mayıs 1994

Eski Albümler Kapandıkça, Çetin Altan, *Sabah*, 30 Mayıs 1994

Dostu Kitap Olan, Ömer Faruk Şerifoğlu, *Zaman*, 30 Mayıs 1994

Ziyad Bey Niçin İstanbul Beyefendisi Olamadı?, Dr. A. Haluk Dursun, *Zaman,* 1 Haziran 1994

Fena Fi'l Galatasaray, Dr. A. Haluk Dursun, *Galatasaray Tarih*, sayı 3 (Haziran 1994)

Bir Zat-ı Muhteremin Ardından, S. N. Nasrin Selen O.O., *Yeni Günaydın,* 12 Haziran 1994

Ziyad Bey Hakka Yürüdü, İsmail Kara, *Zaman,* 20 Haziran 1994

Ebüzziya Ailesinin Son Temsilcisi, Orhan Koloğlu, *Tarih ve Toplum,* 127 (Temmuz 1994)

Öz kültürümüzün Ziya'sı söndü, Abdülkadir Akgündüz, *Sur*, Temmuz 1994

Merhum Ziyad Ebüzziya, Mehmet Şevki Eygi, *Sur*, Temmuz 1994

Gazeteciliğin 'Çile'leri', *Kültürümüzden İnsan Adaları*, Alpay Kabacalı, İstanbul 1995

Ziyad Beyamca'sız Bir Yıl, Ö. Faruk Şerifoğlu, *Zaman*, 27 Mayıs 1995.[230]

Gazetesinin sık sık kapatılması maddi sıkıntılar çıkartırken Tasvir neşriyatından elde ettiği gelirler ile bu sıkıntıları kapatmaya çalışan Ziyad Ebüzziya, bu baskıyı II.

[230] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e. s.12-19. Ayrıca Ömer Faruk Bey'den de dinlediğimiz kadarı ile Ziyad Bey'in yaptığı çalışmalar hakkında en geniş bibliyografya yine Ömer Faruk Bey'de bulunmaktadır. Kanaatimizce kendisinin uzun zaman Ziyad Ebüzziya Bey'in hususi çalışmalarında bulunması sebebi ile belki de bilmediğimiz veya yarım kalmış birçok eseri Ömer Bey tarafından bilinmektedir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

Dünya Savaşı yıllarında gazetesinde çıkan milliyetçi söylemlere bağlamış, diğer bir sebebi ise Demokrat Parti'ye yakın yayınlarından dolayı olduğunu ifade etmiştir.[231]

3. Fikirleri ve Projeleri

Ziyad Ebüzziya entelektüel yaşamı içersinde Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet dönemini henüz emekleme çağlarında geçirdiği olayların ve değişimlerin sebep olduğu toplumsal, siyasi, kültürel ve dini sorunlar ile alakalı olarak birçok yazı kaleme almış ve makaleler yayınlamıştır.

Ziyad Bey'in üzerinde durduğu konulardan bir tanesi onun Galatasaray Lisesi'ndeki eğitim hayatına denk gelen 1928 Harf İnkılâbı'dır. Ona göre bu yeniliğin hayata geçirilmesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan yüzyılları aşan birikimlerin nesillere aktarılması konusunda problemler yaşanmaya başlanmıştır. Bu yenilikle medeniyetimizin yükseltilmesi amaçlanmışsa da bu amaç hakkında süregelen tartışmaları birlikte getirmiştir.

Konuyla alakalı olarak Ziyad Bey yapılan inkılabın yanlış olduğunu ifade etmekle birlikte "Artık olan oldu" diyerek çözümlerini ortaya koymuştur. Ziyad Bey bu durumun yanlışlarını öncelikle şu şekilde ifade etmiştir:

"Hiçbir zaman lisanla ilerleme diye bir şey olmaz. İşte Japonca dünyanın en güç alfabesi, onlar hiçbir şekilde değiştirmeyi akıllarından bile geçirmiyorlar. Dünyaya hakimler. Yunanistan benden ileri, Kiril alfabesi benimkinden güç olmasına rağmen Rusya benden ileri. 15 milyonduk o zaman, 15 milyon ümmi olduk. Evren Paşa o zaman okuma yazma oranı % 10 dedi. Yanlış, %67 idi okuma yazma oranı. O büyük felaket oldu tabii. Aydın sınıf Balkan Harbi, Birinci Cihan Harbi ve İstiklal Savaşı sırasında yok oldu. Bu bizim için çok büyük hata oldu."[232]

Konu ile alakalı olarak örnekler veren Ziyad Bey, 1930 yılında bir kitabın 500 adet basılmasını büyük başarı olduğunu ifade etmiş, ayrıca gazetelerin bir anda sıfıra indiğini belirtmiştir. Harf devriminin etkisini daha iyi anlaşılması için 1928-1938 arası yani 10 yıllık süre zarfında resmi yayın bibliyografyaları ile özel yayın

[231] H. E. Öztürk, C. Yılmaz, a.g.m. s.49.
[232] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r., s.32-33.

bibliyografyalarının hesaplanmasının yararlı olacağını, bu süreç içerisinde ne kadar kitap basıldığının bilinmesi inkılâbın yararlarını ve zararlarını ortaya çıkaracağını belirtmiştir.

Batılılaşmak ve Çağdaşlaşmak

Ziyad Bey kişiliğindeki farklı motifleri sebebiyle milliyetçi, laik, çağdaş, muhafazakar, demokrat ya da liberal diye ifadeler ile tanımlamak çok güç olsa gerek. Belki Ziyad Bey ile alakalı en iyi değerlendirmeyi Orhan Koloğlu yapmıştır: Çağdaş ve Gelenekçi.

Orhan Koloğlu bir yazısında Ziyad Bey'den bu şekilde bahsetmiştir. Gelenekçi karakterini Ebüzziya ailesinden aldığını ifade eden Koloğlu, çağdaş karakterinin ise Galatasaray Lisesi'ndeki çevre ve arkadaş ortamına bağlar.[233]

Ziyad Bey batılılaşmak ile alakalı olarak, Avrupa metodunu almamak onun yerine tabela ıslahatçılığına girişmek bizim için büyük bir hata olduğunu belirtip bu durumun gelenekleri terketmekle bir alakası olmadığını savunmuş ve bizim gibi batı memleketlerine öğrenici gönderen Japonya'nın her yedi talebesinin başında rehber olarak geleneklerine bağlı ve dürüst insanları görevlendirdiğini, bu yolla öğrencilere sahip çıkıldığını ifade etmiştir.

Batıcılık ve çağdaşlaşmanın bizde taklitçilikten öteye gitmediğini savunan Ziyad Bey halkın gerektiği gibi aydınlatılamadığını belirtir. 1950'li yıllarda halkın demokrasiyi dahi bilmediğini ifade eden Ziyad Bey, bir memlkette fikir değişikliğinin oturabilmesi için dağdaki çobanın anlayacağı seviyeye göre ifade edilip öğretilmesi lazım geldiğini belirtir.[234]

Ziyad Bey bizim memleket olarak mutlakıyet yerine gelen meşrutiyeti, meşrutiyatin yerine gelen cumhuriyeti ve arkasından gelen demokrasi gibi yeniliklerin tabelada kaldığını ve özümsenmediğni ifade etmiştir.

Laiklik

İnkılâplar içerisindeki uygulamalarda hataların en büyük yer tuttuğu iki yenilik olarak Ziyad Bey laiklik ve demokrasiyi işaret etmiştir.

---

[233] Orhan Koloğlu, a.g.m., s. 5.

[234] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r., s.32-33.

Laikliğin iki tarafı olduğunu belirten Ziyad Bey; birinci tarafın devletin yönetim şekli, ikinci tarafın ise vicdan hürriyeti olduğunu belirtir. Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklinin şeriat olduğunu lakin halka tam bir vicdan hürriyeti sağlandığına değinen Ziyad Bey, aynı durumun Cumhuriyetin ilanından sonra ters döndüğünün yani yönetimin laikleştiğinin ancak halka vicdan hürriyeti tanınmadığı belirtir. Örnek olarak Evren Paşanın başörtülü bir kıza "Başını neden örtüyorsun?" sorusunu gösterir.

Laiklik kelimesinin anlam olarak bir muamma olduğunua değinen Ziyad Bey,

"Laikliğin tarifi de yapılmış değil, ne olduğu belli değil. Fransızca biliyorsanın bu dilde 50-60 kadar iki imlası olan kelime vardır. Ayrı ayrı… üç imlası olan bir tek kelime vardır, o da laiklik kelimesi. Orada bile vahdet yok. Açın bizim Meydan Larousse'ta üç çeşit izahat vardır." demektedir.[235]

İslam

Gelenekçi bir aileden gelen Ziyad Bey her ne kadar islam kimliğini, duygusunu, düşüncesini kendi modern anlayışı ile sentezlemiş değilse de bir arada tutmuştur. Yazılarında ve fikirlerinde islamın Türk Milletinin değerlerini ve kültürünü koruyan, ümmet ile kardeşliğini pekiştiren büyük bir unsur olduğunu belirtir. Ziyad Bey bu konu ile alakalı olarak iki defa röportaj vermiştir. Bunlardan ilki "Türk Milleti Daha Dindar Olmalıdır." Dış Politika, Sayı 4, (Ocak 1989); diğeri ise "En Büyük Hata Hilafeti Kladırmak Oldu." Zaman, 14 Ocak 1990. Türk milletinin islam kimliğine vurgu yapan bu iki makale dışında kendisine ait başka yazı ve ropörtajlar da mevcuttur.

20 yy. ile birlikte yaşadığımız siyasi buhranların yanında dini kimliğimize de sistemli bir şekilde özellikle de içerden saldırılar olduğunu belirten Ziyad Bey en klasik olan taktiğin ise "İslam dini ilerlemeye manidir" sözü olduğunu belirtir. Ziyad Bey islam dininin bir taassup anlayışını içermediğini, çok tartışılan matbaa konusunun dahi islam ile bir alakasının olmadığı ile ilgili makaleler kaleme almıştır. Konuyu "Matbaa ve Taassup", (Düşünsel Görüşler, 25 Nisan 1987) adlı makalesinde kaleme alan Ziyad Bey cehalet yerine kasıtlı bir şekilde din olgusu ve taassup ifadelerinin yerleştirilmeye çalışıldığını belirtir.

İslam anlayışının komünizm fikirlerine karşı bir set olduğuna değinen Ziyad Bey, bu anlayışın memlekette uygulanabilmesi için islamın zan altında bırakılmaya

[235] Muhsin Karabay-Mehdi Ergüzel, a.g.r., s.33.

çalışıldığını ve bu tuzağa Osmanlı Devleti hakkında yüzeysel çalışmalar yapan aydın kişilerin bilerek veya bilmeyrek düştüğünü belirtir.

Konu ile alakalı bir anısında Ziyad Bey gazeteler arasında dahi bu konuda ayrım yapıldığını belirterek, Ankara aynı haberi bizim için ayrı Akşam gazetesi için ayrı tefsir edebiliyordu. Biz kapatılırken ona hiçbir ceza verilmiyordu. Bir keresinde bunun sebebini öğrenmeye çalışmış ve Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'den şu cevabı almıştım: Vapurlarda, trenlerde senin gazeteyi okuyanları tespit ettirdim. Ekserisi yaşlı ve sakallı insanlar, ötekilerinkiler ise genç. Demek ki senin gazeteni mürteciler okuyor.[236]

Milliyetçilik

Ziyad Ebüzziya Bey'in milliyetçi bir kimliği olduğu da aşikârdır. Lakin bu milliyetçilik söylev milliyetçiliği, kan milliyetçiliği, toprak milliyetçiliği gibi değildir. Özünde islam kimliğini ve Türk geleneklerini barındıran Ziyad Bey, Filistin ve Ortadoğu Müslümanlarının sorunlarını gazetesinde yazıp kamuoyu oluşturmaya çalıştığı gibi Türklerin sorunları ile bizzat fiili olarak ilgilenmiştir.

Altan Deliorman Ziyad Bey hakkında yazdığı bir makalede "Yalın Kılıç Bir Millet Savaşçısı'' ifadesini kullanır. Ziyad Bey milli konular ile alakalı hassasiyetini şartlar ne olursa olsun ortaya koymuştur.

Özellikle 1957 yılında yakalandığı verem hsatalığı sebebiyle İsviçre'ye tedavi için gitmesine rağmen ve hatta ölümüne kesin gözüyle bakılıyorken Ziyad Bey 2. Dünya Savaşı sırasında Avrupa kamplarında esir bulunan Türkleri memlekete getirmek ve Ruslara teslimini engellemek amacıyla hastalığını hiçe saymış ve kapm kamp dolaşıp Türk esirlerin tespitini sağlamış bu kişilerden aldığı haber ve telgrafları Türkiye'de bulunan Tasvir ve Son Saat gazetelerinde yayımlayarak siyasi iktidarın ve kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır.[237]

Özellikle Avrupa Konseyi temsilciliği sırasında Kıbrıs, Batı Trakya ve Bulgaristan Türklerinin hakları noktasında birçok kez konuşmalarda blunmuş ve diplomatik girişimleri olmuştur. On iki ada meselesini gazetesinde gündeme getiren Ziyad Bey, Kıbrıs konusunda ise haftalık Yeni Düşünce gazetesinde makaleler kaleme almıştır.

---

[236] Günvar Otman, *Babıali'nin Yarım Asırlıkları*, Başkent Kitap, Ankara 2011, s. 41

[237] Konuyla alakalı eserimize koyduğumuz ''Esir Kamplarından Mektuplar'' bölümüne bakılabilir.

Anadolu topraklarında hak iddia eden Ermeni Diasporasına karşı da mücadele eden Ziyad Bey, bu topraklarda gizliden gizliye hayata geçirilmeye çalışılan birçok Ermeni projesini de boşa çıkartmıştır. Bunlardan en mühimi ise 1989 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren Fransız Anadolu Etüdleri Enstitüsü'nün Mersin'de düzenlemek istediği Kilikya Seminerinin ilerlemiş yaşına rağmen bölge için Ermeni iddialarını destekleyici bir faaliyet olduğunu ispatlamış ve çeşitli siyasi girişimlerinden sonra bu semineri iptal ettirmeyi başarmıştır.[238]

Ziyad Bey hastalığı ve ilerlemiş yaşı onun bu konulardaki faaliyet alanlarını kısıtlamış olmasına rağmen ölümünden bir yıl evvel "Londra'daki Sevgili Mehmet Ali Oğlumuza" adlı 19 Mart 1993 yılında yazdığı mektup o dönemde Bosna katliamına uğraya Müslümanlar için nasıl çırpıdığını bize gösterir. Ziyad Bey mektupta katliam ile alakalı olarak hala neden Türkiye'den gönüllü birlik gitmediğini şaşkınlık içerisinde ifade ederken aynı zamanda Mehmet Ali'den Londra'da bulunan İngiliz asıllı Müslümanların kurduğu İslam Teşekküllerinin bu konuda harekete geçirilmesini ve ABD' de bulunan "Black Müslim" gruplarının konuya dikkatlerini çekilmesini talep etmektedir.[239]

Projeleri

Ziyad Bey milli ve manevi değerleri ayakta tutabilmek ve onların kalıcı olmasını sağlamak için birçok faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetlerden en önemlisi ise geliştirdiği kültür projeleridir. Ziyad Bey bu projeler için çok mücadele etmiş birçok kurum ve kişilere rica mektupları göndermiştir. Bunları bazılarından netice aldığı gibi bazı projelerini ise gerçekleştiremeden vefat etmiştir.

Ömer Faruk Şerifoğlu Ziyad Bey'in yüzlerce projesi olduğunu belirtir, lakin bunları hayata geçirmeye ömrü vefa etmemiştir.

Ziyad Bey'in Projelerinden Bazıları:

Türk Musikisi Aletleri Müzesi,

Osmanlı Kıyafetleri Müzesi,

İstabul Ressamları Koleksiyonu,

Osmanlıda Günlük Hayat Resim Koleksiyonu,

[238] Altan Deliorman, a.g.m., s.9.
[239] Bkz. Dar*çağda Bir Çelebi,* s.87.

Gravürlerle Osmanlı İmparatorluğu Müzesi,

Kart Postallarla Osmanlı Müzesi,

Serpüş Müzesi, Galatasaray Şehitleri, (Kitap)

Ansiklopedik Ebüzziya Duvar Takvimi, (1944-1970)

1933 Mezunları ve Elli Yılları, Galatasaray'ın 1921-1933 Tarihçesi,

Gülbaba Türbesinin Restorasyonu,

Galatasaray Lisesi'ne damga vurmuş hocaların yağlı boya resimlerinin yapılıp okul duvarların asılması ve nihayet okulun bahçesinde sabah 07.00'den gece 02.00'ye kadar halka açık bir kütüphane kurulmasıdır.[240]

4.Siyaset

Siyasetin –halk ifadesiyle- yalan-dolan ve sahtekârlık olduğunu örnekleriyle birlikte ifade eden Ziyad Ebüzziya'nın, siyasi hayatı da muhalif kimliği yüzünden sıkıntılı olmuştur.[241] Onun CHP ve İsmet İnönü otoritesine karşı mücadelesi Ziyad Bey'i Demokrat Parti saflarına itmiştir. 1946 yılındaki seçimlerde Demokrat Parti adayı olan Ziyad Ebüzziya Bey seçimde yapılan hileler nedeniyle seçimi kazanamamıştır.[242] Daha sonraki yıl hastalığı üzerine tedavi için İsviçre'ye giden Ziyad Ebüzziya Bey, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti Teşkilatı tarafından kendisinden habersiz Konya'dan aday gösterilmiş ve milletvekili seçilmiştir.[243]

1954 yılına kadar Demokrat Parti milletvekili olan Ziyad Ebüzziya Bey, Adnan Menderes'in otoriter tutumuna karşı muhalefet eden 19'lar grubunun içinde olduğundan partiden ihraç edilmiştir.[244]

1954 seçimlerinden sonraki süreçte gazetecilerin bakanlar ve milletvekilleri hakkında yaptıkları haberler için "ispat hakkı" talep eden vekillerin başında Ziyad

[240] A. Kabacalı, Kültürümüzden İnsan Adaları, s. 95.
[241] H. Emin Öztürk, Coşkun Yılmaz, a.g.r, s. 50.
[242] Ziyad Bey aslında Konya'da herşeye rağmen kendisinin seçimleri kazandığını lakin seçim gecesi bir takım kimselerin sandık görevlilerinin evlerine giderek resmi evraklar imzalatılmış olduğunu ve bu manevra ile seçimi kaybettiğini belirtmiş, bunun yanında bu hilelerin halk tarafında bir tepki doğurduğunu ve neticede bir sonra ki seçimleri ezici üstünlük ile kazandıklarını ifade etmiştir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile ZiyadBey Hakkında yapılan görüşme.
[243] İSAM/ZE/82/2294. Ayrıca bkz. H. Emin Öztürk, Coşkun Yılmaz, a.g.r, s.49
[244] O. Koloğlu, a.g.m. s.6.

Ebüzziya gelmiştir.[245]1955'de 19'ların "elebaşlarından" olduğu iddiası ile partiden ihraç edilen Ziyad Ebüzziya Bey, arkadaşları ile birlikte Hürriyet Partisi'ni kurmuştur.[246] 1957 seçimlerinde Hürriyet Partisi istenilen başarıyı sağlayamadı ve sadece 4 milletvekili çıkartarak 1958'de CHP ile birleşti.[247] Fakat esir Türkleri Ruslara teslim eden CHP ile birleşmeye gönlü razı olmayan Ziyad Ebüzziya partisinden ayrılmıştır.[248]

1950- 1957 yılları arasında Avrupa Parlamentosu Birliği, Dünya Parlamentosu Birliği ve Avrupa Konseyi'nde Türkiye temsilcisi olarak bulunmuştur.[249] Ayrıca 1958 ve 1960 arasında Avrupa Konseyi Türkiye Kalkınma Fonu temsilcisi olarak görev yapmıştır.[250] Ziyad Ebüzziya Bey yurtdışındaki görevi sırasında Fransızcayı anadili gibi konuşması, kibarlığı ve inceliği ile insanları etkileyebilmiştir.[251]

27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra Yeni Türkiye Partisi'nde bulunan Ziyad Ebuzziya Bey, parti lideri olarak seçilmesine yardımcı olduğu Ekrem Alican'ın[252] 27 Mayıs Darbesi'nin haklı olduğunu gazetelere beyan etmesinden sonra bu partiden de ayrılmıştır.[253] Ziyad Ebuzziya siyasi hayatına 1964'ten sonra Adalet Partisi'nde devam etmiştir.[254]

27 Mayıs İhtilali Üzerine Ziyad Bey'in Düşünceleri:

Ziyad Ebüzziya Bey Yeni Düşünce Dergisinde yazdığı dönemlerde Alparslan Türkeş ile yaptığı görüşmeyi de eklediği bir yazısında Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme ve çok partili hayata geçişinde Demokrat Partinin bu evreye katkılarını ve sonra ihtilalin akabinde yaşadıklarına değinmiştir.

Ziyad Bey'e göre demokratik hayata geçişimiz ancak Cumhuriyetin 27. Yılında Demokrat Partinin iktidara gelişi ile başlamıştır. Bu demokrasi macerasının sadece on

---

[245] Ö.F. Şerifoğlu, a.g.e. s.12.
[246] Ö.F.Şerifooğlu, a.g.e. s.12.
[247] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.338.
[248] A. Deliorman, a.g.m. s.8.
[249] B. Altuniş- Gürsoy, a.g.m. s.242.
[250] B. Ayvazoğlu, a.g.m. s.57.
[251] A. Deliorman, a.g.m s.8.
[252] Ekrem Alican 1916 yılında Sakarya'da doğmuş ve Mülkiye maliye bölümünden mezun olduktan sonra devlet bursuyla London School Of Economics gönderilmiştir. 2. Dünya Harbi sırasında Türkiye'ye dönen Ekrem Alican Maliye Müfettişi olarak çalışmıştır.1950 seçimlerinde DP Kocaeli mebusu olarak seçilen Ekrem Bey'in bu şekilde siyasi hayatı başlamış oldu. 1955 yılında DP'den ihraç edilen ''ispatçılar'' arasında Ekrem Bey'de vardır. Daha Sonra ise Hürriyet Partisi krucuları arasında bulunmuştur. 27 Mayıs ihtilali komitesinde Maliya Bakanı olarak görev alan Ekrem Bey görevden çekildikten sonra Yeni Türkiye Partisi siyasi hayatına devam etti. 1969 yılında aktif siyasetten çekilen Ekrem Bey 2000 yılında vefat etti. Bkz. Türkiye Yazarlar Birliği, Fahri Tuna, *Eşi Naciye Alican'la 40 Soruda Ekrem Alican ve Adapazarı*.
[253] H. E. Öztürk, C. Yılmaz, a.g.m, s.49.
[254] B. Ayvazoğlu, a.g.m, s.57.

yıl sürdüğünü belirten Ziyad Bey birkaç subayın kalkışması ile ihtilal olduğunu ve partinin yargı eli ile kapatıldığını ifade etmiştir.(29.9.1960)

Ziyad Bey 1992 yılında bu makaleyi yazarken aradan 33 yıl geçtiği halde o güne değin DP'nin gasp edilmiş haklarının iade edilmediğini belirtmiş ve mahkûmiyet alan kişilerin affedilmediğini yazmıştır.

Ziyad Bey konu ile alakalı olarak şu soruyu yöneltir: "1971 ve 1980 askeri müdahalelerin dışındaki seçimlerde DP'nin devamı olduğunu belirttikten sonra, iktidar koltuğuna oturanların mecliste çoğunluğu da elde etmelerine rağmen niçin DP'nin tutuklularını ve yasaklılarını affetmediler?" diye sormaktadır. Ziyad Bey'e göre sorunun cevabı basittir. Eğer böyle bir durumu gerçekleştirmiş olsalardı o mirasyediler siyasi nüfuz ve koltuklarını kaybedecek ve meclise gerçek DP'liler girecekti. İşte bu sebeple DP mirası ile gelenler eski DP'lilerin affedilmesi taraftarı olamadıklarını ifade etmiştir.

Ziyad Bey 90'lı yıllar itibari ile mecliste bulunan DYP ve ANAP için bu şekilde bir durumun söz konusu olmadığını çünkü 1946 yılında kurulan DP temsilcilerinin çoktan siyasetten yaş itibari ile el ayak çekmiş bulunduklarını belirtmiştir. Bu sebeple hakkı teslim edilmiş bir DP'nin artık tarih sayfalarında kalacağını ifade etmiştir.

DP'nin siyasi hayata atıldığı vakitte Tasvir Gazetesini çıkardığını ifade eden Ziyad Bey gazeteyi DP'ye bağladığını ve bu partinin menfaatleri için çalıştığını, DP mebusu olduktan sonra ise "ispat hakkı" krizi ile parti başkanı Adnan Menderes tarafından 19 kişi olarak partiden ihraç edildiğini belirtmiştir. Ziyad Bey daha sonraları Hürriyet Partisi'ni kurduklarını fakat muvaffak olamadıklarından bahsetmiştir.

Bu 19 kişinin kendi siyasi çizgilerini unutarak koltuk ve mebusluk uğruna CHP'ye sığındıklarını belirten Ziyad Bey, kendisiyle birlikte bu yola başvurmayan 3 kişi kaldıklarını ifade etmiştir. Bunlar Ekrem Alican ile Muhlis Bayramoğlu'dur.[255]

Yazısında 27 Mayıs 1960 darbesine de değinen Ziyad Bey bu olaydan sonra bütün DP'li arkadaşlarının Yassıada'ya hapsedildiklerini ve partiyi feshettiklerini belirtmiştir. O dönemde bu durumu engellemeyi ve siyasete yeni bir soluk getirmeyi düşünen Ziyad Bey, DP teşkilatını yeni bir parti altında toplamak için harekete geçtiğini belirtmiş hatta kuracağı partinin başkanlığını 50 ve 54 yasama yılanda DP'de siyaset yapmış, Hürriyet Partisi'nden sonra siyasi menfaatler için CHP'ye girmeyi reddetmiş

[255] Muhlis Bayramoğlu 1902 yılında Ankara'da doğmuştur. Türk siyaset adamı olan Muhlis Bey İstanbul Tıp Fakültesi mezunudur. Hürriyet Partisi kurucularından olan Muhlis Bey 16 Temmuz 1974 yılında vefat etmiştir.

üstelik Milli Birlik Komitesi'nce oluşturulan kabinede Maliye Bakanlığı yapmış Ekrem Alican Bey'e teklif ettiğini, Ekrem Alican Bey'in de teklifi kabul ettiğini ve Partinin ismini dahi "Yeni Türkiye Partisi" olarak koyduklarını ifade etmiştir. (13.2.1961)

Ziyad Bey bu yeni siyasi teşekkülün MBK'nın tepkisini çekmemesi amacıyla teşkilata haber verme ihtiyacı hissetmiştir. Bu sebeple 38 kişilik Komitenin içerisinde en iyi tanıdığı ve güvendiği kişinin Alparslan Türkeş olduğunu ve bununla birlikte Türkeş'in Cemal Gürsel'in muavini ve komitenin sözcülüğünü yaptığını belirtip ilk olarak onu ziyaret etmiştir.

Türkeş ile görüşüp siyasi faaliyet hakkında görüşünü aldığını ifade eden Ziyad Bey, Türkeş'in bu durumu uygun gördüğü ve kendisini ara ara bilgilendirmesini istediğini belirtmiştir.

Ziyad Bey ihtilal den sonra "Yüksek Adalet Divanı" adı altında yapılan yargılamaların uydurma olduğunu ifade etmiş ve basının "38'ler" grubuna yaranmak için Adnan Menderes ve DP'ye çirkin saldırılarda bulunduklarını hatta karikatürlerin artık idam sehpaları ile süslendiklerini belirtmiştir. 19'ların elebaşısı olarak kovulduğu partiden, kendisini bizzat kovan Adnan Menderes ve arkadaşlarının akıbetinden endişe eden Ziyad Bey, olup bitenleri ve söylentileri 9.11.1961 tarihinde Alparslan Türkeş ile olan 3. görüşmesinde bizzat kendisine sormuştur.

Darbenin başında bulunan Cemal Gürsel'in yardımcısı, komitenin sözcüsü olan Türkeş'in idam söylentileri ile alakalı Ziyad Bey'e verdiği cevap şu şekildedir:

"Hayır, Ziyad Bey söylenenlere kulak asmayın. Türkiye'de siyasi idam tarihe gömüldü. Bunu kimse hortlatamaz. Yüksek Adalet Divanı diye kurduğumuz mahkeme nahoş kıpırdanmalara gözdağı vermek amacıyla meydana getirildi. Ben hayatlarının kefiliyim! İçlerinde su-i istimal yapmış olanlar çıkarsa yargılanacaklardır. Geriye kalan büyük kütlenin, mahkûm edilmesi şöyle dursun, yargılanmaları dahi söz konusu olmayacaktır. Zaten açılan birkaç tahkikat biter bitmez, hemen hemen hepsini serbest bırakacağız."

Ziyad Bey yazısında verdiği bilgilere göre bu fikre sahip olan Türkeş ile birlikte 12-13 kişi vardır. Cemal Paşa da aynı fikri paylaşmaktadır. Bu gurubun dışında ise yine 12-13 kişi şiddet yanlısıdır. 38 kişilik komitenin geriye kalanı ise tarafsızdır.

Ziyad Bey 10 gün sonra Türkeş Bey ile tekrar görüşmek için randevulaştıklarını lakin 6 gün sonra Türkeş ve onun gibi düşünen arkadaşlarını dünyanın dört bir yanına mecburi 2 yıl kalmak şartı ile elçilik müsteşarı olarak gönderildiklerini belirtir.

Bu olayın manasını Ziyad Bey şu şekilde ifade eder:

"Tutuklu Demokrat camiasının liderlerinin idamlarını, geri kalan kütlenin mahkûmiyetlerini önlemek isteyen engelin ortadan kaldırılmasıdır."[256]

Ziyad Ebüzziya'nın Demokrasi Üzerine Celal Bayar ile Bir Röportajı

Ziyad Ebüzziya gazetecilik hayatında birçok kişi ile görüşüp röportaj yapmış ve bu röportajları gazetesinde yayınlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme ve çok partili sisteme girmesi noktasında köşe taşlarından biri olan Celal Bayar'ın CHP'den istifa etmesi sürecinde kendisi ile görüşüp röportaj yapan ilk gazeteci olmuş, Osmanlının son dönemleri ve demokrasi yolculuğu ile alakalı olarak uzun bir röportaj yapmıştır. Bu röportaj dönemin şartlarına ışık tutması bakımından gayet önemli vakıalardan bahsetmektedir.

Röportajın girişinde Ziyad Ebüzziya Bey istifa sürecinde Celal Bayar'ın herhangi bir açıklama yapmamasının kamuoyunda yanlış anlaşılmasına sebebiyet verdiğine değinmiş ve toplumlarda demokrasi anlayışının ancak konuşmak ve yazmak ile olacağını belirtmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey Celal Bayarı'ın istifasının basın tarafında CHP'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün koyduğu demokrasi çizgisinden ve siyasetinden ayrıldığı üzere olduğu yorumlarına da yer vermiştir. Demokrasi havasınnı estiği ve muhalif bir partinin doğacağı o dönemlerde konuşmalarına "demokrasi'' ile başlayan Celal Bayar, Atatürk üzerine röportaj vermiştir. Atatürk'ün siyasi hayatında tam demokrasi olduğu ifadesi ile başlayan Celal Bayar, M. Kemal'in siyasi hayatına atılışı ve son günlerine kadar hep bu fikir üzerine kaldığını belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in ordu içerisinde görev aldığı dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyetini tam bir demokratik fırka olmasını, komite içerisinde ilk dile getiren kişi olduğunu bu vakıayı ise celal Bayar'ın Bursa'da iken İttihat ve Terakki Selanik Kongresi'ne gönderdikleri temsilcinin dönüşte ifade ettiğini belirtmiştir.

[256] Ziyad Ebüzziya, ''Demokrat Parti Hürriyetine Kavuşurken'', *Yeni Düşünce*, (17.7.1992)

Celal Bayar Mustafa Kemal'in kongreye sunduğu teklifin amacının partiyi ordudan ayırarak halka maletmek olduğu bununla birlikte orduya fırkacılık girmemesi ve düzenli modern bir ordu için bunun elzem olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Selanik kongresi teklifi kabul etmiş lakin pratikte uygulamamış ve fırka kendisini orduya dayandırmaya devam etmiştir. Konu ile alakalı olarak Atatürk'ün sofrasında bu olayı dinlemiş olan Celal Bayar olayı şu şekilde aktarmıştır: "O zaman yapmış olduğum bu teklif tam manası ile kabul ve tatbik olunmuş bulunsaydı birçok felaketlerin önü alınabilirdi."

Ayrıca Mustafa Kemal'in "Ordu mensupları cemiyet içinde kaldıkça hem fırka kuramayacağız hem de ordumuz olmayacaktır. Mensuplarının çoğu cemiyet azası olan güçlü ordu sayılmaz. Orduya dayanan cemiyet de millet bünyesinde kök salamamaktadır. Bunun için bir an evvel cemiyetin muhtaç oldukları zabitleri veyahut cemiyette kalmak isteyen ordu mensuplarını istifa sureti ile ordudan çıkartalım. Ve bundan sonra zabitler ve ordu mensuplarının herhangi siyasi bir cemiyete girmelerine engel olmak için kanuni hükümler koyalım." ifadesine dayanan Celal Bayar, Mustafa Kemal'in demokrasi fikirlerinin kongreye yansımasını bu şekilde ifade etmiştir. Lakin Celal Bayar ordu ve cemiyetin irtibatlarını kesmediğinin bununda ciddi sosyal sorunlara neden olduğunu belirtmiştir.

Celal Bayar, Mustafa Kemal'in demokrasi ve millet uğrunda mücadelesinden bahsederken I. Dünya Savaşı'na da değinmiştir. Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Komutanı iken mütareke şartlarını kendisine ileten amirlerine karşı herkesin sustuğu bir devirde nasıl direndiğini ve mütarekenin bazı maddelerinin tadil edilmesinden bahsettiği ve bu itirazları işaret eden aşağıdaki telgrafı Ziyad Ebüzziya Bey ile bizzat paylaşmıştır:

"Her ne sebeple olursa olsun İngiltere ile akdedilen imza şekline giren şekli mazbata Devlet-i Osmaniyenin siyaset ve selametine kafil mana ve mahiyette değildir. Mevadı mezkürenin müphem ve şamil medlüllerini bir an evvel tespit lazımdır. Bunlar yapılmazsa bugün Toros hattını yarın Konya şehrini isterler."

Mustafa Kemal, Sadrazam İzzet Paşa ile karşılıklı yazışmaların sonucunda istifasını sunmuş ve yine telgrafta düşmanın her dediğinin yapılmasının kötü sonuçlar doğuracağı ve sonunda bu işin Osmanlı Kabinesini bile onların belirleyeceği bir pozisyona gelecek, daha o zamandan Mondros'un sonucunu ilan ettiğini belirtmiştir.

Mustafa Kemal İstanbul'a geldiği vakitte Sultanın ve Hükümetin politikalarının tehlikesini anlamış ve mümkün olduğunca Meclis-i Mebusan'ı ayakta tutacak uğraşlar vermiş olduğunu ifade eden Celal Bayar, "Zaten o dönem Sultan ve Hükümetin İngilizler ile işbirliği yaptığını ve bunun durduracak tek legal gücün meclis olduğunu da Mustafa Kemal biliyordu.'' demiştir.

Celal Bayar'ın dikkat çektiği bir başka nokta ise siyaset ve basın yolu ile Meclis-i Mebusan psikolojik bir baskı altında olduğudur. Bu yolla yıpratılan meclisin dağıtılması işgalci kuvvetler, azınlıklar, Sultan ve hükümetin işine gelen bir durumdur. Yine Bayar, Mustafa Kemal'in seçilmiş olan bu meclisin devamında ısrar etmesinde gördüğü sebep ise meclisin dağıtılması durumunda zaten yer yer işgal altında bulunan vilayetlerde sağlıklı seçimlerin yapılamayacağını ve bu sebeple gelecek olan yeni seçilmişlerin hükümet ve sultanın her dediğini yapacak zayıflıkta bulunabileceklerini düşündüğünü belirtmiştir.

Celal Bayar, İstanbul Hükümeti'nin düşman ile işbirliği içinde olduğunu lakin meclisin hala ayakta olmasının Hükümet için problem teşkil ettiğinin ve hükümetin rahat hareket etmesini kısıtladığını ifade etmiştir. Tevfik Paşa'nın Vahdettin ile sarayda baş başa meclisten kurtulma planları yaptığını belirten Bayar, çareyi de Kanuni Esasi'nin 7. Maddesinde bulduklarını Ziyad Bey'e belgeler ile anlatmıştır.

Bahsedilen maddeye göre: "Dört ay zarfında yeniden seçim yapılmak ve mebusan sayılarını temin etmek şart ile fesih 'Hakkı Mukaddes' Padişah'a veriyordu."

Celal Bayar'a göre olaylar Mustafa Kemal'in işaret ettiği gibi gelişiyordu. Seçime gidilip dimdik duran bu meclisten azad olunacak, sonra yeni yapılacak seçimler memleketin ahvali vaziyetinden ötürü sağlıklı bir meclisi ortaya çıkaramayacağı için sultan ve hükümet meclis engelinden kurtulmuş olacaktı.

Meclisin feshi için "İrade-yi Şahane" nin yazıldığını ve bunun Tevfik Paşa'ya verildiğini ifade eden Celal Bayar, bir konuşma metnini Ziyad Bey'e göstererek metnin Tevfik Paşa ve Başkâtip Ali Fuad Bey'e ait olduğunu lakin şimdiye kadar yazılmamış tarihi bir hakikat özelliği taşıdığını beyan etmiştir. Tevfik paşa bu metinde fesih kararını Fuad Bey'e "Sizden sır çıkmaz bilirim, ecnebiler bu meclisi seçilmiş kabul etmiyorlar. Siz hayatınızı korumak için faaliyette bulunmalısınız, eğer lazım gelen faaliyetleri yerine getirmezseniz hayatınız tehlikeye girer. Gidişat o ki, meclis fesih olunacak" şeklinde söylüyor.

İkinci gün ise yine Fuad Bey'e

"Fuad Bey ecnebilerin zihniyeti bizimkilere uymuyor, bir kere kafalarına koyduklarını bir daha çıkarmıyorlar." ve "O 'heyet-i katilenin' ittihatçıların seçimlileri olan meclisi mebusanı nasıl tutuyorsunuz? Siz neye güveniyorsunuz?" diyor.

Meclis-i mebusan da mebus olarak bulunduğunu ifade eden Celal Bayar, fesih celsesini 21 Kânunuevvel 1918'de görüşüldüğünü belirtmiştir.

Mecliste Dâhiliye Bakanı Mustafa Arif Bey'in elindeki kâğıt ile kürsüye çıkıp fesih kararını okuduğunu belirten Celal Bey, daha sonra Ziyad Ebüzziya Bey'e Sultan Vahdettin'in aşağıdaki "Fesih İrade"sini göstermiştir.

İrade-yi Şahane:

"Esbabı zaruriye-i siyasiyeden naşi, meclis-i mebusanın feshi iktiza etmesine ve kanun-i esasimizin muaddel yedinci maddesinin fıkra-i mahsusası mucibince, iktiza, meclisin feshi hukuk-u şahanemiz muktezasından bulunmasına binaen, meclisin bugünden itibaren feshini irade buyurdum."

Mehmet Vahdettin Sadrazam Tevfik

Daha sonra Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğünden bahseden Celal Bey, Mustafa Kemal'in gidişatı durdurmak için çabaladığını ve Vahdettin ile Tevfik Paşa'nın meclisi seçilmiş kabul etmemelerinin büyük hata olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

Mustafa Kemal'e göre yapılacak barış antlaşmasının adil olabilmesi için meclisin gerekli olduğunu ve işgalcilere karşı durabilecek tek gücün yine meclis olduğunu belirtmiştir.

Celal Bayar Mustafa Kemal'in faaliyetlerinin başarısız olduğunu anladığı zaman da mebuslar ile irtibata geçip Tevfik Paşa kabinesini fesih kararından önce düşürmeye çalıştığını lakin bunun da sonuçsuz kaldığını ifade etmiştir.

Celal Bayar irade okunduktan sonra bir alkışın koptuğunu lakin sebebine ise bir anlam veremediğini belirtip eğer alkışlanan hezimet ise hezimete uğrayan milli irade idi, yok bir kudretin tezahürü ise bu kudret saltanatın iradesi olduğunu ifade etmiş ve alkışların saltanatın iradesi için olduğunu belirtmiştir.[257]

[257] İSAM/ZE/84/2338

Celal Bayar buraya kadar Mustafa Kemal'in halk iradesi ve toprak bütünlüğü ile alakalı gerek içeriye ve gerekse dış dinamiklere karşı nasıl cephe aldığını, gerekli zamanlarda Mondros Mütarekesine dahi amirlerine rağmen karşı çıktığını belirtmiştir. Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiğinde ise meclise karşı oynanan çeşitli oyunları fark ederek önlemler almaya çalıştığını ifade etmiştir.

Röportajın en mühim noktalarından birsi ise Mustafa Kemal'in Tevfik Paşa ve hükümetinin niyetini anladıktan sonra Mebusan üyelerini hükümeti düşürmek için teşvik etmesidir. Mustafa Kemal bunu başarmış olsaydı herhalde Sevr diye bir antlaşma söz konusu dahi olamayacaktı…[258]

5. Avrupa Konseyi Üyeliği

Ziyad Ebüzziya Bey 1950 seçimlerinde milletvekili olduktan sonra da hayatına aktif siyasette devam etmiş ve özellikle bugün ciddi bir kuruluş olan Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı bir dönemde Türkiye adına Avrupa Konseyi üyesi olarak görev almıştır. Avrupa Konseyi 1951-1957 yılları arasında raporlarındaki bilgilere göre Ziyad Bey 1951 yılı Avrupa Konseyi'nde Kayseri Milletvekili Suad Hayri Ürgüplü'nün başkanı olduğu Avrupa Konseyi İstişare Meclisi çalışmalarında Konya Milletvekili olarak katılmıştır.[259]

Bu dönemde Avrupa Konseyi Heyet raporlarında Avrupa vatandaşlarının Avrupa içerisinde serbest dolaşma hakları ve yine bu vatandaşların adli ve idari haklarının temini, ekonomik ve iktisadi faaliyetlerinin, vatandaşların mesleklerinin ve sanatlarını yine Avrupa içerisinde icra edebilmeleri gibi kararların tavsiye edilmesi meselelerini dile getirmiştir. [260]

Komisyon seçimlerinde ise Türk Heyeti içerisinde Suad Hayri Ürgüplü'nün ikinci kez başkan seçildiği, daimi komisyona ise Ziyad Ebüzziya Bey'in ortağı ve arkadaşı olan Cihad Baban Bey seçilmiştir.

Komisyon seçimleri sonucunda Ziyad Ebüzziya Bey ve Kasım Gülek İktisadi İşler Komisyonu'na seçilmişlerdir.[261]

---

[258] Bu ropörtaj Tasvir gazetesinde 5 Ekim – 15 Kasım 1945aralığında farklı tarihlerde bölüm bölüm yayınlanmıştır.
[259] İSAM/ZE/101/2806/s.1
[260] İSAM/ZE/101/2806/s.2
[261] İSAM/ZE/101/2806/s.2

Ziyad Ebüzziya Bey konseyde muhacirler mevzusunda fikirler beyan etmiş ve Türkiye'nin bu konudaki fedakârlığını izah ederek Bulgaristan Türk muhacirlerinin kötü durumlarını açıklamıştır.[262]

Bir başka konu olan Atlantik paktı ve Avrupa Ordusu meselesini de izah eden Ziyad Ebüzziya Bey ve heyet başkanı Suad Hayri Ürgüplü'nün konuşmaları beğeni toplamış İngiliz Bakan şu telgrafı heyet başkanına çekmiştir:

Türk Heyeti Reisi Ürgüplü

Ankara

"Strazburg'daki gayretlerimizin tesirli olmaya başladığını görmekten memnunum. Türkiye'nin Atlantik Paktı'nda bir müttefik olarak bize iltihak ettiği günü tesit edeceğim."[263] *Sir Harold Mac Millan*

Bu çalışmalara baktığımızda Ziyad Ebüzziya Bey'in Türkiye'nin NATO'ya iltihak ettiği süreçte Avrupa Konseyi'nde etkili olduğu görülmektedir.

1954 yılı Avrupa Konseyi ikinci dönem çalışmalarında yine ciddi vazifeler alan Ziyad Ebüzziya Bey, Avrupa kültürü hakkında harici memleketlerde kalan milletlerin zararlı propagandalara maruz kalmalarını önlemek ve hakiki Avrupa kültür ve fikrini yaymak maksadıyla oluşturulan komisyonun Türk Temsilcisi olmuştur.[264]

Bu komisyonun çalışma alanı Avrupa kültür faaliyetleri ve propagandası amacıyla milletlerarası bazı özel günlerde öğretmen kadrolarının birbirileri ile karşılaşması ve tanışmasını sağlamak, öğretmen okulları öğrencilerine Avrupa Birliği fikri ve kültürünü aşılamak, üye milletlerin idare mekanizmalarında bulunan müdür ve yardımcılarına fon sağlayarak meslektaşları ile iletişimlerini sağlamak, öğretim müesseselerinde program ve eğitim birliğini sağlamak, üye devletlerarasında özellikle edebiyat tarihi, sanat tarihi ve ilimler tarihinin aynı esaslar dâhilinde okutarak müşterek bir Avrupa kültür anlayışı oluşturmak şeklindedir.[265]

[262] İSAM/ZE/101/2806/s.7
[263] İSAM/ZE/101/2806/s.8
[264] Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 1954 yılı çalışmaları hakkında Türk Heyeti Raporu, s.49. Ankara, T.B.M.M. Matbaası.
[265] Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.50-51.

Mahalli İdareler Komisyonu

Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak kurulan Mahalli İdareler Komisyonu'nun sözcüsü Ziyad Ebüzziya Bey'dir.[266] Komisyonun amacı ise Avrupa İstişare Meclisi icraatlarını halk kitlelerine olumlu propaganda yaparak milletlere Avrupa Birliği kültürünü aşılamak vazifesini görmektir.[267] Ziyad Ebüzziya Bey'in konseye kabul ettirdiği en mühim mevzulardan biri de zelzele, seylâp, yer kayması, indifa gibi tabii afetlerden zarar gören aza memleketlerin halkına derhal yardımda bulunmak imkânını sağlayacak bir Avrupa Para Yardım Fonu'dur.[268]

Bu konu ile alakalı olarak tabii afetlerden zarar gören halk kitlelerinin bağlı bulundukları ilk topluluklar nahiyeler ve belediyeler olduğu için gerekli olan yardımların buralara yapılması gerektiği ifade edilmiş ve Mahalli İdareler Komisyonu vazifelendirilmiştir. Mevzunun önemi dolayısıyla beşer kişilik bir tali komisyon oluşturulmuş ve başına da bu maddeyi teklif eden Ziyad Ebüzziya Bey getirilmiştir.[269]

Ayrıca yine aza memleketler arasında bu tür doğal afetler döneminde birbirlerine yardımcı olmak amacıyla fahri birlik bağlarının kurulması kararlaştırılmıştır. Mesela Fransa'da bir belediye ile Belçika'da bir belediye, birbirleri arasında fahri birlik kurmuş, doğal afetlerde yardımcı olmak, birbirilere ile hoca, talebe göndermek, memur, işçi, meslek erbaplarını yine kendi aralarında mübadele etmek durumlarını icra etmeyi kabul etmişlerdir.[270]

Bu teşkilat kısa sürede Avrupa memleketlerinde yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği fikrini ve kültürünü geniş halk kitlelerine ulaştırmak için memleketlerin belediye ve nahiyelerinde bulunan radyo ve televizyonlarından destek almak gerekliliğini Ziyad Ebüzziya Bey ortaya koymuştur.[271]

Bir gazeteci kimliğine de sahip olan Ziyad Bey kültür ve fikirlerin yayımı noktasında gazete, dergi, radyo ve televizyonun faydalarından elden geldiğince yararlanmak istemiş ve bu propaganda kararlarını da konseyde aldırmıştır.

Bu arada Ziyad Ebüzziya Bey'in temsilcilik döneminde patlak veren Kıbrıs Meselesi Avrupa Konseyi'nde de Avrupa nezdinde taraftar ve destek bulmak amacıyla

[266]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.50.
[267]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.56.
[268]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.57.
[269]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.58.
[270]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.58.
[271]Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, s.58.

Yunanlı delegelerin ısrarı ile mevz-u bahis edilmiştir. Konu ile alakalı söz alan Yunan delegesi Lychnos; Kıbrıs'ın öteden beri Yunanlı olduğunu ve Yunanistan'a verilmesi gerektiğini ifade etmesi üzere Türk Delegelerinden olan Ziyad Ebüzziya Bey'in ona cevaben "Kıbrıs tarih boyunca Türklere aittir. Coğrafi bakımından Anadolu'nun bir parçasıdır. Adaya Yunanistan'dan devamlı hicret ile elde edilen ekseriyet ilhak talebini muhik gösteremez. Kıbrıs Davası'nın burada görülmesi yersizdir ama müzakere edilirse Türkler'in de söyleyecek sözümüz, savunacak haklarımız, kabul ettirilecek tezlerimiz vardır. Kıbrıs'taki sarih haklarımız aşikârken meseleyi el çabukluğu ile Avrupa efkârı müvacehesinde lehlerine çevireceklerini zanneden Yunan delegelerin oyunlarına meydan vermeyeceğimizi bilmeleri icap eder." demiştir.[272]

Ziyad Ebüzziya Bey'in siyasi hayatından sonra 1951 yılında teşebbüse geçirilmesi için mecliste faaliyetlerde bulunduğu[273] Deniz Bank projesiyle alakalı 1970 yılından sonra Maliye Bakanlığı üyesi olarak Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı Türk Anonim Şirketi görev almıştır.[274] 21.11.1972 tarihinde ise bu görevden alınmıştır.[275]

6. GENAR Kitapsarayı

Ebüzziya ailesi matbaacılık ve yayın faaliyetleri ile alakalı olarak büyük babaları olan Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den beri Türkiye'ye ciddi hizmetleri dokunmuş bir ailedir. Bu ailenin bu alandaki son ferdi olan Ziyad Ebüzziya Bey ise ailesinden aldığı bu miras ile Türk basın ve yayın hayatına ciddi katkılarda bulunmuş ve büyük atılımlara imza atmıştır.

Bu faaliyetlerin belki sonuncusu diyebileceğimiz GEN Kitapsarayı da Beyoğlu'nda kurulmuş ve vazifesini hakkı ile ifa etmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey'in 1943 yılında Beyoğlu İstiklal Caddesi üzerinde kurduğu GEN Kitapsarayı isim olarak kuruluşta bulunan ve ortak olan üç kişinin soyadlarının baş harflerini temsil eder. Bu ortaklar: Vecihi Görk, Ziyad Ebüzziya ve Osman Nebioğlu'dur.[276]

Çelik Gülersoy GEN Kitapsarayı'ndan bahsettiği bir yazısında "Eski bir Moskova pastanesinin yerinde 1943 yılında açılan GEN Kitapsarayı bugün

[272] İSAM/ZE/2805
[273] T.B.M.M., Tutanak Dergisi, Yüz On İkinci Birleşim, 9. VIII. 1951
[274] Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 290 - Dosya No: 91 – Sıra No: 16
[275] Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 291 - Dosya No: 92 – Sıra No: 18
[276] 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

düşünülemez bir zenginlikti. Dostum Ebüzziya'nın Vecihi Görk ve Osman Nebioğlu ile birlikte gerçekleştirdiği 7 vitrine sahip bu mucize, 20 yıl yaşadı. 1959 devalüasyonunda dolar 2,7'den 9 liraya çıkınca 1963'te battı.[277]

Şair, felsefeci ve sahhaf olan Aslan Kaynardağ ise, Ziyad Ebüzziya ile tanışmasına bu Kitapsarayı'nın vesile olduğundan bahisle "Ziyad Bey'in gazeteci ve politikacı olarak adını 1950'li yıllardan beri duyuyordum. İstiklal Caddesi'nde Parmakkapı'daki o güzel GEN Kitapsarayı ile ilişkisini de biliyordum. Bu kitabevine oldukça sık giderdim. Orada Türkçe ve Fransızca yeni yayınları görmek ve karıştırmak benim için büyük zevk oluyordu. Dört başı mamur bir kitapçı olmuş ve bu alanda bir çığır açmıştı. O işi ne kadar sürdürdüğünü hatırlamıyorum. Kitapevinin kapanması aydınlar arasında büyük üzüntü uyandırmıştı." demektedir. 1960-1963 yıllarında Genar Sanat Galerisi aynı yapı içinde oluşturulmuş ve memleketimizin ilk Kabare Tiyatrosu da Haldun Taner'in girişimleri ile Ziyad Ebüzziya'nın Sanat Galerisi'nde hayat bulmuştur.[278]

GEN Kitapsarayı birçok kültürel faaliyete de imza atmıştır. Bunlardan bir tanesi 1946 yılında düzenlenen "Kitaplar Yarışıyor" adlı etkinliktir. Bu etkinlik için oluşturulan anketlerde kitapseverlerin en çok beğendikleri eserleri işaretlemesi istenmiş, sonuç olarak en çok beğeni almış kitapları işaretleyen okuyuculara beğeni oranını tutturdukları diğer edebi türler içerisinde derecesine göre değişik sayılarda kitaplar verilmiştir. Ankette bulunan eser ve sahipleri Ömer Faruk Şerifoğlu'nun deyimi ile "Çağdaş Türk Edebiyatı hakkında unutulmuş bazı eserleri hatırlatma babında dikkat çekicidir." Anket listesindeki bazı yazarlarımız ve eserleri şunlardır:

Romanlar:

Sait Faik Abasıyanık - Medarı Maişet Motoru, Semaver

Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu, Akşam Güneşi, Dudaktan Kalbe

Samiha Ayverdi - Yolcu Nereye Gidiyorsun?, Aşk Bu İmiş.

Turan Aziz Beler - Sevda

[277] Ömer Faruk Şerifoğlu, ''Beyoğlunda Kaybolmuş Bir Rüya: GEN Kitabsarayı'', *Simurg Kitap Kokusu*, II-III (2000), s. 145. Maddi sıkıntılar çeken Ziyad Bey DP hükümetine muhalif olması sebebiyle bazı bankaların kredi vermemesi sebebiyle sıkıntıları daha çok artmıştır. Bkz. Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s.179.

[278] Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, a.g.e. s.179.

Burhan Cahit - Yüzbaşı Celal, Dünkülerin Romanı

Hüseyin Rahmi Gürpınar - Utanmaz Adam, Metres, Eşkıya İninde

Falih Rıfkı Atay – Zeytindağı, Taymis Kıyıları, Tuna Kıyıları, Hint Diyarında

Halide Edip Adıvar – Sinekli Bakkal, Tatarcık, Vurun Kahpeye, Handan, Ateşten Gömlek

Tiyatro

Faruk Nafiz Çamlıbel – Yayla Kartalı, Akın, Canavar, Kahraman

Reşat Nuri Güntekin – Yaprak Dökümü, Taş Parçası

Halit Fahri Ozansoy – Baykuş

Yusuf Ziya Ortaç – Binnaz

Vedat Nedim Tör – Kör, Sanatkâr Aşkı

Necip Fazıl Kısakürek – Bir Adam Yaratmak, Tohum, Para, Künye

Şairler:

Ahmet Haşim, Salih Zeki Aktay, Ali Ekrem, Melih Cevdet Anday, Fazıl Ahmet Aykaç, Celal Sahir Erozan...[279]

1949 yılında ortaklarından ayrılan Ziyad Bey, GEN Kitapsarayı'nın adını "Saray Kitabevi" olarak değiştirmiştir. İzmirli İsmail Hakkı'nın da bu dönemlerde Kitabevine ortak olduğu bilinmektedir.[280]

Kitabevi'nin vitrinlerinde daha fazla kitap sergilemek isteyen Ziyad Bey bu amaçla Jirayir ustaya dönerli stantlar yaptırmıştır.

Avrupa'da gördüğü ve öğrendiği yenilikleri kendi Kitabevinde uygulayan Ziyad Bey, Türkiye'de çocuk yayıncılığı faaliyetlerini de başlatmıştır. Saray Kitabevi'nde "Küçük Altın Kitaplar Serisi" başlığı ile çocuklar için yayınladığı kitap serisi şunlardır: Vakvak ve Arkadaşlar, Çiftlikte Bayram, Utangaç Kedi Yavrusu, Dostumuz Köpek, Fil Yavrusu Puf-Patapuf, Ördek Kardeş Gezmede, Nuhun Gemisi, Kedi Yavrusu Mine…

[279] Listenin tam metni için bkz. Ö. Şerifoğlu, a.g.m. s.148-150.
[280] 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

Ziyad Bey'in çalışmaları arasında Saray Kitabevi'nde satışa sunduğu "Kabartma Fotoğraflarla İstanbul Çalışması" ise yine ilklerden olmuştur. Bu eseri özel olarak Fransa'da bastıran Ziyad Bey eserin içine yerleştirilen özel bir gözlük ile kabartma fotoğraflar ile basılmış İstanbul'u 3 boyutlu olarak sunmuştur.

Bu eser ile alakalı Erol Özbilgen şu ifadelere yer vermiştir: "İstanbul ismiyle kapağın iç tarafındaki poşet içinde bulunan kırmızı mavi mikalı gözlük kullanılarak Boğaz, Sarayburnu, Selatin Camileri gibi manzaraları streoskopik olarak görmeyi mümkün kılan bir de orijinal kitap bastırmıştır."[281]

Avrupa yayınlarını çok yakından takip eden Ziyad Bey Avrupa'da yeni çıkmış eserleri Türkiye'ye getirtip kitapseverler ile buluşturmuştur. Özellikle 1952 yılında açılan Hachette yabancı menşeli eserler ile alakalı olarak bu piyasada Kitabsarayı'na rakip olmuştur. Ömer Faruk Bey bize verdiği röportajda GEN Kitapsarayı'nın kapanışı ile alakalı olarak 1959 yılı krizini göstermiş buna ilaveten Erol Özbilgen ise Hachette ile olan rekabetin de etkisi olduğunu söylemiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey'in GEN Kitabsarayı'na nadir eserleri getirmesi ile Kitabsarayı'nda hırsızlık vakıaları da yaşanmaya başlamıştır. Tedbir olarak kitap raflarına ağ gerdiren Ziyad Bey bunda başarılı olamayınca Türkiye'de ilk defa kitaplara barkod uygulamasını başlatmıştır.[282]

Gençlerin ilmi faaliyetlerine verdiği destek ile de bilinen Ziyad Ebüzziya Bey Kitabsarayı döneminde maddi yetersizlik içinde bulunan gençlere gerekli olan kitapların üzerinde çalışmalarına müsaade etmiş ve olanaklar sunmuştur.

GEN Kitapsarayı sanat ile alakalı olarak da Ziyad Bey Fransa'dan getirttiği ressamların eserlerini bir sergi halinde sanatsevenler ile buluşturmuştur. 1954 yılında Fransa'dan 619 eser getirtmiş ve "Hususi Baskılarla Modern Fransız Resim Sergisi" başlığı ile Fransa Başkonsolosluğu'nda sergilemiş, beğeni ve talep üzerine Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde 256 adet olarak "19. Asırdan Zamanımıza Kadar" başlığı altında yine resim sergilerine yer vermiş, hatta aynı yerde resim sanatı ile alakalı olarak konuşma ve konferanslar düzenlemiştir.

Kitapsarayı bir de yağma ve yıkım tehlikesi geçirmiştir. 1955 yılında tarihe "6-7 Eylül olayları" olarak geçen vakıada Ziyad Bey DP teşkilatından bir grup genç ile

[281] Erol Özbilgen, ''Ebüzziya Efsanesi'', *Darçağda Bir Çelebi*, s.101
[282] 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

dükkânın önünde barikat oluşturmuş ve diğer yağmalanan Rum dükkânları ile aynı kaderi paylaşmaktan kurtulmuştur.

1959 yılındaki devalüasyon ve 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra kötüye giden ekonomi ile kitabevinin işleri de kötüye gitmeye başlamıştır. Kitabevinin devamını sağlamak için alternatif yollara başvurulmuş ve bu sebeple dükkânda kitap bölümü küçültülüp, içine kafe, kulüp hatta GEN-DO adı ile dondurmacılık faaliyetine girilmiştir.

Neticede Türkiye'de sanat ve yayın faaliyetleri olarak büyük hizmetlerde bulunmuş olan GEN Kitabsarayı 20 yıl yaşadıktan sonra ekonomik kriz ile birlikte iflas etmiş ve içinde bulunduğu vakıflara ait bina yıkılmıştır. Yerinde bugün Vakıf Gökçek İşhanı ve dükkân olarak da Beymen Mağazası faaliyet göstermektedir.

İflas kararıyla kapatılan şirketin elinde kalan 320 bin civarında kitaba el konulmuş ve Nuruosmaniye Camii yakınında bulunan Vezir Han'da bir depoya kaldırılmıştır.[283] Kitapların geri alınması için süren mahkeme safhası 30 yıl gibi uzun bir zamana yayılmıştır.

[283] Ö. Şerifoğlu, a.g.m. s.157.

3. BÖLÜM

ZİYAD EBÜZZİYA BEY ve MÜCADELELERİ

Ziyad Ebüzziya bey'in gazetecilik hayatı Cumhuriyet döneminde geçmiştir. Özellikle Ziyad Bey'in temsil ettiği Ebüzziya ismi sebebiyle Cumhuriyet devri idarecileri tarafından basın ve yayın hayatı dikkatle takip edilmiş ve matbuat hayatına girdiği dönemden itibaren sansür, kapatma ve siyasi baskılar ile karşılaşmıştır. Ziyad Beyin basında etkin olduğu dönemin siyasi koşullarını oluşturan etkenlerden biri, II. Dünya Savaşı'nın Türkiye Cumhuriyeti üzerinde oluşturduğu baskılar ve bir diğer faktör de bunun tetiklediği içerdeki tam demokratik olmayan atmosfer olduğu unutulmamalıdır.

1. Türkiye Cumhuriyeti ve Basın

Birinci Cihan Harbi'nden sonra basında büyük kopmalar ve fikir ayrılıkları meydana gelmiştir. Özellikle işgal yılları döneminde Anadolu'daki Milli Mücadeleyi destekleyen gazeteler ile bu harekete karşı olanlar arasında ciddi sorunlar baş göstermiştir. Gazetelerden Peyam-ı Sabah, İstanbul, Alemdar ve Aydede gazeteleri açıkça Ankara'daki harekete karşı muhalif yayınlar yaparken, İkdam, Tasviri Efkâr, Vakit, Akşam, Güleryüz tek çizgi halinde milli mücadele taraftarı olmuş, hatta Tasviri Efkâr gazetesi bir de Anadolu'ya silah yardımı ve mühimmat kaçırma görevlerinde bulunmuştur.[284] Anadolu'da ise basını milli mücadele noktasında tek vücut halinde tutan ve bunun için de kamuoyu oluşturmaya çalışan yayın organı, Mustafa Kemal'in çıkartıp ismini bizzat kendisinin koyduğu gazete olan Hâkimiyet-i Milliye'dir.

Sakarya zaferinden sonra düşman kuvvetlerinin Anadolu'dan sürülmesi aynı zamanda geçen süreç içerisinde Milli Mücadeleye muhalif olan yerli ve azınlık gazeteleri de kendiliğinden ya kapanmış ya da memleketi terk etmek zorunda kalmışlardır ki, 150'likler denen listede önemli bir yer teşkil ederler. Özellikle Ali Kemal Bey'in çıkardığı Peyam-ı Sabah gazetesi işgal kuvvetleri ile fikir birliği içinde ciddi bir şekilde Anadolu Milli Mücadele hareketine karşı muhalif olmuştur. Kazanılan büyük zaferden sonra Ali Kemal'in kaçmasına fırsat verilmeden İzmit'e getirilmiş ve

[284] O. Koloğlu, a.g.e. , s. 116.

burada halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür.[285] Bir başka muhalif gazete ise Eskişehir'de "Hatif" adında çıkmıştır. Bu gazete bizzat Mustafa Kemal'i hedef almıştır. Kütahya mağlubiyetinden sonra gazeteyi çıkartan Hüsnü Yusuf gazetesinde Mustafa Kemal ile alakalı şöyle talihsiz bir şiir kaleme almıştır:

"Düştü mü paşam, düştü mü / Boynuzlu külahın / İrana mı, Turana mı / Efgana mı niyetin / Al git bütün adamlarını / Defol! Git!.. / Ervahına, ecdadına lanet!''

Bu gazete Mustafa Kemal'e ulaştırılmıştır. Zaferden sonra kaçan Hüsnü Yusuf 150'likler listesine Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda konulmamıştır. Zira Mustafa Kemal bu hakaretleri şahsi olarak kabul edip milli mücadele ila alakalı olmadığını belirtmiştir.

1923 yılında Hindistanlı iki Müslüman liderin İsmet Paşaya hitaben yazdıkları hilafetin ilgası ile alakalı mektupları aynı anda Tanin, İkdam ve Tevhid-i Efkâr gibi gazetelerde yayınladıkları gerekçesiyle bu gazetelerdeki sorumlu kişiler Velid Ebüzziya, Hüseyin Cahid ve Ahmet Cevdet İstiklal Mahkemelerine çıkartılmış ve yargılanmışlardır.[286]

Şeyh Said olayından sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile basın tam bir denetim altına alınmıştır. Tevhid-i Efkâr, Tanin, Vatan ve sosyalist çizgisi olan Aydınlık, Orak Çekiç gibi yayınlar kapatılmıştır.

Cumhuriyet döneminde basın ve yayın ile alakalı en önemli düzenleyici kanun 1931 Matbuat Kanunu'dur. Bu kanun ile artık saltanat, hilafet, sosyalizm lehine yayınlar yapmak yasaklanıyor ve aynı zamanda hükümetin genel politikasının aleyhine olacak yayınlar neticesinde hükümet bu yayınları yapan gazeteleri ve dergileri kapatma

[285] E. Şapolyo, a.g.e. s. 191. Ali Kemal mütareke ve işgal yıllarında milli mücadele yanlısı gazetecileri işgal kuvvetlerine ihbar etmektedir. Bu sebeple gazeteci Velid Ebüzziya Bey Ağabeyi Talha Bey birçok uyarılarda bulunarak Ali Kemal'den uzak durması gerektiğini bu adamın tehlikeli olduğunu belirtmiştir. 24.10.2016 tarihinde Ö. F. Şerifoğlu ile Ziyad Bey Hakkında yapılan görüşme.

[286] O. Koloğlu a.g.e. s. 117. Londra İslam Cemiyeti'nin başkanı Seyit Emir Ali ve Ağa Han tarafından İsmet Paşa'ya gönderilen mektupta Halifelik makamının geleceğinin te zamanda belirlenmesi ve bu kurumun muhafaza edilmesini talep etmiş kaldırılması durumunda İslam dünyasının çok üzüleceğinin belirtmişlerdir. Fakat mektup İsmet Paşa'ya ulaşmadan Tanin, İkdam ve Tevhidi Efkâr gazetelerinde yayınlanınca Meclis bu harekete karşılık yaptığı gizli oturumunda bu hareketin Hıyanet-i Vataniye Kanununun saltanatın kaldırılmasına eleştiri yapılamayacağı maddesine aykırı bulup aldıkları kararla derhal İstanbul'da bir İstiklal Mahkemesi kurulmasına ve bu haberi yapanların yargılanmasına karar vermiştir. İstanbul'da kurulan mahkemede sorumlu olan gazetelerin müdürleri ve başyazarları olan; Velid Ebüzziya, Hüseyin Cahit, Ahmet Cevdet, Ömer İzzettin ve Hayri Muhittin Beylerin tevkif edilip yargılanmıştır. Uzun süren yargılamalar neticesinde mahkeme kararını 24 Ocak'ta açıklamış ve yapılan yayınların suç teşkil edildiği belirtildikten sonra gazetecilerin bu haberi suç işlemek kaydı ile yapılmadığı ifade edilerek hepsinin beraatına karar verilmiştir. Fakat aynı mahkemede yargılanan İstanbul Barosu Lütfi Fikri Bey savunmalarında Hilafeti ciddi bir şekilde müdafaa ettiği ve Hilafetin korunmasının gerektiğini belirtip Türkiye'nin bu sayede İslam dünyası içinde etkin bir konuma sahip olduğunu beyan etmesi 5 yıllık bir kürek cezası almasına sebep olmuştur. Ahmet Demirel, *Tek Parti İktidarı,* İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 65.

hakkını elinde bulunduruyor ve cezai sorumluluk bitene kadar gazetecilere başka bir isim altında yayın faaliyetlerine de imkân tanımıyordu.

2. Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Basın ve Sansür

Ziyad Ebüzziya özellikle kapatılan ve yasaklanan basın üzerinde durmuş, bu yasaklamalardan ve kapatmalardan da kendi çıkardığı gazeteler büyük bir darbe almıştır.

Ziyad Ebüzziya'nın yarım kalan projelerinden biri de gazete yasaklamaları üzerine yazmak istediği bir kitaptır. Gerçekten hayatı boyunca defalarca kapatılan ve yasaklanan gazeteleri en şiddetli kanun tazyiklerine hedef olmuştur. Ziyad Ebüzziya Bey'in Özellikle tek parti dönemi iktidarında Tasvir gazetesi birçok kez mahkemeye verilmiş çoğu kez kapatılmıştır. Bu dönem özellikle Ziyad Ebüzziya Bey röportajlarında, Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper tarafından çok baskı gördüğünü ifade etmiştir.

Ebüzziya Bey'in yayın hayatı boyunca gazetesi 12 kez kapatılmış kendisi 35 kez mahkemeye verilmiş, iki kez mahkûm olmuş ve afla kurtulmuştur. En son 1949'da gazetesi kapanmış ve bir daha gazete çıkarmamış bunun yerine gazetelere makaleler yazmıştır.

Ziyad Beyin gazeteciliğe tam olarak başlaması II. Cihan Harbi devrine rastlar ki bu dönem sansürün en ileri olduğu dönemdir. Sürekli olarak gazeteler Ankara'dan talimat alır ve harp haberlerini bir sütundan fazla yazmak da yasaktır.[287] Mesela İsmet İnönü Ankara'dan İstanbul'a gelecekse bunu Anadolu Ajansı'ndan önce haber yaparsanız gazeteniz derhal kapatılırdı. Kapatmaların keyfi olduğu ve herhangi bir sebep gösterilerek yapılmadığı bilinmektedir. Tabii ki 1931 tarihli basın kanunu kapatmak için her olanağı sağlıyordu.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, kapatmaların genellikle iç sebepler neticesinde gerçekleştiğini belirterek, "Zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan Bakan mı istersiniz; kara borsacıları koruyan vali, umum müdür vesaire mi istersiniz o devirde bunların her köşe başında size sırıttıklarını görebilirdiniz." demiştir.[288] Bu gibi konuları basında yer bulması o kuruluşun kapanması için yeterli bir sebep oluyordu.

[287] Selman Çamlıtepe, '' Ziyad Ebüzziya ile Konuşma'' *İlim ve Sanat*, 4 (1985), s.49-52.
[288] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1968, s. 169

Ziyad Ebüzziya Bey, amcası ile birlikte Tasviri Efkâr gazetesinin imtiyazını almak için devletin kendilerine Halk Partisine üye olma mecburiyeti koyduğunu da belirtmiştir. Ziyad Ebüzziya gazetecilik devrinde kendilerine uygulanan yasakların %95'inin saçma olduğunu söylese de geri kalan ancak %5'inin çok hayati önem taşıdığını belirtir. Devlet'in harp dönemlerinde ve inkılâp zamanında sistemi oturtup koruyabilmesi için bu tarz önlemlerin dünyanın her yerinde uygulandığı yine Ziyad Bey tarafından kabul edilen bir görüştür.

2.1.Gazetelere Tebligatlar, Uyarılar, Sansürler ve Kapatmalar

Türk tarihinde gazeteciliğin başlaması ile basın yayın yasakları da kendini göstermiştir. Ancak basın yayın hayatımızda en ciddi yasaklar 1940-1946 arasındaki dönemde yaşanmıştır. Bu dönemin konjonktürel şartlarına baktığımızda, II. Cihan Harbi'nin getirdiği iktisadi ve politik sıkıntılar, bununla beraber müttefiklerin ısrarla Türkiye'yi savaşa sokma istekleri görülmektedir. II. Cihan Harbi'nde uygulanan basın sansürü bundan önceki ve sonraki dönem ile kıyas götürmez durumdadır. [289]

Bu duruma birkaç misal verelim.

Ankara'da Gizli Örgüt

Harp senelerinde haberlerin çoğu yasaklanmıştır. Bunun sonucu olarak Ankara'da haberleri istihbarat edecek bir muhabir olması da bir anlam teşkil etmemiştir. Neticede gelen haberlerin çoğunun basılması yasaktır. Ayrıca muhabire boşuna ücret vermek zaten maddi sıkıntılar içerisinde olan gazeteler için külfet durumu teşkil etmiştir. Ziyad Ebüzziya Bey durumu bildiği için biraz da tasarruf etmek amacıyla Tanin gazetesinin sahibi olan Halil Lütfi Bey'e Ankara'da ortak bir muhabir bulundurmayı teklif etmiştir. Halil Bey teklifi kabul edince akabinde Vatan gazetesinin sahibi Ahmed Emin, Yeni Sabah sahibi Cemaleddin Saraçoğlu ve Akşam gazetesinin ortağı aynı zamanda idare müdürü olan Kazım Şinasi de bu ortaklığı kabul etmişlerdir.[290]Ankara'da devletin önde gelenleri ile görüşebilecek bilgili, tecrübeli biri olan Raif Meto ile anlaşmışlardır. Böylece Ankara'daki havaya hâkim olacak bir "Birleşik Büro" kurulmuştur. Anadolu ajansının A.A'sına karşılık B.B oluşturulmuştur. Raif Meto'ya gerekli bilgi ve belgeler, mektuplar verilerek devlet ricali ile görüşmesi için Ankara'ya gönderilmiştir. Raif Meto, Refik Saydam ve Hariciye Vekili Şükrü

[289] İSAM/ZE/15/5601/1
[290] İSAM/ZE/15/5602/7

Saraçoğlu ile görüştükten sonra Adana'da bulunan babasına bir telgraf çekmiştir. "B.B'yi kurdum. Başvekili, Hariciye Vekilini gördüm" son cümlede "her şey yolunda" manasında Fransızca bir cümle yazınca ortalık karışıyor.

Bu dönemde telgraf sistemi kontrol altında tutuluyor. Postanedeki görevliler hemen durumu yetkililere bildirmişlerdir. Yetkililere verilen haberlerde gizli bir örgüt kuruldu ve şifreli olarak telgraf çekildiğini ve örgütü kuranların da İstanbul'daki gazeteler olduğu bildirilmiştir. Olayda en çok kafa karıştıran ise Halk Partisi mebusu olan Necmettin Sadak'ın gazetesi Akşam'ın bu işe nasıl karıştığıdır. Öyle ki durumdan bir gizli örgüt çıkarılmış ve hükümet mebusu da işin içerisindedir. Hâlbuki Necmettin Sadak'ın bu mevzudan haberi dahi olmamış gazetenin İstanbul idaresi bu işi kendi yapmıştır. Olay Telmit[291] elemanlarından Matbuat Umum Müdürü olan Selim Sarper'e ondan da İsmet İnönü'ye intikal etmiştir.[292] İsmet İnönü de Necmettin Sadak'a durumdan ötürü serzenişte bulunmuştur. Necmettin Sadak İstanbul idaresinin böyle bir şeyden kendisine haber verilmemesine öfkelenmiştir. Daha sonra Kazım Şinasi Bey, Ziyad Ebüzziya ile diğer arkadaşları bulmuş ve derhal büroyu dağıtmaları gerektiğini aksi halde gazetelerinin kapatılacağını söylemiştir. Ardından Cemalettin Saraçoğlu da korkarak birlikten çekilmiştir. Fakat başta Ebüzziya Bey olmak üzere kalan üç gazete zaten her hâlükârda kapatıldıklarını belirterek büro için devam kararı almışlardır. Ardından Ankara'ya geçen Ebüzziya Bey burada olayı yetkililere açıklamış gizli bir örgüt olmadığını, haber alma bürosu oluşturduklarını belirterek Fransızca yazının ise Raif Meto'nun Fransızca cümle kurma alışkanlığından ötürü olduğu söylemiştir. Bu büro Ankara'da kurulan ilk basın bürosudur. Demokrat Parti dönemine kadar devam etmiştir.[293]

Diğer vakıa ise 1936 yılında vuku bulmuştur. O dönemde Zaman gazetesi çalışanı olan Fuad Emircan gazezete gece sekreteri olarak vazife yapmaktadır. Her akşam 19.30'da vazifeyi devralan Fuad Emircan sabaha karşı gazeteyi çıkartır ve giderdi. İşine hiçbir vakit geç kalmayan Fuad Emircan bir gün işe gecikir ve gelemez, onun yerine vazifeyi Ziyad Ebüzziya Bey alır. Öteki gün yine işe gelmeyen Fuad Emircan'ı merak eden Ziyad Bey evine bir taksi ile adam gönderir ve haber alır ki, Fuad Emircan evine de gitmemiştir. Ertesi gün bir kişi Ziyad Bey'e yazılı bir pusula bırakır

[291] Telmit kelimesini Ziyad Ebüzziya Bey Telgraf ve Postane'den sorumlu Milli Emniyet Görevlisi olarak açıklamıştır. Bkz. Günvar Otman, *Babıali'nin Yarım Asırlıkları*, s. 48.
[292] İSAM/ZE/15/5602/7
[293] İSAM/ZE/15/5603/7

ve gider. Yazıda "Birinci Şubede nezaretteyim, Fuad." yazmaktadır. Derhal şubeye giden Ziyad Bey, Fuad Emircan ile görüştürülmez. Fuad Emircan on gün sonra serbest bırakılmıştır. Sonradan anlaşılan duruma göre o günlerde İngiltere Kralı 8. Edward Atatürk'ü ziyaret edeceğini bildirmiştir. Kral geleceği için muhtemel protestoları engellemek için tedbirler alınmıştır. Birinci derece tehlikeli grup komünistler olduğu için nerede bir komünist varsa içeriye almışlardır. Fuad Emircan ise tam bir komünist düşmanı olmakla birlikte emniyet kayıtlarında "Komünistler ile mücadele eder" yazısı yerine "komünist" ibaresi konduğu için tutuklanmıştır.[294]

Bir diğer önemli olay ise 1945'te meydana gelmiştir. O vakitlerde Velid Ebüzziya, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Celaleddin Ezine gibi çok güçlü kalemler Tasviri Efkâr'da yazmaktaydılar. Bu gazete bilindiği gibi Tek Parti idaresine karşı ciddi bir muhalif yayın yapmaktaydı. Bu gazeteye karşı Tek Partiyi savunan Son Telgraf'ı ise Halk Partisi mebusu olan Edhem İzzzet Benice çıkartmış ve partiden aldığı talimatlar ile Tasviri Efkâr gazetesine her gün en ağır şekilde yüklenmiştir.

Fakat Tasviri Efkâr'ın bu polemiklere çok fazla girmemesi Edhem Bey'in yayın politikasının daha da şiddetlenmesine ortam hazırlıyordu. Tasviri Efkâr'ın arşiv memuru arşivler arasında Edhem Bey'in 1920'lerde Komünist Partisi kurucuları ile birlikte çekildiği bir fotoğrafı yazı işleri müdürü olan Cihad Baban Bey'e getirmiştir. Bu dönemde komünist yaftası çok tehlikelidir. Cihad Baban ve Velid Ebüzziya Bey bu fotoğrafı kullanmaya karar vermişlerdir. Ertesi gün gazetelerinde Edhem Bey'e hitaben "Elimizde mahiyetini ortaya çıkartan belge var, bu yayınları kesmezsen neşrederiz!" diye yazarlar.

Bu yazıya Edhem İzzet Bey iki gün sonra "Elinizde vesika varsa yayınlayın" diye cevap vermiştir.[295] Bunun üzerine Tasviri Efkâr gazetesi resmi gazetede yayınlamış ve Edhem Bey'in komünist olduğunu yazmıştır. Basında ses getiren bu haberden sonra Edhem Bey bu resme şu cevabı vermiştir: "Evet, ben o tarihte Velid Bey'in Tevhid-i Efkâr'ında muhabirdim. Velid Bey'in emri ile Komünist Parti İstanbul temsilcileri ile röportaj yaptım, resim çektirdik ve Tevhid'in ilan tarihli nüshasında yayınlandı."

Bu şekilde Tasviri Efkâr'ın belgesinin bir hükmü kalmamış olmak ile birlikte Edhem Bey de komünist değildir. Bundan sonra ise Edhem İzzet Bey çok ağır ifadeler

[294] İSAM/ZE/15/5606/7
[295] İSAM/ZE/15/5607/7

ile Tasvir'e yüklenmiş basında ciddi bir kavga çıkmıştır. Tasvir gazetesi bu kavganın içine girince okuyucuları tepki göstermiştir. Fakat iş kontrolden artık çıkmıştır.

Bu olaya Ziyad Bey'den müsaade alan Peyami Safa el koymuştur. Peyami Safa gazeteye bir sonraki gün birinci sayfada üç sütuna manşet koca bir başlıkla çıkmıştır. "Herif Kudurdu" bu başlık olay olmuş herkes kim kudurdu diye gazeteye hücum etmiştir.[296] Yazı çok etki uyandırmıştır. Bu arada belirtmek lazımdır ki, Peyami Safa bir şey hesaplamıştır. Tasviri Efkâr gazetesi sabahları çıkıyor Son Telgraf gazetesi ise öğle vakti çıkıyordu. Bu dönemde İstanbul'da sıkıyönetim vardır. Komutanlıktan Tasvir gazetesine gelen bir telefonda "Münakaşayı derhal kesin, tek bir satır yazarsanız gazeteyi kapatırız!" aynı telefonun Son Telgraf gazetesine de açıldığı bilinmektedir.[297] Böylece öğleüstü "Herif Kudurdu" yazısına cevap vermeyi tasarlayan Edhem Bey yazıyı yayınlayamadı. Peyami Bey'in bu yazısı ile bu basın kavgası bitmiştir.

1940 yılında ise ülkemizde gazete kapatmanın bir başka boyutu ortaya çıkmıştır. O tarihlerde İran'da Şahlık rejimi hüküm sürmekteydi, bu rejimin başında bulunan Şah Rıza Pehlevi neferlikten gelerek şah olmuştur. İstanbul'da Fransızca yayın yapmakta olan Le Journel d' Orient gazetesi Şah'ın o yıl tahta çıkış yıldönümü münasebeti ile bir makale kaleme alarak bazı övgülerde bulunmuş ve şu ifadeyi kullanmıştır: "İran tahtında Büyük bir Asker oturuyor." Fransızca bir kelime olan "Soldat" asker kelimesinin ifade ettiği gibi aynı zamanda nefer kelimesinin de karşılığı olduğu için İran Şah'ı bunu "İran tahtında bir nefer oturuyor" olarak anlamış ve derhal İsmet İnönü'ye durumu bildirmiştir. Hükümet de Şahın gönlünü etmek için suçsuz bir gazeteyi tam bir ay süre ile kapatmıştır. Türk Basın tarihinde bir yabancı devletin isteği ile kapatılan ilk gazete olmuştur. [298]

1931 yılında kabul edilen ve 1950 yılına kadar yürürlükte olan ve basına en şiddetli sansürü uygulayan, 1881 sayılı Matbuat Kanununun 50. Maddesi şöyledir:

"Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve mecmualar muvakkaten tatil olunabilir(…) Bu suretle kapatılan gazete ve mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18'inci madde hükmü

[296] İSAM/ZE/15/5608/7
[297] İSAM/ZE/15/5608/7
[298] İSAM/ZE/15/5609/7

tatbik olunur. Bu suretle kapatılan gazetenin mes'ulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz." [299]

Bu kanun gereğince birçok gazete ve mecmua kapatılmış ve haklarını arayabilecekleri herhangi bir itiraz mercii olmadığından gazeteler ciddi zararlara uğramışlardır. 1928 harf inkılâbından ciddi bir şekilde zarar gören gazeteler bu seferde II.Cihan Harbi'nde uygulanan sansür ve kapatma sebebiyle Türk basın tarihinin en büyük sansürlerine maruz kalmıştır. Ebüzziya Ziyad Bey'e göre kapatılmaların %95'i tamamen gereksiz yere olmuştur.

2.2. Telgraf, Uyarı ve Sansürlere Örnekler

Milli Şef döneminde gazete kapatma olayı ilk defa Cumhuriyet gazetesinin başına gelmiştir. Bu durumun sebebi ise Nadir Nadi'nin II. Cihan Harbi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tavırları ile alakalı bir makale kaleme almasıyla gazeteler arası bir tartışma mevzusu ortaya çıkarmış olmasıdır. Hükümetin, bilhassa İsmet İnönü'nün ve Başbakanın uyarmasına karşın Nadir Nadi bir makalesinde kimsenin özel isteklerine binaen yazı yazmayacağını ifade etmesinden sonra Milli Şef'in kararıyla Cumhuriyet gazetesi 3 ay süreyle kapatılmıştır.[300]

18 Haziran 1941 tarihinde Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Batı sınırlarından gelen Alman işgali tehlikesine karşılık kendisini güvence altına almıştır. İşin ilginç tarafı bu durum Tasviri Efkâr gazetesinin kapatılmasına sebep olmuştur. Her ne kadar genel kanı Tasviri Efkâr gazetesinin Alman yanlısı olduğu sebebiyle kapatıldığını işaret etse de Ziyad Ebüzziya Bey konu ile alakalı olarak: "Bazen Tasviri Efkâr'ın şu veya bu şekilde yayın yapacağı tahmin edilerek de kapatıldığımız olmuştur. Mesala biz gazetelerde ve dış siyasetimizde Almanlara karşı tavır alınmamasını tavsiye eder, böylece onların saldırısına yol açılmamasını isterdik. Alman orduları günün birinde sınırlarımıza dayandılar. İngilizler aradaki köprüleri atmışlardı. Biz tetikteydik. Tam o sırada Almanlar ile saldırmazlık

[299] Resmi Gazete, 08.08.1931, Kanun No: 1867.

[300] Orhan Topuz, *Tasviri Efkâr Gazetesinin İkinci Dünya Savaşı'na Bakışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi, Konya 2011, S.33. Kapatılmaya sebep olan makale Cumhuriyet gazetesinde 8 Ağustos tarihinde ''Atatürk Gençliğin Kudreti'' başlığı ile yayınlandı. Bu makalede Atatürk Ebedi Şef olarak yansıtılırken gençlerin bil hassa onun izinden gittiği belirtilmiş ve İsmet Paşa'dan bahis edilmemiştir. Bunu özellikle yaptığını ifade eden Nadir Nadi amacının Ankara tren garında basında çıkan kavgalar sebebiyle babası Yunus Nadi'nin İsmet İnönü ile görüşmek amacıyla beklerken İsmet İnönü'nün Yunus Nadi'ye ''Ticari maksatlar uğruna siyasi yazılar yazılmasına müsaade edemem!'' diye çıkışmasına alınmış olmasıdır. Bkz Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1964, s. 100-101.

paktı imzaladık. İmza gecesi, Ankara'da Selim Sarper Tasviri Efkâr, 'şimdi biz demedik mi?' diye yazar. Böylece hükümeti küçük düşürür. dedi. 6 hafta süreyle kapatıldık. Ricamız üzerine, Başbakan Refik Saydam bunu 15 güne indirdi." demiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey Tasviri Efkâr gazetesinin Milli Şef dönemindeki ilk kapatılmasını, İsmet İnönü ile arasının bozuk olduğunu bildiği Ali İhsan Sabis'in gazetede makale kaleme almaya başlayınca vuku bulduğunu ifade etmiştir.[301]

2.3. Tasviri Efkâr ve Kapatmalar

Tasviri Efkâr gazetesi yayın hayatı boyunca İsmet İnönü döneminde çeşitli sebepler ile sansür ve kapatma cezalarına maruz kalmıştır. Süreç içerisinde 35 defa mahkemeye verilip 17 defa kapatma cezası almıştır.

Sansür ve kapatma cezalarında Matbuat Umum Müdür Selim Sarper'in çok etkili olduğu resmi yasak ve kapatma belgelerinde görülmektedir. Kapatma ve sansür uygulamasında en mühim dayanak ise, Matbuat Kanununun 50. Maddesinde geçen "Devletin Umumi siyasetine dokunur neşriyat" cümlesidir.

Bu kapatmalarda Velid Ebüzziya Bey'inde etkisi vardır. Mevcut hükümet ile Hilafetin ilgasından beri devam eden tarihi husumet, bu sansür ve kapatmalara da yansımıştır.

Tasviri Efkâr gazetesinin yayın hayatına başlamasıyla adeta kılıçlar çekilmiştir. Matbuat Umum Müdürlüğünün derhal devreye girmesiyle de sansür ve kapatma cezaları kuruluştan itibaren başlamıştır.

7 Aralık 1940 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Başvekile gönderilen yazıda İstanbul'da yayın yapmakta olan Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet'in siyasetine zararlı olacak yayınlar yaptığı tespit edildiğinin ve bu gazetenin Matbuat Kanununun 50. Maddesi gereği geçici olarak kapatılması için gereken kararın çıkarılması hususu İcra Vekilleri Heyetinden arz edilmiştir. Ve aynı tarihli çıkarılan Kararname ile genel siyasete zarar verecek yayınlarda bulunduklarından ötürü İstanbul'da yayın yapan Tan ve Tasviri Efkâr gazetesinin geçici bir suretle kapatılmasına İcra Vekilleri Heyetince karar verildiği belirtilmiştir.

Kapatma cezalarının birinde Velid Bey'in Vali Bey'i hedef alan ve eleştiri içeren bir makalesinin zorlama bir yotumla hükümeti hedef alma olarak kabul edilmesi bu

[301] O. Topuz, a.g.t s.33-34.

durumu izah etmektedir. Her ne kadar Velid Bey derhal Ankara'ya telgraf çekip durumu Selim Sarper Bey'e izah etmeye çalışmışsa da kapatılma cezasının önüne geçememiştir.

Selim Sarper Bey mevcut yazıyı "Devletin siyasetine dokunacak şekilde neşriyat" şeklinde Matbuat Kanunun 50 maddesine atfen İcra Vekilleri Heyeti'ne arz etmiş ve istediği kapatma cezasının kararını aldırtmış ve 7 Aralık 1940 tarihli İcra Heyeti Kararı ile Tasviri Efkâr muvakkaten kapatılmıştır.

Kapatma ve sansür cezalarının önüne geçmek isteyen Ziyad Ebüzziya Bey Başvekile çektiği 3 sayfalık bir telgrafta kapatmaya neden olan hataların ve basın teftişi içindeki sıkıntıların neticesinde ortaya çıkan sorunlara değinmiştir.

14 Mart 1941 tarihinde Ziyad Ebüzziya Bey'in Başvekile gönderdiği bu telgrafta; arkasından gidilecek ve tâbi olunacak maddelerin farklı farklı yorumlanması, bazı zamanlar memleketin dimağı olan Ankara ile ağzı olan İstanbul arasındaki mesafenin çok uzak olması, bazen Türkiye politikasının çok hızlı bir şekilde değişmesi ve maddi sebeplerden ötürü Tasviri Efkâr gazetesinin yayınlarını hükûmetin istediği ve belirttiği çerçevede tutamadıkları ve sınırları bazı zamanlar ihlal ettiklerinin ifade etmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey bu ihlallerin sonucu olarak gazetesinin bir defasında bir hafta, bir defasında on gün ve son durumdan ötürü de iki gün kapatılma cezası aldığını, bu gazetenin kuruluş itibari ile daha bir yılını bile doldurmadığını ve yayın hayatına yeni girmiş olan Tasviri Efkâr gazetesinin arka arkaya gelen kapatma cezalarından ötürü diğer gazetelere nazaran daha fazla zorluk ve sıkıntı çekildiğini bu sebepten de beş bin lira zarara uğradıklarını ifade etmiştir.[302]

Bu açıklamanın yapılmasına sebep olan 12 Mart 1941 nüshalı Tasviri Efkâr gazetesindeki haber üst manşet olarak şu şekilde verilmiştir. "Perapalas'ta bir infilak vuku buldu" manşetinde sonra alt başlık olarak da "İki polis memuru öldü, bir miktar yaralı var. Hadise hakkında tahkikat yapılıyor" bilgisini okuyucuları ile paylaşan Tasviri Efkâr gazetesi bu patlama sonrası binanın patlamadan sonraki resimlerinin gazeteye basmış ve yaralıların resmi de yine haberde yer almıştır. Ayrıca Tasviri Efkâr gazetesinin aynı tarihli nüshasında Savcının verdiği bilgiler ifade edilmiştir. Özellikle Ziyad Ebüzziya Bey'in yazısında kapatılmaya dair en büyük sebep olarak resimlerin

[302] İSAM/ZE/101/2676

halkı kışkırtacak nitelikte olduğunu ve tahkikatı zora soktuğu için savcının gazeteyi bu şekilde kapatmaya zorladığı anlaşılıyor.

Tasviri Efkâr bu iki günlük kapatma cezasından sonra 15 Mart 1941 nüshalı sayısında, kapalı bulunduğu iki gün müddetince okuyucuları tarafından gerek telefon ve gerekse telgraf yolu ile birçok destek geldiğini ifade eden bir teşekkür yazısı yayınlamıştır.

Tasviri Efkâr

Perapalasta bir infilâk vukubuldu

Rendell, dün şehrimize geldi

İki polis memuru öldü, bir miktar yaralı var, hâdise hakkında tahkikat yapılıyor

İtalyan ordusunda disiplin yoksulluğu

Tasviri Efkâr'ın kapatılmasına sebep olan resimler

Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper, Tasviri Efkâr gazetesi hakkında daha ağır cezalar vermek suretiyle baskıyı dahada artırmış ve "Devletin Umum siyasetine dokunur mahiyette neşriyat" iddiasıyla bir ay muvakkaten kapatılmasını 19 Haziran 1941 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nden arz etmiş, heyet ise 15 gün kapatma cezası vermiştir.

Velid Ebüzziya'nın kapatılmaya sebep olan bir başka yazısı ise Belediye ile alakalı olarak kaleme aldığı makaledir. Fakat makalenin ardından kapatılma tehlikesinin ortaya çıktığını gören Velid Bey, Başvekil'e 24 Aralık 1941 tarihinde çektiği telgraf ile

durumu izah etmiş bu tarz küçük sebeplerle büyük bir müesseseye kapatılma cezasının verilmemesi ricasında bulunmuştur.

Velid Bey kapatma ve sansür cezalarının kendisinden kaynaklandığını bildiği için çektiği telgraflarda gazetede bir daha makale kaleme almayacağını da belirtmiştir.[303]

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği uluslararası siyasi baskılar bütün gazetecilik faaliyetini etki altına almış ve matbuat üzerindeki baskılar artmıştır. Bu süreçte etkili fikir yazıları kaleme alan Tasviri Efkâr gazetesi, özellikle uluslararası ilişkileri konu alan makalelerinden ötürü 12 Mart 1943 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile "Devletin harici siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat" gereğince iki gün kapatılma cezası almıştır.[304]

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru sansür ve kapatmalar neredeyse zirveye çıkmış uluslararası değişen siyasi dengeler derhal matbuat hayatında etkisini göstermiştir. Bu süreç içerisinde Tasviri Efkâr adıyla son defa kapatılma gerçekleşmiş ve kapatma "muvakkaten" olmasına rağmen tatil süresi 7 ay boyunca kapalı tutulmuştur.[305]

Tasviri Efkâr gazetesi kapatmaların yanında Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından birçok kez uyarı da almıştır. Bu uyarma durumlarından anlaşıldığı üzere Tasviri Efkâr sıkı bir şekilde denetlenmektedir. Buna misal olarak Muharrem Fevzi Bey'in siyasi içerikli bir makalesi 2 sütün üzerine basıldığı sebeple gazete derhal Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından uyarılmıştır. Sözü geçen makale Mısır'ın içinde bulunduğu siyasi durumlar ve Vafd Partisi ile alakalıdır. Makale de Ali Mahir Paşa'nın resmi basılıdır.

Bir diğer uyarı ise Peyami Safa'nın kaleme aldığı Hitler ve Musollini'yi konu alan makalesidir. 20 Temmuz 1940 tarihli talimatın "yabancı ideolojiler ile alakalı tahlil ve kıyas yapılmaması" hakkındaki 6. Maddeye aykırı olduğu belirtilip uyarılmıştır. Uyarıya sebep olan yazıda Tasviri Efkâr gazetesinde muharrir olan Peyami Safa, İtalyan lideri Musollini ile Almanya lideri Hitler'i kıyaslayan bir makale yazmıştır. Alman Propaganda Nazırı olan Dr. Joseph Gobbels'ın 1934 yılındaki nutkundan alıntılar ile

[303] İSAM/ZE/101/2676
[304] İSAM/ZE/101/2676
[305] İSAM/Fon No: 30 00 0 0-Kutu No: 85-Dosya No: 562-Sıra No: 9

İtalya lideri ve Alman liderinin ortak özellikleri anlatılmış makalenin sonuna doğru ise Musollini'nin beceriksizliğinden bahsedilirken Hitler'in başarısı dile getirilmiştir.

Bir diğer misal: Tasviri Efkâr gazetesi Yazı işleri sorumlusu Cihat Baban tarafından Matbuat Umum Müdürlüğüne, Tasviri Efkâr Gazetesinin 3. sayfasının 2. sütununda yapılan bir hatadan dolayı ihtar almamak için durumun izah edilmesidir. Durumdan anlaşıldığı üzere basit bir hatanın dahi hafife alınmadığı ya da gazete kapatmak için küçük bir bahanenin yeterli olduğu görülmektedir.[306]

Bir başka uyarı 22. Ağustos 1941 tarihli Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Tasviri Efkâr gazetesi müdürlüğüne çekilen telgrafta Tasviri Efkâr gazetesinin 19.8.1941 tarihli nüshasının birinci sayfasında Radyo gazetesinde aldığınız haberi "Alman-Rus Harbi" başlığıyla 3 sütun üzerine bastıkları belirtilip, bunların talimata aykırı olduğunu ifade edilmiştir. Uyarı Tasviri Efkâr'ın "Alman-Rus Harbi 9'uncu Haftada" yazısına verilmiş olup gazete alt başlığında ise "Almanlar 15 Eylül'den evvel Şimal'de harekâtı bitirmek mecburiyetindedirler" olarak vermiş 3 sütun üzerine basılan haber uyarı almıştır.

23 Ocak 1942 Tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Tasviri Efkar gazetesine gönderilen bir başka uyarı telgrafında ise, 20 Ocak tarihli gazete nüshasının birinci sahifesinin sağ ucunda bulunan başlık bu konudaki talimata aykırı olduğunu belirtmek ile birlikte bir de yoruma gerek görülmüş, mizanpajın "zevksiz ve telaş içerisinde" olduğu belirtilmiştir.[307]

2.4. Bazı Haber Konularının Yasaklanması

29.1.1942 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Tasviri Efkâr gazetesi Müdürlüğüne gönderilen yazıda "Tasviri Efkâr gazetesinin 26 Ocak 1942 tarihli nüshasının birinci sayfasında Ankara haberine konulan 'Ankara'da İstifçilik' başlığı dikkate şayan görülmüştür" denilerek gönderilen uyarı telgraflarının çoğaldığı hatırlatılmıştır.

Tasviri Efkârı'n uyarı alan bu nüshası "Ankara'da İstifçilik" başlıklı yazısında İstanbul'da başlayan piyasa mallarının şahıslar tarafından stoklanarak piyasada karaborsa oluşturmaya çalıştıklarından bahsedilmiş ve Ankara'da bir şahsın evinde yapılan aramada evinde 5000 paket kibrit ele geçirildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda bu

[306] İSAM/ZE/101/2676
[307] İSAM/ZE/101/2676

kişilerin sabun ve zeytinyağı üzerinde de aynı oyunu oynadıkları haber yapılmıştır. Anlaşılacağı üzere karaborsa haberlerinin yapılması yasaklanmış bulunmaktadır.

23.6.1942 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Tasviri Efkâr gazetesi Müdürlüğüne harici devletler ile alakalı gönderilen bir başka uyarı yazısında Tasviri Efkâr gazetesinin 21 Haziran 1942 tarihli nüshasının baş makalesindeki Hükümet Reisliği ile alakalı yazılanların daha uygun bir lisan ile yazılması gerektiği ifade edilmiştir.

Tasviri Efkâr'ın uyarı alan Başmakalesi "M. Churchill'in Güç Mevkii" başlığı ile yazılmış olup mevzu bahis edilen Hükümet Reisliği ise o dönem İngiltere'nin Başbakanı Winston Churchill'dir. Baş makalede Churchill'in Mısır'ı Almanlara karşı koruyamama sıkıntısından bahsedilip aynı zamanda Avam Kamarasında Almanların Mısır harekâtında başarısız olduğunu, başta İngiltere olmak üzere bütün dünyaya ilan etmiş olmasına rağmen, Almanların bu muharebede birçok asker, general ve amirali esir aldıklarını, telaş içinde kalan bu yetmişlik ihtiyarın havada, karada ve denizdeki bütün tehlikelere rağmen ikinci cephenin açılması için ABD'ye gitmeye mecbur kaldığından, sonuç olarak da ihtiyar delikanlının bu muvaffakiyetsizliklerden ötürü daha birçok tehlikeyi göze alacağından bahsetmiştir.

Bu baskı sürecinde Tasviri Efkâr dışında birçok gazete hemen hemen aynı gerekçelerle kapatılmıştır.

8.5.1939 tarihinde İcra Vekillerinin o dönem İstanbul'da yayın yapmakta olan Haber gazetesi hakkında "devletin genel siyasetine zarar verdiği" gerekçesi ile aldıkları karar neticesinde gazeteyi Matbuat Kanununun 50. maddesi gereği bir ay süreyle kapatma kararı almıştır.[308]

Yine Haber gazetesi ile alakalı olarak, 17.5.1941 tarihinde Adliye Vekâletinden Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderilen telgrafa göre Haber gazetesinin 17.5.1941 tarihli nüshasının ikinci sayfasındaki haberde "Adliye Helva Satıyor" başlığında bir yazı kaleme alınmış olduğu, vakanın ise Yusuf adında sabıkalı bir suçlunun bir teneke helva çaldığını, bununla adliyeye getirildiğini, sahibi belli olmayan helvanın çabuk bozulması ihtimaline karşılık satışının yapıldığı ve bu yapılanların kanunlar neticesinde olduğu halde, Haber gazetesinin bu haber ile milletimizin temel yapısını oluşturan adli

[308]İSAM/ZE/101/2676

kuvvetler hakkında kötü zanna sebep olabileceği için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca Selim Sarper tarafından 17.9.1941 tarihinde Haber gazetesi Müdürlüğüne çekilen telgrafta Haber gazetesinin 10 Eylül tarihli nüshasının baş makalesinde boş bırakılan kısımdan ötürü uyarılmış ve bu hususa dikkat gösterilmesi rica olunmuştur.

28.1.1942 tarihinde kömürün beyannameye tabii tutulacağını haber yapan gazeteler hakkında İstanbul Valiliği tarafından Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderilen yazıda kömürün beyannameye tabi tutulması hakkındaki yayınları ile kamuoyuna yanlış ve asılsız haberler yaparak galeyana getirmiş olan Vakit ve Son Posta gazetelerinin 28.1.1942 tarihinden itibaren on beşer gün, bu haberi alıntı yaparak yayınlayan Haber ve Son Telgraf gazetelerinin ise üçer gün kapatılmasına dair verilen emirlerin uygulanmsını istemiş ve nihayet aynı gün bu kararın gazetelerin mesul kişilerine imza karşılığında tebliğ edildiği belirtilmiştir.

Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper Bey tarafından İstanbul Valiliğine gönderilen bir diğer yasak yazısında ise İstanbul'da bazı gazetelerin "memlekette un stokunda sıkıntı olduğu, otomobil yedek parçaları ve lastiklerin tükendiği, demir mamulâtının bitmek üzere olduğuyla" alakalı yayınlar yapılmakta olduğu belirtilmiş, bu yayınlar doğru bile olsa memleket dışında ciddi durumlar ortaya çıkarabileceği noktasında Hariciye ve Ticaret Vekâletlerinden uyarılar olduğunu belirtilmiştir.

Bu sebeple gazetelerin sorumlu şahıslarına bu konu ile alakalı tebligatta bulunulmasını Vali'den talep etmiştir.

Konu ile alakalı olarak rastladığımız bazı belgeler aynı uyarıları tekrarlamakta. Dönemin şartları düşünülürse II. Dünya Savaşı başlamış ve ülkede kıtlık sıkıntıları baş göstermiştir. Anlaşılan memlekette eşya ve temel gıda sıkıntısı olduğunun halka duyurulmasından kaçınılmıştır.

7.8.1940 tarihinde Ankara Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Politika gazetesi müdürlüğüne gönderilen yazıda, Politika gazetesinin 5 Ağustos 1940 tarihli nüshasının birinci sayfasında kullandığı büyük başlıktaki "Yeni Vergiler" manşetine dikkat çekilmiş, bu başlığın altındaki yazılarda yeni vergilerin uygulanmadığı bazı vergilerin birleştirildiği haberini yapmalarına rağmen başlık okunduğunda sanki yeni vergiler konmuş gibi algı oluştuğunu ifade edilmiştir. Bu konuyla alakalı dikkatli olması gerektiği rica edilmiştir.

Harici yayınlar ile alakalı gazeteler ciddi bir şekilde kontrol altına alınmıştır. Öyle ki bu haberlerin gazetede nerede yapılacağı ve nereye yazılacağı belirtilmiştir. Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper tarafından 31.8.1940 tarihinde Vakit gazetesine gönderilen yazıda, Vakit gazetesinin 30 Temmuz 1940 tarihli nüshasında başlığın yanına haber olarak koyduğu harici yayınlar vardır. Bu sebeple umum müdürlüğü gazeteye harici haberlerin buraya konulmaması gerektiğin bildirmiştir.[309]

Karikatürler de süreç içerisinde dikkatle takip eilmiştir. 5.12.1940 Tarihli Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Tan gazetesine gönderilen telgrafta Muvaffak İhsan tarafından çizilen ve gazetenin birinci sayfasına konulan bir karikatürün "güzel, ince ve eğlenceli olmadığı" belirtilip, durumun tekrar edilmesi karşısında Matbuat Kanununun 50. Maddesinin uygulanacağını ifade edilmiştir. Bu dönemde özellikle harici memleket büyüklerinin daha düzeyli çizilmesi zarureti vardır.

Yasak tehdidine maruz kalan Tan gazetesinde Muvaffak İhsan ismiyle çizilen karikatür

Dünyada ve Türkiye'de siyasi buhranların yaşandığı II. Dünya Harbi sürerken, suikastler ile devlet büyüklerinin hedef alınması tehlikesini ortaya çıkmıştır. İsmet İnönü bu sebeple olsa gerek yurt gezilerinin nereye ve ne zaman yapılacağının haberlerde hiçbir şekilde yer almasını istemezdi.

Konu ile alakalı bir telgraf şöyle diyor: "14.12.1940 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğünce Reisicumhur İsmet İnönü'nün Ankara dolaylarında küçük ziyaretler

[309]İSAM/ZE/101/2676

gerçekleştirmek için Ankara'dan ayrıldığı ifade edilmiş bu haberin dışında bu konuyla alakalı gazetelere başka bir haber yapmamaları hususu belirtilmiştir."

20.10.1941 tarihli gazeteler için hazırlanan konu ile alakalı başka bir talimatta "Bu talimatın Reisicumhur İnönü'nün yapacağı seyahatler ile alakalı olup kesinlikle bu konuyla alakalı neşriyatta bulunulmaması" yazılmış, talimatın tekrarına sebep olan durum ise Hatay'da yayın yapan gazetelerin Reisicumhur İnönü'nün bir nutku yayınlamış olmasından ötürü olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca bu uyarının 13-14 Aralık 1940 tarihinde saat 23'te İstanbul gazetelerine telefon ile bildirildiği, İzmir ve diğer vilayetlere hava şartlarının telefon hatlarına zarar vermesinden dolayı haber verilemediği ifade edilmiştir.[310]

Yine dönemin önemli harici ve siyasi konularından biri de On İki Ada meselesi olmuş, lakin savaş yıllarında sessizlik ve karışmamazlık politikası izleyen Hükümet bu politikayı gazetelere de benimsetmiştir. 6.1.1941 tarihli Matbuat Umum Müdürlüğü Talimatında son dönemlerde gazetelerde On İki Ada ile alakalı taleplerimiz olduğu zannını uyandıran yayınlar yapıldığı ifade edilmiş, bundan sonraki yayınlarda bu konu ile alakalı yazılar yazılmaması hususu Türkçe siyasi gazetelerin mesul şahıslarına bildirildiği ifade edilmiştir.[311]Ayrıca 6.1.1941 tarihinde telefon ile tebligatın yapıldığı, Anadolu Ajansı'na ve Ulus'a da telefon ile bildirildiği belirtilmiştir.

Gazete kapatmanın çok kolaylaştığı bu süreçte baskı makinesinden kaynaklanan kazalar ve yanlışlıklar dahi gazete kapatmak için yeterli bulunmaktadır. 13.9.1941 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğüne Akşam gazetesinin sahibi Hasan Rasim Us tarafından gönderilen yazıda 10 Eylül tarihli Akşam gazetesinin baş makalesinde iki yıldız konulduğu ve bu şekilde bentte boşluk oluştuğunu ifade eden Rasim Bey, bu boşluğun zaruri olarak oluştuğu çünkü oradaki bendin baskı makinesinde kalıptan silindiği için böyle bir yola başvurmuş olduklarını, bunun da talimatlara uygun olduğunu ifade etmiştir. Fakat arkadaşlarından birinin bu yapılan bent hatasının talimatlara uygun olmadığını ifade etmesi üzerine tereddütte düşmüşlerdir.

Bunun üzerine Matbuat Umum Müdürlüğüne ulaşmaya çalışıp bu konu hakkında bilgi almaya çalışmışlar, yapılan telefon görüşmesinden dahi tatmin olamadıkları ve

[310]İSAM/ZE/101/2676
[311]İSAM/ZE/101/2676

Bay Nişbay'ı yerinde bulmadıklarını belirtmişlerdir. Bu kaygılarının ise birkaç gün evvel kendilerine çekilen 2 uyarı telgraflarından sonra bu yapılan bent hatasının 3. ihtara ve cezaya sebep olacağını düşündüklerini bu sebeple kendilerinin bu sefer mazur görülmesinin istemektedirler.[312]

Selim Sarper tarafından 24.11.1941 tarihli talimattaki bir başka yasak Meclis haberleri ile alakalıdır. Toprak Kanununun projesinin Millet Meclisine sunulmadan ve ilgili mebusun konuyla alakalı açıklama yapmadan evvel hiçbir gazetenin bu konuda yayın yapmaması belirtilmiş, sebebi ise yanlış anlamalara yol açabileceği olarak açıklanmıştır.[313] Konuyla alakalı bir başka örnekte ise 19.12.1941 tarihli talimata göre aynı tarihte Meclis müzakereleri hakkında Anadolu Ajansının bildireceği haberler dışında gazetelerin neşriyat yapması yasaklanmıştır.

Harici siyasete dokunur nitelikteki yayınlarından ötürü 6.12.1941 tarihinde Başvekâlet Yüksek Makamına Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından gönderilen yazıda; İstanbul'da yayın yapmakta olan Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinin son zamanlarda devletin dış siyasetine uygun olmayan yayınlar yaptığını ve bu durum için Matbuat Kanunun 50. Maddesi gereğince birer gün kapatılması amacıyla gerekli İcra Vekilleri Kararının alınması rica edilmiştir.

19.12.1941 tarihinde ise ekmek artık karne ile dağıtılacağı lakin bu konu hakkında haber yapılmaması gerektiğini görmekteyiz. Matbuat Umum Müdürlüğü tarafında Son Posta Gazetesi Müdürlüğüne çekilen telgrafta gazetenin 17 birinci kanun (Aralık) 1941 yılındaki nüshasında ekmeğin bundan sonra karne ile dağıtılacağını haber yapması nedeniyle talimatlara aykırı hareket ettiği belirtilmiş ve tekrarının olmaması rica edilmiştir.

21.1.1942 tarihinde İstanbul Valiliğinden Başvekâlet ve Dâhiliye Vekâletine gönderilen yazıda Meclisin gündeminde olan bir konu hakkında haber yapılmaması istenmiştir. Haberin konusu ise Toprak Kanunudur.

21.1.1942 tarihli Son Posta gazetesinin birinci sahifesinde "Köylüye Toprak" yazısı ile haber yapıldığı, bu haberin Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından, Toprak Kanununun Meclise getirilip alakalı mebus tarafından izah edilinceye kadar bu mevzu

[312] İSAM/ZE/101/2676
[313] İSAM/ZE/101/2676

ile alakalı haber yapılmaması gerektiği 24.11.1941 günlü telefon emirlerine aykırı olduğu belirtilmiştir.[314]

Umumi mahsul hakkında haber yapılması da yasaklar kapsamına alınmıştır. 7.5.1942 tarihli talimatta "içinde bulunulan sene ile alakalı olarak umumi mahsul durumu hakkında yayın yapılmasının yasak olduğu" bildirilmiştir.

Gazetelerin sayfa düzeni gibi işlerine de dikkat edilmiştir. 18.7.1942 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından La Turquie gazetesi Müdürlüğüne gönderilmiş olan yazıda gazetenin birinci sayfasının son sütununda (sous-Presse) başlığının altının boş bırakıldığı ifade edilmiş, bundan sonra bu boşlukların olmaması konusunda uyarılmıştır.

Haberler tekel altına alınırken bütün gazetelerin tek ses olması ve sadece Anadolu Ajansına tabii olmaları sağlanmıştır. 23.7.1942 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Son Telgraf gazetesi Müdürlüğüne çekilen telgrafta gazetenin 21 Temmuz 1942 tarihli nüshasında İsmet İnönü'nün Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde yaptığı tetkiklerle alakalı olarak Anadolu Ajansı dışında bazı haberler yaptıkları belirtilmiş ve bu yayınların talimatlara aykırı olduğu konusunda ilgili gazete uyarılmıştır.

Yeni Sabah Gazetesi Kapatıldı

28.10.1942 tarihinde İstanbul'da bulunan Örfi İdare Komutanlığından Sabit Noyan tarafından Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderilen yazıda Yeni Sabah gazetesinin tecavüzkarane yazılarından ötürü Komutanlık tarafında on beş gün kapatıldığı bildirilmiştir.[315]

Yeni Sabah gazetesinin bir başka kapatılma durumu ise 8.4.1943 tarihinde Örfi İdare tarafından Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderilen yazıda belirtildiği üzere Yeni Sabah gazetesinin gazete kâğıdı mevzusunda Hüseyin Cahit Yalçın'ın kaleme aldığı makalenin tecavüzkâr olduğu ve bu sebeple gazetenin sonraki gün (9.4.1943) bir gün süreyle kapatılasına karar verildiği bildirilmiştir.

Bu durum ile alakalı bilgiler Genelkurmay Başkanlığına ve Dâhiliye Vekâletlerine, Matbuat Umum Müdürlüğüne, İstanbul Vilayetine arz edilmiş ve gereği

[314]İSAM/ZE/101/2676
[315]İSAM/ZE/101/2676

için Emniyet Müdürlüğüne ve keyfiyet diğer gazetelere bildirilmek üzere İstanbul Matbuat Müdürlüğüne yazılmıştır.

Kapatılmaya neden olan durumla alakalı yazı ise Yeni Sabah gazetesinin muharrirlerinden Hüseyin Cahit Bey'in 8 Nisan 1943 yılında kaleme aldığı makale "Yabancı Propaganda" başlığı ile çıkmış olup alt başlık olarak "Bizi kâğıtsız bırakmak suretiyle neşriyatımızı kesebileceklerini zannedenler bunda aldanıyorlar" cümlesi kullanmıştır.

Hüseyin Cahit Bey kapatılmaya sebep olan makalede Almanya Devletini hedef almıştır. Bu konuyla alakalı olarak Yeni Sabah gazetesi o sıralar Almanya devletinin Türkiye ile yapacağı bir ticari antlaşma ile alakalı çevirdikleri bazı hileleri ve bu konu ile alakalı edindikleri mahrem vesikaları gazetesinde neşrettiklerinden ötürü Almanların Yeni Sabah gazetesine karşı cephe almış olduklarını ifade etmiştir. Buna kanıt olarak da kendilerine Almanya'dan bol miktarda kâğıt siparişi alma durumunda olan bir Türk gencinin gelip kâğıt işi ile alakalı bilgi almak istediği, Yeni Sabah gazetesinin bu genci daha iyi bilgilendirilmesi için Kaslovski şirketine gönderdikleri bu şirketin de detaylı bilgileri verdikten sonra ise bu ticaret için de kesinlikle Yeni Sabah gazetesine kâğıt vermemeleri gerektiğini, aksi takdirde Almanya devletinin bir daha kendisiyle ticaret yapmayacağını ifade etmiş olmasını göstermiştir. Bu durum Mihver devletlerin Türkiyede bulunan gazetelere karşı giriştikleri baskıyı ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine Hüseyin Cahit Bey bu Alman baskısına karşı sonuna kadar mücadele edeceklerini, gerekli kâğıt tedbirlerinin hükümet tarafından zaten alınmış olduğunu belirtip, Alman temsilcilerine Yeni Sabah gazetesinin her türlü baskıya rağmen her gün çıkacak olduğunu yazmıştır.

Varlık Vergisi Haberleri

5.12.1942 tarihinde İstanbul'daki Örfi İdare Komutanlığından Matbuat Umum Müdürlüğüne gönderilen bir yazıda "İstanbul'da Varlık Vergisi uygulanması adına kendilerine verilen emir ve görevlerin aleyhinde yayınlar yapan Yeni Sabah gazetesinin 6.1.1942 tarihinden itibaren bir gün süreyle kapatıldığı" bildirilmiştir.[316]

11.2.1943 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından gazetelere verilen talimatta "Varlık Vergisini ödemeyen sorumluların vaziyetleri hakkında, Aşkale'de

[316]İSAM/ZE/101/2676

gerekse yollarda bu kişiler hakkında röportaj yapılmaması ve bunlar ile alakalı resimler yayınlanmaması" hakkında önemli bir talimat verilmiştir.[317]

İstanbul Bürosu aracılığı ile İstanbul gazetelerine bu tebliğ yapılmış bununla birlikte Tasviri Efkâr gazetesinde röportajcı olan Kandemir'in derhal geri çağrılması gazeteye bildirilmiştir.

Tasviri Efkâr, Vatan ve Tan Gazeteleri Kapatıldı

30 Eylül 1944 tarihinde Bakanlar Kurulu Matbuat Kanununun 50. Maddesi gereğince devletin umum siyasetine zarar vermesinden ötürü Tasvir gazetesi süresiz olarak kapatılmış, sebep olarak ise Muharrem Feyzi Togay'ın Bulgaristan Devleti ile alakalı olarak kaleme aldığı yazı gösterilmiştir.[318]

16.3.1945 tarihli, Cumhur Reis İsmet İnönü'ye Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman, Tan gazetesinden Zekeriya Sertel ve Tasviri Efkâr'dan Ziyad Ebüzziya Bey tarafından çekilmiş olan telgrafta adı geçen gazetelerin Bakanlar Kurulu Kararı ile muvakkaten kapatıldıkları, 7 ay geçmesine rağmen hala neşirlerine müsaade olmadığı belirtilerek bu sürenin çok uzun olduğu, böyle yılların emekleri ile bugünlere gelmiş değerli gazetelerin bu tip bir uygulama ile ciddi sıkıntılar içine düştükleri belirtilip ismi geçen gazetelerin tekrar yayın hayatına girebilmeleri için yardım talep etmişlerdir.[319]

Aynı dönemler vuku bulan bir başka kapatma davası Meclise kadar taşınmıştır. Tasvir gazetesinin haberinde başlık olarak bu konuyla alakalı "Kapatılan iki gazete hakkında Cihad Baban'ın Meclisteki sözleri" ifadesi kullanılsıştır.[320] Mecliste Cihad Babanx hükümet reisine bir sözlü önerge vererek kapatılmış olan Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinin neden kapatıldığına dair bilgi istemiş ve "Recep Peker hükümetinden basın hürriyeti davasında emniyeti selbeden bu kapatma kararlarına son verilmesini temenni ederim…" ifadesini kullanmıştır. Buna mukabil olarak dönemin hükümet reisi Recep Peker, kapatmaların İstanbul'da vuku bulduğunu, İstanbul ve çevresinin Örfi İdare Yönetiminde bulunduğunu ifade ederek, idarenin bu iki gazeteyi kapatmalarının sebebi olarak kamuoyuna zararlı olacak neşriyattan ötürü olduğunu ve bu kapatmaların

[317] İSAM/ZE/101/2676
[318] O. Topuz, a.g.t. S. 176.
[319] İSAM/Fon No: 30 10 0 0- Kutu No: 85- Dosya No: 562- Sıra No: 9
[320] Tasvir, 14 Eylül 1946.

kanunların örfi idareye verdiği yetkiye dayanarak yaptığını, kendisinin de bu konuyla alakalı bir salahiyete sahip olmadığını ifade etmiştir.

Cihad Baban verilen cevabı yeterli görmemiş İstanbul'un sıradan bir vilayet olmadığını, fikir olarak Türkiye'nin merkezi olduğunu söylemiş ve burada kapatılacak ve susturulacak bir gazetenin yalnız İstanbul'da değil bütün Türkiye'de susmuş olacağını ifade etmiştir. İstanbul'da uygulanan sıkıyönetim anlayışının bu şekilde salahiyetleri olduğunu ifade edip de Türkiye'de basın özgürlüğü olduğunu iddia etmenin bir tezat olacağını ifade etmiştir.

Aynı nüshalı gazetenin manşetinde ise "Basın Hürriyetini Felce Uğratan Tasarı'' ve "Meclisteki Münakaşalar" ifadesi bulunmaktadır.[321] Haberin konusu ise CHP'nin getirdiği matbuat kanununa dair yeni düzenlemeleri içeren bir tasarıdır. Bu tasarı ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Tasvir gazetesi ise bu değişiklikle alakalı olarak basın hürriyetine büyük bir darbe vurduğunu ifade etmiştir.

Cihad Baban, Adnan Adıvar, Adnan menderes, Abdurrahman Münip ve CHP'den mebus olan Cavit Oral'ın bu yasaya karşı söz alarak muhalif konuşmalardan bulunduğu belirtilmiştir. Cavit Oral Bey bu tasarı ile alakalı olarak "gazeteci de bir insandır, hatalardan münezzeh değildir" ifadesi tasvir gazetesinde yayınlanmıştır. Yine Tasvir gazetesinin kullandığı bir alıntı da "Tenkitten kaçınan bir şahıs devlet adamı vasfını taşıyamaz" ifadesidir.

Konuşmalar sırasında Adnan Adıvar gazetecilik faaliyetlerinden bahsederken İngiltere'den örnek vererek orada yayınlanan yanlış haberler durumunda hükümetin bu haberlerin yanlış ve eksiklerini halka göstermek kaydı ile halkın güvenini kazandıklarını belirtmiştir. Cihad Baban ise memlekette böyle bir kanun varken Türkiye'de demokrasi vardır denilemeyeceğini belirtmiştir.

Günün yazısı bu konu ile alakalı çıkmış olup "Zihniyet Yine O Zihniyet" başlığı atılmış ve basın hürriyetinin gerekliliğinden bahsedilmiş ve hürriyet meselesinin bir tahammül meselesi olduğu ifade edilirken, bunun için her şeyin gizli kalmadan açıkça konuşulması, tartışılması ve korkmadan hesaplaşılması lazım geldiği ifade edilerek buna karşı olanların hayatlarında gizli işler döndüğü, yaptıkları icraatların hesaplarını vermekten çekindikleri ve devleti keyiflerinin istediği şekilde yönetmek istediklerinden ötürü hürriyete karşı oldukları yazısı aynı nüshada yayınlanmıştır.

[321] Tasvir, 14 Eylül 1946

Ziyad Ebüzziya Bey ise kaleme aldığı makalesinde matbuat kanunun bu değişiklikleri ile alakalı olarak, "basın hürriyetini ıslah ve takviye" maskesi altında basın hürriyetine büyük bir darbe vurulduğunu, şimdiye kadar yapılanlar gibi bu hareketinde açık bir sözle dile getirilemediğin bunu yaparken "vatandaşın haysiyetini tecavüzden korumak, cemiyet nizamının bozulmasını önlemek…" tarzında meşru bir idealin altından çevirdikleri bir hesap olduğunu ifade etmiştir. Ziyad Bey böyle durumların Meşrutiyetten beri ne zaman basın susturulmak istense yüce bir gaye öne sürülmüş olduğunu örnekleri ile izah etmiştir.

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte basın ve fikir hürriyetine kavuşan gazetecilerin 31 Mart Vakası'ndan sonra "sükûnetin iadesi" ile susturulmuş olduğunu, arkasından gelen Trablusgarp ve Balkan Harpleri ve devamından 1. Cihan Harbi boyunca "memleketin yüksek menfaatleri" adı altında yine basın susturulmuş ve memleketi yönetenleri kötü addedilecek işlere kalkışarak memleketi felakete sürüklemiş olduklarını yazmıştır. Yazının devamında ise Ziyad Bey İstiklal Savaşı ve arkasından gelen inkılâplar boyunca gelen Cumhuriyet hükümetlilerinin "inkılâp zaruretleri" adı altında yine bir şekilde basının hürriyetlerine zincir vurulduğunu belirtmiş akabinde II. Cihan Harbi ile birlikte basında yasaklamaların hem gülünç hem de korkunç bir vaziyet aldığını yazmıştır.[322]

Tasvir gazetesinin bir başka nüshasında ise bu yasa tasarısıyla alakalı olarak CHP hükümetinin, biri içişleri komisyona, öteki adalet bakanlığına olmak üzere iki tane rapor hazırlattığı; içişleri komisyonuna nazaran daha iyi olan adalet komisyonu raporunun bazı değişiklikler ile kabul olunduğu belirtilmiştir. Hükümetin kendi içinde de mebusların bu tasarıyla alakalı münakaşalara girdiğini yazmıştır.[323]

Tasvir gazetesi 18 Eylül 1946 tarihli nüshasında ise mecliste 3. gün hala aynı tasarının tartışmasının sürmekte olduğu belirtilmiş özellikle Kemal Özçoban Bey'in "Şükrü Saraçoğlu hükümetinin kaldırdığı 50. Maddeyi bizler şükranla karşılamıştık. Sayın Recep Peker Hükümeti bunu bile bize çok gördü."[324] sözü haber yapılmıştır. Bunun yanında basın tasarısı ile alakalı olarak Nihat Erim Bey'in "Muhalefet mebuslarından rica ederim, arkadaşları olan bağımsız gazetecilere söylesinler ki, bu

[322] Tasvir, 14 Eylül 1946.
[323] Tasvir,17 Eylül 1946.
[324] Tasvir, 18 Eylül 1946. 1 Haziran 1946 yılında hükümetin elinde ki bir sopa görevini ifaa eden 50. Madde kaldırılmış ve bu olay basın üzerinde demokratik bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu böyle bir uygulamaya imza atmıştır. H. Topuz, *100 Soruda Basın Tarihi*, s.170. Lakin Recep Peker hükümeti daha sert önlemlere başvurduğu için tekrardan böyle bir düzenleme getirmiştir.

kanun basın hürriyetini boğmuş veya tehdit etmiş değildir."[325] ifadesi de haberde yer almıştır.

19 Eylül 1946 tarihli nüshada Tasvir gazetesi mecliste matbuat yasasının düzenleyen tasarının artık kabul edildiğinin haber yapmıştır. Aynı tarihli gazetede başlık olarak "Matbuat Hürriyeti" ifeadesi kullanılmış ve alt metin olarak yeni yasanın getireceği muhtemel sıkıntıları özetleyen şu ifadeler kullanılmıştır "Matbuata intisap etmekten başka bir gaflet göstermemiş bulunan birkaç günahsız muhbir veya muharriri yarın hapishaneye soktuğumuz zaman vatandaş haysiyetinin nasıl korunmuş olacağını merakla bekliyoruz." Ayrıca aynı nüshada "sözün doğrusu" başlığında yeni matbuat kanunları ile alakalı düşünceleri içeren yazıda halkın haysiyetini ve şerefinin güya korumak için hazırlanan matbuat tasarısının bu gibi yaldızlı sözler ile gizlenmiş büyük amacın, aslında matbuatın elini kolunu bağlamak olduğu belirtilmiş ve bir Bektaşi şiiri ile durum izah edilmiştir: "Adam vardır, cismi semiz / Abdest alır olmaz temiz / Halkı dahleylemek nemiz / Günah, vebal hep bizdedir"[326]

Sonuç olarak meclisteki tüm itirazlara rağmen matbuat kanunundaki değişiklikler kabul edilmiştir. Ancak gerek mecliste ve gerekse gazetelerde en çok itiraz edilen maddelerin başında 27. Madde gelmektedir. Bütün itirazlara rağmen kabul edilen 27. Maddenin birinci fıkrası şöyledir: "Her gazete veya mecmuanın neşriyatından doğan mesuliyet yazı işlerini fiilen idare eden zat ile bu gazete veya mecmuanın sahibine aittir."[327]

27. Maddenin bir başka itiraz edilen bölümü ise müstear isimle gazete çıkaran, yazı veya makale kaleme alan kişilerle alakalıdır. Bölgenin en yetkili amiri veya cumhuriyet savcısının isteği doğrultusunda bu kişilerin gerçek isimlerinin verilmesi zorunluluğunu konu alan madde şu şekilde kanunlaşmıştır: "Takma adla veya imzasız veya resimli imza ile intişar eden yazı veya resimlerin muharrir veya ressamlarının hüviyetlerini mahallin en büyük mülkiye amiri veya Cumhuriyet savcısı her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve yazı işlerini fiilen idare edenlerden sorabilirler." [328]

İşte bu madde ile hükümet kendi aleyhlerine imzasız ve isimsiz yayınlanan makalenin kim tarafından olduğunun tespitini kanunlara bağlamıştır. Maddenin

[325] Tasvir, 18 Eylül 1946.
[326] Tasvir, 19 Eylül 1946
[327] Resmi Gazete, Sayı:6416, 24 Eylül 1946
[328] Resmi Gazete, Sayı:6416, 24 Eylül 1946

devamında ise bu talebin karşılanmaması durumunda gazete veya mecmuanın derhal kapatılabileceği eklenmiştir.

17 Aralık 1946'de Tasvir gazetesinin verdiği bir haberde ise dönemin Sıkı Yönetim Komutanı olan Asım Tınaztepe'nin yayınladığı bir bildiri ile memleket içinde sosyal düzeni bozmaya ve tahrip etmeye çalışan Komünist partiler; Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi ile İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İşçi Kulübünün faaliyetleri yasaklanmış, bu ideolojilerin neşriyatını içeren gazete, dergiler hakkında 4 aylık uzun bir süre ile kapatılma kararı alınmıştır. Sıkıyönetim dâhilinde olan illere bu gazete ve dergilerin girmesi yasaklanmıştır. Bu yayınlar Yarın, Ses, Nor Or, Gün, Dost, Yığın gazetesidir. Aynı bildiride memleket içinde irticai yayınlar yapan Büyük Doğu dergisi de sonlandırılmıştır.[329]

2.5. İsmet İnönü'nün Şahsı ile Alakalı Yasaklar

İsmet İnönü'nün Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimini tam olarak ele almasından sonra basın üzerinde çeşitli şekillerde bir otorite kurmuştur. Bu baskı mekanizması daha çok gizli şekillerde ya da Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığı ile olmuştur. Bilhassa İsmet Paşa kendi ile alakalı haberleri engelleme çabasında bulunmuş, özellikle yapacağı ziyaret haberlerinin ziyaretten evvel yayınlanmamasına özen göstermiştir.

İşte İsmet İnönü'nün şahsı ile alakalı basın ve yayın yasakları:

II. Abdülmecit'in kızı Dürrüşehvar Hanım ile İsmet İnönü'nün Savarona yatında yapılan görüşmesinin yazılmaması gerektiği Basın Yayın Umum Müdürlüğü tarafında 26.10.1945 tarihinde gazetelere bildirilmiştir.

İsmet İnönü'nün akrabalarından birisinin nişan merasiminin Dolmabahçe Sarayı'nda yapılması sebebiyle yine 23.10.1943 tarihinde gazetelere haber yapılmaması gerektiği bildirilmiştir.

Paris Soir muhabirinin Ankara'da İsmet İnönü ile yaptığı röportajın yayınlanmış halinin dahi yurt içi gazetelerinde basılmaması hakkında 23.5.1940 tarihinde Emniyet tarafından gazetelere yapılan tebliğ bulunmaktadır.

[329] Tasvir, 17 Aralık 1946

İsmet İnönü özellikle II. Cihan Harbi sırasında yapacağı seyahatler ile alakalı yurt içi gazetelerinde haber yapılmaması yine gazetelere 12.11.1939 tarihinde tebliğ olunmuştur.[330]

İsmet İnönü'nün İstanbul'a yapacağı ziyaretler ile alakalı kesinlikle fotoğraf çekilmemesi ve Beykoz Kaymakamlığı ziyareti ile alakalı haber yapılmaması 1.8.1940 tarihinde tebliğ edilmiştir.

Bir başka telgraf ise İsmet İnönü'nün ziyaretleri ile alakalı kesinlikle haber yapılmaması bildirilmiştir.[331]

2.6. Savaş Yıllarının İlginç Yayın Yasakları:

Üniversitelerde, okullarda veya enstitülerde disiplini bozan davranışlarda bulunan öğrencilerin sebep olduğu vakıalar o bölgenin en üst amirinden müsaade almadan gazetelere basılmayacağı 14.5.1939 tarihinde tebliğ edilmiştir.

1939 yılında İngiliz heyetinin resmi temaslarda bulunmak için memleketimize gelmesiyle alakalı kesinlikle tafsilatlı haber yapılmaması ve resimlerinin çekilmemesi hakkında yine gazetelere 14.5.1939 tarihinde tebliğ gönderilmiştir.

Halk Partisi'nden Ankara muhabirlerine yapılan bir uyarı ile Kazım Karabekir Paşa'nın beyanatlarının yayınlanmaması bildirilmiştir.

Türkiye'den bahseden yabancı radyoların haberlere taşınmaması konusundaki uyarı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 19.9.1939 tarihli tebliğde yerini almıştır.[332]

İstanbul Matbuat Müdürlüğü basında "Rusya" isminin tek başına kullanılmaması gerektiğini gazetelere 23.11.1940 tarihinde tebliğ etmiştir.[333]

Yabancı devlet adamlarının karikatürleriç çizilirken daha dikkatli olunması gerektiği gazetelere 22.5.1940 tarihinde bildirilmiştir.

İtalya'nın harp ilanı Anadolu Ajansından başka bir yerde haber yapılmayacaktır.

Sansasyonel başlık kullanılmayacaktır.

---

[330] İSAM/ZE/101/2557/s.5. Ziyad Ebüzziya arşivinde rastladığımıza göre Bakanlar Kurulu kararı ile birçok kez gazetelerin kapatıldığını görüyoruz. Bkz. Ekler. (Belgeler)

[331] İSAM/ZE/101/2557/s.5

[332] İSAM/ZE/101/2557/s.7

[333] Rusya kelimesinin tek başına kullanılması yasaklamış bu ifade yerine ''Sovyet Rusya'' ifadesi kullanılması belirtilmiştir. Bkz. H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s. 55.

Başmakale yazılmayacaktır.

İkinci baskı ve ilave yapılmayacaktır. (10.6.1940)

Ayrıca gazetelerde tartışmak da yasaklanmıştır. Cumhuriyet gazetesinden Nadir Nadi Bey'in başlattığı tartışma da bu yasaktan nasibini almış ve artık gazetelerde kalem tartışmaları sonlandırılmıştır.[334]

Basın ile alakalı dört maddelik Başbakanlık Bildirisi:

> 1.Gazetelerde büyük manşetler yalnız dâhili haberler için kullanılacaktır.
> 2.Harici haberler tek sütunu dizilecek ve bu haberlere azami 24 puntodan büyük başlık kullanılmayacaktır.
> 3.Matbuat Umum Müdürlüğünün veya Anadolu Ajansının vereceği harici haberlerden başka hiçbir harici haber neşredilmeyecektir.
> 4.Türk rejiminden ve bu rejimin ideolojisinden gayrı velev ki fikir tetkik namı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait neşriyat yapılmayacaktır.[335]
>
> Refik Saydam (20 Temmuz 1940)

Ekonomi ile alakalı olarak da Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 10.8.1940 tarihinde gazetelere gönderilen tebligata göre Araba yedek parçaları ve lastiklerin ülkede kalmadığı ve un stokunun bittiği ile alakalı haberler yasaklanmıştır.

Vergi haberlerinin de yasaklandığı Emniyet Müdürlüğü tarafından 5707 numaralı ve 19.3.1941 tarihli tebligatta memleketteki vergi zamları ile alakalı haberler yasaklanmıştır.

Emniyet Müdürlüğü tarafından 9.1.1942 tarihinde gazetelere gönderilen tebligatta ekmek dağıtımının karneye bağlanması ve fırınlarda izdiham olayları ile alakalı haberlerin yapılması yasaklanmıştır.

10.1.1942 tarihli tebligatta ise ekmek, odun, kömür ve et ile alakalı haberlerin yapılması yasaklanmıştır.

Soyadları ile alakalı olarak ise gazeteler, dergiler ve makalelerde bahsedilen devlet görevlilerinin sadece adlarının kullanıldığı saptanmış bu sebeple de bu zevatın isimleri ile birlikte soyadlarının da kullanılması gerektiği belirtilmiştir.[336]

---

[334] İSAM/ZE/101/2557/s.7
[335] İSAM/ZE/101/2557/s.9

Hırsızlık vakıaları ile olarak ise Hatay'da meydana gelen bir olayda 15 kişilik bir çete üç otomobili soymuş, bir polis memurunu şehit etmiş, iki şahsı yaralayıp 15.000 lira parayı da gasp edip kaçmışlardır. Bu haberin yapılması da yasaklanmıştır.[337]

Adli bir olay ile alakalı olan bir başka yasak da bir hâkimin bir bayanı yalancı şahit yapması olayının ortaya çıkması ve dillendirilmesi üzerine, bu haberin yapılması yasaklanmıştır.

Devlet memurlarının karıştığı herhangi bir suçun haber yapılması yasaklanmıştır. Güvenlik güçleri, adliye kollukları ve mülkiye memurlarının karıştıkları suçlar hakkında kesinlikle yayın yapılmayacağı tebliğ edilmiştir.

Yasaklar bulmacalara kadar inmiştir. Akşam gazetesi 7.1.1941 tarihinde yayınladığı bir bulmacanın cevabı gamalı haç çıkınca gazeteler yine bu konuda uyarı almışlardır.[338]

2.7. Ziyad Ebüzziya Bey'in Milli Şef Döneminin Sansürü Üzerine Görüşleri

Ziyad Ebüzziya Bey Türk basın tarihi açısından sansür uygulamasının Sultan Abdülaziz dönemi ve sadrazamı olan Mahmud Nedim Paşa'nın uygulamalarına dayandırmıştır. Fakat peşi sıra gelen bütün yönetim ve rejimlerde bu tarz uygulamaların ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ziyad Bey basına sansür ile alakalı olarak Server İskit Bey'in çalışmalarına ve Cumhuriyet ile alakalı yazdıklarına da eleştirel olarak yer vermiştir. Server Bey matbuat rejimleri ile alakalı olarak mutlakıyet, meşrutiyet, mütareke rejimlerini incelemiş ve Cumhuriyet ile alakalı olarak şu ifadelere yer vermiştir:

"Cumhuriyet'in matbuat rejimi, matbuat için en müthiş tedbir olan sansürü hiç görmemiş ve Cumhuriyet matbuatı böyle bir acıyı hiç tatmamıştır."[339]

Ziyad Ebüzziya Bey 1939-1950 yılları arasında gizli yollar ile basına ciddi bir sansürün uygulandığını ileri sürmüş ve serbestliğini kaybeden basının kontrolünün Çankaya'ya geçtiğini belirtmiştir.

---

[336]İSAM/ZE/101/2557/s.9
[337]İSAM/ZE/101/2557/s.10
[338]İSAM/ZE/101/2557/s.10
[339]İSAM/ZE/101/2557/s.1. Ziyad Bey, Server İskit hakkında bu tarz ifadelerinden ötürü eleştirmiş ve sansürü görmek istemediğini belirtmiştir. Server İskit'in basın ve sansür ile alakalı fikirleri için bakınız: *Türkiyede MatbuatRejimleri*, s. 1.

Bu devirlerde matbuata uygulanan sansürün bir kanunla, bir komisyonla ya da Bakanlar Kurulu kararıyla değil, milletten saklanarak gizli bir şekilde uygulandığını belirtmiştir.[340]

İsmet İnönü'yü ciddi bir şekilde hedef alan Ziyad Ebüzziya Bey, bu gizli yasak talimatları ile İsmet İnönü'nün devlet ve millet menfaatlerinden ziyade kendi menfaatini ve çıkarlarını koruduğunu iddia etmiştir.[341]

Bununla birlikte Milli Şef döneminde Anayasa ve laikliğe aykırı olarak dini neşriyatın yasaklandığını, gelen emirlerde din ile alakalı olarak:

"İslam dini uludur. İnsan onda ahlakın temel kaidelerini bulur ve yücelir. Din insanların eşitliği esasını emreder. Zulmü, insan hürriyetine aykırı hareketleri nehyeder…" [342] gibi yazıların yazılamayacağını eğer ki yazılırsa Milli Şef'in diktatörlüğünün tehlikeye girme ihtimali olduğunu ifade etmiştir.

Milli Şef dönemini II. Abdülhamit dönemi ile kıyaslayan Ziyad Ebüzziya Bey'e göre Milli Şef dönemi sansürün hat safhada şiddetli ve gizli olduğunu, II. Abdülhamit döneminde ise sansürün resmi bir şekilde yapıldığını ifade etmiş bu sebeple Abdülhamit döneminde gazete kapanması ve insanların işsiz kalmalarının önünün alındığını lakin Milli Şef döneminde ise talimatların gizli olduğundan ötürü gazetenin heran kapanma ihtimalinin ortaya çıktığını ve bu yolla birçok gazetenin kapandığını belirtmiştir.

Ziyad Bey Milli Şef döneminde basına uygulanan baskıcı tavır ile devlet adamlarının konuşmalarının birbirini tutmadığını ifade etmiş ve her fırsatta insan hakları ve basın hürriyetlerinden dem vurduklarını belirtmiştir.

Ziyad Bey yine bu dönemle alakalı olarak da kapatılan gazetelerin küçük sebepler ile süreli veya süresiz olmak üzere kapatıldıklarını, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar ile birlikte gazete çalışanları ve onların ailelerinin de perişan olduklarını ifade etmiştir.

Gizli yasakların fazlalığı ise süreç içerisinde ciddi sorunlara neden olduğunu, çünkü önemsenmeyerek düzeltilmemiş ufak bir sorunun dahi gazeteyi kapatmaya yeterli olduğuna değinen Ziyad Bey bu durumlara sebep olan vakıaların ise çoğunluğunun ufak tefek sosyal içerikli konular olduğunu belirtmiştir.[343] Bu konular ise gıda fiyatları, siyasi

[340]İSAM/ZE/101/2557/s.1
[341]İSAM/ZE/101/2557/s.6
[342]İSAM/ZE/101/2557/s.7
[343]İSAM/ZE/101/2557/s.7

haberler, sosyal sorunlar olduğunu ve bunların gazetecilik mesleği içerisinde olmazsa olmazlar arasında bulunduğunu ifade etmiştir.

Matbuatın her alanda haber yapacağı bütün noktaları kilitleyen gizli emirlerin anahtarlarının İsmet İnönü'nün elinde bulunduğunu belirten Ziyad Bey, iktidarın bu alandaki müdahalesinin sebebi olarak ise halkın alenen her şeyi öğrenmesinden korkulması olarak ortaya koymuştur.[344] Bu yolla halkın ekonomik vaziyeti, devlet kademelerinde dönen rüşvet, irtikâp, hırsızlık ve yolsuzlukların öğrenmesi engellenmeye çalışılmıştır.

Ziyad Ebüzziya Bey bu denli matbuat yasaklarının kaynağının "vehim" olduğunu iddia etmiştir. Ona göre İsmet İnönü'nün korkusu, matbuat yasakları zincirleri kırılırsa halkın her şeyden haberdar olması ve iktidar aygıtının elden gitmesi durumudur.

Ziyad Ebüzziya Bey Milli Şef döneminin bütün matbuat yasaklarına rağmen her fırsatta basın hürriyetinden bahsedildiğini, hatta 1.10.1945 tarihli konuşmasında İsmet İnönü'nün "Söz ve yazı hürriyeti, şüphe yok ki her halk idaresinin su götürmez temelidir." diye bir ifadede bulunduğunu, bu yasaklamalara rağmen halka karşı bu denli açıklamaların ise tiksinti uyandırdığını yazmıştır.[345]Ayrıca Milli Şef'in Başbakanı olan Şemsettin Günaltay'ın 1950 seçimlerinin kaybetmesinin hemen ardından yayınladığı "*Hürriyet Mücadelesi"* adlı eserde geçen "Fikirlerin hürriyetlerini şiddetle tazyik edenler sonunda insanlarda cinnet-i fikriye doğmasına sebep olurlar" cümlesini uyguladıkları onca baskı ve şiddete karşı eleştirmiş ve gelen özgürlüğün ve çok partili hayatın sebebini San Farnsisco konferansında alınan kararlara bağlamıştır.[346]

1939-1945 yılları arasında Ziyad Ebüzziya Bey'in gazetesi Tasviri Efkâr toplam kapatma 3 ay kapatma cezası almış, 30 Eylül 1944'den itibaren ise süresiz kapatılmış ve

---

[344] İSAM/ZE/101/2557/s.10

[345]İSAM/ZE/101/2557/s.11. Ziyad Bey Milli Şef dönemi basının baskı ve sansür hatta kapatmalar ile susturulduğunu ifade etmiştir. Fakat bunun yanında Tasviri Efkâr gazetesinin son kapatılışı (30 Eylül 1944) ile İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup pek ilginçtir*: ''Tasviri Efkâr gazetesine öteden beri isnad edilen ric'i temayüllerin artık hiç varid olmadığını ispat edecek tarzda mensubu bulunduğum CHP'nin bütün ana fikir ve mefhumlarından zerre kadar eğrilmeyen bir yönde çalışmaya arz etmiştim. Buna rağmen Tasviri Efkârın eski muhafazakâr şöhretini tamamı ile silmek kolay, hatta mümkün olmadı… Tamamı ile milli bir terbiye aldığım için memleketin en küçük menfaati göz bebeğim gibi korumağa bütün kuvvetimle çalıştığım halde, gazeteme isnad edilen yabancı zihniyetinde asla varid olmadığını isbata çalıştım. Ankara'ya her fırsatta ve davet edildiğim zamanlarda koşarak Tasviri Efkârın siyasi vechesi hakkında ne düşündüklerini Sayın Başvekil ve Hariciye Vekillerimizden, Basın ve Yayın Umum Müdürlerimizdensık sık sorarak devletin dış politikası gazetemin siyasi yazıları arasında en küçük bir fark kalmamasını sağlamaya çalıştım. Yüksek makamlar neşriyatımızı hemen hemen umumiyetle tasvib eylediklerini bildirmişlerdir, bazı hallerde de kıymetli irşadlarda bulunmuşlardır.''* Bkz. O. Topuz, a.g.t. s.176-177.

[346]İSAM/ZE/101/2557/s.11

bu kapatmaların 4'ü hükümet ve 4'ü de İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir.[347]

Ayrıca yine hükümet ve Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından olmak üzere Cumhuriyet gazetesi 5 ay 9 gün, Tan gazetesi 2 ay 13 gün, (30.09.1944'den itibaren süresiz kapatıldı), Vatan gazetesi 7 ay 24 gün, (30.09.1944'den itibaren süresiz kapatıldı), Vakit gazetesi 12 gün, Yeni Sabah gazetesi 6 gün, Akbaba 47 gün, Son Posta gazetesi 11 gün, Haber gazetesi 10 gün kapatılmıştır.[348]

Fransız gazetesi "Le Journel d' Orient" ise İran Şahı Rıza Pehlevi ile alakalı bir yazı sebebi ile bizzat şah tarafında İsmet İnönü'ye şikâyet üzerine 1 ay müddetince kapatılmıştır. Ziyad Bey Fransız gazete ile alakalı bir yabancı devletin isteği üzere kapatılan ilk gazete olduğunu ifade etmiştir.[349]

Ayrıca Ziyad Ebüzziya Bey yine gazete kapatmalar ile alakalı olarak şu bilgileri de paylaşmıştır:

"Cumhurbaşkanının eşi Mevhibe Hanım bir gün Ankara'daki İnönü Kız Olgunlaştırma Enstitüsünü ziyaret etmiş, bizim fotoğrafçı da kapıdan çıkarken resmini çekmişti. Gazeteye bir hafta kapama cezası verildi. İnönü'nün hanımının fotoğrafını birinci sayfadan değil üçüncü sayfadan vermemiz de "hakaret kasdı" olduğuna hükmetmişlerdi."

"Harp zamanı idaresizlik ve beceriksizlikten pek çok şey bulunamıyor. Hele doğuda gaz, yağ, şeker yok. İnönü kendisine akseden şikâyetleri yerinde incelemek üzere, Doğu illerinde bizzat teftişe çıkıyor. Ama nereye gitse etrafındakiler ve o ilin valisi, İnönü'nün yanına yaklaşabilecek halkı topluyor ve 'Devlet Reisi sizin bütün sıkıntılarınızı biliyor. Ne yapsın ki harp hali. Gönlünüzü almak için de ayağınıza kadar geliyor. Kendisine şikâyette bulunmayın. Çünkü büsbütün üzülecek' diye tembihte bulunuyorlar. Antep'te aynı senaryo tekrarlanmış. İnönü farkında değil. Onun Ankara'ya dönüşünden sonra, bizim Antep muhabirinin gazetede bir şikâyet yazısı yer almış. Bu yazıda 'petrol yok, çocuklar çıra ışığında ders görüyor, herkesin gözü

[347] O. Topuz, a.g.t. s. 35. Gazetesinin Kapatma sayısını Ziyad Ebüzziya Bey 1940-1947 arası olarak ifade etmiş ve 17 defa kapatılıp 35 defa mahkemeye verildiğini belirtmiştir. Bkz. H.Emin Öztürk-Coskun Yılmaz, ''Ziyad Ebüzziya İle Bir Sohbet'', *İslam,*116 (1993), s.48-50.
[348] O. Topuz, a.g.t. s. 35.
[349] İSAM/ZE/15/2609/7

mahvoluyor' şeklinde ibareler var. Hâlbuki İnönü'ye aksi söylenmiş. Böylece biz 'yalan yazı yazarak halkı tahrik etmiş olduk ve kapatıldık." [350]

3. Demokrat Parti Dönemi Basın

1946-1950 yıllarında CHP nerdeyse bütün basını kaybetmiş durumdaydı. Baskılar ve yasaklar 2. Dünya Savaşı sırasında adeta had safhaya ulaşmıştı. Bu süreçten sonra ortaya çıkan Demokrat Parti basın için can simidi gibi görünmekteydi. Adnan Menderes ve Celal Bayar çeşitli gazetelere makaleler yazıp röportajlar yaparak her fırsatta basının özgürlüğü ve hürriyetini savunmuşturlar.

Bu yıllarda hükümetin elindeki en büyük güç ise 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun 50. maddesidir. Bu maddenin içeriği ise şu şekildedir: "Memleketin politikasına dokunacak yayından dolayı bakanlar kurulu kararı ile gazeteler ve dergiler geçici olarak kapatılabilir." İşte bu madde gereğince savaş yıllarında birçok gazete kapatılmıştır.[351]

1946 yılında baskın bir erken seçime gitmeyi düşünen CHP'nin yanında güçlü bir basın desteği yoktu. 1946 ve 1950 yılları arasında DP basının en büyük savunucusu olmuştur.

İspat krizi yıllarına gelmeden bir başka röportajda Adnan Menderes şöyle diyordu: "Yayın hürriyeti yurttaşın şahsi ve siyasi hak ve hürriyetlerin teminatıdır. Basın hürriyeti olmayan yerlerde vatandaşın diğer hak ve hürriyetlerinin de tehlikeye düşeceği gibi topluluk hayatı, gizliliğin, kapaklığın kiri ve pası altında bulanıp çürümeye mahkûmdur. Dünyanın her yerinde daimi görülmüş bir gerçektir ki, insan topluluklarının mukadderatını diledikleri gibi ellerinde bulundurmak isteyenler hücumlarını her şeyden önce basın hürriyetine çevirmişler ve topluluğun menfaatini savunur gibi görünmekle kendi durumlarını sağlamlaştırmanın ve basın hürriyetini yoktan yere vurmanın yolunu bulmuşlardır." [352]

Demokrat Parti liderlerinin muhalefette iken basın ile alakalı bu fikirleri 1954'ten sonra değişiklik göstermiş ve otoriter bir eğrilmeye neden olmuştu. İspat krizi

---

[350] Günvar Otmanbölük, *Babıali'nin Yarım Asırlıkları*, s.41-43. Ziyad Ebüzziya Bey İsmet İnönü'nü II. Dünya Savaşı döneminde gazetelere uyguladığı sansür ve kapatmalarının çoğunu gereksiz bulur fakat o dönemin şartları içerisinde haklılığın olduğunu da vurgular. *''İsmet Paşa'nın yerinde ben olsaydım, belki İstanbul'da gazete çıkartan Ziyad Ebüzziya'nın gazetesini çatır çatır kapatırdım çünkü milletin menfaati daha mühim.''* Bkz. Alpay Kabacalı, *Kültürümüzden İnsan Adaları*, Röportaj, YKY, İstanbul 1995, s. 95.

[351] Resmi Gazete, No: 1867, 25/7/1931

[352] H. Topuz, *Türk Basın Tarihi,* s. 185.

konusunda da Adnan Menderes'in yukarıda verdiği beyanatlara göre değil de daha baskıcı tutumu bu krizi daha da büyütmüştür.

DP basında güçlenmesine karşın CHP'de de liberalleşme eğilimleri ortaya çıkmış ve basın yasası daha özgürlükçü bir hal almıştır.[353]CHP kendisine basından gelen şiddetli eleştirilere eskiden olduğu gibi kapatmak yerine, liberal hareket etmeyi tercih etmiştir. Basın suçları affedilirken basın ile alakalı kapatma yetkileri hükümetten alınıp basın mahkemelerine verilmiştir.[354] Basın kanunu değiştirilerek basın birliği kaldırıldı ve gazetelere kendi kuracakları örgütlere katılmaları konusunda serbestiyet verildi.[355]CHP hükümetinin 1931 tarihli Matbuat Kanunu değişikliği meclise geldiği vakit Adnan Menderes'in şu ifadeleri ise basın tarafından çok önemli olarak görülmüştür:

"Gazetelerin ve dergilerin kapatılabilmesi basın hürriyeti için gayet ağır bir baskıdır. Çünkü bir gazetenin kısa bir zaman için dahi kapatılması onun mahvına kadar gidebilir."[356]

Basın bu dönemde Menderes'i bir kurtarıcı olarak gördüğü için ona ait haberleri en üst puntodan basıyordu. Gerçekten de Menderes 1950'de iktidara geldiğinde ilk iş olarak basın kanununu ele aldı ve hükümetin basın üzerindeki bütün etkilerini kaldırdı.

Buna göre:

"Gazete dergi çıkarmak için artık hükümetin izni ve ruhsatı gerekmez bir bildiri yeterlidir.

- Kötü üne sahip kişilerin yeniden gazetecilik yapmalarını yasaklayan, her türlü yoruma elverişli eski maddeler yeni kanuna girmemiştir.

- Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere verilmiştir.

- Cevap hakkı yeniden düzenlenmiş ve gazetelere gönderilen her türlü cevap ve düzeltme yazılarının anlamsız ve gülünç bir şekilde basılmasını önlemek amacıyla mahkemelere bazı yetkiler tanınmıştır.

---

[353] E. J. Zürcher, a.g.e. s.311.
[354] Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 245.
[355] K. H. Karpat, a.g.e. s.245.
[356] Yıldız Nuran, "*Demokrat Parti İktidar (1950-1960) ve Basın"*, (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı'nda yer alan Türkiye'nin Siyasal Sorunları seminer dersi için hazırlanan aynı başlıklı çalışmanın gözden geçirilmiş yazımıdır, 1996), s. 483.

- Gazete sahipleri cezai sorumluluktan kurtulmuşlardır. Sorumluluk yazar ve yayın müdürüne aittir."[357]

Demokrat Partinin bu ilk zamanlarında gazete ve basın camiası gayet mutludur, hapis, cezalar ve kapatmalar yoktur. Başbakan başmuharrirler ve gazete sahipleri ile toplantılar düzenliyor, Ahmet Emin Yalman da bu basın dönemini "Altın Devir" olarak ilan ediyordu.

Hükümet aynı zamanda bir düzeltme daha yaparak gazetecilerin sosyal haklarını daha da genişletmiştir. Bu kanun 5953 sayılı 13 Haziran 1952 tarihli düzenlenen basın mesleğinde çalışanlar ile (Basın İş Kanunu) çalıştıranlar arasındaki münasebetleri düzenleyen kanundur. Bu kanunla gazetecilerin elde ettiği haklar ise şunlardır:

- Gündüz ve gece mesailerini 8 saat olarak sınırlama ve saat aşımında hergün için işverene yüzde beş maddi ceza

- Sendika kurma hakkı

- Sosyal sigorta Hakkı

- İşverenin gazeteci ile yazılı mukavele yapma mecburiyeti ve işverene para cezası

- İş ahdini bozmak isteyen gazete sahibinin gazeteciye kıdemine göre tazminat verme mecburiyeti

- Askerlikte, gazetede ortaya çıkan kapanma veya yayın durdurlması ile alakalı olarak tazminat ödenmesi,

- Haftalık izinler ve yıllık izinler hakkı ve bunu vermeyen veya suiistimal eden işverene cezai uygulama.[358]

Türk basın tarihine geçen özgür basın kanunları ile Menderes iktidar olmadan evvel basına verdiği sözleri tutmuştur.

3.1.İspat Hakkı Krizi

İlk dönemlerdeki bu olumlu hava birkaç yıl sonra ekonominin ve genel siyasetin kötü gidişatından ötürü birden bire değişmeye başlamıştır. Halkın DP döneminde istediği ekonomik rahatlamayı bulamaması, DP içindeki bazı şahısların da görevlerini

[357] H. Topuz, Türk Basın Tarihi, s. 193.
[358] Resmi Gazete, No: 5953, 20.6.1952.

kötüye kullanması, ciddi yolsuzluk, karaborsa ve vurgun işlerine bulaşmış olmaları, DP'nin de parti refleksi ile bu şahısları himaye etmesi sıkıntıların başlıcalarıdır. Özellikle Mükerrem Sarol hakkında Etiler Kooperatifi'nde yapılan işler ve yolsuzluklar parti içinde dillendirilmeye başlanmıştı. Parti toplantılarında hükümete yönelik yapılan ciddi eleştiriler ve çıkan büyük tartışmalara şahit olan gazeteciler bu olayları gazetelere taşıyıp haber yapınca kavganın fitili ateşlenmiş oldu.[359]

Her ne kadar Başbakan ve gazete patronlarının arası iyi ise de ve Başbakan bu haberlerin yapılmayacağı kanısındaysa da gazeteciler bu haberleri yapmaktan geri kalmamıştır. Buna mukabil olarak da Menderes basını dizginlemeye çalışacaktır. Gazeteci Nadir Nadi ise bu baskıyı şöyle açıklamıştır:

"Daha üç buçuk yıl önce hürriyeti ve basını göklere çıkaran, onun yardımı ile kuvvetlendiğini açıkça ilan eden, iş başına gelir gelmez eski basın kanunu zincirlerini koparan bir iktidar. Şimdi genel seçimlere şunun şurasında dört-beş ay kala, birden bire zihniyet ve huy değiştirsin bu kolay kolay akla sığar bir şey değildir. Hür basının zararlarını önlemek uğruna göze alınan her tedbir, sonunda mutlaka o basından da beklenen faydaları silip süpürmüş, yani hürriyeti de yok etmiştir."[360]

9 Mart 1954'te "Neşir yoluyla ve radyo ile işlenecek cürümler hakkında kanun tasarısı" kabul edildi. Bu kanun ile namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarette bulunulması veya itibar kıracak veya şöhrete, servete zarar verecek bir hususun isnat edilmesini engellenmek istenmiştir."[361]

Bu kanuna dayanarak artık kişinin şikâyeti olsun veya olmasın savcılar derhal harekete geçebilecekti. Başka önemli bir unsur ise velev ki gazeteciler yaptığı haberde haklı olsun ama onlara da ispat hakkı tanınmıyordu. İşte DP ve basın arasındaki ipleri kopartan ve DP içindeki ispat krizi olayını tetikleyen 6334 sayılı kanun budur.

Takvimler 1955'i gösterdiğinde Demokrat Parti 1954 seçimlerinde ezici üstünlükle iktidar olmuş ve %58,4'e yükselmiştir. Demokrat Parti muhalefete karşı sert tedbirler almaya başlamıştı. Özellikle muhalif basının hükümeti yıpratan yayınları Demokrat Parti'yi daha da otoriter hale getirdi. Bu tedbirler arasında gazetelerin hükümeti eleştirilmesi ve haber yapmasındaki doğruluğun ispat etme hakkı elinden alınmış ve her şekilde negatif yönde haber yapması yasaklanmıştır. Demokrat Parti

[359] Cihad Baban, *Politika Galerisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.182-183.
[360] H.Topuz, *100 soruda Türk Basın Tarihi*, s. 182-183.
[361] Resmi Gazete, No: 6334, 9/3/1954

içindeki muhalifler gazetecilerin ispat hakkını başta Ebüzziya olmak üzere savunmuşlardır.

1955 yılına gelindiğinde basın kanunlarını daha sertleştirmekle birlikte İspat Hakkı da tartışılmaya başlandı. 30 Nisan 1955 tarihinde İspat Hakkı Önergesini Fethi Çelikbaş dokuz arkadaşı ile imzalamış ve görüşülmesini teklif etmiştir.[362] Tasarının görüşülmesi sırasında Adalet Komisyon Başkanı Halil Özyürek hakaret davalarında Bakanlar ve bazı Yüksek Memurlar için İspat Hakkına cevaz olamayacağını iddia etmiş ve yazı işleri müdürleri için "baldırı çıplaklar" nitelendirmesinde bulunmuş, gazeteciler haberlerinde bu olaya ciddi tepkiler vermiştir.[363] Fethi Demirbaş ve DP'li 10 milletvekili İspat Hakkının gazetecilere sağlanması gerektiğini ifade etmiş bu hakkın verilmemesi durumunda devlet görevlilerinin zan altında kalacaklarını iddia etmişlerdir.[364]

İspatçı 19 vekil öncelikle parti içi disiplini bozdukları sebebiyle Yüksek Haysiyet Divanına verilmiş ve kendilerini savunmaları için 24 saat mühlet tanınmıştı.[365] Menderes şiddetle karşı durmuş ve Ekim on beşinde Ankara'da yapılan büyük DP kongresi ile imzacı vekilleri partiden ihraç etmiştir.[366]

DP'nin kongresinden çıkan ihraç kararları ile alakalı verdiği beyanat:

"Basına ispat hakkı isteyen kanun teklifini önce 11 mebus normal şartlar altında ve mevcut usul ve adaba riayet ederek Meclise aksettirmişti. Bilahare memleket en tehlikeli anlarını yaşadığı sıralarda da bunlara iki ve daha sonra altı kişi iltihak etti. Bu sonradan iltihak edenler öncekiler gibi normal yollardan hareket etmemişlerdi. Sonradan iltihak edenler parti içinde tesanüdü bozmak ve büyük kongreye nifak sokmak kaygısını güdüyorlardı. Bu itibarla ilk müracatı yapan bir kişi müstesna, diğer on mebus hakkında tahkikatın derinleştirilmesine ve ancak sonradan alayiş ve nümayişin gayesiyle iltihak edenlerin derhal partiden ihracına karar verildi." [367]

Adalet Komisyonu teklifi 20 Nisan 1956 yılında görüşmüş ve teklif 6 oya karşılık 8 oy ile reddedildi.[368] Adalet Komisyonu raporu TBMM'ne 6 Temmuz 1956

[362] Bu teklifin 8 Mart 1954 yılında Nadir Nadi tarafından meclise kabulü için bir önerge olarak verilmiştir. Fakat mecliste bu önerge oy çokluğu ile reddedmiştir. Bkz. Cumhuriyet, 9 Mart, 1954
[363] Nuran Yıldız, a.g.m. s. 493.
[364] Cumhuriyet, 3 Mayıs, 1955
[365] Milliyet, 14.10.1955
[366] Ahmed Hamdi Başer, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1960, s. 102.
[367] Milliyet, 15.10.1955
[368] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem: X, Cilt: 13

tarihinde göndermiş ve Genel Kurul komisyonun raporunu kabul etmiştir. Böylece İspat Hakkı teklifi üzerinden 1 yıl geçtikten sonra reddedilmiş oldu. Komsiyon üyelerinin DP'li 12 üyesinden 4'ü teklife olur vermiştir. [369]

Bu vakıadan sonra 10 milletvekili DP'den istifa etmiş, aralarında Ziyad Ebüzziya'nın da bulunduğu 9 milletvekilli de partiden ihraç edilmiştir. İşte DP'nin bu otoriter tutumu parti içindeki liberal şahısları rahatsız etmiş, bunlar da DP'den ayrılarak 20 Aralık 1955'de Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır.[370]

Ziyad Ebüzziya'nın adının karıştığı ve 19'ların elebaşı olarak partiden ihraç edilmesine sebep olan İspat Krizi budur. Demokrat Parti'den ihraç olunan Ziyad Ebüzziya Hürriyet Partisi kurucuları arasında yerini almıştır.

Hürriyet Partisi, ana nizamnamesinde belirttiğine göre basında liberalizmi savunacak ve insan merkezli bir yönetim anlayışını benimseyecektir, ayrıca kişi hak ve hürriyetlerinin ihlalini önlemek, partilerin ve kanunların Anayasaya uygunluğunun kontrol edilmesi amacıyla bir Anayasa Mahkemesi kurulmasını hedeflemiştir. Merkezi Ankara olarak belirtilen partinin kurucuları 32 kişiden oluşmaktadır.[371]

27 Ekim 1957 yılında yapılan seçimlerde Hürriyet Partisi 4 milletvekili çıkartmıştır. Bu vekiller Fethi Çelikbaş, Osman Eroğlu, Behçet Kayaalp ve Alim Sipahi'dir.[372] Ziyad Ebüzziya seçilememiş ve bundan sonra vekillik alamamıştır. Bu tarihten sonra ise Avrupa Konseyi üyeliğinde bulunmamıştır.

"Demokrat Parti devletin siyasi ya da mali prestijine zararlı olan ya da zarar gören taraf şikâyette bulunmasa bile özel yaşamın ihlali olan yazılarından dolayı gazetecilere para ve hapis cezaları yağdırmaya başladı."[373]

---

[369] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem: X, Cilt: 13. 6 Haziran DP Denizli Kongresinde söz alan Adalet Komisyonu Başkanı Halil Özyürek burada yaptığı konuşma ile İspat Hakkı teklifi hakkında fikirlerini paylaşmıştır: ''Son zamanlarda ortaya atılan bir mevzu var ispat hakkı… Nedir bu? Vatandaşları gırtlak gırtlağa getirecek bir vaziyet yaratılamaz. Vatandaşları boğazlatmak mı istiyorlar? Birileri kalkıp husumet beslediği komşusunun bir kusurunu bulacak, bütün dünyaya ilan edecek. Sonra mahkemeye gittin mi ispat edeceğim diye ortaya çıkacak. Bu iddia hangi ahlak kaidesine uyar. Kanunlarımız bunu, yani teşhiri men ediyor. Bunu nasl terviç etmek mümkün olabilecektir?''. Cumhuriyet, 6 Haziran 1955. Adalet Komisyonu Başkanı Halil Özyürek daha kendisine gelmemiş olan bir teklif hakkında olumsuz fikirler beyan etmesi ise basında eleştirilmiştir. Cumhuriyet, 7 Haziran 1955

[370] Metin Heper**,** *Türkiye'nin Siyasal Hayatı,* Doğan Kitap, İstanbul 2011, s. 194. Cihad Baban Adnan Mnederes'in konu ile alakalı kendisiyle görüştüğünü fakat ikan edemediğini belirtmiş hatta istifa eden vekiller için İskat Kanunu çıkarılması gündeme getirilmiş bu şekilde DP'den istifa edenlerin milletvekilliğide düşürülmeye teşebbüs edilmiştir. Bkz. C. Baban, a.g.e, s. 185-186.

[371] *Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı*, Örnek Matbaası, Ankara 1956.

[372] Diren Çakmak, *Hürriyet Partisi*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 314-315

[373] Stanford J. Shaw - Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,* II, 1983, s. 485.

Kıbrıs ile alakalı olumsuz haberlerinden dolayı CHP'nin yayın organı konumunda olan Ulus ile birlikte dört tane daha gazete kapatılmıştır.[374]

Parti içinden yükselen sert sesler yüzünden hükümet istifa etti.[375] Bu dönemde Demokrat Parti bakanlığında bulunmuş ve Ziyad Ebuzziya ile birlikte hareket etmiş olan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun Demokrat Parti siyasi durumunu anlatan bir yazısına bir göz atmakta fayda var:

"Türkiye'de bildiğimiz manada iktisadi ve içtimai sebeplerle meydana gelmiş sınıf henüz belli halde yoktur. Varsa bile, şükürler olsun ki kavgasını pek görmüyoruz. Fakat bunun ötesinde bundan tamamiyle ayrı olarak memleketimizde iki sınıf vardır ve bunlar arasında da yıllardır gizli ve bazen de aşikâr bir kavga, had safhada olmasa da için için devam etmektedir. Bu sınıfın birisi idare edenler takımı, öbürü de bunlar tarafından idare edilen, aydın olsun olmasın kendi işi ile meşgul olan büyük halk kitlesidir.

Bunlar arasındaki mücadele idare edilenlerin öbürlerine karşı dayatması şeklinde dahi değildir. Aksine kendilerini, halkı gökten nazil olan bir emirle idare etmekle vazifelendirilmiş sananların aynı biçimde taarruzları ceberrutlukları ve hışımları halindedir. İdare edenler köyden çıkabilir, şehirden yetişebilir, fakat bu nasıl ve nereden yetişirse yetişsin aynı biçimde, aynı tutumda, aynı zihniyette ve aynı huydadır. Bunlar, bir kere devlet denen otoritenin çarkına dolandılar mı artık sıraları ve yerleri ne olursa olsun en küçüğünden en büyüğüne kadar hemen bir gülmez surat takınırlar, bir homurtulu ses edinirler ve koca kütleyi istedikleri gibi sevk ve idareye yeltenirler. Kütle bizar olmuş, kütlenin içinde gönül koyanlar, üzülenler bulunmuş umurlarında değildir. Ne yapmak lazımsa yapacaklar, ne söylemek lazımsa söyleyecekler ve idare etmenin onlarca baş döndürücü zevki ve şevki içinde ara sıra da adeta bir tasa yapar gibi bıktıklarını, usandıklarını lakin memleket hizmetinin kendilerini bırakmadığını acayip bir çalımla yüzümüze karşı haykırarak veya kısık bir sesle ifade ederek böylece devam edip giderler.

Vakıa bunlar halkın içinden çıkarlar ve bununla da ömürleri boyunca övünürler. İdare etmek için okuduklarını, bunun için yetiştiklerini söylerler. Bunlar ya politikacıdır, seçim denen vasıta ile iş başına gelirler yahut memurdurlar, küçükken başlarlar, sıra takip ederek ilerlerler. Bir kere seçildiler, herhangi bir kurula girdiler mi

[374] S. Shaw - E. K. Shaw, a.g.e, s. 485.
[375] Kemal H. Karpat, *Asker ve Siyaset,* Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 239.

bir kere tayin edildiler bir masaya oturdular mı, yani idare edilenler zümresinden ayrıldılar mı, o çehre, o ses, o tutum, o karar kumanda tavrı derhal bunları bulur, idare ediyoruz dedikleri kütlenin yanı başımda kalmayıp karşısına geçerler. Ve bir ıslahatçı, bir terbiyeci, elinde dizgin tutan bir adam haliyle kırbacı şaklatmaya, dizgini kasmaya ve tartmaya başlar...

Bu bir hastalıktır, en küçüğünden en büyüğüne kadar milleti idare etmek için yaratıldıklarını sanan aydın geçinenlerin hastalığıdır ve sürüp gidiyor." [376]

3.2. Pulliam Meselesi

Demokrat Parti 1959 yılına ise bambaşka basın davaları ile adını duyurdu. Amerikalı ünlü bir gazeteci olan Eugene Pulliam[377] Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuş ve Adnan Menderes ile görüşmek istemiştir. Lakin Menderes seçim atmosferi ile memlekete miting gezilerine çıkmış ve program yoğunluğu olduğu söylenmiştir. Eugene röportajın reddi üzere geri dönecekken Ahmet Emin Yalman olacakları farketmiş olacak ki devreye girmiş ve bir randevu ayarlamıştır.[378] Lakin yine sıkıntı oluşunca Pulliam görüşmeden memleketten ayrılmıştır. Amerika'ya dönen Eugene Pulliam burada Türkiye ile alakalı kaleme aldığı makale Amerika'da 72 gazetede yer almıştır.[379]

Eugene Pulliam bu makalesi "On İkiye Çeyrek Var" başlığıyla yayınlandı ve gerek Türkiye'nin siyasi gidişatı ile alakalı gerekse Menderes ile alakalı olumsuz bir senaryodan bahsediyordu. Asıl kıyamet bu yazının çevirilerinin yapılıp Türkiye'de yayınlanması ile koptu. Yazıyı yayınlayan Ulus, Vatan, Kervan, Dünya, Kim ve Altıok dergileri hakkında Menderes'in müsaadesi ile savcılar tarafından tahkikat başlatılmıştır.[380]

Nihayetinde gazeteciler için hapisler, gazete ve dergilere kapatmalar ve yüzlerce kişinin işsiz kalması gibi bir dizi trajik olaylar yaşandı. Menderes'i bu kadar kızdıran söz konusu yazıda ise genel olarak şunlar yer almıştır:

---

[376] Kemal H. Karpat, *Elitler ve Din,* Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 110-111.

[377] Eugene Collins Pulliam 3 Mayıs 1889'da Amerika- Kansas'ta doğdu. 6 yaşında gazete satmaya başlayan Puliiam 1906 DePauw Üniversitesine girdi. Gazetecilik ve yayıncılık hayatına üniversitede başlayan Pulliam hayatı boyunca 50 den fazla gazetenin sahibi oldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 100 den fazla ülkeye ziyarette bulunan Pulliam bir ziyaretinide Türkiye'ye gerçekleştirdi. 1959 yılında ki ziyaret kapsamında gördüklerini Amerika'da "On İkiye Çeyrek Var" adlı makalesinde yazdı ve bu makale 70 'ten fazla gazete ve dergide yayınlandı. Adnan Menderes ve Demokrat Parti'nin antidemokratik uygulamalarını kaleme aldığı makaleden sonra bu makale Türk basınına yansıdı ve birçok basın mensubunun tutuklanmasına bebep oldu. Eugene Pulliam 23 Haziran 1975 yılında Arizona'da öldü.

[378] Hasan Pulur, Milliyet Gazetesi, 14.3.2011

[379] Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, s.200.

[380] Hasan Pulur, Milliyet Gazetesi, 14.3.2011

Menderes liderliğindeki Türkiye Devleti'nin açıkça bir diktatörlüğe sürüklenmesinden bahsediyor ve Amerika'dan alınan yardımların Adnan Menderes'in kendi şahsi siyasi yükselişi için kullanıldığı ve bu partinin Türkiye'yi büyük bir kayba sürüklediği, lakin ABD'nin de kaybedeceği bir durumun ortaya çıkmasına, yani "on ikiye çeyrek kaldığı" belirtilmiştir.

Bu vakıa ile alakalı olarak Abdi İpekçi'nin Milliyet gazetesindeki 1 Ağustos 1959 tarihli yazısını aktarıyoruz:

Pulliam'a Açık Mektup:

"Sayın Mr. Pulliam lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Gerçi sizin oralarda herkes istediğini düşünüp yazmakta serbesttir, basın hürdür. Ama siz lütfen Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Çünkü bizim buralarda basının hala hür olduğunu zanneden bazı arkadaşlarımız veyahut bunun böyle olduğunu el'an iddia eden politikacılara kanan arkadaşlarımız var. Ve onlar hür yabancı basında yazılan bir yazının hür Türk basınına iktibasını mazhur görmüyorlar.

Bizim buralardaki hürriyetle sizin oralardaki hürriyet biraz değişik. Aradaki fark (şimdilik) 6 sene 7 ay 16 gün hapis, 19.888 lira para cezası ve 3 gazetenin kapatılıp yüzlerce gazetecinin işsiz kalmasından ibaret...

İşte Türk basınını bazı politikacılar gibi hür zannedip, kendilerini sizin gibi hür görüp yazınızı iktibasta mahzur bulmayan meslektaşlarımız bu farkı ödemek zorunda kaldılar. Onun için lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Hem meslektaşlarınız Mösyö Jak'a, Herr Hans'a, Senyor Alfredo'ya da söyleyin. Onlar da yazmasınlar." [381]

1950 yılında basına geniş özgürlükler ile yola çıkan Demokrat Parti, 1954 yılında İspat Hakkı ile sarsılmış ve netice olarak Pulliam davaları ile son bulmuş bir dizi basın vakıaları yaşatmıştır.[382]

[381] Milliyet, 1.8.1959

[382] Milliyet, 6.8.1959. Pulliam davaları ile alakalı olarak Milliyet gazetesi 26 gazetecinin yargılandığını belirtmiş ve Falih Rıfkı Atay'ın da Ankara'ya sevk edileceği haberi verilmiştir. Ayrıca Ulus, Vatan gazeteleri ve Kim dergisi kapatılırken Yeni Dünya gazetesi Adnan Menderes'in şikâyetinden vazgeçmesi üzerine beraat etmiştir. Ahmet Emin Yalman'ın gazetesinin kapatılıp kendisinin tutuklanması üzerine ABD'de Times gazetesi bir makale yayınlamış ve Türkiye'de ki basın özgürlüğü ve Ahmet Emin üzerine siyasi baskıları eleştiren konuları ifade etmiştir. Bkz. Milliyet,2.8.1959. Ahmet Emin Yalman 15 ay 16 gün hapis cezası alırken Yazı İşleri Müdürüleri olan Selami Akpınar ve Naim Tirali ise 16 ay hapis cezası almıştır. Bunun yanında Vatan gazetesine 1 ay kapatma cezası verilmiştir. Milliyet, 30.7.1959

4. Tasvir'de Uluslararası Basın Hürriyeti

Hürriyet, basın ve özellikle uluslararası bir mesele konu olduğu zaman Ziyad Ebüzziya orada genel itibari ile bulunmuştur. Nisan 1948 yılında Cenevre'de birbirine ters ideolojilerin katıldığı bir "Basın Hürriyeti Konferansı" düzenlenmiştir. Konferansa Sovyetler başta olmak üzere bütün bağlı ülkeler katılırken diğer taraf da dönemin hürriyet ve insan haklarının siyasi savunuculuğunu yapan Batılı müttefiklerdir. Aynı zamanda Türkiye'den de konferansa katılanlar olmuş Nihat Erim, Cihad Baban İstanbul gazetecilerini temsil etmiş, aynı zamanda Falih Rıfkı Atay, Nadir Nadi, Cemil Barlas ve Hasan Refik Ertuğ Türk katılımcılardır. Ziyad Ebüzziya Bey de bu konferansa gazeteci olarak katılmış ve havadisleri Tasvir gazetesine yollamıştır.

Tasvir gazetesinin 3 Nisan 1948 tarihli nüshasında Ziyad Ebüzziya'nın başmuharrir olarak gönderdiği yazıda basın hürriyeti namına toplanan devletlerin basından ziyade başka konulara gireceğini çünkü tartışılan konuların basın ve hürriyet üzerinden insan haklarına kadar gideceğinin malum olduğunu bildirmiştir. Özellikle Ruslar ve ona bağlı devletlerin kesinlikle kavga taraftarı olduğunu bu tür hakları bahane ederek ciddi tartışmalar çıkaracağını yazmış ve bir de misal vermiştir; iki gün evvel olan bir toplantıdan misal veren Ziyad Bey bu toplantıda reisin delegelere söz isteyen olup olmadığını sormasına rağmen kimsenin bir teklifte bulunmadığının bunun üzerine Fransız delegenin bir teklif hazırlayacağını belirtip bunun üzerinden konuşulacağını ifade etmesi ile oturumun kapandığını o gün olan oturumunda Fransız delegenin teklifini okur okumaz Rusya ve peyklerinin adeta saldırıya geçtiği örnek olarak göstermiştir.

Bu tartışma sonrasında ilk konuşan ülkenin Polonya olduğunu ifade eden Ziyad Bey, bu devletin delegesinin basın hürriyeti için din, dil, ırk, ayrımı gözetilmemeli maddesinden yola çıkarak bunu kendi memleketlerinde uyguladıklarını ifade edip Fransız sömürgelerinde bunun uygulanmadığını hatta ABD'nin siyahî ırka karşı bu tarzda engellemeler ve ırkçılık yaptığını beyan etmesinin akabinde Rusya, Yugoslavya destek vermiş, bunun yanında Arnavutluk söz almış ve Enver Hoca'nın devletinde her türlü basın hürriyetinin uygulandığını fakat yabancı basını istemediklerini belirterek sebep olarak da bunların çoğunun ABD'nin ajanı olduğunu söylemiştir.

İkinci komisyona ise Yunanistan'ın ve bir Sovyet peyki olan Romanya'nın tartışması darbe vurmuştur. Bu konferansın raportörü olan Nihat Erim ise basın ve hürriyet adına tatmin edici konuşmalar yapmıştır.[383]

Cenevre'deki basın ve hürriyet oturumlarında İngilizler ile Sovyetler arasında yaşanan münakaşadan bahseden Ebüzziya Bey İngiliz bakanın Sovyet eleştirilerine karşı "Bizde bir gazete yanlış yazarsa, diğeri doğrusunu söyler, fakat sizde Pravda bir kere yanlış yazdı mı, onu düzeltecek gazete yok" diye cevap verdiğini belirtmiştir.[384] Konferansta Demir Perde ülkelerinin hep birlikte hareket ettiğini belirten Ebüzziya Bey misal olarak da Rusya bir konu üzerine bir şey söylediği vakit bütün peyklerin aynı ifadede bulunduğunu hatta Romanyalı bir temsilcinin okuma yazmasının kıt olduğu halde konuşacağı konunun önüne bir kâğıt ile bırakıldığından bahsetmiş, bu Arnavut temsilci hakkında ise "içi istemiyor, ağzı söylüyor" ifadesini kullanmıştır.[385]

Bu arada Türk temsilcilerine de haber gönderen Ziyad Bey, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın resmi temaslarda bulunduğu Amerika ve Batılı memleketlerin yanında Hintliler, Pakistanlılar ve Afganlar ile temasların olduğunu yazmıştır.

Aynı haberin devamında ise Cihad Baban'ın bulunduğu komisyonda ise her türlü hakaret ve sövme hakkındaki cezai müeyyidenin birleştirilmesinden bahsederek bunun çok yararlı bir durum olduğunu bu sayede Türkiye'deki Matbuat Yasasında da değişiklikler olacağını ifade etmiştir.[386]

Ziyad Bey'in öngörüsü doğru çıkmış, yılını doldurmadan Türkiye'de basın ile alakalı ciddi değişimler baş göstermiştir. Bu konuyu gerek gazetelerinde gerekse köşe yazılarında sık sık gündeme getirmiş olan Ziyad Bey; Cenevre Basın Hürriyeti konferansından dönüşünde artık Türkiye'de eski basın yasaları ile yol almanın güçlüğünü hatta imkânsızlığını sebepleri ile ortaya koymaya çalışmıştır. Neticede Türkiye bu konferansa katılmış ve imzalanan Hürriyet ve Basın kanunlarına taraf olduğunu ilan etmiştir. Bu durumdan yola çıkan Ziyad Bey, yıllardır Demokles'in kılıcı gibi basının üstünde duran matbuat kanunlarının ve bunların cezai müeyyidelerinin basını ve nihayetinde gazetecileri ciddi bir tehdit altında tuttuğu için yazarların görevlerini tatmin edici bir şekilde yerine getiremediğinden bahsetmiştir. Çünkü ne zaman bir gazeteci hükümeti dil ucuyla bile eleştirmeye kalksa ceza yasalarına göre

[383] Tasvir, 3 Nisan 1948.
[384] Tasvir, 5Nisan 1948
[385] Tasvir, 5 Nisan 1948
[386] Tasvir, 5 Eylül 1946.

derhal hapse atılma ihtimalinin olduğu ve bu sebeple matbuat yasasının taraf olduğumuz Batılı tarzda demokratik bir şekilde yeniden ve ciddi bir şekilde tadil edilmesinin gerekliliği üzerinde durmuş ve Recep Peker döneminin şartlarının tekrar oluşmaması için daha dikkatli olunmasını tavsiye etmiştir.[387]

Konferans sırasında Türk grubunun başkanlığını yapan Nihat Erim'in ekibinde bir ilginç olayı yine Ziyad Ebüzziya Bey Tasvir gazetesine aktarmıştır. Bu haberde Nihat Erim, Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Cihad Baban, Hasan Refik Ertuğ, Nuri Eren ve Nadir Nadi'den oluşan grup içerisinde bir olay vuku bulmuş konferansın bitmemesine rağmen Falih Rıfkı Atay ve Hüseyin Cahit Yalçın'nın Cenevre'den ayrıldığını belirten Ebüzziya bunun sebebini öğrenmek için Falih Rıfkı'ya sorduklarında kendisinin evvela hasta olduğunu belirtip saniyen de Tasvir gazetesine demeç vermek istemediğini söylemiştir. Ziyad Bey'e göre olayın sebebi Falih Rıfkı ile Hüseyin Bey'in Nihat Erim ve diğer delegeler ile geçinemedikleri özellikle Falih Rıfkı Bey'in basın hürriyetine karşı fikirlerinin daha sert olduğunu ve bu hürriyetlere karşı olduğu için ekibi ile anlaşamadığını belirtmiş, ikinci sebep olarak da o dönem İstanbul'da toplanmakta olan Yat Kulübü kongresine katılmak istemesi olabileceğini ifade edip bu kulübün Falih Rıfkı Bey tarafından ciddi bir şekilde zarara uğratıldığı ve hakkındaki yolsuzluk iddialarının hesabını veremez ise kulüp tarafından mahkemeye verileceğinin ilan edilmesinden ötürü İstanbul'a acil dönüş yapmak mecburiyeti hasıl olmuş olabileceğini belirtmiştir.[388]

5.Türk Basınında Avrupa Kamplarında Bulunan Türk Esirleri

Ziyad Ebüzziya'nın Türk basınına yansıttığı ve kamuoyunda ısrarla hassasiyet oluşturmaya çalıştığı konulardan biri de II. Dünya savaşından sonra Avrupa'nın muhtelif memleketlerinde sığınmacı olarak yaşan Türklerdir. Bu Türkler II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Sovyet Rusya'nın Türk memleketlerinden toplayarak oluşturduğu ordulardır. Bunlar Almanlar ile savaşırken ya esir düşmüşler ya da Almanlar ile birlik olup Sovyet mezalimine karşı mücadele etmişlerdir. Fakat Almanların harbi kaybetmesi üzerine Rusya'nın ve peyklerinin zulmünden korktukları için Avrupa'nın başta İtalya olmak üzere farklı memleketlerine iltica etmişlerdir. Gerek kamplarda yaşadıkları kötü koşullar ve gerekse Rusya'ya teslim edilme ihtimalinin ortaya çıkardığı rahatsızlık sebebi ile Avrupa'da bulunan Ziyad Ebüzziya Bey'in bu

[387] Tasvir, 12 Şubat 1949.
[388] Tasvir, 12 Nisan 1948

Türkleri Türkiye Cumhuriyeti'ne getirebilmek için kendi basınında ve diplomatik alanda müthiş bir mücadeleye girişmesine ortam hazırlamıştır.

Türk Basınında Esir Türkler

Son Saat Gazetesi; II. Dünya Savaşı'ndan kalma ve İtalya'daki esir kamplarında tutulan Türklerin bir kısmının Ruslara teslim edildiği, kalan kısmının ise Türkiye Cumhuriyeti devletinden yardım beklediğini ifade etmiştir.

İtalya'da bulunan açlık ve sefalet içinde yaşayan Türklerin bir bölümünün kızıl kasaplara teslim edildiği, erkeklerin eş ve çocuklarından ayrı bırakıldığı haberi basında yer almakta ve kendilerinin Türkiye Cumhuriyeti ve Milli Şef'ten resmen yardım istedikleri bilinmektedir. Bu haberi ise kampta esir olarak bulunan Selim, Latif ve Hasan adlı kişilerin "Ölüm pençesindeki kardeşlerimiz adına" diye Memleket ve Ergenekon adlı yerel gazetelere çektikleri telgraf ile Türk ve dünya kamuoyuna duyurmaları istenmiştir. Ziyad Bey'in sahibi olduğu Son Saat gazetesi bu telgrafı olduğu gibi gazetesine basmıştır. Haberin devamında Avrupa'da kalan Türker'in ellerinde yaşadıkları memleketin pasaportu olmadığı için bir gün mutlaka terke zorlanacaklarını bildirerek Türklerin çaresizce kendilerini kabul edecek tek memleket olan Türkiye devletinden yardım dileklerini yazmıştır.

"Roma Muhabirimiz Bildiriyor" başlığı ile Rusya'nın bu mülteciler için uyguladıkları politikayı izah ediyor: Rusya mülteciler için suçsuz olanların af edildiğini öne sürüp Nisan ayına kadar memleketlerine dönmelerini isterken dönmeyenlerin arasında bulunan harp suçlularının da derhal Rusya'ya teslim edilmesini istiyor. Hakikat odur ki Rusya dönmek istemeyenlerin harp suçlusu oldukları için dönmek istemediklerini ifade ediyor. Şu veya bu sebepten dönmek istemeyenlere ve bu esirleri elinde bulunduran memleketlere Rusya aynı tazyiki uyguluyor.[389]

Son Saat gazetesindeki ''İtalya'da Ruslara Teslim Edilen Türk ve Müslümanlar''haberinde İtalya'daki Türklerin durumlarından bahsedilmiş ve kimler olduklarını yayınlanmıştır. Kamplarda bulunanların çoğunluğunun Arnavut Müslümanların oluşturduğu, bunun yanı sıra Anadolu Türklerinin, Boşnak ve Kosova Türkleri ile Yunanistan ve Bulgaristan gibi Sovyet peyki memleketlerinden kaçan Müslüman Türkler olduğu bildirilmiştir. Haberde özellikle Anadolu Türklerinin

[389] Son Saat, 17 Mart 1947, s.1,4

savaştan önce Almanya ve Avrupa'nın çeşitli memleketlerinde çalışmakta olan fakat savaşın patlaması ile bu kamplara sığınmış olan Türklerdir denilmiştir. Ayrıca buradaki Müslüman ve Türklerin rakamları da ifade edilmiştir. Haberde Arnavutların Enver Hoca'dan, Kosovalı ve Boşnakların Tito'dan, Bulgar Türklerinin Dimitrof'tan, Polonya, Kırım ve Kafkas Türklerinin de kızıl ordudan kaçtığı belirtilmiştir.

İtalya'nın Sovyetlere şirin gözükmek için bunları teslim edeceği, kaldı ki savaştan ekonomik olarak büyük yara almış olan İtalya'nın 150 bin mülteciye zaten bakamadığı, bu esirlerin ormanlık ve bataklık arazilerde kötü koşullarda tutulduğu ifade edilmiştir. Bu koşullar altında çoğu esirin hayatını kaybettiği ve bir kısmın da Ruslara teslim edilmek üzere oldukları belirtilip İtalya'da bulunan Ziyad Ebüzziya Bey'in bizzat yetkililere ve basına haber verdiği yer almıştır.

Orta Asya Türklerinden Sovyet idaresinin savaş sırasında 1 milyon asker çıkardığı ve bunların 500 bininin Almanlara esir düştüğü ve 2 sene de esir kamplarında sayılarının 150 bine düştüğü ifade edilmiştir. Ayrıca 18 bin Kafkas Türkünün girdiği esir kampında sayılarının 365 düştüğü ve bunların evraklarının mevcut olduğu haberde yer almıştır.[390]

''31365 Mültecinin Barındığı İtalya Kamplarındaki Feci Durum'' Haberde, Beynelmiel Mülteci Teşkilatı İtalya Komisyonunun günün şartları dâhilinde kamplardaki esirlerin tasfiyesinin 1952'ye kadar sürebileceği açıklaması yayınlanmıştır.

Haberde, binlerce mültecinin kamplarda olduğu ve şartların yetersizliği yüzünden 150 bin mültecinin de kampa kabul edilemediği ve aynı zamanda başka memleketlerin de bu esirleri istemediği belirtilmiştir. Mültecilerin milletlerine dair bilgiler de verilmiştir. Habere göre bunlar Lehli, Yugoslav, Romen, Macar, Rus, Çekoslovak, Arnavut ve Yahudilerden oluşmaktadır.[391]

Son Saat gazetesi ''Esir Türkler'' haberinde, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın esir Türkler ile alakalı negatif politikaları eleştirilmiştir. İtalya'daki Türklerin ne Rusya ne de peyklerine gitmek istemedikleri için tek kurtuluş yolu olarak Türkiye devletini gördükleri belirtilmiştir. Türkiye tarihinde Türk devletlerinin ve milletlerinin kendisine sığınma talep edenleri daima korudukları ve bu alicenaplığı gösterdikleri ifade edilip zamanın hükümetinin meseleyi ağırdan almasından duyulan

[390] Son Saat, 21 Mayıs 1947
[391] Son Saat, 20 Kasım 194,

rahatsızlık belirtilmiştir. Aynı habere göre Dışişleri Bakanın Necmettin Sadak'ın Meclisteki konuşmasına değinilmiş ve bu ifadelere göre esir Türklerin alınmamasının sebebinin Rusya ile siyasi bir kriz yaşamamak olduğu, Türk hükümetinin esirleri kabulü durumunda Rusya'nın beynelminel siyasette Türk hükümetini harp suçlularına, vatan hainlerine, faşistlere yardım etmekle itham edeceğinden çekinildiği ifade edilmiştir.

Aynı haberde hükümete şu soru sorulmuştur: "Rusya'nın bu esirleri dünyanın her yerinde takibe aldığı çeşitli ithamlar ile vatan haini ilan ettiği bunları himaye eden ülkelere de çeşitli ithamlarda bulunacağını hükümetimizin düşünmesi muhakkak, fakat ırkdaşlarımız için bu ithamları göğüslemeye değmez mi?" Yine gazete bu yaklaşımına konuya örnek olarak Irak'da Nazi darbesi yapmaya kalkıp da başarısız olan Reşid Geylani'nin kaçıp Suud Kralı'na sığınması İbni Suud'un müttefiklerin her türlü baskısına rağmen bu adamı teslim etmemesi gösterilmiştir.[392]

Tasvir gazetesindeki ''Avrupa Kamplarında Yaşayan Türkler'' habere göre; Dışişleri Bakanı'na Cihad Baban, Sait Köksal, Dr. Şerif Korkut, Kemal Cemal Önel ve Eşref Dizdar tarafından verilmiş olan takrirden bahsedilmiş, buna mukabil dışişleri bakanı Necmettin Sadak'ın verdiği cevap haber yapılmıştır.

Tasvir gazetesine göre Necmettin Sadak II. Cihan Harbi'nden sonra Avrupa kamplarındaki esirlerden söz etmiş ve bunlar için 3 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulduğunu ifade edip Türkiye'ye gelmek isteyen esirlerin sayısının 7170 olduğunu belirtmiştir. Fakat bunların memlekete kabulü için bazı şartların olduğunu ifade etmiş içlerinde vatan haini ve harp suçlularının olmadığı kesin olanların memleketimize geçici değil vatandaş olarak kalmalarının gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu kişilerin gelmesi için memleketin bunları alacak ve besleyecek imkanlara sahip olması gerektiğini ve bunun içinde 1-2 milyon lira lazım geldiğini söylemiştir. Bu cevabın ardından Sait Köksal mültecilerin çektiği acıklı telgrafları okuyarak bu meclisin 1-2 milyon lirayı bulabileceğini ifade edip esir kamplarında bulunan Türklerin derhal anavatana kavuşmasını temenni ettiğini ifade etmiştir.[393]

''Avrupa Kamplarındaki Türkler Yurda Dönüyor'' Son Saat gazetesindeki habere göre; 1500 ırkdaşımızın ay sonuna kadar İtalya'dan yurda döneceği yazılmıştır.

[392] Son Saat, 11 Ocak 1948,
[393] Tasvir, 18 Ocak 1948.

Haberde bakanlar kurulunun esir Türkler ile alakalı karar aldığı ve Necmettin Sadak'ın İstanbul Gazeteciler Cemiyetine verdiği beyanatla 1500 ırkdaşımızın ay sonunda memlekete getirileceği belirtilmiştir.[394]

Son Saat gazetesinin ''Yugoslavya'nın İşgüzarlığı'' haberine göre Yugoslavya Dışişleri Bakanlığının yerli ve yabancı gazeteciler için yaptığı haftalık toplantıda bakanlık memurluklarından Eşev Banyeviç'in Yunan hudut tazyiklerinden bahsettikten sonra İtalya, Avusturya ve Almanya'daki kamplarda bulunan Yugoslav Müslümanların Türkiye devleti ve Suriye hükümeti tarafından kabul edildiği ve Yugoslavya'nın 2 devlete de protesto telgrafları çektiği, Suriye'nin Yugoslavya'nın görüşü alınmadan bir daha böyle bir alımın yapılmayacağını bildirmesine rağmen Türkiye Devleti'nin cevap vermediği yazılmıştır.[395]

Türk Mültecilerden Başbakana Mektup: Haberde, II. Dünya Savaşı'ndan kalan esir Türklerin 50'sinin Mısır'a sığındığı ve bunların zorlu geçen 2,5 yıldan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne iltica etmek istedikleri belirtilmiştir. Mısır'da bulunan 50 Türk'ün sonunda Şemsettin Günaltay'a mektup yazıp durumu ifade ettikleri, mektupla beraber aynı gazetede haber yapılmıştır. Mektupta ise Rusya'dan kaçan bu 50 Türkün Türkiye'ye daha kolay geçebilmek için Mısır'a geldikleri, 2 yıldır burada Mısır devletinin Türklere sahip çıkmadığını ve türlü sıkıntılar yaşadıklarını belirtir. Hiçbir maddi karşılık beklemeden tek amaçlarının orada yaşayan akrabalarına varmak olduğu gerekirse bu akrabaların kendilerine kefil olabilecekleri ifade edilmiştir.[396]

Son Saat gazetesi ''Ruslara Teslim Edilerek Ölüme Gönderilen 160 İnsan'' manşeti ve yine gazetenin 1950 yılında Ruslara teslim edilen Türkler ile alakalı alt başlığında ise "Bunlar arasında 10 seneden beri memleketimize yerleşmiş kimseler de bulunuyor" şeklinde vermiştir.

Ankara'dan gelen bilgiler doğrultusunda Ankara'da kulaktan kulağa yayılan bazı olaylar büyük tesir uyandırmıştır. Bu haberlerin yayılmasına ise bir dönem Moskova Basın Ataşesi görevinde bulunmuş olan Memduh Talat Tezel Bey'in Vatan gazetesinde kaleme aldığı siyasi mülteciler ile alakalı makalesidir. Memduh Bey bu makalesinde harp sırasında Sovyetler ile alakalı takip edilen yanlış politikalardan ötürü hukuka ve

[394] Son Saat, 10 Mart 1948.
[395] Son Saat, 18 Nisan 1947.
[396] Tasvir, 21 Ağustos 1947.

uluslararası kanunlara aykırı olarak 160 siyasi mültecinin Sovyetlere teslim edilmesini kaleme almıştır.

Memduh Bey, makalesi ile alakalı Son Saat gazetesi tarafından verilen haberlere göre; Sovyet Rusya ile güzel ilişkiler kurmak için Türkiye tarihine kara bir leke olarak geçen bir politikaya imza attıklarını belirtip 160 günahsız insanı sırf ilişkileri iyi tutmak için Ruslara yani ölüme terk ettik diye yazmıştır.

Ayrıca teslim edilenlerden bazıları yıllar önce Sovyet zulmünden kaçıp Türkiye'ye yerleşmiş ve yaşamını burada devam ettirirken birden bire alınıp götürülmüş ve sınırda Ruslara teslim edilmiştir. Ruslar aldıkları bu insanları derhal orada öldürmüşleridir.[397]

Memduh Tezel 160 Mültecinin Ruslara Teslimini Anlatıyor, manşeti ile Son Saat gazetesi Memduh Bey ile yaptığı mülakatta Memduh Bey o dönem için Ankara ve Moskova hattında resmi kurye olarak çalıştığını ve yine Moskova'ya dönerken Erzurum üzerinden son hudut bölgesi olan Kızılçakçak sınırına kadar bütün insanların bu acı olaylara şahit olduğunu belirtmiştir. Kendisinin Rusya sınırına varmadan 2 gün evvel bu mültecilerin teslim edildiğini ifade eden Memduh Bey trendeki mültecilerin Ruslara teslim edileceğini anlayınca üzerlerinde ne var ne yoksa halka dağıttıklarını belirtmiştir. Mültecilerin, kendilerini teslim eden resmi makamlara "Hangi Türk kanunlarına ve Milletler arası kanunlara istinaden bizi Sovyetlere teslim ediyorsunuz? Şanlı tarihinize süreceğiniz kara lekeyi de mi nazarı itibare almıyorsunuz? Yarın çocuklarınızın yüzüne nasıl bakabileceksiniz? Onlar sizin hakkınızda neler düşüneceklerdir? Bunada mı kıymet vermiyorsunuz?" gibi çok ağır ithamlarda bulunduklarını ifade etmiştir.

Memduh Bey röportajında Moskova büyükelçiliğinin bu işlerde çok başarısız oldukları için kendisine pek fazla bilgi verilmediğini ifade etmiştir.

Bir başka olaya da kendisinden sonra Moskova'ya gelen eşinin şahit olduğunu belirtmiştir. Bu olay da yine aynı vagonda Ruslara teslim için götürülen bir kişinin bizzat eşinin yanında Sivas'ta ikamet ettiğini, 8 yıldır orada çocukları ile mutlu bir şekilde yaşarken birden idama götürüldüğünü ağlayarak anlattığını ifade etmiştir.[398]

[397] Son Saat, 11 Nisan 1950.
[398] Son Saat, 15 Nisan 1950.

160 Mültecinin Ruslara teslimini gözleri ile gören Bayan Beria Tezel hadiseleri anlatıyor. Son Saat gazetesi bu manşet ile verdiği haberde: Teslim edilen Türkler ile alakalı Tezel Hanımın röportajına yer vermiştir. Ayrıca bu olayın hala örtbas edilemeye çalışıldığını belirtmiş ve bazı kimselerin vakıayı dönemin mecburi siyaseti doğrultusunda göstermeye çalıştığını, ayrıca bunu Postdam Antlaşmasının bir gereği gibi sunulmaya çalışıldığını belirtip, Postdam Antlaşmasında böyle bir maddenin olmadığı gazete tarafından belirtilmiştir.

Tezel Hanım röportajında Kızılçakçak mevkiine gelindiğinde burada bir mültecinin Ruslara teslim edileceği haberini aldığını ve bu kişinin teslim edilen 160 mülteci arasından kaçarak Türkiye'ye geldiği bilgisini almıştır. Daha sonra teslim edilecek olan Türk ile görüştüğünü belirten Tezel Hanım bu kişinin kendisine ağlayarak Sivas'ta 8 yıldır ikamet ettiğini, orada çocukları olduğunu ve birden bire yakalanarak Ruslara teslim edilmeye götürüldüğünü söylemiştir. Bayan Tezel Arpaçay hududundan geçtikten sonra bu kişinin trenden indirilerek Rus hududunda bırakıldığını söylemiş ve aynı anda teslim edilen Türk'e doğru bir Rus neferinin silahı ile koşarak geldiğini belirtip bu vahşi olaya tanık olmamak için gözlerini kapattığını ağlayarak anlatmıştır. Bu duygu yükünün ağırlığı karşısında Son Saat gazetesi muhabiri Bayan Tezel'e daha fazla soru sormayarak röportajı kesmiştir.[399]

5.1. Esir Kamplarından Mektuplar

İkinci Cihan Harbi sırasında Avrupa esir kamplarında zorlu hayat şartları altında yaşamayan çalışırken aynı zamanda Sovyet Rusya'ya teslim edilme tehlikesine karşılık dünyada tek umutları olan Türkiye'den uzun bir süre yardım isteyen ve çeşitli mektup ve telgraf gönderen insanlar olmuştur. Aynı zamanda ciddi bir şekilde kayıtsız kalındığını ifade eden mektuplar dönemin Recep Peker hükümeti ile birlikte sorumluluğu bu acı olaylara karşı kayıtsız kalan Türk münevverlerine de yıkmışlardır.

Bu mektupların bir kısmı da Ziyad Ebüzziya Bey'e gönderilmiştir. Herhalde bu mektupların en önemlisi ve en acı olanı, "Aziz kardeşim Mehmed'e" hitabıyla başlayan mektup olsa gerek. Bahsedilen mektubu, 6 Ağustos 1945 tarihinde Türkiye Hükümeti tarafından Ruslara teslim edilen araştırmacı gazeteci Enver Gaziyev, şehit edilmesine birkaç saat kala yazmıştır. Enver Bey mektupta Sarıkamış'tan Kars'a giderken çektikleri

[399] Son Saat, 17 Nisan 1950

sıkıntıyı ve yolda artık intihar teşebbüsünde bulunduklarından bahsetmiş 2-3 saat sonra Ruslara teslim edileceklerini ve orada öldürüleceklerini bildirmiştir.

Mektupta son anlarında tanıştıkları Komiser Muavini Ali Rıza Bey'in de bir şey yapamadığından bahsetmiş ve son olarak saatini ve yüzüğünü komiser muavinine verdiğini yazıp Ziyad Ebüzziya Bey ve eşi Vala Hanıma sevgilerini iletmiştir.[400]

Ziyad Ebüzziya Bey'e ulaşan bir başka mektup ise Roma'dan 1946 yılında 2400 esir Türk adına yazılmış olan mektuptur. Mektubun içeriğinde, Orhan Seyfi, Halide Edip, Yakup Kadri, Hüseyin Cahit Yalçın gibi aydınların, Namık Kemal, Şinasi, Ziya Gökalp ve Mehmed Emin Yurdakul başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti münevverlerine, politik oyunlar ile esir olan ve iki bin yıllık yurt ve illerinden Sibirya'nın engin topraklarına sürülen ve milyon kurbanlar veren Türklere gözlerini ve kulaklarını kapattıkları için sitem edilmiştir. Mektupta ismi zikredilen münevverlerin esir kamplarında gönderilen mektuplara hiçbir şekilde cevap verilmediğinden yakınılmış ve esir olan Türklerin adeta bir yabancı gibi görüldüğü bahsedilmiştir.

Ayrıca mektubun devamında esir Türkleri kurtarma çabalarından ötürü Ziyad Ebüzziya Bey ve Nihal Atsız Bey'e teşekkür edilmiştir.

Mektup İtalya'daki kamp şartlarının değiştiğini ve Türk Hükümeti'nin kendilerine sahip çıkmadıkları için sahipsiz kaldıklarını ve bu sebeple İtalyan Hükümeti'nin Türk esirlerini Moskof cellâtlarına teslim edeceği haberini vermiştir.

O tarihte 130 kişinin Ruslara teslim edildiği haberini veren mektup bu akıbeti 2400 kişinin beklediğini ve sırası ile bir aya kadar Ruslara teslim edileceklerini bu faciaya rağmen kayıtsız kalan Türk münevverlerine rağmen yine de Türklere sevgi ve hasret beslediklerini ifade etmiştir. Mektubun son bölümünde ise Türk münevverlerine Atatürk'ün gençliğe hitabesi hatırlatılmış ve bu vakıanın sorumluluğunu Recep Peker hükümeti ile paylaştıkları bildirilmiştir.

Mektup şu ifade ile bitmektedir: "*Biz ölelim de ulusumuz yaşasın! Bizi unutsanız da kalmışlar için ağlamak sizin vazifeniz."* [401]

Murat Hakkı Bey ismi ile Ziyad Ebüzziya'ya gönderilen bir başka mektupta ise İtalya kamplarındaki esir Türklerin durumu ifade edilmiş, Türk ırkı olarak kamplarda

[400] İSAM/ZE/77/2084
[401] İSAM/ZE/77/2123

türlü sıkıntılar yaşadıklarını yalnız ve sahipsiz kaldıklarını Ziyad Bey'e bildirmiş ve yine Ziyad Bey ve arkadaşlarına yardım çabalarından ötürü teşekkür etmiştir.

Aynı zamanda mecliste hükümetin esir kamplarındaki Türkleri alma kararının büyük sevinç yarattığı belirtilmiş hatta Türk heyetinin bizzat kamplara gelerek kendilerini ziyaret ettiğini ve bir buçuk aya kadar esir Türkleri Türkiye'ye gidecekleri sözünü verdikleri lakin bir buçuk ayın dolmasına rağmen hiçbir Türk temsilcisinin kamplardaki Türkler ile temasa geçmediklerini yazmıştır.

Mustafa Hakkı Bey İtalya'daki bazı Türk esirlerin Almanya'dan "Moskof kasaplarına" teslim edileceğini ve tekrardan bir Pisa faciasının yaşanacağı noktasında Ziyad Ebüzziya Bey'e haber vermiştir.

Kamp dışı kalan Türklerin ne parası ne de hayati malzemelerinin olmadığını ve İtalya Hükümeti'nin bunları tutuklayıp kasaphaneye göndermesi durumunun ortaya çıktığı da mektupta ifade edilmiştir.

Mustafa Bey mektupta Türk esirlerinin üzerlerinde elbise dahi olmadığının hatta bunların açlık sebebiyle bedenen çok zayıf kaldıklarının ve manevi durumumlarının çökük olduğunu, böyle devam etmesi durumunda ise ölülerin artacağını ve artık Türk Hükümetinden de ümitlerini kestiklerini belirtip mecliste alınan kararların kamuoyunu oyalamak amaçlı olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Bey durumun vehamiyetini şu sözler ile ortaya koymuştur:

"*Durum şimdiye kadar olduğundan tehlikelidir. Acele bir şey yapılmazsa Pisa'dan kasaphaneye gidenlerin ve orada intihar edenlerin akıbeti bizi bekliyor."* Devamında ise *"Türkiye'de olan ırkdaşlarımız bilsinler ki onların bizlere karşı bu kadar kayıtsızlıklarını ve soğukkanlılıklarını Türk tarihi hiçbir zaman affetmeyecektir."*

Mektupta Mustafa Hakkı Bey esir kamplarında yaşayan insanların Türk ve Müslüman olduklarını buna rağmen bile yardım edilmemesine üzüldüğünü belirtip büyük bir mahcubiyet ile Ziyad Ebüzziya Bey'den son defa olarak esir kamplarındaki Türklerin durumunu Türkiye efkâr-ı umumiyesine bildirmesi ricasında bulunmuştur.[402]

O dönemde Ziyad Ebüzziya Bey'e gelen bir telgraf ise Pisa Rimini'den 150 Türk'ün Ruslara verildiği, bütün kamplardaki Türklerin sırasıyla verildiği, Türklerin ızdırap içinde öldükleri, İtalyan Hükümetinin önce Türk esirlerini kamplara toplayıp

[402] İSAM/ZE/77/2215

sonra da Ruslara teslim ettiklerini yazılmış ve intihar edenlerin olduğu haberi verilmiştir.[403]

6. Ziyad Ebüzziya Bey'den Birkaç Makale

Gazetecilik ve matbaacılık alanında birçok eserler bırakan Ziyad Ebüzziya Bey özellikle uluslararası politika konularında birçok makale kaleme almıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa ve Ortadoğu sorunları üzerine gazetesinde kaleme aldığı yazıları dönemin sorunlarına ışık tutan düşüncelerini içermektedir.

Demokrasi

Ziyad Bey bu soru ile İngiltere'de toplanan beş büyük devletin Lancaster House'daki günlerce süren tartışmalarına atıfta bulunmuştur. Toplanan beş büyük devlet aralarında demokrasi kelimesinin açıklamasını yapmaya çalışmışlardır. Anglosaksonlar demokrasiyi hürriyet olarak sunarken Sovyet Rusya ise eşitlik olarak sunmaktadır. Demokratik ve hürriyetçi olan bir memlekette akıllı ve kurnaz olanlar hızla yükselerek yer işgal edecekleri ortaya konmuştur. Aynı zamanda eşitlikçi olanların tembellik gösterebileceğinden ve çalışmaya çok istekli olmayabileceklerinden bahsedilmiştir. Ziyad Ebüzziya Bey ise bazı dönemlerde demokrasi kılıfı altında gizlenmiş diktatörlüklerden bahsetmiştir.[404]

Fransa

1946 yılında Fransa Meclisinin yaşadığı buhranlar ve iki ideolojinin çarpışması adeta meclisin parçalanması durumuna getirmiş ki bu ideolojilerden birisi neo-liberaller diğeri ise sosyalistlerin ve komünistlerin oluşturduğu bir teşekküldür ki, karar yeter sayısını bunlar elinde bulundururlar.

Ziyad Bey bu grubun karar mekanizmasını sayılarından ötürü ellerinde bulundurdukları için basın ve eğitimin yanında mülkiyet hakları, hürriyetlerini kısıtlamış ve tamamen denetim altına aldıklarını ifade etmiştir. Ziyad Bey bu yolla hazırlanan anayasanın Fransız halkına referandum için götürüleceğini ifade ederken aynı zamanda bu anayasayı hazırlayan insanların hem halk tarafından seçilmiş olmaları hem de en büyük faşist düşmanları olarak kendilerini halka tanıtmalarına rağmen

[403] İSAM/ZE/77/2124

[404] Tasvir, 3 Ekim 1945. Ziyad Bey Esir Türkler ile alakalı Ali Satan Bey'e verdiği, dönemin siyasi zorluklarını ve esirlerin durumunu anlatan önemli bir röportajı mevcuttur. Bkz. Ali Satam, '' 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye Getirilen Mülteci Türkler Üzerine'', Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e, s. 151-161.

Musollini faşizminden örnek almışa benzeyen bir anayasanın önlerine geldiği vakit kalacakları ikilemden bahsetmiştir.

Diğer taraftan Ziyad Bey halk üzerinde yönetim krizinin devam etmemesi adına bu anayasanın kabul edilmesi telkinlerine ileride değiştirmek kaydı ile evet diyeceklerini yazmaktadır.[405]

Japonya

Ziyad Ebüzziya Bey Tasvir gazetesinde ABD'nin II. Cihan Harbi sırasında Japonya üzerine attığı atom bombasından bahsetmiştir. Bu konu ile alakalı olarak icat edilen bu yeni silahın önce bütün insanları şaşkına çevirdiği ve daha sonra bu konunun çok defa karikatürlerde ve mizah mahfillerinde konu edildiğini belirtmiştir. Bunun sebebini de insanların başka bir topluluğa yaptığı bu zulmü görmek istememesinden kaynaklandığını yazmıştır.

Ziyad Ebüzziya Bey bu vahim olaydan sonra dünya milletlerinin birbirilerine karşı olan ezici politik anlayışı gereği bu tür vakıalara kapı açıldığını belirtmiştir. Ayrıca patlamanın ardından Hiroşima'yı ziyaret eden ABD'li gazetecilerin tanık olduğu sahneleri makalesine alan Ziyad Ebüzziya Bey, gazetecilerin manzarayı ve dehşeti açıklayacak söz bulmadıklarını belirmiştir.

Ziyad Bey, bu gazetecilerin dünyaya seslenerek "*Durun! Birbirinizle boğuşmaktan vazgeçin! Yeni bir ihtilafa düşmekten sakının. Sizi, hepimizi gözetleyen ölümü yakından gördük. Savaşın bir daha meydana gelmeyecek surette dünya yüzünden uzaklaştırılmasının icap ettiği anlamak zamanı gelmiştir."*diye yazdıklarını anlatnıştır.

Ziyad Ebüzziya Bey ABD'li gazetecilerin bu haykırışlarına rağmen dünya milletlerinin çok da umursamadığını belirterek hala basına veya gazetelere bakıldığı vakit büyük devletlerin birbiri ile çekiştiklerinden dem vurulduğunu yazmıştır.

Ayrıca bir de telgraf örneği sunan Ziyad Ebüzziya Bey, telgrafta Anglosaksonlar ile Sovyet Rusya arasından Orta ve Doğu Avrupa'da ciddi çıkar çatışmalarının olduğu bu sebeple barış görüşmelerinin uzayabileceği Londra çevrelerine bildirilmiştir.

Ziyad Bey milletlerin arasında daima buhranların ve anlaşmazlıkların olduğunu belirtip, savaş ve yıkımların sorumlusunun yeni icat edilen silahlar değil siyaset

[405] Tasvir, 25 Mart 1946.

olduğunu ifade etmiş ve bu siyaseti çatışmaya dönüştürenlerin lanetlenmesi gerektiğini yazmıştır.[406]

Dost Hükümetlerden Temsili Hükümetlere

II. Cihan Harbi sonrası dünya siyasetinde ortaya çıkan bir tartışma konusu da temsili hükümetler oluşturmak fikridir. Ziyad Ebüzziya Bey makalesinde eski dünya düzeni için Rusya ve Almanya'nın ortaya koyduğu ve kendi menfaatlerini ve sistemini uygulayan devletler için kullandıkları "dost hükümetler" kavramının karşısına Anglo-Saksonların savunduğu bir temsili hükümet modeli çıkarıldığını ifade etmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey makalesinde temsili hükümetlerin ve halk tarafından yönetime getirilmiş olan demokratik devletlerin, batılı devletler ile daha uygun bir anlaşma ortamı doğuracağını düşünen Anglosaksonların aynı durumu I. Cihan Harbi sırasında takip ettiklerini belirtmiştir. Onların daha sonra kendi elleri ile kurdukları bu temsili hükümetleri yalnız bıraktıklarını ve neticesinde bu hükümetlerin başka yönetim yapısına girdiklerini, batılı devletlerin aynı hataya düşmemek için kurulan temsili hükümetleri destekleyeceği durumunda ise Ziyad Bey şu soruyu sormaktadır: Kime karşı? Devamında kendi içinden çıkan temsili hükümetin yine kendi ülkesinde değiştirilme teşebbüsüne karşı Batılı devletlerin bu hükümetleri desteklemeye kalkması iç işlerine müdahale olacağını savunmuştur.[407]

İngiltere

Ziyad Ebüzziya Bey II. Dünya savaşı sonrasında iflas eden İngiltere ekonomisini kaleme almıştır. Yazısında İngiltere'de İşçi Partisi kabinesinin Başkanı olan M. Attle verdiği nutukta İngiltere'nin barıştan sonraki en büyük savaşı ekonomi olduğunu belirtmiştir. Vatandaşlarından ekonomiyi ve sosyal refahı yükseltmek için zaman isteyen Attlee'nin Ebüzziya'ya göre güvendiği nokta kendi devletinin tarihini iyi bilmesindendir.

İngiltere tarihine baktığımızda en büyük ekonomik problemlerden birini Napolyon Savaşları döneminde yaşamış ve Fransa ile girilen mücadele sonucunda ülke iflasın eşiğine gelmiştir. Lakin o dönem ön plana çıkan buharlı makine ile sanayinin yükselmesi ve hammadde olarak kömürün İngilizler tarafından kullanılması İngiltere'yi bu kötü koşullardan kurtarmıştır. İkinci ekonomik kriz ise I. Cihan Harbi sonunda

[406] Tasvir, 6 Eylül 1945.
[407] Tasvir, 8 Eylül 1945.

patlamış İngiltere bu seferde sonraki sürecin içinde Avrupa yarım adasının kalkınmasına ön ayak olması durumuyla atlatmıştır. İşte bu konuların altını çizen Ziyad Ebüzziya Bey 3. Kurtuluş yolunun ise İngiltere ve Avrupa'nın başta Almanya olmak üzere tekrar kalkınması ile olabileceğini belirtmiş ve tarihe bu şekilde not düşmüştür.[408]

İngiltere İmparatorluğunun iki cihan harbinde aldığı sosyo-ekonomik darbelerden sonra tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da siyasi olarak düşüşe geçmiş ve bilhassa bu boşluğu doldurmak için Sovyet Rusya'nın ciddi hamleler yaptığı bilinmektedir.

Ziyad Bey özellikle Sovyet Rusya'nın İran'ın kuzey bölgeleri ve Azerbaycan işgali ile sıcak coğrafyaya inme planları yaparken Moskova basınının doğu Müslüman memleketlerinin küçük milletlerin yeni koruyucusu olan Sovyet Rusya'yı alkışladıklarını ilan etmiş olduğunu ifade ederek bu vakanın inanılmaz bir şekilde İngiltere'ye yaradığını belirtmiştir. İngilizler burada Sovyet yayılmasına karşın Tahran Hükümetine destek vererek Ortadoğuda kaybetmekte oldukları prestije tekrar sahip olmuşlardır. Sovyet mezaliminin yayıldığı alanlarda durumun gerçekte hiç de alkışlanacak gibi olmadığı görülmüştür. İşte bu sebeple Ziyad Bey bu işin hayrının İngiltere'ye yaradığını belirtmiş ve Ortadoğuda yükselmekte olan Sovyet Rusya politikasının etkisi birden bire düşmeye başlamıştır. Ziyad Bey bu duruma örnek olarak bir ay öncesine kadar Mısır'da kraliyet ordusuna karşı ayaklanan bir milletin gazetelerinde Londra-Kahire antlaşmasının yapılması gerektiği ve bu şekilde Arap Birliği Teşkilatının güçlendirilmesinin söz konusu olacağı yayınlarını göstermiştir. Bununla beraber İngiltere'nin ısrarla bağımsızlık isteyen Hindistan'a da bu topraklarda dost ve müşavir kalma hususunda açık konuşmaları, Lübnan ve Suriye'den çıkan İngiliz ve Fransız kıtalarının geri getirilmesi, İran ve Sovyet Rusya arasında Tahran hükümetini açıkça desteklerken bir de bu politikaya ABD'yi yanına alarak daha güçlü bir duruş sergilemesi Ziyad Bey'e göre İngiltere'nin bu işte ne kadar usta olduğunun bir kanıtıdır.[409]

[408] Tasvir, 14 Eylül 1945
[409] Tasvir, 24 Mart 1945,

Bir İngiliz Amerikan İhtilafı

Ziyad Bey konuyla ilgili makalesinde İngiltere ve ABD arasında savaştan sonra oluşan şartlar içinde en ciddi ihtilafın ortaya çıktığını belirtir. Bunun bir nedenini ABD Başkanı Truman'ın ödünç ve kiralama yasasını iptal etmesine ve buna karşılık İngiliz basınının ciddi tepki vermesine bağlarken, bir diğer sebebinin ise, ABD'nin İngiltere'ye yapacağı yardımların ABD'deki muhalifler tarafından ciddi bir şekilde karşı çıkılmasına bağlar. Ziyad Bey ABD ve İngiltere'nin hem kan olarak hem de dil olarak akraba olmasına rağmen aralarındaki rekabetin sürekli devam ettiğini, özellikle ABD'nin dünyada ticaret olarak yükselmesine paralel İngiltere ticari nüfuzunun düşmesi ve ABD ekonomisinin bu şekilde güçlenmesini sebep göstermiştir. Ziyad Bey ayrıca toplumların aralarında dil ve kan birliğinin bulunması aralarında bu tarz sorunların hatta savaşların olmayacağı anlamına gelmeyeceğini belirterek iki ülkeye gerekli olan durumları sabır ve salim duruş olarak ifade edip her ikisinin de bu devletlerde olduğunu belirtmiştir.[410]

Ziyad Ebüzziya ve Ortadoğu

Ziyad Ebüzziya Bey İran'dan Mısır'a kadar olan Arap devletleri hakkındaki gözlemlerine yazılarında yer vermiştir. Dönemin şartları içinde İngiltere ve Fransa'nın manda yönetimlerini teşvik etmesi ve güvenlik güçlerini çekmesiyle ortaya bir Ortadoğu buhranı çıkmasına sebep verilmiştir. Bu buhran çevresinde özellikle Ziyad Ebüzziya Bey Rusya'nın komünist bir ihtilal ile yayılım alanı bulunabileceğini işaret edip Azerbaycan'ı örnek olarak göstermiştir.[411] Özellikle bu olaydan yola çıkarak BM'nin tedbir alması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu krizin çıkmasında özellikle Mısır dergisinin ortaya attığı Haşimiler ve Suudiler'in savaşa girecekleri doğrultusunda haberlerin yapılması havayı iyice germiştir.[412] Bunun yanında Fransa'da çıkan ve doğruluğunun kesin olduğu iddia edilen haberde Mısır Kralı Faruk ile İbni Suud arasında gizli bir antlaşma olduğu iddiası Kuzey Arap Devletleri'nin bu iki devlete karşı muhalefete geçmesine sebep olmuştur.[413]

Ziyad Bey çıkan bu yanlış haberlerin Ortadoğu'da yeni bir bölünmeyi ortaya çıkardığını ifade edip bu bölgelerde yüzlerce ajan olduğunu ve kimin neden bu haberleri yaydığını incelemiştir. Öyle ki netice itibari ile yapılan açıklamalarda böyle gizli bir

[410] Tasvir, 15 Eylül 1945.
[411] Tasvir, 6 Mart 1946.
[412] Tasvir, 21 Şubat 1946
[413] Tasvir, 6 Mart 1946

antlaşma olmadığı ortaya konmuştur. Ziyad Bey bu durumun sonucunda büyük devler için yeni bir emperyalizm alanının açılacağını yazmıştır.[414]

Ziyad Bey yukarıda değindiğimiz Azerbaycan meselesine dikkat çekmiştir. Çünkü İngiltere Kuzey İran bölgesini özellikle Sovyetlerden boşalmasını istemektedir. Fakat İngiltere'nin İran'ı boşaltmasına mukabil Moskova radyosu Sovyetler Kızıl Ordusunun durum netleşinceye kadar Muhtar Azerbaycan'ın kuzey-batı bölgelerinde kalmaya devam edeceklerini, bununla birlikte İran'ın nispeten sakin olan doğu bölgelerinin 3 Mart itibari ile boşaltılacağı İran Başbakanı'na bildirildiği ifade edilmiştir.[415]

Sovyetler de Ortadoğu'da zayıflayan İngiltere'ye cevap olarak, Lübnan hükümetine verdiği bir nota ile karşılık vermiştir. Sovyetlerin notasına göre Lübnan hükümetinin İngiltere karşısında bir muhalefete girişmesi durumunda Lübnan hükümetini destekleyeceklerini ifade etmiş ve İngiltere, Fransa'ya karşı verilecek imtiyaz haklarının aynısını talep etmiştir. [416] Bilinen odur ki Sovyetlerin 3. Enternasyonal kalkışması doğrultusunda Lübnan ve civarındaki ülkelere yüzlerce ajan göndermiştir.

Nihayetinde; Sovyetler evvela Azerbaycan ve sonradan Türkiye'den istedikleri vilayetler ile birlikte sıcak denizlere inme ve Orta Doğuya yayılama siyaseti ciddi bir hamle ile irtibatlandırılmış oluyor. Bu hamle İngiltere haber ajansının Kahire muhabirinden gelmektedir. Habere göre; Haşimleri desteklemeye kalkışan İngiltere'ye karşılık Sovyetlerin Mısır ve Suudilere açık destek vereceğinin belirtilmiştir.[417] Bununla birlikte Sovyetler vatandaşları için Kudüs ve Mekke için çok sayıda vize almış bulunmakta ve kutsal yerler durumunu kendi siyasi menfaatleri için kullanmaya başlamıştır.

Bir diğer Ortadoğu sorununu Filistin teşkil etmektedir. Bu dönemde Filistin'e ciddi bir şekilde Yahudi göçü vuku bulmuş ve 1948 yılının temelleri atılmaya başlanmıştır. Özellikle gayri kanuni yollardan gelen Yahudi göçmenleri Filistin'e ulaştıkları vakit burada ciddi olaylar vuku buluyor ve İngiliz polisleri ile Yahudi ordusu olan Hagana Teşkilatı asayişi sağlamada büyük sıkıntılar yaşamıştır. Romanya'dan gelen Yahudiler ise İstanbul Boğazı'ndan geçmekte ve buradan Hayfa limanına

[414] Tasvir, 6 Mart 1946.
[415] Tasvir, 2 Mart 1946.
[416] Tasvir, 7 Ocak 1946.
[417] Tasvir, 7 Ocak 1946.

aktarılmaktadır.[418] Tasvir gazetesi bu şekilde yapılan göçler ile binlerce Yahudi'nin kayıt dışı gelerek Filistin'e yerleşeceğini okuyucularına duyurmuştur.[419] Arap birliği bu konunun üzerinde durmuş hatta Suudi Arabistan daha da ötesinde Yahudi göçünü destekleyen ve Siyonizm'e hizmet ettiğini öne sürdüğü ABD ile yapılan petrol antlaşmalarını iptal edebileceğini açıklamıştır. Aynı zamanda Kral İbni Suud Arap birliğine seslenerek Arap Devletleri'nden müteşekkil bir ordu oluşturulması ve Yahudilere karşı mücadeleye girilmesini tavsiye etmiş bunun yanında hudutsuz kredi vaat etmiştir.[420]

Irak Hükümeti ise Filistin meselesinde dünya kamuoyunun dikkatini çekebilmek için ilginç bir siyasi hamlede bulunmuştur. Irak hükümeti ABD'ye resmi bir teklifte bulunarak resmen ABD'den California eyaletine bir Arap Devleti kurmayı talep etmiştir. Ziyad Ebüzziya bu talebin çok ilginç ve gerçek dışı olduğunu, tatbii ki bu talebin karşılanamayacağını Irak hükümetinin de bildiğini yazmıştır. Fakat niçin Irak hükümeti California'da bir Arap Devleti'nin teşekkülünü talep etmiştir. Ziyad Bey'e göre Irak Hükümeti bu talep ile Filistin'de Yahudilerin talep etmekte oldukları devletin mantığının ne kadar saçma olduğunu göstermek istemiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey ABD'ye böyle bir talebin gitmesinin sebebini ise bu devletin Yahudilere Filistin'de yurt tutabilmesi için ciddi bir şekilde desteklemesini örnek gösterir. Irak Hükümeti ise Filistin'i zaten kurak ve maden olarak fakir bir memleket olduğunu böyle bir memlekette zorluk içinde yaşayan Arapların tek moral gücünün bu topraklarda kalma, tarihsel ve ananevi bağlarının olduğunu ifade etmiştir. Ziyad Bey, Irak Hükümeti'nin böyle verimsiz topraklara Yahudileri yerleştirmek yerine onlara California eyaletinde bir devlet kurmalarını tavsiye ettiğini yazmıştır. Bu yolla durumun ne kadar mantıksız olduğu dünya kamuoyuna duyurmuştur.[421]

Ancak ABD'nin verdiği desteği bugün İngiltere verememektedir. Bu sebeple Yahudiler İngiltere'yi hedef almışlardır çünkü artık destekçi olarak ABD gibi bir devleti yanlarına almışlardır. İngiltere'nin destek verememesinin sebebi Ziyad Bey'e göre Arap milliyetçiliğinin yayıldığı bir dönemde Hindistan ve Mısır yolunu açık tutma babında burada bir Yahudi bölgesini elinde tutmak istemesidir ancak İngiltere bunu dengeli bir şekilde yapmak zorundadır. Çünkü bu bölgede Yahudiler lehine olan her şey Arapların

[418] Tasvir, 24 Ekim 1945.
[419] Tasvir, 4 Ekim 1945.
[420] Tasvir, 10 Ekim 1945.
[421] Tasvir, 11 Ocak 1946.

aleyhinde işliyor ve İngiltere çokça düşman kazanıyor. ABD'nin bu duruma destek vermesinin sebebi işte böyle bir güzergâh kaygısı olmamasından ötürüdür diye ifade etmiştir. Ziyad Bey yazısızında bu sorunun aslında işçi hükümetinin bir kusuru olmadığını ve İmparatorluk İngilteresinden kalma bir sorun olduğunu belirtmiştir[422]. Nihayetinde Yahudiler ABD'de yaptıkları çeşitli toplantılarda sürekli olarak İngiltere'yi verdiği sözleri tutmamakla suçlamışlardır ki, bu da Balfour Deklarasyonu'ndan doğmaktadır. İngiltere ise bu deklarasyonda böyle bir yurt sözünün verilmediğini belirtmiş sadece Londra Hükümeti'nin böyle bir devletin oluşması yönünde temennilerinden bahsettiğini belirtmiştir.[423]

1936 yılından beri Filistin'de ortaya çıkan sıcak çatışmalar İngiltere'yi de zor durumda bırakmış ve nihayet İngiltere bu iki milleti bir konferansa davet etmiştir. İki taraf 1939 yılında Londra'da toplanmışsa da yine anlaşma çıkmamış bunun üzerine İngiltere bir "Beyaz Kitap" yayınlamıştır. Ziyad Bey bu kitabın iki topluluk arasında ortak bir devlet teşekkülü oluşturacağından bahsetmiş ve aynı zamanda Filistin'e yapılacak Yahudi göçü için ise 31 Mart 1944 yılına kadar 75000 olarak belirlemiş bu tarihten sonra yapılacak göçlerin Arap unsurun iznine bağlamıştır. Ziyad Bey Beyaz Kitabın da bu iki milleti tatmin etmediğini yazmış özellikle Yahudilerin göç kısıtlamasına tepkileri olduğunu belirtmiştir.[424] Fakat II. Cihan Harbi'nin çıkması iki tarafı da isteklerinin savaş sonrasına bırakmaya yöneltmiştir. Bu arada Yahudiler göç kısıtlamasının kaldırılması için ABD'de olan teşkilatlarını ciddi bir şekilde harekete geçirmişlerdir. ABD'de o dönem içinde kendi memleketlerine gelmekte olan Yahudilerin Filistin'de yurt sağlanması ile birlikte engellemiş olacaklardı ki bu sebep de destek için başka bir faktördür. Filistin Arapları ise kendi içlerinde Yahudi meselesine karşı Arap Birliği'nin desteğinin sağlamıştır.

Bu kargaşa ve sıkıntılar burada mandater devlet olan İngiltere'yi çok zor duruma düşürmüştür. Bu sebepledir ki İngiltere buradan yönetim olarak çekileceğini belirtip askeri üsleri koruyacağını beyan etmiştir. Son Saat gazetesi bu haberi "İngiltere Filistin derdinden kurtulmaya uğraşıyor" başlığı ile vermiştir. Haberin devamında İngiltere Genel Kurulunun bu mesele için hususi olarak toplanacağını yazmış ve toplantının amacının konuyu Birleşmiş Milletlere devretmek olduğunu ilan etmiştir.[425] Haberde bu

[422] Tasvir, 4 Ekim 1945
[423] Tasvir, 4 Ekim 1945.
[424] Tasvir, 27 Eylül 1945.
[425] Son Saat, 18 Şubat 1947.

teklifin Yahudi idaresi tarafından kabul gördüğü ve Arapların da BM'ye kendi planlarını sunacakları belirtilmiştir.

7. Katledilen Kitapların Öyküsü:

Ziyad Ebüzziya'nın Son Davası, Son Mücadelesi

1989 yılında basın gündeminde yer alan bir kitap davası ortaya çıkmıştır. Vakıa ikisi de kitapkurdu, tarihçi ve yazar olan Ziyad Ebüzziya Bey ve Pars Tuğlacı[426] arasında meydana gelmiştir. 1989 yılında ortaya çıkan bu durum mahkemeye intikal ettikten sonra basında da yerini bulmuş, köşe yazılarına taşınmış ve makalelere konu olmuştur.

Kitaplara düşkünlüğü ve dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma zengin kütüphanesiyle bilinen Ziyad Ebüzziya ile Ermeni asıllı olan Pars Tuğlacı (Parseh Tuğlacıyan) arasındaki olay kısaca şöyledir.

Ziyad Bey'in kendisine ödünç verdiği iki kitabın Pars Tuğlacı tarafından bilerek veya bilmeyerek tahrip edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Peki, bu kitaplar neydi? Değerleri, içerikleri, maddi ve manevi olarak ne ifade ediyordu da bu iki büyük dost ve araştırmacı arasında böyle büyük bir kavgaya sebebiyet verdi? Kitapların biri "Naukeurige Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee" 1688 yılında Hollanda dilinde basılmış olan bu eser o dönem Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerinde bulunan Akdeniz Adaları olan Kıbrıs, Lodos, Limni, Semadirek, Sisam, Sakız, Girit, Stanköy ve Midilli adalarını harika gravürler ve haritalar ile anlatan bir eser. Gerek tarihi bir eser oluşu ve gerekse nadir birkaç nüshası olması başka bir önemini ortaya koymaktadır. Aynı eserin bir nüshası 1989 yılında İngiltere'de düzenlenen bir müzayedede 1.500 sterlin yani o zamanın parası ile 5 milyon liraya satılmıştır.[427] Oryantalist Dr. Dapper'e ait olan bu eser için Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü tarafından Ziyad Bey'in isteği ile bir inceleme yapılmıştır. Türk ve İslam

[426] 01.04.1933 yılında İstanbul doğumlu olan Pars Tuğlacı'nın babası Mikael, annesi ise Setenik Nuvart'dır. İlk Öğrenimini İstanbul'da yapan Pars Bey daha sonra eğitimi için Kıbrıs'a gitmiş ve yüksek öğrenimini ABD'de Michigan Üniversitesinde yapmıştır. Daha sonra 1955 yılında Türkiye'ye dönen Pars Bey 1957 yılında kaçakçılık suçu ile 1 yıl hapis 3 yıl sürgün cezası almıştır. 1963 yılında mahkeme kararı ile ismini Parseh Tuğlacıyan'dan bugünkü ismi Pars Tuğlacı'ya çevirtmiştir. 1989 yılında Ziyad Ebüzziya'ya ait kitapları tahrip etme suçuyla mahkemeye verilen Pars Bey önce hapis 2 ay 15 gün hapis cezası almış bu suç daha sonra ağır para cezasına çevrilmiştir. Dil – Tarih konusunda birçok eser bırakmış olan Pars Tuğlacı 12 Aralık 2016 yılında hayatını kaybetmiştir.

[427] Ümit Bayazoğlu, ''Bir Kitap Cinayeti Vak'ası'', *Tempo*, No: 35, 27.8.1989. s. 66 – 67.

Eserleri Müzesi Araştırmacısı Şule Aksoy tarafından yapılan tetkikler sonucunda 17. yy ait Avrupa baskılı bu eserin gerek Avrupa'da ve gerek Türkiye'de tarihi bir eser olarak kabul edildiği, hatta cildinin orijinal olması ve hiç tahrip olmadan bugüne kadar gelmiş olması eserin nadir eser olma özelliğini pekiştirdiği rapor edilmiştir.[428]

Yine aynı eser hakkında İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından yapılan başka bir tetkik sonucunda ise eserin kütüphanelerinde bulunan başka bir başka bir nüshası ile karşılaştırıldığı belirtilip, eserin baskısının az olması bu sebeple nadir bir eser olduğu Müze Araştırmacısı Havva Koç tarafından 10.5.1989 tarihinde rapor olarak sunulmuştur.[429]

Tahrip edilen bir diğer eser ise "Le Tour de Monde" adlı eserdir. Bu nadide eser 1860–1889 yılları arasında basılmış ve o dönem Osmanlı şehirlerini, milletlerini, bunların yaşayış şekillerini, farklı milletlerin kendilerine has giyim kuşamlarını, resim ve haritalar ile ifade eden değerli ve nadir bir eser özelliği taşımaktadır.[430]

Ziyad Ebüzziya Bey'in Osmanlı Devleti'nde yaşayan milletlerin kılık kıyafetlerini konu edinen bir müze projesi olduğunu hesaba katarsak bu eserin bu tarz projelere kaynaklık edecek bir kitap olduğu ortaya çıkar ki bu da eserin değerini artırır.

Tahrip edildiğinden bahsettiğimiz iki kitabın öyküsü ise Ziyad Bey'in sahip olduğu dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma tarihsel ve zengin arşivini araştırmacıların hizmetine sunması ve bu iyi niyetin Ziyad Bey'in kendi tabiriyle sadece Pars Bey tarafından suiistimal edildiği söylemiştir. İşin aslı bu iki yazar dosttur. Ziyad Bey senelerdir Pars Bey'e kitap, bilgi, harita ve gravür verdiğini belirtmiş hatta bu kıymetli eserleri verirken Pars Bey'in aldığını geri vermeme veya eksik verme alışkanlığından ötürü sayı ile verip sayı ile teslim aldığını belirtmiştir. Yine Pars Bey'in kendisini ziyaret ettiği 1988 yılının son aylarında Hollanda'da basılmış Osmanlı adalarını harita ve gravürler ile gösteren dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma kitabı Pars Bey o zaman hazırlamakta olduğu "Çağdaş Türkiye Tarihi Ansiklopedisi"nde faydası olur düşüncesiyle kullanmak için istemiştir. Kitapların önemi ve değerinden bahseden Ziyad Bey, Pars Bey'e dikkat etmesini tembihleyerek çalışmasında kullanmak üzere vermiştir. O gün evde bulunan Dilhan Hanım ise mahkemede yaptığı şahitlik sırasında Ziyad Bey'in kitapları vermek istememesi üzere

[428] İSAM/ZE/123/2967
[429] İSAM/ZE/123/2963
[430] Ömer Faruk Şerifoğlu, ''Bir Kitap Cinayeti'', *Yayın Dünyasına Anahtar,* No: 3, Kasım – Aralık 1990, s.23.

Pars Bey'in çok ısrar ettiğini ve bunun üzerine Ziyad Bey'in kitapları dikkat etmesini tembihleyerek verdiğini belirtmiştir. Tahribe uğrayan "Le Tour de Monde'' adlı diğer eser ise ilk eserlerin teslimiden sonra Ziyad Bey'in yararlanılması için gönderdiği Yıldız'da bulunan İslam Kültür Merkezi'nden her 4 cildi teslim edilmek üzere alınacağını Pars Bey'e tembihlemiştir. Burada Ziyad Bey'in eserlerin tamamını bir anda vermeyerek işi zora koşması zaten kitap noktasında Pars Bey'e güvenmediğinin bir göstergesidir.

Ne olduysa bundan sonra olmuştur. "Le Tour de Monde" eserini kullandıktan sonra İslam Kültür Merkezine teslim eden Pars Bey'in ardından kitapların üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda kitapların içerisinde 840 sayfanın koparıldığı anlaşılmıştır.[431]

Ziyad Ebüzziya Bey aile dostu ve hatta manevi evladı olan Ömer Faruk Şerifoğlu'na bu hazin olay ile alakalı şu açıklamaları yapmıştır: Emanete hıyaneti düşünmediğim için Hollanda dilindeki 18 ciltlik eseri getirdiği vakit kontrol etmedim, meğer içinden 22 gravür çalmış. 3 tane harita vardı 2'sini almış. Belli olmasın diye de birkaç gravürü bırakmış. Bu harita ve gravürleri herhangi bir sahafa götürseniz 300–400 bin liraya satabilirsiniz. "Le Tour de Monde" eserinin 17 cildini götürdü bu eserden de 840 sayfa yolmuş.

Konuyla alakalı olarak Pars Bey ise ciltleri film atölyesine filmleri çeksin diye bıraktığını fakat yoğun işlerden ötürü başında duramadığını ifade etmiştir. O sıralarda Amerika'ya yolculuk etmek üzereyken Ziyad Ebüzziya Bey'in kendisinin telefonla arayarak durumu bildirdiğini belirten Pars Bey ertesi gün film atölyesine gittiğini ve çalışanların çekilecek olan resimlerin cama tam yapışmadığını ve bu sebeple kitaptan kopartıldığını öğrendiğini belirtmiştir. Parçaları toplayıp eve getirdiğini söyleyen Pars Bey sabah erkenden Amerika'ya gideceği için Ziyad Bey'i durumdan haberdar etmediğini ifade etmiştir.[432]

Bu tahribatı ve Pars Bey'in getirdiği kitaplardaki sayfaların eksikliğini Türk İslam sanatları tarihçisi, İslam Konferans Teşkilatında arşiv uzmanı olan emekli Albay Edip Özkale tarafından ilk olarak farkedilmiş ve Ziyad Bey de olayı Edip Bey'den ilk defa öğrenmiştir. Ziyad Bey durumu öğrendiği anda vakit kaybetmeden Avukat Attila Sezer aracılığı ile 16.3.1989 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda

[431] Figen Akşit, ''İki Kitap Kurdunun Kavgası'', *Nokta,* No: 13, 1 Nisan 1990, s. 32 - 33.
[432] Ö. Faruk Şerifoğlu, a.g.m. s. 23

bulunmuştur. Yapılan bu başvuruda olayın gelişimi hakkında 6 şahidin ifadesi doğrultusunda (Yıldız Sarayı arşiv uzmanı Edip Özkale, Dilan Balımtaş, Lütfi Demirtok, İstanbul Basın Müzesi'nden Ahmet Niyazi Banoğlu, Güneri Civaoğlu, Peyami Erman) bilgi verilmiş ve Pars Tuğlacı'nın Nisbetiye Caddesi, Polis Okul Durağı, Hayran Apt. Kat: 4 Daire: 20 Etiler İstanbul'daki evinde -çalındığı iddia edilen sayfalarında bulunması için- arama izni talep edilmiştir.[433] Kabul edilen başvurudan sonra Pars Beyin evinde arama yapılması için İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Hakimi İ. Nejat Özyücel tarafından Ceza Muhakemeleri Kanunu 97. Maddesi gereğince Pars Tuğlacı'nın bahsedilen adresinde "Gündüzün ve bir kereye mahsus olmak üzere" arama yapılmasına karar verilmiştir. Ziyad Bey aldığı bu izin ile 18.3.1989 tarihinde evde arama yapılmasını sağlayarak söz konusu olan sayfaların tamamını bulmuştur. Pars Bey'in Amerika'da olduğundan ötürü evde bulunmadığı vakitte yapılan aramalar sonucunda evde tutulan zabıt üzerinde 6 kişinin imzası görülmektedir. Bu kişiler: Başkomiser Adnan Çatalmaslak, Polis Memuru Yusuf Yörüker, dilekçe sahibi Ziyad Ebüzziya, Hazirun Nebil Fazıl Alsan, Avukat Attila Sezer ve ev sahibi olarak Pars Bey'in eşi İrma Tuğlacı.[434]

Pars Tuğlacı kendisinin Amerika'da bulunduğu vakitte Ziyad Bey tarafından ansızın gerçekleştirilen bu baskın ile alakalı Ümit Bayazoğlu'na şu açıklamayı yapmıştır: 20 Mart günü Amerika'dan döndüğümde zaten ameliyatlı olan eşimi perişan, 15 yaşındaki oğlumu ürkmüş, evimi ise darmadağınık bir halde bulmuştum. Ziyad Bey ile çok eski bir hukukumuz vardı, zevkli sohbetlerimiz olmuştu. O gün evi o halde gördüğümde doğrusu hayallerim sarsıldı, hayal kırıklığına uğradım.[435]

Böyle hazin bir durumdan sonra akıllara şu soru gelebilir: Ziyad Bey böyle değerli eserleri nasıl olurda başka birisine teslim edebilir? Ziyad Bey bu soruya şu cevabı verir: Benim 10 binden fazla her konuda nadir olan değerli kitaplarım vardır. Bu kadar zengin bir kütüphanem varken sadece bunlardan benim yararlanmam doğru olmaz. Bu sebeple evimde, kütüphanemde herkese açıktır. Bu zamana kadar birçok araştırmacı bunlardan istifade etti. Güvendiğim insanların evlerine kitaplarımı

[433] İSAM/ZE/123/2967
[434] İSAM/ZE/123/2970
[435] Ümit Bayazoğlu, a.g.m. s. 66 - 67

götürmeleri için dahi müsaade ettim. Bu itimat ve güvenimi bu zamana kadar Par Tuğlacı'dan başka suiistimal edip zarara sokan olmadı.[436]

Yine Ziyad Bey kitapların tahribi ile alakalı Zaman gazetesine verdiği bir demeçte, çalınan sayfalar için iki neden göstermiştir. Birinci sebep için koparılan bazı Fransızca sayfaların Pars Bey'in başka birine tercüme ettirme ihtimali, ikinci sebep için ise her şeyin orijinali bende bulunsun hastalığından ötürü olarak açıklamıştır. Ayrıca Ziyad Bey, Pars Bey'in Ermeni asıllı olmasının konu ile alakalı olup olmadığı sorusuna ise şu şekilde yanıt vermiştir: Elbette var. Çünkü kopardığı bütün sayfalar Ermeni Krallığı diye iddia ettikleri bizim doğu illerimiz ile alakalı bilgiler içermektedir. Hatta bu konu hakkında çıkaracakları kitapların içinde bu bölgelerin Ermenilere ait olduğunu iddia etmeye kalkışabilir.[437]

Mahkemeler Başlıyor

Tahrip edilen kitaplar ile alakalı olarak Ziyad Bey'e sulh teklif edilmiş, kitapların aynıları Fransa'dan getirtilmiş ise de Ziyad Bey olayı artık mahkemeye taşımış ve hiçbir sulh teklifini kabul etmemiştir. Pars Bey olayın mahkemeye intikal etmemesi için ne kadar çaba sarf ettiyse de başarılı olamamış ve 28.3.1989 tarihinde "Emniyeti Suiistimal" suçundan İstanbul 5.Asliye Ceza Hâkimliği'ne dava açılmıştır. 26.12.1990 tarihine kadar devam eden davalar sürecinde taraflar şahitler eşliğinde kendilerinin haklılığını ispat etmeye çalışmıştır.

Dava süreci içerisinde Pars Bey savunmasında alınan eserlerin hacimli olmasından ötürü sayfaların kendisinden habersiz olarak matbaa çalışanları tarafından koparıldığını ifade etmiş, bunun üzerine matbaa çalışanları dinlenmiş lakin işçilerin ifadeleri tutarlı bulunmamıştır. Bu iddiaya karşın Ziyad Bey ise bahse konu olan sayfaların makinelerde kesilmeden çekilebildiği hakkında matbaalardan resmi belgeler sunmuştur. Pars Bey'in, matbaa çalışanlarının kendisinden habersiz bir şekilde sayfaları kopardığı iddiasına ise, Ziyad Bey şahitler doğrultusunda Yıldız Sarayı'nda her dört cildi teslim edilmek kaydını Pars Bey'e bildirdiğini ve bu sebeple 17 cildin son dördünün teslim ettikten sonra sürecin tamamının bir ay sürdüğü ve bu bir ay içerinde Pars Bey'in bu durumu anlamamasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu her dört cilt için matbaaya gitmek zorunda kalan Pars Bey'in kopartılma hadisesinden habersiz olmasının yalan olduğu belirtilmiştir. Ziyad Bey bir başka kanıt

[436] ''Kitap Cinayeti'', *Modern Türkiye*, No: 89, 1 Ağustos 1989, s. 20 – 21.
[437] Zaman, 13.4.1989

olaraktan kopartılma olayının ortaya çıkması üzerine 10 gün geçmiş olmasına rağmen sayfaların Pars Bey tarafından teslim edilmemesi durumunu mahkemede kanıt olarak sunmuştur.

Mahkeme devam ederken olay ile alakalı olmayan başka bir suç unsuru ortaya çıkmıştır. Bu ise olaydan daha önceye dayanan Pars Bey'in Ziyad Bey'in evine gelip gitmeleri sırasında camekânlı bir bölümde bulunan bir Fransızca eserden 32 sayfalık "Ermenistan Seyahati" adlı bir bölümün habersiz bir şekilde alınması durumudur. Ziyad Bey, Pars Bey'in evine tahrip edilen iki kitabın sayfalarını ararken bu eseri de evde bulmuştur. Bu konu hakkında Ziyad Bey Kadıköy Cumhuriyet Savcılığına şikâyet başvurusunda bulunmuştur.[438]

Ziyad Bey tarafında mahkemede ortaya konulan bir başka iddia ise Pars Tuğlacı'nın yalnız sayfaları tahrip etmediği aynı zamanda 17 ciltlik "Le Tour de Monde" eserinin orijinal ve yıpranmamış olan ciltlerini söküp aynı eserin yıpranmış ve eski ciltleri ile değiştirdiğidir.

Mahkemede sanık Avukatı olan Dr. Köksal Bayraktar'ın, "daha önce Ziyad Bey zararının karşılanmasına karşılık sulh teklifini kabul etmişti" iddiasını ise Ziyad Bey reddedip "Evvela eksik sayfaların hepsini, değiştirdiğiniz iki cildi, sanığın emaneten alıp iade etmediği Alev Ebüzziya'ya ait İngilizce Broşürü iade ediniz ancak sonra görüşürüz." diyerek başka bir şey vaat etmediğini, bu cümlenin aynısını sulh teklifi için evine gelen Pars Bey'in Avukatı Köksal Bayraktar'a da söylediğini ifade etmiştir.[439]

Dava süreci devam ederken yaşanan ilginç bir olay ise davaya 3. Bir kişinin müdahil olma talebidir. Bu talep Ziyad Bey'in adı geçen kitapları hediye ettiği oğlu Talha Ebüzziya Bey'in eşi Nilgün Hanım'dır. Ziyad Bey'in evrakında bulunan, Film–San Vakfı Yönetim Kurulu Başkalığına 30.10.1986 tarihli imzalı bir şekilde gönderdiği yazıda, bu kurumun kurucusu olan Ümit Aslan Utku Bey'in kızı Ziyad Bey'in gelini Nilgün Hanım'ın tarihi kitaplara ilgisi sebebiyle davaya konu olan eserleri "Ölümüme kadar, emaneten bende, istifademde kalmak şartıyla" araştırmacıların yararlanması için vakfa bağışladığını belirtmiştir.[440]

Anlaşıldığı üzere tahrip edilen kitapların asıl sahibi Fil–San Vakfı'dır. Bu sebeple avukatları Uğur Poyraz aracılığı ile davaya müdahil olmuşlardır.

[438] İstanbul 5. Asliye Ceza Mahkemesi, Dosya No: 1989/267, İSAM/ZE/123/2967
[439] İstanbul 5. Asliye Ceza Mahkemesi, Dosya No: 1989/267, İSAM/ZE/123/2967
[440] İSAM/ZE/123/2967

Ziyad Bey devam eden davalar sırasında eserlerini değerinin ve bu suçun aynı zamanda "tarihi eser tahribatı" olduğunu kanıtlamak üzere Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğüne, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne iki kitabı göndermiş ve hepsinden de yapılan tetkikler sonucunda "tarihi eser tahribat'' olduğuna dair resmi evraklarını almıştır.

Mahkemeler sonucunda 5. Asliye Ceza Hâkimliği 1990/1505 nolu kararında Pars Tuğlacı'nın kitap sayfalarını kasıtlı bir şekilde tahrip etmekle "emniyeti suiistimal" ettiği belirtilerek sayfaları kendisine mal etmek amacıyla tahrip ettiği ifade edilmiştir. Bilirkişi raporuna göre ise Ziyad Ebüzziya Bey'in 50.000.000 lira zarara uğradığı belirtilmiştir.

Pars Tuğlacı aynı karar ile 215 gün hapis ve 25.000 lira ağır para cezasına çarptırılmıştır. Fakat sanık Pars Tuğlacı'nın kişiliği ve sabıkası olmaması düşünülerek hapis cezası para cezasına çevrilmiş ve her bir gün için 5.000 lira olarak 375.000 lira ağır para cezası içtima ettirilmek üzere 400 bin lira ağır para cezası ile sonuçlanmıştır.[441]

Par Tuğlacı'nın sabıkası olmaması göz önüne alınarak kararın hafifletilmesine Ziyad Bey'in Avukatı olan Uğur Poyraz itiraz etmiştir. Yapılan itirazı sebebini ise Pars Tuğlacı'nın Parseh Tuğlacıyan ismi ile 1957 yılında bir mücevher kaçakçılığına adı karıştığı ve bu sebeple de hapis cezası aldığını, sabıkasının Parseh Tuğalcıyan adında bulunduğunu ve bu adın Pars Tuğlacı olarak sanık tarafından değiştirildiği, sabıka kaydının Parseh Tuğlacıyan adında araştırılırsa ortaya çıkacağı ifade edilmiştir.

Mahkeme sırasında yapılan bu itiraz gündemdeki yerini bulmuş ve dikkatleri Pars Tuğlacı üzerine çekmiştir. Pars Tuğlacı'nın 25.10.1957 tarihinde Parseh Tuğlacıyan adı ile Sen Mişel okulunda Dil Öğretmeni iken Yunanistan'da meyhane işleten Rum kökenli Yani Hıdıroğlu ile Yunanistan'dan kaçak olarak getirdikleri faturasız ziynet eşyalarını (1884 çift küpe, 284 zincirli kolye) Lütfi Levent adında bir kişi ile satmak üzereyken yakalanmıştır.[442]

Bu olaydan sonra Parseh Tuğlacıyan ve arkadaşları hakkında, "teşekkül halinde kaçakçılık yapmak" suçu ile dava açılmıştır. Yunanistan'dan kaçakçılık yolu ile

[441] İSAM/ZE/123/2967
[442] Cumhuriyet, 2.2.1958

getirilen mücevherleri Sen Mişel Okulu öğretmeni Parseh Tuğlacıyan tarafından piyasaya dağıtıldığı haberlerde yer almıştır.[443]

1958 yılında İstanbul Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesinde 1958/110 nolu kararda görüldüğü üzere Parseh Tuğlacıyan'ın suçu sabit olup kendisine 1 yıl hapis 13.261 lira 87 kuruş ağır para cezası ve 3 yıl Erzincan Kemaliye bölgesinde sürgün cezası verilmiştir. Suç ortağı Yani Hıdıroğlu ise 1 yıl hapis ile Aşkale'ye 3 yıl sürgün cezası almıştır. Diğer bir sanık Lütfi Levent ise alıcı olduğu tespit edilmiş ve beraat etmiştir.[444]

Olay sabitken mahkeme bu durumu görememiştir. Parseh Tuğlacıyan ismini Pars Tuğlacı neden değiştirmiş veya neden böyle bir duruma ihtiyaç duymuştur. Bu olay Ziyad Bey'in kitap davası sırasında ortaya çıkınca Yeni Orkun dergisinde bir haber çıkmıştır. Pars Tuğlacı 25.11.1963 tarihinde İstanbul. 20. Asliye Hukuk Hâkimliğinin 1964/1535–1704 sayılı ilanı ile Parseh Tuğlacıyan adını Pars Tuğlacı olarak değiştirmiştir. Haberde Pars Bey'in eski ismi ve yeni ismini gösteren nüfus kaydı verilmiştir.[445]

Modern Türkiye dergisi ise konu ile alakalı olarak Pars Bey'in evine taahhütlü bir şekilde 3 soruluk bir yazı gönderildiğini belirtmiş ve sorularını açıklamıştır. Sorular şöyledir:

1) Parseh Tuğlacıyan mücevher kaçakçılığından suçüstü yakalanmışımıdır?

2) 1 sene hapis ve 3 sene sürgün cezasına mahkûm olmuş mudur?

3) 1 sene Sultan Ahmet cezaevinde hapis ve 3 sene Kemaliye bölgesine sürgün olmuş mudur?

Dergi 1 ay geçmesine rağmen cevap verilmediğini belirterek "Sükût ikrardan gelir" sözüyle sessiz kalmasının sebebini açıklamıştır. Dergi isim değiştirme kayıtlarını tarihleri ile vermiş ve sebebini şu şekilde açıklamıştır: Cezasını çekip döndükten sonra sabıkalı olduğunun bilinmemesi, yeni bir hüviyet ile yeni işlere atılabilmek amacıyla mahkeme kararı ile Parseh Tuğlacıyan adını Pars Tuğlacı olarak değiştirdiği bilgisini paylaşmıştır.[446]

[443] Dünya, 26.10.1957
[444] İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi Karar No: 1958/110, İSAM/ZE/123/2967
[445] ''Pars Tuğlacı Parseh Tuğlacıyan'dır'', *Yeni Orkun*, Sayı: 20, 1.12.1989,
[446] ''Parseh Tuğlacıyan'', Modern Türkiye, No: 95 – 96, 1 Nisan 1990, s. 22

Haftalık yayın yapan Yeni Düşünce gazetesi ise Pars Bey'in isim değiştirmesiyle alakalı olarak, Ermeni kimliğini gizleyerek Türk adı ile Türk Devleti içerisinde Ermeni çıkarları ve iddia edilen Ermeni yurtları, coğrafyaları, kültürü hakkında eserler verdiğini ve bu yolla sanki bir Türk tarafından Ermeni iddialarını doğrulayacak şekilde eserler verildiği intibası uyandırılmak istenmesi konusu üzerinde durmuştur.[447] Ziyad Ebüzziya ise Zaman gazetesine verdiği bir demeçte kendisinden çalınan eserlerin içerisinden Ermeniler ile alakalı bölümlerin çıkarılmasının bu iddialar için kullanmak amaçlı olduğunu belirtmiştir.[448]

Sonuç olarak aldığı kitapları veya eserleri vermemekle bilinen ya da eksik vermekle nam yapmış olan Pars Tuğlacı bu sefer baltayı taşa vurmuştur.[449] Öyle ki Ebüzziya ailesinin mektebinde mücadeleci ve tutuğunu koparan bir kimlik ile yetişmiş torun Ziyad Ebüzziya Bey vardır karşısında ve mağduriyet konusu kitap olduğu için ne yenilerinin verilmesini, ne de zararına karşılık parayı kabul etmiş, mahkemede Pars Bey'i mahkûm ettirmiştir. Pars Bey, Ziyad Bey'i hafife alıp ilk başlarda olayı geçiştirmeye çalışmışsa da bu sefer gemi farklı bir rotaya girmiştir. Deniz dalgalı kayalıklar serttir. Üstelik basında Pars Bey hakkında mücevher kaçakçılığından hüküm giydiği, ismini değiştirerek bu sabıkadan kurtulmaya çalıştığı iddiaları kamuoyu ile paylaşılmış, yıllardır Pars Tuğlacı olarak bilinen kişinin aslında Parseh Tuğlacıyan olduğu ortaya çıkmıştır. Neticede Pars Bey'in hafife aldığı kitap tahribi olayı Ziyad Ebüzziya Bey tarafından bir çığ gibi büyütülerek mahkeme de önüne konmuş, katledilen kitapların öyküsünden birçok tarihi hakikat ortaya savrulmuştur.

[447] Yeni Düşünce, 23.2.1990

[448] Zaman, 13.4.1989

[449] Pars Bey'in bu davadan önce bu tarz konular ile alakalı bazı olaylar söz konusudur. İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinden olan Prof. Afife Batur 1979 senesinde Pars Bey'in kendisinden ve eşi Selçuk Batur Bey'den *Türk Kültürü Tarihi ve Ansiklopedisi* hakkında yardım talep etmiş anlaşma yapmışlarıdır. Fakat Pars Bey'in bu bilgileri ansiklopedi yerine ''Balyan Ailesi'' hakkında ki eserde kullandığını belirtip, yazıların yüzde 80'i kendisine ait olmasına rağmen sadece tanıtım bölümünde teknik yardımlarından ötürü kendisine teşekkür edildiğini belirtmiştir. Afife Hanım konu ile alakalı dava açmış lakin Pars Bey'in davayı ustalıkla zaman aşımına uğrattığını belirtmiştir. Aynı yazıda Pars Bey tarafından mağdur edilen başka isimlerde mevcuttur. Bunlar: Çelik Gülersoy, Gazeteci – Yazar Niyazi Ahmet Banoğlu, heykeltıraş Yavuz Görey, gazeteci Murat Bardakçı, tarihçi Yılmaz Öztuna, Sadi Borak, Hasan Kaptan, Dr. Kazım Öztürk. Bkz. Nokta, No: 13, 1 Nisan 1990, s. 33.

8. Ziyad Ebüzziya Evrakı

Ziyad Ebüzziya Bey, dedesi Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey'den kalma çok zengin bir kütüphane ve arşive sahipti. Bu arşivi her fırsatta gençlere ve araştırmacılara sunan Ziyad Bey ölümünden evvel de çok değerli eserlerinden bazılarını önemli kuruluşlara bağışlamıştır. Vefatından sonra kitap ve arşivi Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezine bağışlanmıştır. Bu arşiv daha sonraki süreçte tasnif edilip araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Tasnifte 71 tane belge grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan belge gruplarının 37 tanesi "Aile" başlığı altında toplanmış geri kalan 37 tanesi ise "Ziyad" başlığı altında toplanmıştır.

Aile tasnifi içinde Ebüzziya Mehmet Tevfik Bey, Ziya Ebüzziya, Velid Ebüzziya ve Talha Ebüzziya hakkında özel yazışmalar, evraklar, makaleler, matbaa faaliyetleri ve dönemin gazeteleri hakkında yazılar mevcuttur. Bunun dışında dönemin önemli kişileri Yunus Nadi, Recaizade Mahmut Ekrem ve Ali Suavi hakkıda evraklarda bulunmaktadır.

Ziyad başlığı altında ise muhtelif konularda Ziyad Bey'e ait yazılar ve belgelerin yanında arşivlediği gazete ve dergi kupürleri ile makaleler ve görseller mevcuttur. Konuları içerisinde özellikle basın ve basın sansürü, Ermeniler, mülteci Türkler, Galatasaray Lisesi hakkındadır.

Bu evraka: www.isam.org.tr adresinden ulaşılabilir.

SONUÇ

Ziyad Ebüzziya Bey'in erken yaşta anne ve babasını kaybetmesiyle pek çok zorlukla mücadele etmesi ve çocukluk dönemlerinin kurtuluş savaşına denk gelmesi sonucunda karakterinin şekillenmesinde milli duyguların etkisi görülür. Üstelik bu vatan savunması uğrunda babası Talha Bey'i kaybetmesi ve Amcası Velid Bey'in tutuklanması ve Malta'ya sürülmesi onu daha fazla etkilemiştir.

Hayatı bu şekilde tanımaya başlayan Ziyad Ebüzziya Bey ailesinden gelen bir yapı ve fıtrat gereği mücadeleci bir ruha sahiptir. Özellikle de dedesi Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma aile mesleği olan gazetecilik hayatında bu ruh her zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin basın hayatında hissedilmiştir. Bu basın hayatı içerisinde devletin siyasi baskıları ve sansürleri ile yüz yüze kalan Ziyad Bey, demokrasi, insan hak ve hürriyetleri, basın serbestliği ile alakalı çalışmalarını aksatmamış ve bunun bedelini fazlasıyla ödemiştir.

Gazetecilik mesleğinin yanında siyasi hayata da giren Ziyad Ebüzziya Bey demokrasi mücadelesini tek parti yönetimine karşı vermiş ve basın yayın yolu ile sürekli olarak iktidarı rahatsız etmiştir. Tek Parti iktidarının sonunda ve Demokrat Parti iktidarı döneminde de iktidarda bulunmalarına karşın otoriter bir hal almaya başlayan Adnan Menderes ve DP iktidarını kendi partisi olmasına rağmen eleştirmeye başlamış ve bası özgürlüğünü savunmaktan geri kalmamış ispat hakkı krizi sebebiyle de partisinden ihraç edilmiştir.

Ebüzziya ailesinin bu ferdi siyasi faaliyetlerinden önce bitirdiği basın hayatını daha sonra bir daha tekrar ettirmemiştir. Fakat kültürel konular üzerinde gerek tarihsel ve gerekse manevi değerleri ele alan birçok çalışma yapmıştır. Avrupa Konseyi üyeliği döneminde Kıbrıs ve Batı Trakya Türkleri hakkında siyasi girişimleri ve çalışmaları olduğu kadar, 2. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da tutulan Türk esirlerinin sağ salim memlekete dönmeleri için de mücadele etmiştir.

Ziyad Ebüzziya Bey her yönü ile basın, siyaset, tarih ve kültürel konularda çok etkili olmuş özelliklede Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey'den kalma zengin ilim ve sanat hazinesini gençlerimize aktarmak için çok uğraşmıştır. Bu sebeple evinin kapısı bu zengin kütüphaneden yararlanılması için her vakit açık tutulmuştur.

Ziyad Ebüzziya Bey her kesin kalıp bir düşünceye ve ideolojilerin etkisine kapıldığı 60'lar, 70'ler ve 80'ler de her türlü iletişim ve diyalog kapılarını açık tutarak

kutuplaştırıcı fikirlerden uzak durmuş ve gençliğin nasıl bir ateşe sürüklendiği noktasında daima uyarıcı bir yol tutmuştur. Memleketlerde olup bitenlerin sorumluluğunu kendi ve kendi kuşaklarında gören Ziyad Ebüzziya Bey, "Geçmişte yeterince çalışmış olsak bugün bu gençlik bu şekilde olmazdı." diyerek sorumluluğu hep kendi kuşağında görmüştür.

Hayatının son senelerine kadar yazmak ve okumaktan asla vazgeçmeyen Ziyad Ebüzziya Bey, ortaya çıkarrnayı düşündüğü eserleri ve hayata geçirmek için uğraştığı projeleri tamamlayamadan vefat etmiştir. Evet, Ziyad Ebüzziya Bey'in ideallerine ve yaşantısına baktığımızda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, o 83 yıllık hayatına sığamamıştır. Eserleri ve projeleri için kendi deyimiyle yüzyıl daha gereklidir. Ancak Ebüzziya ailesinin basın ve matbaacılık hayatındaki son temsilcisi olan Ziyad Ebüzziya Bey yaşayış ve mücadelesi ile tipik bir Ebüzziya ailesinin bireyi olduğunu ispatlamıştır. 1919 yılında Kurtuluş Savaşı dönemi içerisinde başlayan bu aksiyon dolu yaşantı Mayıs 1994 yılında Ziyad Ebüzziya Bey'in vefatı ile son bulmuştur.

.

BİBLİYOGRAFYA

Arşivler:

Atatürk Kitaplığı Gazete Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

Gazete Koleksiyonları:

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Saat Gazetesi

Tasviri Efkar Gazetesi

Tasvir Gazetesi

Vakit Gazetesi

Zaman Gazetesi

Not: Gazeteler tarihleri ile birlikte dipnotlarda yazılıdır.

Kitaplar:

Altınay, Ahmet Refik, *Tesavir-i Rical*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Altınay, Ahmet Refik, *Lale Devri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010

Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1982

Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 1954 Yılı Çalışmaları Hakkında Türk Heyeti Raporu, T.B.M.M. Matbaası, Ankara.

Ahmet Temiz, *Velid Ebüzziya'nın Mektuplarına Göre Lozan,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2006.

Baban, Cihad, *Politika Galerisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, I.I. Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

Bozdağ, İsmet, *Dünyada ve Türkiye'de Basın İstibdadı*, Emre Yayınları, İstanbul 1992.

Çakmak, Diren, *Hürriyet Partisi*, Libra Kitap, İstanbul 2016.

Demirel, Ahmet, *Tek Parti İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Ebüzziya, Ziyad – Kozikoğlu, Salih, 1921 – 1933 *Galatasaray'ın Tarihçesi*, Yörük Matbaası, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul 1986.

Ebüzziya, Mehmed Tevfik, *Şinasi'nin Son Günleri ve Ölümü*, Haz: Ziyad Ebüzziya.

Ebüzziya, Ziyad, *Şinasi*, Haz: Hüseyin Çelik, Timaş Yayınları, İstanbul 1997.

Kara Efe, Ali, (Ziyad Ebüzziya), *Karanlıkta Bir Çığlık*, Tasvir Neşriyat, İstanbul 1943.

Ebüzziya, Ziyad, *II. Abdülhamit ve Dönemi Sempozyum Bildirileri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

Gerçek, Selim Nüzhet, *Türk Matbuatı*, Haz: Ali Birinci, Gezgin Kitabevi, Ankara, 2002.
Gerçek, Selim Nüzhet, *Türk Gazeteciliği*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Gerçek, Selim Müzhet, *Türk Matbaacılığı*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

Gür, Alim, *Ebüzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 1990.

Heper, Metin, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, Doğan Kitabevi, İstanbul 2011.

İskit, Server, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1939.

İskit, Server, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, İstanbul 1943.

İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu 1986 Yıllığı.

İstanbul İstiklal Mahkemesi, II, Haz: Şahin, Mehmet, Akar, Kerim…, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Ankara 2015.

Karpat, H. Kemal, *Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Karpat, H. Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Karvas, Uğur, *Türkiye'de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi*, I, Yeni Zamanlar Dağıtım, Ankara 2008.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1968.

Kabacalı, Alpay, *Kültürümüzden İnsan Adaları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.

Karacan, Ali Naci, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Maarif Marbaası, İstanbul 1943.

Karpat, H. Kemal, *Elitler ve Din*, Timaş Yayınları, Timaş Yayınları, İstanbul 2004.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2010.

Nadi, Nadir, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1964.

Otmanbölük, Günvar, *Babıali'nin Yarım Asırlıkları*, Başkent Kitap, Ankara 2011.
Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, I. Ötüken Yayın Evi, İstanbul 1983.

Özdenes, Engin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Russ, Jacqueline, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 1012.

Saraçoğlu, Ahmet Cemaleddin, *Mütareke Yıllarında İstanbul*, Haz: Dervişoğlu, İsmail, Kitabevi, İstanbul 2009.

Sabis, Ali İhsan, *Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, V, Nehir Yayınları, İstanbul 1993.

Shaw, Standford, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II. 1983.

Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971.

Şahhüseyinoğlu, H. Nedim, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005.

Şerifoğlu, Ömer Faruk, *Dar Çağda Bir Çelebi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.

Şimşir, Bilal, N., *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Namık Kemal'in Mektupları*, II. Türk Tarih Kurumu, Ankara 1967.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*, Abdullah Uçman, 19. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem: X, Cilt: 13

Tevfik, Ebüzziya, Yeni Osmanlılar Tarihi, Haz: Kutlu, Şemsettin, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015.

Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

Topuz, Orhan, *Tasviri Efkâr Gazetesinin İkinci Dünya Savaşına Bakışı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Konya 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, VI, II. Bölüm Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, III, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.

Zürcher, Eric Jan, Modernle*şen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Makaleler:

Ayvazoğlu, Beşir, "Ziyad Ebüzziya", *Aksiyon*, 120 (1997).

Altuniş, B., Gürsoy, "Ebüzziya Ziyad", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, III.

Deliorman, Altan, "Unutulan Milli Kahraman Ziyad Ebüzziya", *Türk Edebiyatı*, (Nisan 2004).

Dora, Siren, "İlk Yahudi Gazetesi Üstad", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 127 (1994).

Ebüzziya, Ziyad, "Ahmed İhsan Tokgöz", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, II.

Ebüzziya, Ziyad, "Ceride", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, VII.

Ebüzziya, Ziyad, "Ceride-i Havadis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, VII.

Ebüzziya, Ziyad, "İbret", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI.

Ebüzziya, Ziyad, "Ebüzziya Velid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X.

Ebüzziya, Ziyad, "Ali Efendi, Basiretçi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, II.

Ebüzziya, Ziyad, "Ebüzziya Mehmed Tevfik", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, II.

Ebüzziya, Ziyad, "Ebüzziya Velid" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X.

Ebüzziya, Ziyad, "Demokrat Parti Hürriyetine Kavuşurken", *Yeni Düşünce* (1992).

Ebüzziya, Ziyad, "Ebüzziya Hadiye", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, II.

Ebüzziya, Ziyad, "Hadika", T*ürk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, IV.

G.R. "Ebüzziya Velid", *Aylık Ansiklopedi*, IX.

Koloğlu, Orhan, "Ebüzziya Ailesinin Son Temsilcisi", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 127 (1994).

Koçu, Reşad Ekrem, "Ebüzziya Mehmed Tevfik Bey", *İstanbul Ansiklopedisi*, IX.

Kut, Turgut, "Teodor Kasab", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XL.

Okutan, G., "Ebüzziya Abdurrahman Velid" *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, III.

Özbilgen, Erol, "Ebüzziya Ziya Efsanesi", *Dar Çağda Bir Çelebi*, Ömer Faruk Şerifoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.

Sungu, İhsan, "Ebüzziya Tevfik", *Aylık Ansiklopedi*, IX.

Şerifoğlu, Ömer Faruk, "Beyoğlunda Kaybolmuş Bir Rüya: GEN Kitabsarayı", *Simurg Kitap Kokusu*, II-III, 2000.

Uzun, Mustafa, "Ebüzziya Mehmed Tevfik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X.

Yazıcı, Nesimi, "Takvim-i Vekayi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXIX.

Yıldız, Nuran, *Demokrat Parti İktidarı (1950–1960) ve Basın*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara 1996.

Röportajlar:

Öztürk, H. Emin–Yılmaz, Coşkun, "Ziyad Ebüzziya ile Bir Sohbet", *İslam*, 116 (1993).

Karabay, Muhsin - Ergüzel, Mehdi, "Ziyad Ebüzziya ile Röportaj", *Türk Edebiyatı Dergisi*, 249 (1994).

Çamlıtepe, Selman, "Ziyad Ebüzziya ile Konuşma", *İlim ve Sanat*, 4 (1985).

Görüşmeler:

Doç.Dr. Ali Satan Bey ile Marmara Üniversitesi'nde Ziyad Ebüzziya Bey hakkında belli aralıklar ile yapılan görüşmeler.

Ömer Faruk Şerifoğlu ile 24.10.2016 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda Ziyad Ebüzziya Bey hakkında yapılan görüşme.

Talha Ebüzziya Bey ile 17.10.2016 tarihinde evinde Ziyad Ebüzziya Bey hakkında yapılan görüşme.

Alev Ebüzziya Hanım ile 19.1.2017 tarihinde telefon ile yapılan görüşme.

EKLER

Ziyad Ebüzziya

KIBRIS
Hata Üstüne Hata

İmparatorluğumuzun son devirlerinde, bize musallat olan çeşit çeşit illetler arasında, en kötüsü **"hata üstüne hata"** işlemeyi kaide haline getirmiş olmasıdır.

Tarihimize bir göz atalım. Milletimize, devletimize, memleketimize ait konularda, hatasız karar ve icraatımızın bulunduğu konuların son derece nadir olduğunu görürüz.

40 seden beri günlük olmaktan çıkamayan Kıbrıs konusunda ve ilk gününden etmeye başladığımız, bugün de devam eylediğimiz, hatalar silsilesini sıralamaya kalkarsak, sütunlar dolusu yer alacağından, burada, sadece Barış Müdahalemizden beri yapılagelen hataları belirteceğiz. (Diğerlerini ayrı bir yazı da veririz.)

BİRİNCİ HATA: Kıbrıs'a mücadele ettiğimiz yılda bugünkü gibi, Türk kesimi ve Rum kesimi yoktu. Adanın her tarafında Türk toplulukları vardı, Rumların bu toplulukları imhaya başlaması üzerine, kardeşlerimizi ölümden kurtarmak ve Ada'da huzur ve sükûnu sağlamak üzere, **GARANTÖRLÜK** sıfatımızın verdiği **"müdahele hakkı"**na dayanarak Kıbrıs'a çıktık. Ada'da müdahele bir hakka dayandığına göre bu hak adanın tamamına şamildir. Adanın bir kısmını almakla tamamını almak, hak olarak aynıdır. Aksini varid sayıp, müdahalemizi haksız sayalım! Bu haksızlığın, Ada'nın bir kısmına veya tamamına yapılması arasında fark yoktur.

Ada'nın tamamını işgal etmemiş olmanın hatası, davanın bugüne kadar hal edilmemesine yol açmıştır. Kıtali önleyip çekileceğimizi ilan ettiğimizden, Rumlar, bir an evvel çekilmemiz için, bütün şartlarımızı derhal kabul ederlerdi.

İKİNCİ HATA: Müdahalemizde Yunan birlikleri ve Rum çeteleri, bozgun halinde Güneye, denize kaçmaya başlamışlardı. Lefkoşe'de sivil Rus bile kalmamış, şehir boşalmıştı. Bu boş şehrin ortasına geldik ve duruverdik. Kıbrıs 9.351 km²'dir. Bizim Çanakkale (9.757 km²)'den ufak. Mehmedcikler için, bu ufacık yerin yarıya yakınını aldıktan ve düşmanın sırtını da çevirdikten sonra, denize varmak işten bile değildi. Üstelik Lefkoşe ile Kıbrıs Güney Denizi'ne olan mesafe sadece 50 km. zırhlı birlikler için en çok bir saat. Bu akıl almaz hata da işlendi.

ÜÇÜNCÜ HATA: Kıbrıs'ın üçte birini Türk toprağı ilan ettik. **MARAŞ** denilen bölge bunun içinde. Ama budalaca bir kararla, **MARAŞ** bölgesine tek bir Türk iskân etmedik. 16 yıldır da halâ boş tutmak budalalığında bulunuyoruz. Bu hal Yunanlıların, Rumların ümidlerin tahrik ediyor. Şimdi de Barış Gücü'nün işgaline verilsin sözlerini etmeye başladılar. Bu budalalığa bir an önce son vermek şarttır.

DÖRDÜNCÜ HATA: Birleşmiş Milletler kararıyla Kıbrıs'a Barış Gücü yollandı. Halen de oradalar. Bu güç, çeşitli Birleşmiş Milletler mensubu devletlerin askerlerinden oluşuyor. Kıbrıs'ta iki ayrı din var. Müslüman Türkler, Hıristiyan Rumlar. Barış Gücü askerleri, subayları, kumandanları ise, tamamen Hıristiyan! Halbuki Birleşmiş Milletler'de pekçok müslüman üye devlet var. Barış Gücü'nün kumandan ve askerlerinin yarısının, Müslüman Devletler askerlerinden omuşması gerekir. Bunu ısrarla istemek Türkiye'nin de, dost İslâm ülkelerinin de hakkıdır. Ayrıca bu istek kabul edilmezse, Barış Gücü'nü reddetmek hakkımız da vardır. Ama bizim mübarak idarecilerimizde, bu idrake varacak insan yoktur.

BEŞİNCİ HATA: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri **Cuellar** Kıabrıs konusunun halli için, daima ve ısrarla, **Denktaş**'tan ve bizim Dışişlerinden taviz üzerine taviz koparır! Bir yandan Rumların adayı cephanelik haline getirmelerine göz yumar, katil Sampson'un Ada'ya dönmesine göz yumar. Yunan subaylarının EOKA'cı yetiştirmelerini bilmezlikten gelir, diğer taraftan da, Genel Kurul'a sunduğu raporlarda, Rum mızıkçılıklarından asla sözetmez ve daima **"oyun bozan"** diye Türkleri belirtir! Bu müteassıp, koyu Katolik, İslam Türk düşmanı adama karşı, bugüne kadar, hiçbir hükümetimizden ciddi ve ısrarlı bir tepki gösterilmemiş, protestolarda bulunulmamıştır!...

ALTINCI HATA: Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'ni ilân etmeden evvel, dünyanın dört bir tarafına. iki-

• Devam. 13. Sayfada

Yeni Düşünce (27.7.1990)

TELGRAF

19496

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

Acele Bay Selim Sarper Ankara 6337 A İstanbul

42127 134/132 16/10 16/5 Tasvirin yeniden tehlikeye maruz olduğunu teessürle öğrendim. Biliyorsunuz ki Gazete benim değildir ve son yazılan sahibinin haberi bile yoktur. Esasen o yazı alelade bir tenkitten başka mahiyette değildi. Valinin maksadı mahsusa atfetmesi belki farkına varmıyarak şiddetli lisan kullanmama sebep olmuştur. Bu yazının bu kadar teessürü mucip olacağını bilseydim bir satırını yazmazdım. Durup dururken hükûmeti üzmek hatırımdan da geçmez, elimden de gelmez. Her halde bu yazıdan dolayı gazeteyi ve sahibini mesul tutmak hakikaten günah olur.Ben gazeteyi derhal terke hazırım, tek benim yüzümden zaten maddi müşkülât içinde uğraşan sahibi bir kat daha mütazarrır olmasın. Bir buçuk senede bir gazetenin altı defa kapanması mahvına sebep olabilir. Bu cihetleri ve gazete sahibinin sırf benim hatamdan dolayı tecziye edilmemesini hassaten rica ettiğimi muhterem Başvekile arz etmenizi saygılarımla sizden dilerim.-Velit Ebuziya.

T.C.
BAŞVEKÂLET

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

KARARNAME SURETİ

Umumî siyasete muğayır neşriyatta bulundukları görülen İstanbul'da münteşir (Tan) ve Tasviri Efkâr gazetelerinin Matbuat Kanununun 50 inci maddesine tevfikan, muvakkaten kapatılmalarına, İcra Vekilleri Heyetince 7.12.1940 tarihinde karar verilmiştir.

REİSİCUMHUR
İsmet İnönü

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

4591/3916

Ankara, 7/12/1940

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat yaptığı görülmüş olduğundan mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50'nci maddesi ve tevfikan muvakkaten kapatılması hususunu yüksek tensibinize arz eder lâzım gelen İcra Vekilleri Heyeti kararının alınmasına müsaade ve emirlerinizi saygılarımla rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat yaptığı görülmüş olduğundan mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50'nci maddesi ve tevfikan muvakkaten kapatılması hususunu yüksek tensibinize arz eder lâzım gelen İcra Vekilleri Heyeti kararının alınmasına müsaade ve emirlerinizi saygılarımla rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

T.C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
KARAR SAYISI:2/16132

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26. 2696

KARARNAME SURETİ

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr Gazetesinin Devletin Umumi siyasetine dokunur mahiyette neşriyatta bulunduğu anlaşıldığından Matbuat Kanununun 50.maddesine tevfikan 19.6.1941 tarihinden itibaren mezkûr gazetenin bir ay müddetle kapatılması; Matbuat Umum Müdürlüğünün 19.6.1941 tarih ve 3587/3823 sayılı teskeresi ile teklif edilmişti.Bu İş İcra Vekilleri Hey'etince 3 Temmuz 1941 tarihinde görüşülerek adı geçen gazetenin 15 gün kapatılması muvaffık görülmüştür.

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

No: 28916

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

TELGRAF

6441,İstanbul.8464 116 24/1241 20

Bugünkü yazıda Belediyeye ait bir satırlık hafif hafif bir latifeden dolayı gazetenin yine kapanmak tehlikesine maruz kaldığını büyük teessürle öğrendim. Bu latifede en ufak bir kasıt yoktur.Kalemim tabii sevkile yazılmıştır. Böyle bir cümle için gazeteye kıymaya muhterem Başvekilimizin gönüllerinin razı olmayacağından eminim. Geçen def'a da söylediğim veçhile benim gazeteyi terk etmekten başka çare kalmıyor.Masum bir satırcığın bir müessesenin yıkılmasına sebep olmak kadar beni muzdarip eden bir şey tasavvur edilmez. Bu defa da hakikaten hiçbir kabahati olmayan gazetenin mazur görülmesini çok rica eder,ne ceza edilecekse bana edilmesini bir daha dilerim. Yarın izahat vermek üzere bizzat geleceğim.O vakite kadar tehiri cezayı da ayrıca rica ederim.

Ebuzziyazade Velit

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

TASVİRİ EFKÂR

İSTANBUL 14/3/1941

Sayın Başvekil

Aşağıdaki istidayı yüksek huzurunuza takdim ederken aynı zamanda hallini arzu buyurduğunuzdan şüphe etmediğim bir memleket ve matbuat derdine de temas etmek istiyorum.

Bazen ittiba edilmesi lâzım gelen kaidenin başka başka surette tefsirinden, bazen memleketin dimağı olan Ankara ile ağzı olan İstanbul arasındaki mesafenin 570 kilometre olmasından, bazen de bir günü bir gününe uymayan politikanın seri inkişaflarını bir çok haklı ve maddi sebepler dolayısıyle takip edemeyişimden neşriyatımızı, Devletin arzu ettiği çerçevenin haricine istemiyerek kaçırdığımız vakidir.

Sahibi bulunduğum Tasviri Efkâr bunun cezasını, bir kerre bir hafta, bir defa da on gün, bu sefer de iki gün kapanmak suretiyle, ağır surette çekmiş, henüz senesini bile doldurmayacak kadar intişar sahasına yeni atılmış bir gazete bulunması dolayısıyle bu ceza onun üzerinde diğerlerinden fazla tesir yapmış ve Tasviri Efkâr bu mütevali kapanmalardan tam beş bin kari kaybetmek suretiyle telâfi edilmez zararlara uğramıştır.

Yetmiş seksen kişiye, aileleri ile birlikte bu buhranlı zamanlarda hayat temin eden bir müessesenin yıkılmasın zatı devletlerinin de arzu buyurmayacaklarından emin olarak haklı zannettiğim şu istidamın nazarı itibara alınmasını rica ediyorum.

Gazetelere kimlerin direktif verecekleri malûm değildir. Son infilâk hadisesinde müddeiumumilik bir tebliğ göndermiş ve tebliğin altına kanun, madde zikretmeden bir de ceza tehdidi koymuştur.

Matbuat Kanununu, Ceza Kanununu araştırdık, Cumhuriyet Müddeiumumiliği tarafından gazetelere tebliğ gönderileceği hakkında bir kayda tesadüf edemedik. Müddeiumumiliğin mesnedsiz ceza tehdidinde bulunmasını kendisinin adaletin bir mümessili olması sıfatıle doğru görmedik.

Tabii aynı tebliğ Örfi İdare komutanlığınca verilmiş bulunsaydımevzuata uygun olur, biz de bu hayreti göstermezdik.

Gazetemizin kapanmasında sebep olarak tahkikatı işkâl eder mahiyette yaptığımız neşriyat ileri sürülmektedir.

./...

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2676

Tasviri Efkâr, Müddei Umumiliğin gönderdiği tebliğden bir satır fazla yazı yazmamıştır. Koyduğumuz resimlerin ise tahkikatla alâkası yoktur. Esasen böyle bir alâka sezilseydi vaki tebligâtta resim dercedilmemesi hususu da kaydedilirdi. Halbuki müddei umumiliğin tebliğinde resme temas eder hiç bir nokta yoktur.

Şu halde şu esbabı mucibeye nazaran kapatılmamamız lâzımdır. Efkâr umumiyenin zihnini karıştırmak gibi bir suç işlediğimiz kanaatine varılmış ise, bunun resmen söylenmemesi nedendir? Ve resimlerle efkârı umumiyenin tehyiç edildiği zannediliyorsa hürmetler arzederim ki, bu fikre de iştirak edemiyorum, zira, alt tarafı tahrip edilmiş olan Perapalas binasını halkın nazarından saklamağa lüzum yoktur ve her dakika Perapalasın önü meraklılarla doludur.

Ecnebi memleketlere karşı memleketi asayişsiz göstermek faraziyesi ise hiç doğru değildir. Çünkü bir müddet sonra elimize geçecek olan ecnebi gazetelerinde bu hadise çok daha tafsilâtlı olarak bütün Dünya efkârı umumiyesine bildirilecektir. Zaten ecnebi gazetelerini beklemeyede hacet yok, Vakanın ertesi akşamı bütün ecnebi radyoları ve ezcümle Londra Radyosu bomba hadisesi hakkında, bizim İstanbul gazetelerinin hatır ve hayalinden geçmiyecek kadar tafsilât vermişti.

Yüksek huzurunuza arz ettiğim şu ricalarım hürmetsizlik telâkki edilmezse, ufak bir noktaya daha işaret etmek istiyorum.

Mevcut tahditlerin fazlalığı, yazılar hakkında müsbet bir ölçüye malik bulunmamamız, Hükûmetin siyasetini yakından takip edemeyişimiz, bizim bir hafta veya on gün, Yeni Sabahın bir gün, Cumhuriyet'in üç ay kapanmasında amil olan, takdir hakkının mahiyetinin bizce malûm olmaması bizi çok müşkül ve içinden çıkılmaz bir mevkie düşürmüştür. Buna gazetenin yaşaması, gazeteciliğin icapları gibi zaruri olan unsurları ve bir taraftan Ankara'nın, bir taraftan İdareyi Örfiyenin, bir taraftan da nazik vaziyetlerde her türlü neşriyata bir cinayet damgası vurmağa mütemayil bir takım kimselerin tazyikleri ilâve olursa, ateşle oynadığımız zehabına vasıl olmamızı lütfen mazur göreceğinizden eminim.

Şu uzun tasdinameden sonra, hülâsa olarak naciz istirhamım şu:

./...

Gazetecilik zaruretleriyle Devletin menfaatlerini bir arada telif edebilecek tek ve yalnız bu işle meşgul olacak bir şahsa bağlanmamı, her hadisede doğrudan doğruya kendisiyle, mevcut Kanun ve Talimat ve yalnız hükûmete tercüman olan direktif tavsiyeleri ile hareket etmemiz ve bu zaruri sultanın da şahsi sempatilerden uzak bütün gazeteler üzerinde seyanen tatbik edilmesi, bizi birçok müşküllerden kurtarabilir. Bu şahsı İstanbulda bulunması ve Devlet otoritesini temsil edecek mevki ve selâhiyette olması elbette faidelidir.

- Bu suretle evvelâ müracaat edecek bir makam buluruz.

- Saniyen binbir yerden acayip direktifler almayız.

- Herkese Matbuata tahakküm etmek fırsatını vermemiş oluruz. Ve son infilâk hadisesinden olduğu gibi nereden geleceği belli olmıyan bir tebliği, sabahın saat beşine kadar beklemek zaruretinde kalmayız.

En büyüğüne baş vurup dertleşmek mahiyetinde olan bu istirhamnamenin hüsnü kabul göreceğinden emin olarak en derin saygı ve bağlılıklarımı lütfen kabul buyurmanızı rica eder, ellerinizden öperim muhterem Baş Vekilim.

Tasviri Efkâr gazetesi sahibi
Ziyad Ebüzziya
14/3/1941

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E. 2676

T.C.

BAŞVEKÂLET

MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2696

İstanbul Vilâyeti Emniyet Müdürlüğü
Birinci Şube

28/1/1942

Kısım 1
No: 2441

Öz: Vakıt, Sonposta, Haber ve Son Telgraf gazetelerinin kapatıldığı hak.

Matbuat Umum Müdürlüğüne,

1- Kömürün beyannameye tabi tutulması hakkında efkârı umumiyeyi tehyiç eden ve piyasayı sıkan asılsız haber neşrettiklerinden dolayı 28/1/1942 tarihinden itibaren Vakit, Son Posta, gazetelerinin on beşer, Haber ve Son Telgraf gazetelerinin de üçer gün müddetle kapatıldığına dair olan 27/1/1942 gün ve 14327 sayılı emirleriniz aynı günde mezkûr gazetelerin mes'ul mümessillerine imza mukabilinde tebliğ edilmiştir. Mevzubahis gazeteler bu günden itibaren çıkmamaktadır. Arzederim.

2- Malûmaten Dahiliye Vekâletine, karşılık olarak Örfi İdare komutanlığına ve Matbuat Umum Müdürlüğüne yazılmıştır.

İstanbul Valisi Y.
Raşit Demirtaş

Mat Md.
29/1/42.
Sarper

M.M.

30/1/1942
Ş. Engineri

Başvekâlet
Matbuat Umum Müdürlüğü
No: 669
T.29/1/1942

Matbuat Müdürlüğü
Kayıt N. 187
T. 29/1/1942

N O T : Aslı 41/a "Vakıt" dosyasındadır.

N O T : Gazetenin yeniden intişara başladığı H. İstanbul Emniyet Md. nin 7/2/1942 T. ve 3009/3582 sayılı yazıları Vakit dosyasındadır.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2C.2696

T.C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI: 6/873

22/Mart/1943

Matbuat Umum Müdürlüğüne

11/3/1943 tarihli ve 1127/1027 sayılı teskereye k.

İstanbul'da münteşir "Tasviri Efkâr" gazetesinin iki gün müddetle kapatılması hakkındaki İcra Vekilleri Heyetinin kararnamesi sureti sunulmuştur.

Dahiliye Vekilliğine ve Matbuat Umum Müdürlüğüne yazılmıştır.

Başvekil yerine
Müsteşar
İmza

T.C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
SAYI: 2/19568

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26. 2496

KARARNAME SURETİ

İstanbul'da münteşir "Tasviri Efkâr" gazetesinin neşriyatı Devletin harici siyasetine dokunacak mahiyette görüldüğünden mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50. maddesine tevfikan 12 Mart 1943 tarihinden itibaren 2 gün müddetle kapatılması; İcra Vekilleri heyetince 12/3/1943 tarihinde kabul olunmuştur.

Bş. V.	Ad V.	M.M.V.	Da. V.	H.V.
Ş. Saraçoğlu	R. Türel	A.R. Altunga	R. Peker	N. Menemencioğlu

Ma. V.	Mf. V.	Na. V.	İk. V.	S.İ.M. V.
F. Ağralı	Yücel	Sırrı Day	Fuat Sirmen	Dr. H. Alataş

G.İ.V.	Zr. V.	MÜ. V.	Ti. V.
Suat H. Ürgüplü	Ş.R. Hatipoğlu	A.F. Cebesoy	C.S. Siren

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
UMUMİ KÂTİPLİĞİ

Ankara, 20-Mart-1945.

Sayın Şükrü Saracoğlu
Yüksek Başvekil

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kapatılmış olan gazetelerinin tekrar neşrine izin verilmesi dileğine dair Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Ziyad Ebüzziya imzalarile gelen 16-3-1945 tarihli telgraf, Cumhurbaşkanımızın yüksek emirlerile bilece sunulmuştur.

En derin saygılarımla.

Umumî Kâtip
H. Jedele

22.3.

BAŞVEKALET
21-3-945 213

-3-

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 85 - Dosya No: 562 - Sıra No: 9

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 85 - Dosya No: 562 - Sıra No: 9

T.C.
MÜNAKALÂT VEKÂLETİ
P.T.T.İ.U.M.

42553
TELGRAF

(Örnek : B. 1)

YOL

Adres :

Servis işaretleri

ANKARA 16.3.45 10

SAYIN ISMET INONU TURKIYE CUMHURIYETI CUMHUR BASKANI ANKARA

İlk merkez	No.	Kelime	Verildiği	Alındığı	İmza
				Tarih	Saat
+ 2197	ISTANBUL	3873	68 16/3/945 15/00		

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

= BAKANLAR KURULUNUN KARARIYLE GAZETELERIMIZIN MUVAKKAT
KAYDILE KAPATILDIGI TARIHTENBERI ALTI VE YEDI AY GECMISDIR
TATIL MUDDETININ BU DERECE UZAMIS BULUNMASI UZUN SENELERIN
EMEGIYLE KURULMUS BULUNAN MUESSESELERIMIZI BUYUK BIR
SIKINTI VE ISTIRABA UGRAMAKTADIR SIZ YUCE VE SAYIN DEVLET 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı

T.C.
MÜNAKALÂT VEKÂLETİ
P.T.T.İ.U.M.

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez

TELGRAF

Adres :

(Örnek : B. 1)

YOL

Servis işaretleri

REISIMIZ BU HALLE ILGILENMENIZI VE BIE DESTEK OLMANIZI EN DERIN SAYGI VE SEVGILERIMIBLE DILERIZ

VATAN : AHMET EMIN YALMANTAN - ZEKERIYA SERTEL TASVIRI

İmza

Tarih | Saat | Hususi

Tarih | Saat

TASVIRI EFKAR - ZIYAD EBUZZIYA +++.

T.C.
BASBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

030	10			85	562	9

3

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 85 - Dosya No: 562 - Sıra No: 9

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

4591/3916

Ankara, 7/12/1940

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat yaptığı görülmüş olduğundan mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50'nci maddesi ve tevfikan muvakkaten kapatılması hususunu yüksek tensibinize arz eder lâzım gelen İcra Vekilleri Heyeti kararının alınmasına müsaade ve emirlerinizi saygılarımla rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

T.C.
BAŞVEKÂLET

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2676

KARARNAME SURETİ

Umumî siyasete mugayır neşriyatta bulundukları görülen İstanbul'da münteşir (Tan) ve Tasviri Efkâr gazetelerinin Matbuat Kanununun 50 inci maddesine tevfikan, muvakkaten kapatılmalarına, İcra Vekilleri Heyetince 7.12.1940 tarihinde karar verilmiştir.

REİSİCUMHUR
İsmet İnönü

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat yaptığı görülmüş olduğundan mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50'nci maddesi ve tevfikan muvakkaten kapatılması hususunu yüksek tensibinize arz eder lâzım gelen İcra Vekilleri Heyeti kararının alınmasına müsaade ve emirlerinizi saygılarımla rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

TELGRAF

19496

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E. 2676

Acele Bay Selim Sarper Ankara 6337 A İstanbul

42127 134/132 16/10 16/5 Tasvirin yeniden tehlikeye maruz olduğunu teessürle öğrendim. Biliyorsunuz ki Gazete benim değildir ve son yazıları sahibinin haberi bile yoktur. Esasen o yazı alelade bir tenkitten başka mahiyette değildi. Valinin maksadı mahsusa atfetmesi belki farkına varmıyarak şiddetli lisan kullanmama sebep olmuştur. Bu yazının bu kadar teessürü mucip olacağını bilseydim bir satırını yazmazdım. Durup dururken hükûmeti üzmek hatırımdan da geçmez, elimden de gelmez. Her halde bu yazıdan dolayı gazeteyi ve sahibini mesul tutmak hakikaten günah olur.Ben gazeteyi derhal terke hazırım, tek benim yüzümden zaten maddi müşkülât içinde uğraşan sahibi bir kat daha mütazarrır olmasın. Bir buçuk senede bir gazetenin altı defa kapanması mahvına sebep olabilir. Bu cihetleri ve gazete sahibinin sırf benim hatamdan dolayı tecziye edilmemesini hassaten rica ettiğimi muhterem Başvekile arz etmenizi saygılarımla sizden dilerim.-Velit Ebuzziya.

T.C.
BAŞVEKÂLET

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2676

KARARNAME SURETİ

Umumî siyasete mugayır neşriyatta bulundukları görülen İstanbul'da münteşir (Tan) ve Tasviri Efkâr gazetelerinin Matbuat Kanununun 50 inci maddesine tevfikan, muvakkaten kapatılmalarına, İcra Vekilleri Heyetince 7.12.1940 tarihinde karar verilmiştir.

REİSİCUMHUR
İsmet İnönü

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2676

4591/3916

Ankara, 7/12/1940

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr gazetesinin Devlet siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat yaptığı görülmüş olduğundan mezkûr gazetenin Matbuat Kanununun 50'nci maddesi ve tevfikan muvakkaten kapatılması hususunu yüksek tensibinize arz eder lâzım gelen İcra Vekilleri Heyeti kararının alınmasına müsaade ve emirlerinizi saygılarımla rica ederim.

Matbuat Umum Müdürü
(Selim Sarper)

T.C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
KARAR SAYISI:2/16132

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26. 2676

KARARNAME SURETİ

İstanbul'da münteşir Tasviri Efkâr Gazetesinin Devletin Umumi siyasetine dokunur mahiyette neşriyatta bulunduğu anlaşıldığından Matbuat Kanununun 50.maddesine tevfikan 19.6.1941 tarihinden itibaren mezkûr gazetenin bir ay müddetle kapatılması; Matbuat Umum Müdürlüğünün 19.6.1941 tarih ve 3587/3823 sayılı teskeresi ile teklif edilmişti.Bu İş İcra Vekilleri Hey'etince 3 Temmuz 1941 tarihinde görüşülerek adı geçen gazetenin 15 gün kapatılması muvaffık görülmüştür.

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

T.C.

BAŞVEKÂLET

MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2696

İstanbul Vilâyeti Emniyet Müdürlüğü
Birinci Şube

28/1/1942

Kısım 1
No: 2441

Öz: Vakıt, Sonposta, Haber ve Son Telgraf gazetelerinin kapatıldığı hak.

Matbuat Umum Müdürlüğüne,

1- Kömürün beyannameye tabi tutulması hakkında efkârı umumiyeyi tehyiç eden ve piyasayı sıkan asılsız haber neşrettiklerinden dolayı 28/1/1942 tarihinden itibaren Vakit, Son Posta, gazetelerinin on beşer, Haber ve Son Telgraf gazetelerinin de üçer gün müddetle kapatıldığına dair olan 27/1/1942 gün ve 14327 sayılı emirleriniz aynı günde mezkûr gazetelerin mes'ul mümessillerine imza mukabilinde tebliğ edilmiştir. Mevzubahis gazeteler bu günden itibaren çıkmamaktadır. Arzederim.

2- Malûmaten Dahiliye Vekâletine, karşılık olarak Örfi İdare komutanlığına ve Matbuat Umum Müdürlüğüne yazılmıştır.

İstanbul Valisi Y.
Raşit Demirtaş

Mat Md.
29/1/42.
Sarper

M.M.

30/1/1942
Ş. Engineri

Başvekâlet
Matbuat Umum Müdürlüğü
No: 669
T.29/1/1942

Matbuat Müdürlüğü
Kayıt N. 187
T. 29/1/1942

N O T : Aslı 41/a "Vakıt" dosyasındadır.

N O T : Gazetenin yeniden intişara başladığı H. İstanbul Emniyet Md. nin 7/2/1942 T. ve 3009/3582 sayılı yazıları Vakit dosyasındadır.

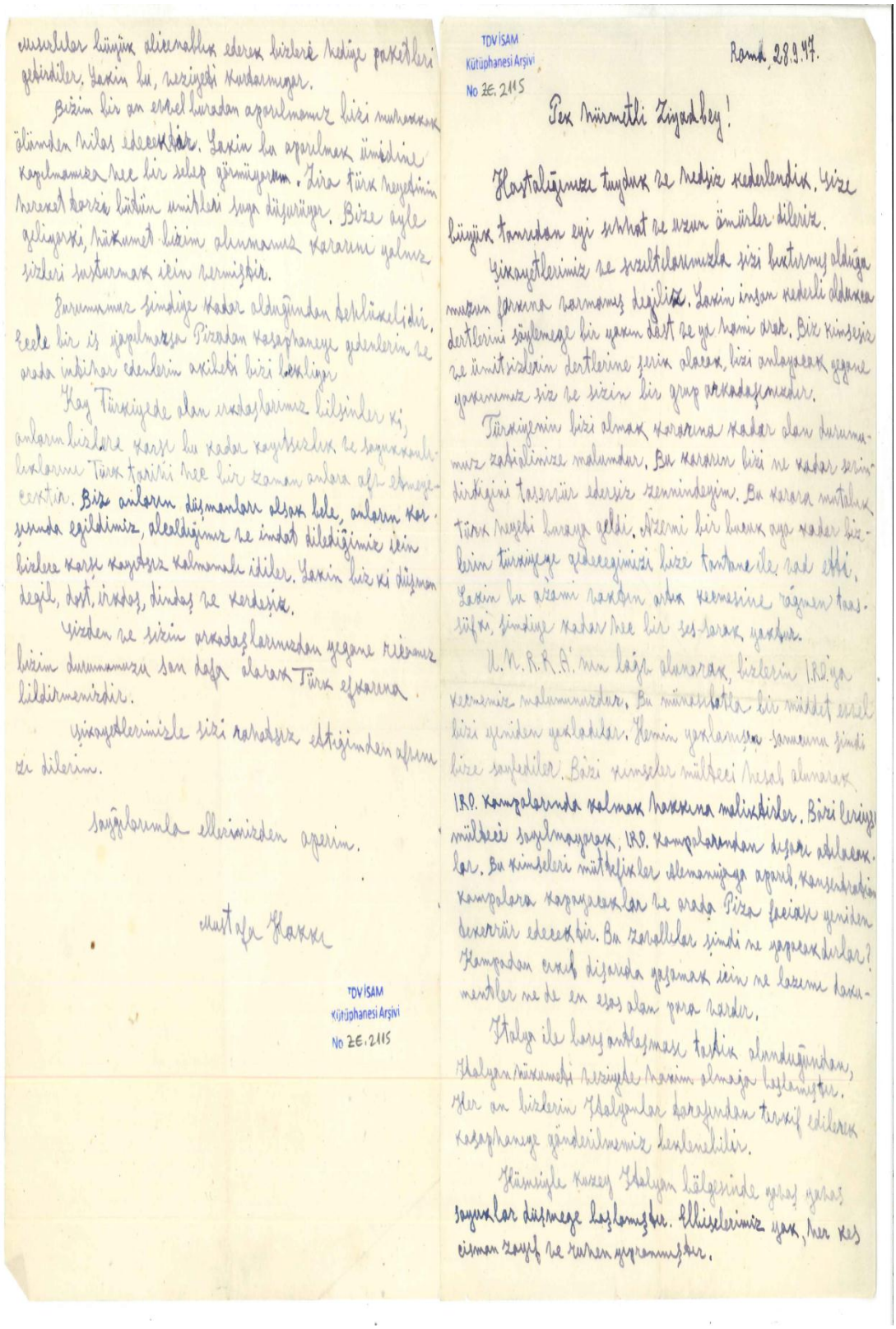

Türk Esirlerinden Mektuplar. **Kaynak**: İsam Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

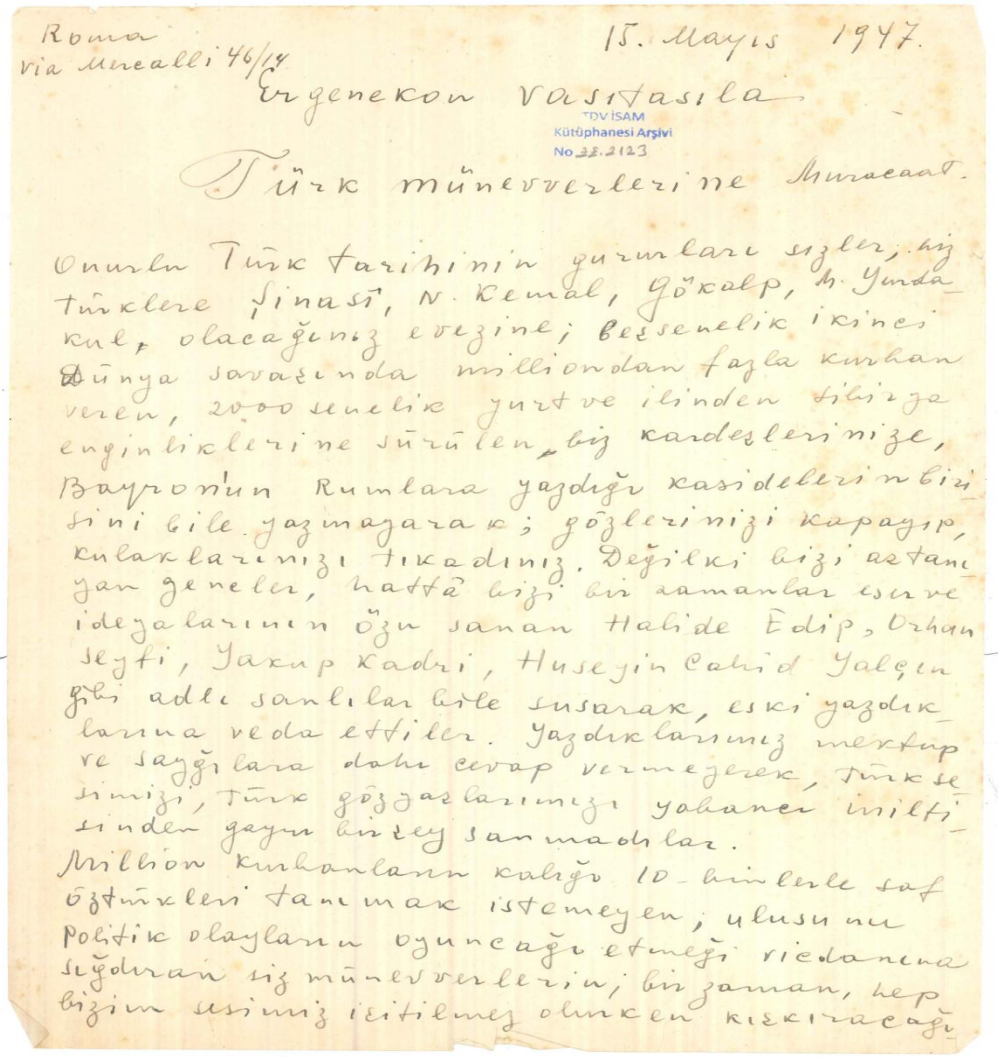

Roma
via Mercalli 46/14

15. Mayıs 1947.

Ergenekon vasıtasıla

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 38.2123

Türk münevverlerine Muracaat.

Onurlu Türk tarihinin gururları sızlar, biz türklere Şinasî, N. Kemal, Gökalp, M. Yurdakul, olacağınız evezine; beşsenelik ikinci Dünya savaşında milliondan fazla kurban veren, 2000 senelik yurt ve ilinden sibirya enginliklerine sürülen, biz kardeşlerinize, Bayron'un Rumlara yazdığı kasidelerin birisini bile yazmayarak; gözlerinizi kapayıp, kulaklarınızı tıkadınız. Değilki bizi aştanıyan geneler, hattâ bizi bir zamanlar eserve ideyalarının özü sanan Halide Edip, Orhan Seyfi, Yakup Kadri, Huseyin Cahid Yalçın gibi adlı sanlılar bile susarak, eski yazdıklarına veda ettiler. Yazdıklarımız mektup ve sayğılara dahı cevap vermeyerek, Türk sesimizi, Türk gözyaşlarımızı yabancı miltisinden gayrı birşey sanmadılar.
Million kurbanların kalığı 10-binlerle saf öztürkleri tanımak istemeyen, ulusunu politik olayların oyuncağı etmeği vicdanına sığdıran siz münevverlerin; bir zaman, hep bizim sesimiz işitilmez olurken kışkıracağı

Türk Esirlerinden Mektuplar. Kaynak: İsam Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

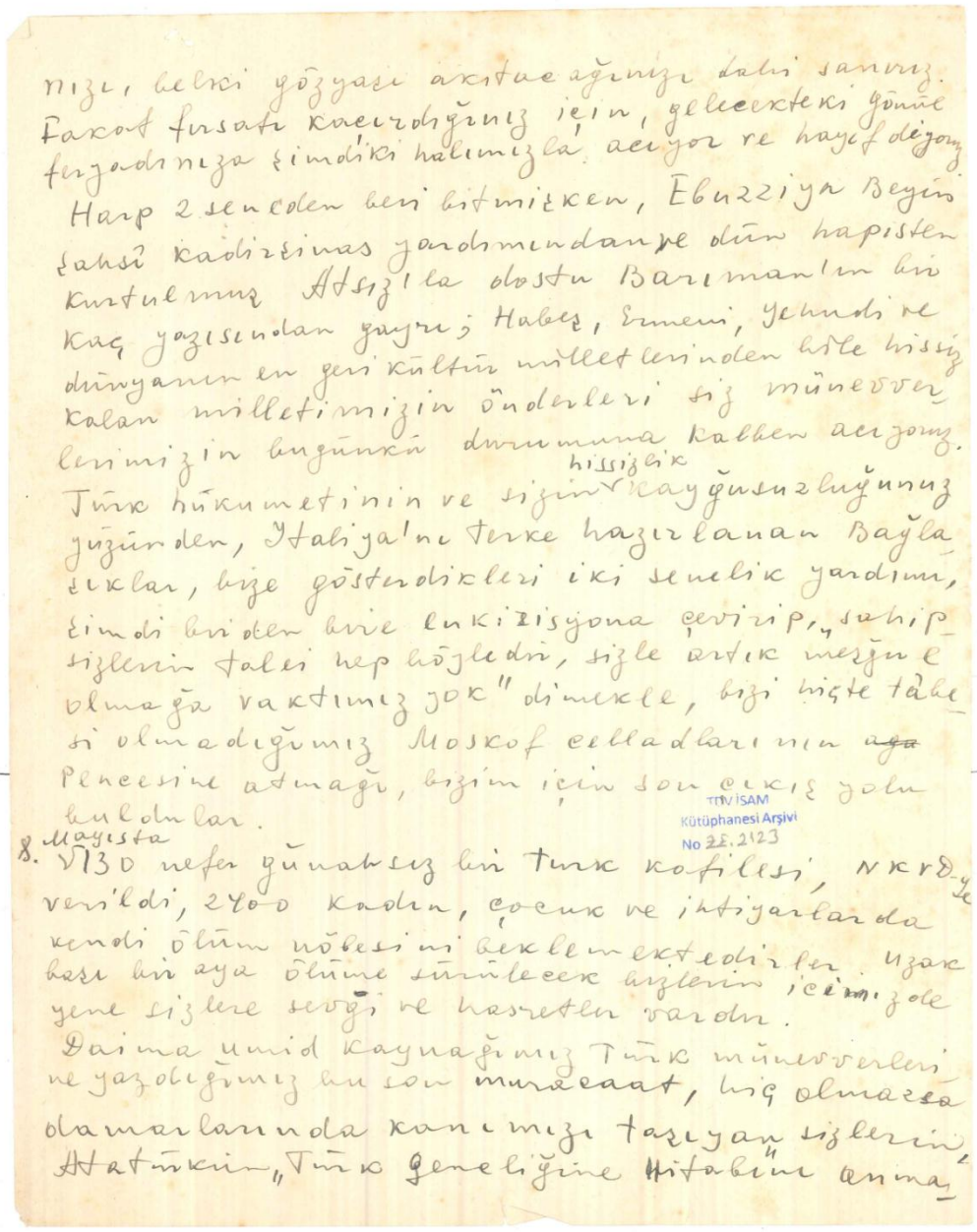

nızı, belki gözyaşı akıtacağınızı dahi sanırız.
Fakat fırsatı kaçırdığınız için, gelecekteki gönül
feryadınıza şimdiki halımızla acıyor ve hayıf diyoruz.
Harp 2 seneden beri bitmişken, Ebuzziya Beyin
şahsî kadirşinas yardımından ve dün hapisten
kurtulmuş Atsız'la dostu Barıman'ın bir
kaç yazısından gayrı; Habeş, Ermeni, Yehudi ve
dünyanın en geri kültür milletlerinden bile hissiz
kalan milletimizin önderleri siz münevver-
lerimizin bugünkü durumuna kalben acıyoruz.
Türk hükumetinin ve sizin hissizlik kayğusuzluğunuz
yüzünden, İtaliya'nı terke hazırlanan Bağla-
şıklar, bize gösterdikleri iki senelik yardımı,
şimdi birden bire enkizisyona çevirip, "sahip-
sizlerin talei hep böyledir, sizle artık meşğu e
olmağa vaktımız yok" dimekle, bizi hiçte tâbe-
si olmadığımız Moskof celladlarının ~~aga~~
Pencesine atmağı, bizim için son çıkış yolu
buldular.

TTV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No ZE.2123

8. Mayısta
V130 nefer günahsız bir Türk kafilesi, NKVD-ye
verildi, 2400 kadın, çocuk ve ihtiyarlarda
kendi ölüm nöbesini beklemektedirler. Uzak
başı bir aya ölüme sürülecek bizlerin içimizde
yene sizlere sevgi ve hasretler vardır.
Daima umid kaynağımız Türk münevverleri-
ne yazdığımız bu son muracaat, hiç olmazsa
damarlarında kanımızı taşıyan sizlerin,
Atatürkün "Türk Gençliğine Hitabını anma-

Türk Esirlerinden Mektuplar. Kaynak: İsam Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

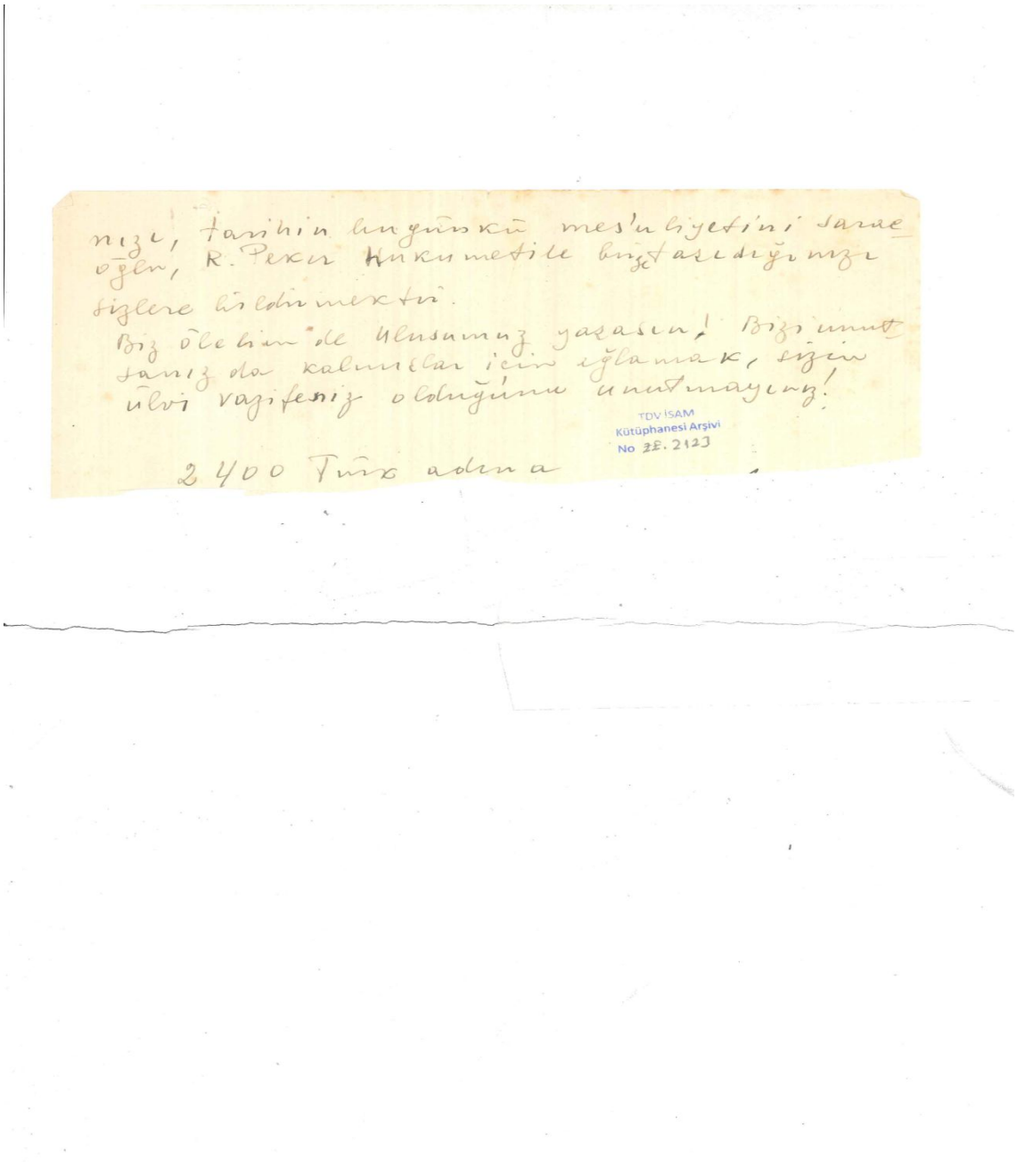

Türk Esirlerinden Mektuplar. Kaynak: İsam Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

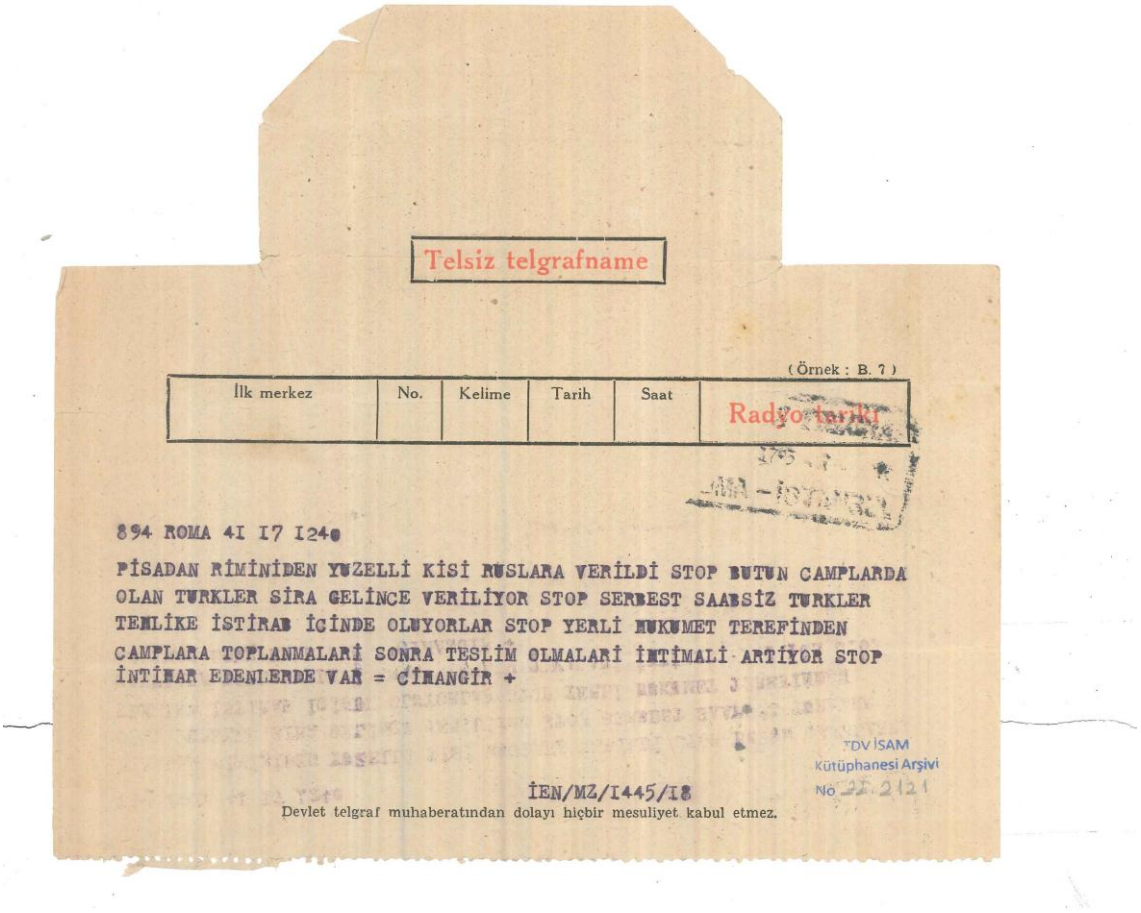

Telsiz telgrafname

(Örnek : B. 7)

İlk merkez	No.	Kelime	Tarih	Saat	Radyo tarihi

894 ROMA 41 17 1240

PİSADAN RİMİNİDEN YUZELLİ KİSİ RUSLARA VERİLDİ STOP BUTUN CAMPLARDA OLAN TURKLER SİRA GELİNCE VERİLİYOR STOP SERBEST SAABSİZ TURKLER TEHLİKE İSTİRAB İÇİNDE OLUYORLAR STOP YERLİ HUKUMET TEREFİNDEN CAMPLARA TOPLANMALARİ SONRA TESLİM OLMALARİ İHTİMALİ ARTİYOR STOP İNTİHAR EDENLERDE VAR = CİHANGİR +

İEN/MZ/1445/18

Devlet telgraf muhaberatından dolayı hiçbir mesuliyet kabul etmez.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 22.2121

Türk Esirlerinden Mektuplar. Kaynak: İsam Kütüphanesi, Ziyad Ebüzziya Evrakı

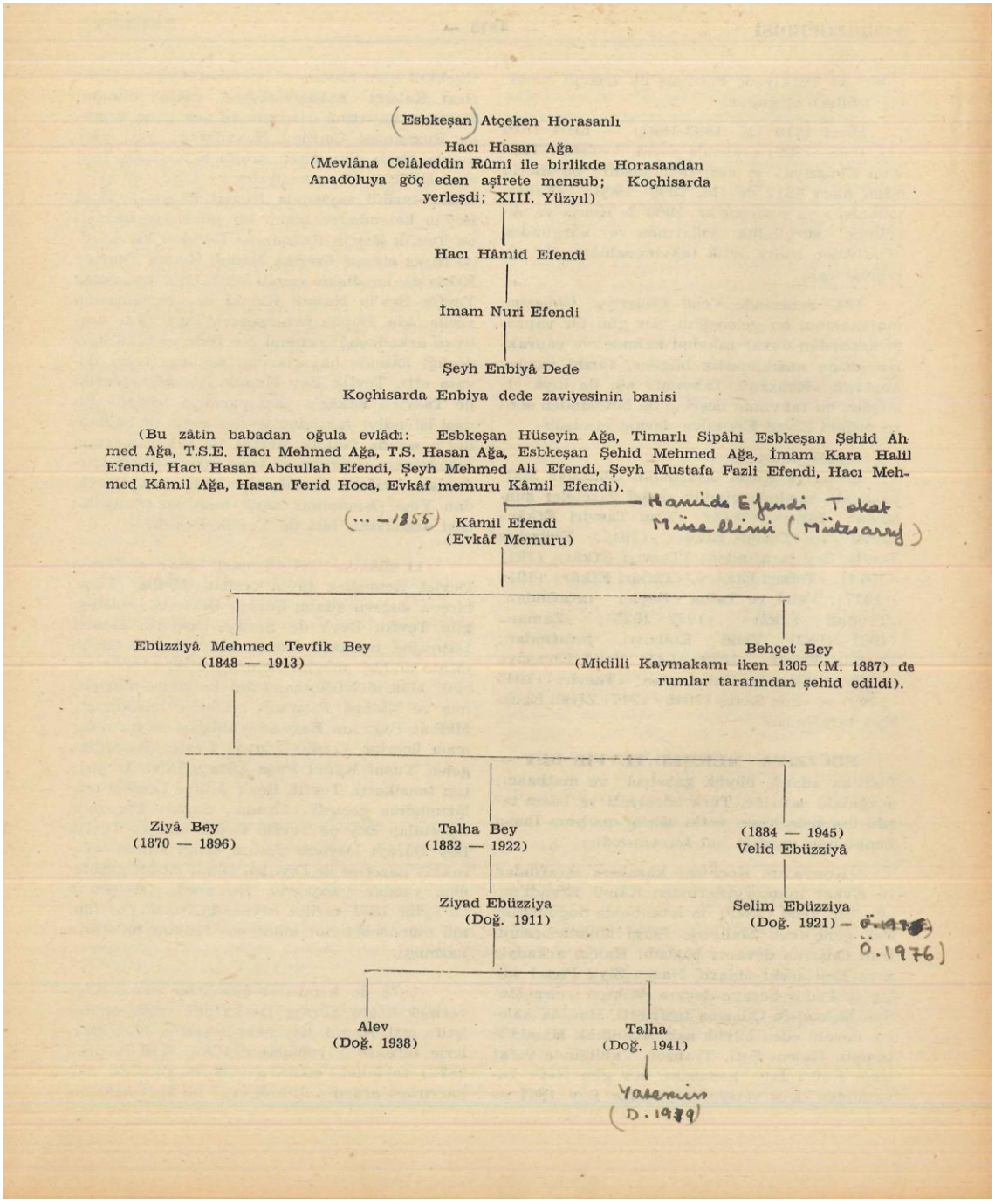

EBÜZZİYA AİLESİ SOY KÜTÜĞÜ, **Kaynak**: İSAM, Ziyad Ebüzziya Evrakı

Ziyad Ebüzziya çoçukluk yıllarından. (Ömer Faruk Şerifoğlu, Darçağda Bir Çelebi)

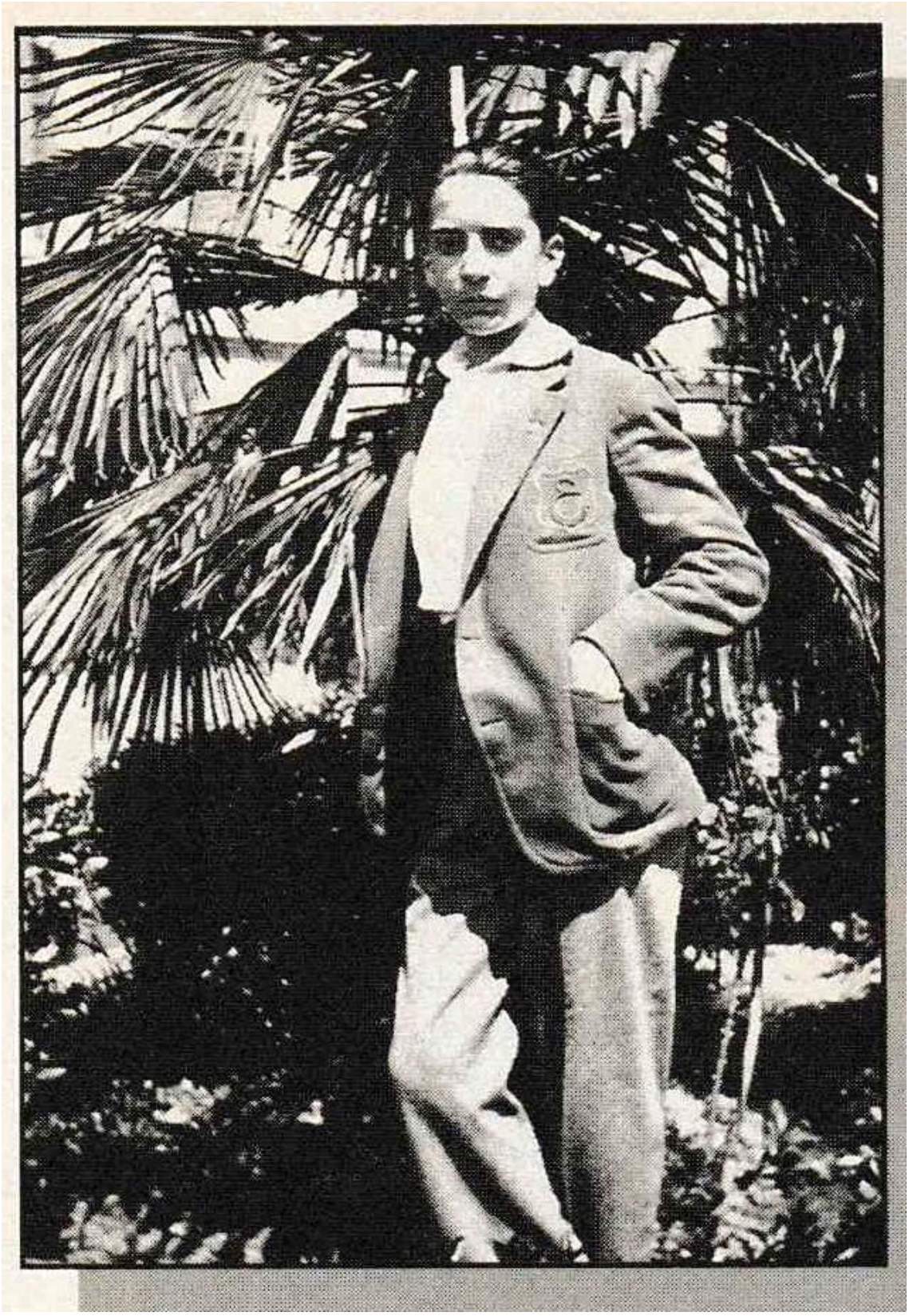

Galatasray Lisesinde öğrencilik yılları. (Ö. Şerifoğlu, a.g.e.)

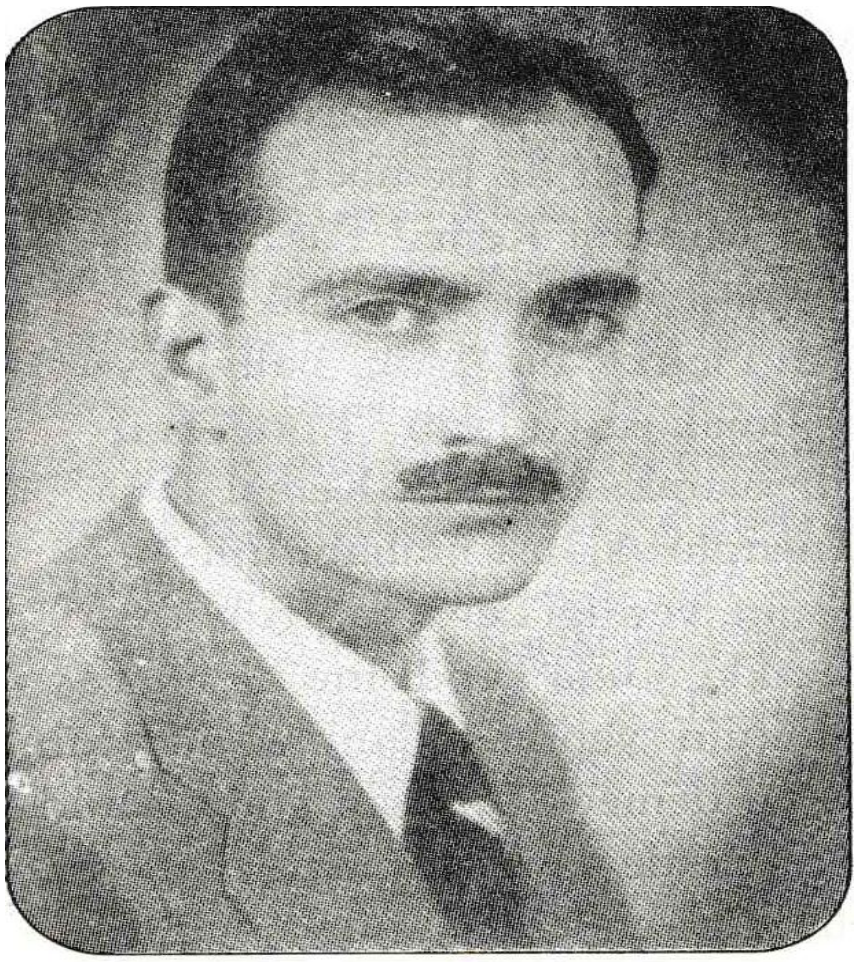

Matbaa-i Ebüzziya'da yönetici olduğu yıllar. (Tarih ve Toplum)

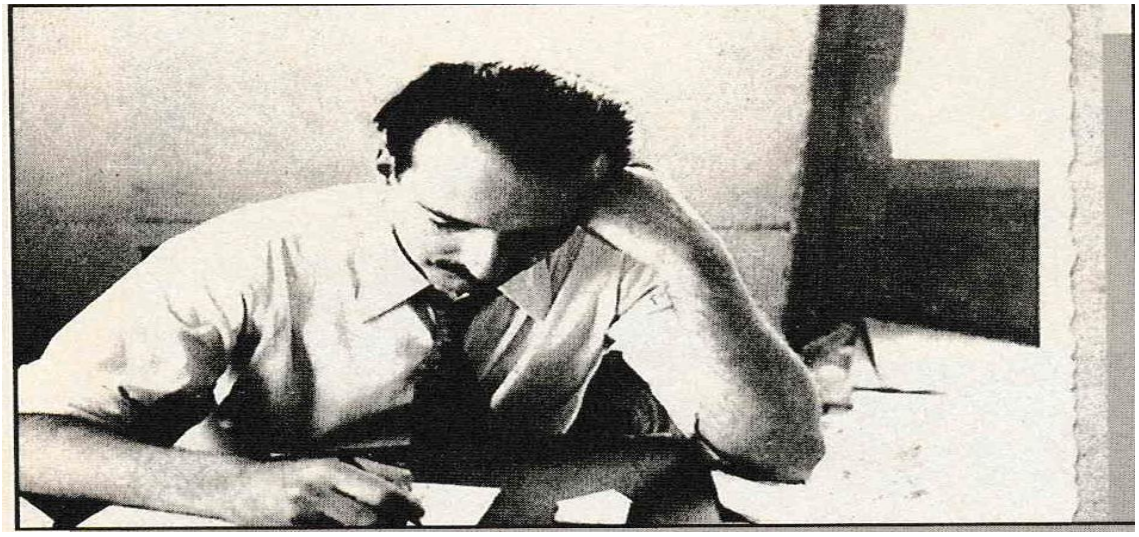

1940 yılında Tasviri Efkar'ı tekrardan çıkarttığı dönemlerde. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

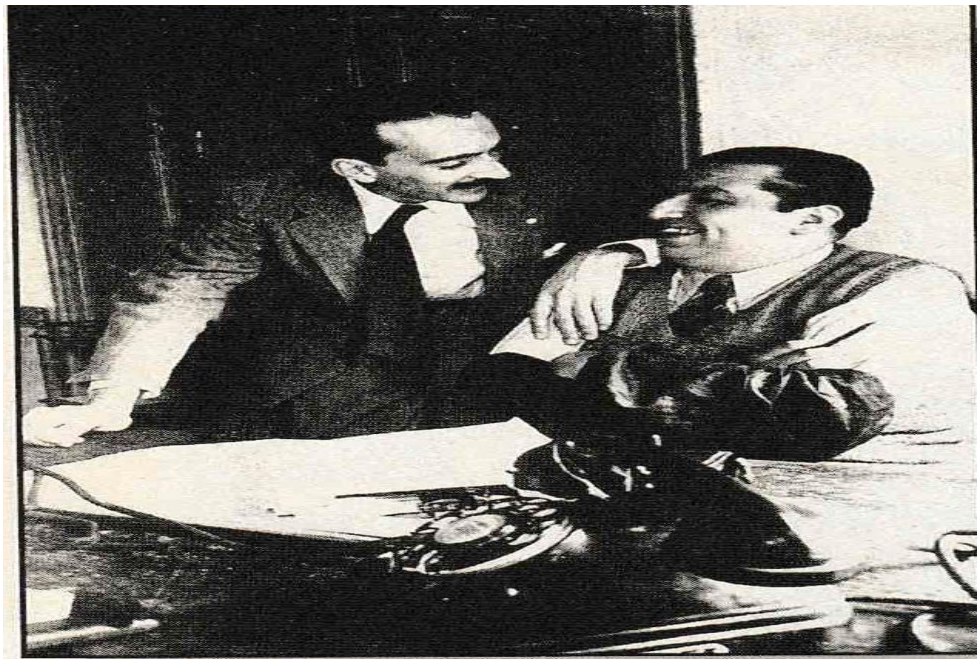

Tasviri Efkar gazetesinde yazı işleri müdürü Cihad Baban ile.. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

1946 Refik Koraltan'nın gazeteyi ziyaretleri sırasında Remzi Birand ile birlikte.. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

KONYA

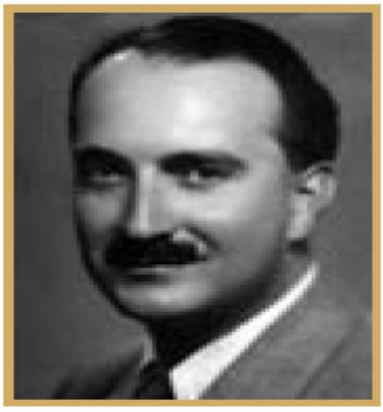

Ziyad EBÜZZİYA
(Zübeyir Ziyad EBÜZZİYA)

DP – Bağımsız - HP

İstanbul - 1911, Abdullah Talha – Hadiye - İstanbul Hukuk Fakültesi - Almanca, Fransızca, İngilizce, Rumca - Hukuk, Basın ve Matbaacılık – Merkez Bankası Memuru, İş Bankası İstanbul Şubesi Memuru, Robert Koleji Öğretmeni, Matbaa-i Ebüzziya sahibi ve Müdürü, Tasvir-i Efkâr Gazetesi sahibi, İdare Müdürü ve Başyazarı, Son Saat Gazetesi Kurucusu ve Yöneticisi, Tasvir Gazetesi sahibi ve Başyazarı, Beyoğlu Kitap Sarayı Müesseseleri Kurucusu, Yazar - Hürriyet Partisi Kurucu Üyesi – IX. ve X. Dönem Konya Milletvekili - Avrupa Konseyi, Dünya Parlamentolar Birliği, Avrupa Parlamentolar Birliği Türk Temsilcisi, Avrupa Konseyi Kalkınma Fonu Türk Temsilcisi - Evli, 2 Çocuk.

Ölüm Tarihi: 27.05.1994

TBMM defterinden Ziyad Ebüzziya künyesi.

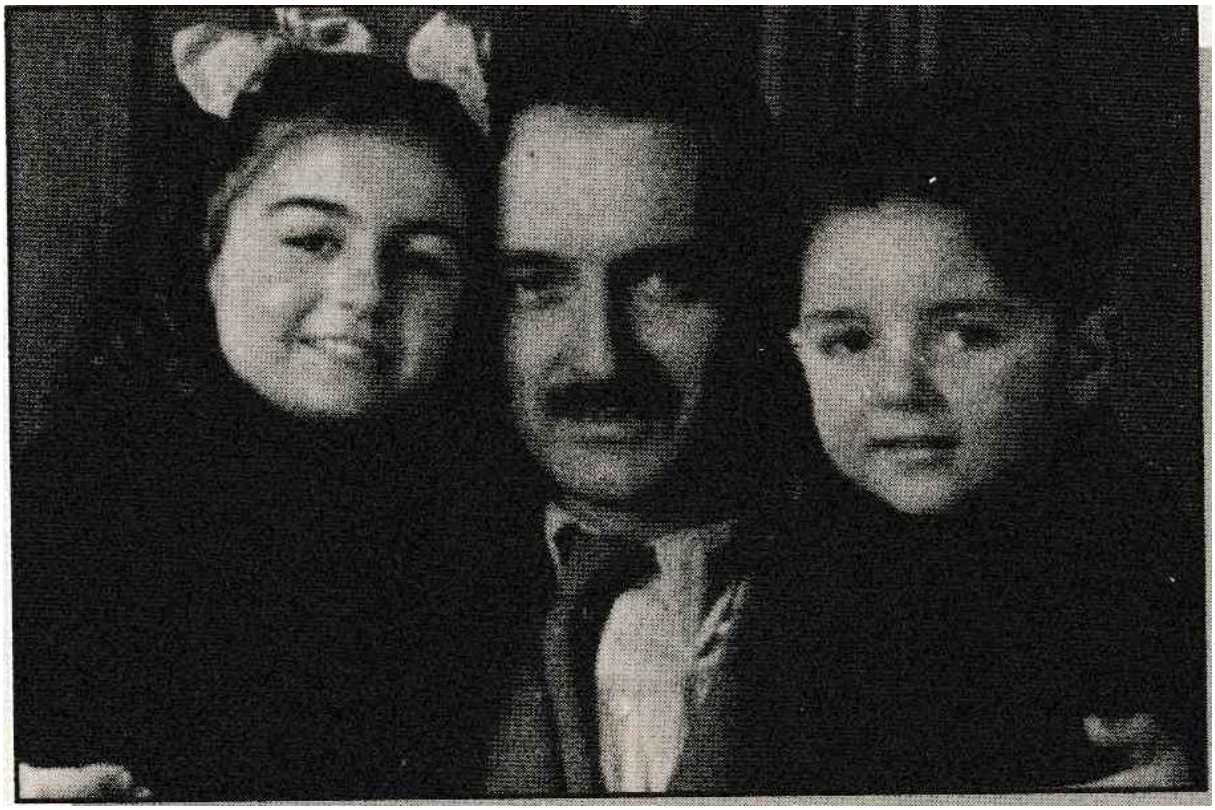

Kızı Alev ve oğlu Talha ile birlikte.. (Ö.F. Şerifoğlu, a.g.e.)

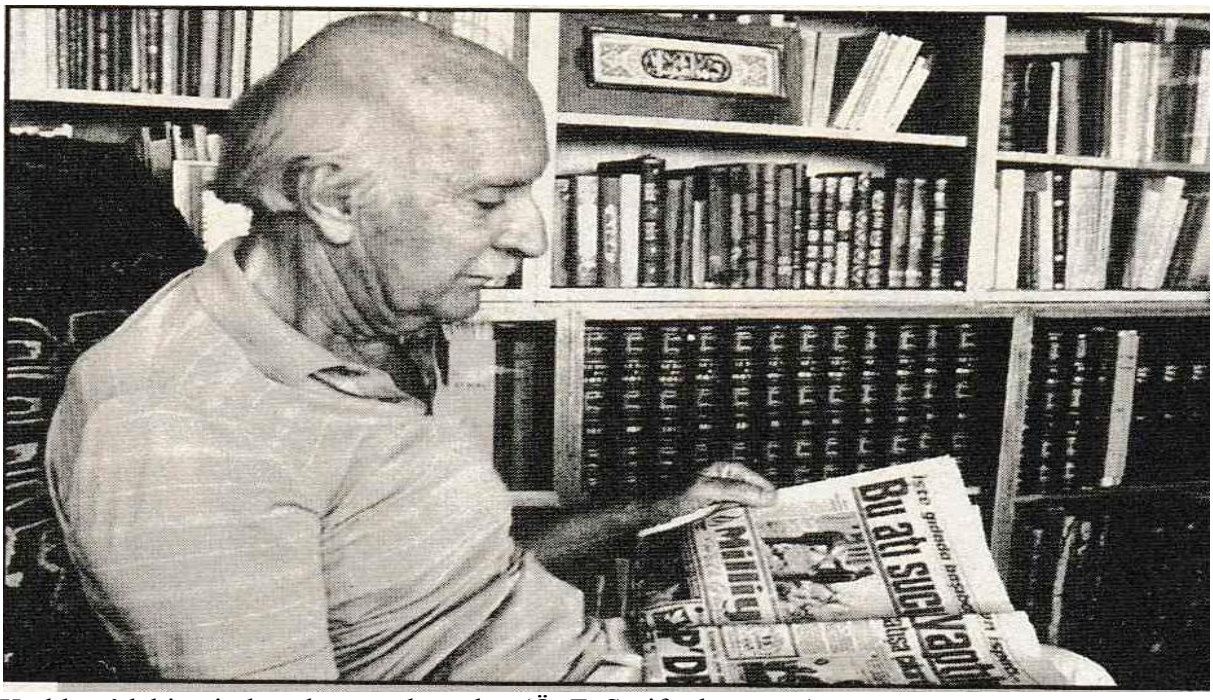

Kadıköy'deki evinde çalışma odasında.. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

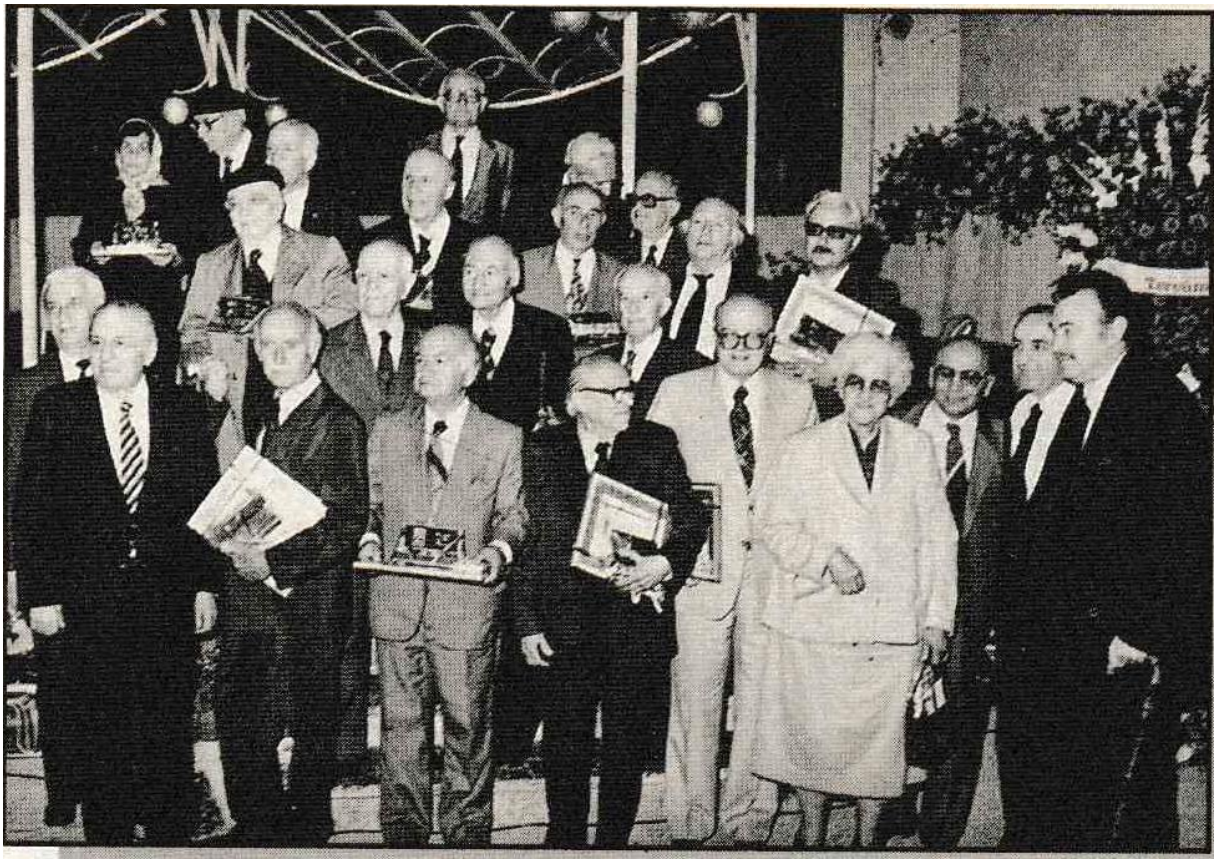

Gazetecilik mesleğinde 50. Yılını dolduranlar jübilesinde. Ön sırada sol ikinci, (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

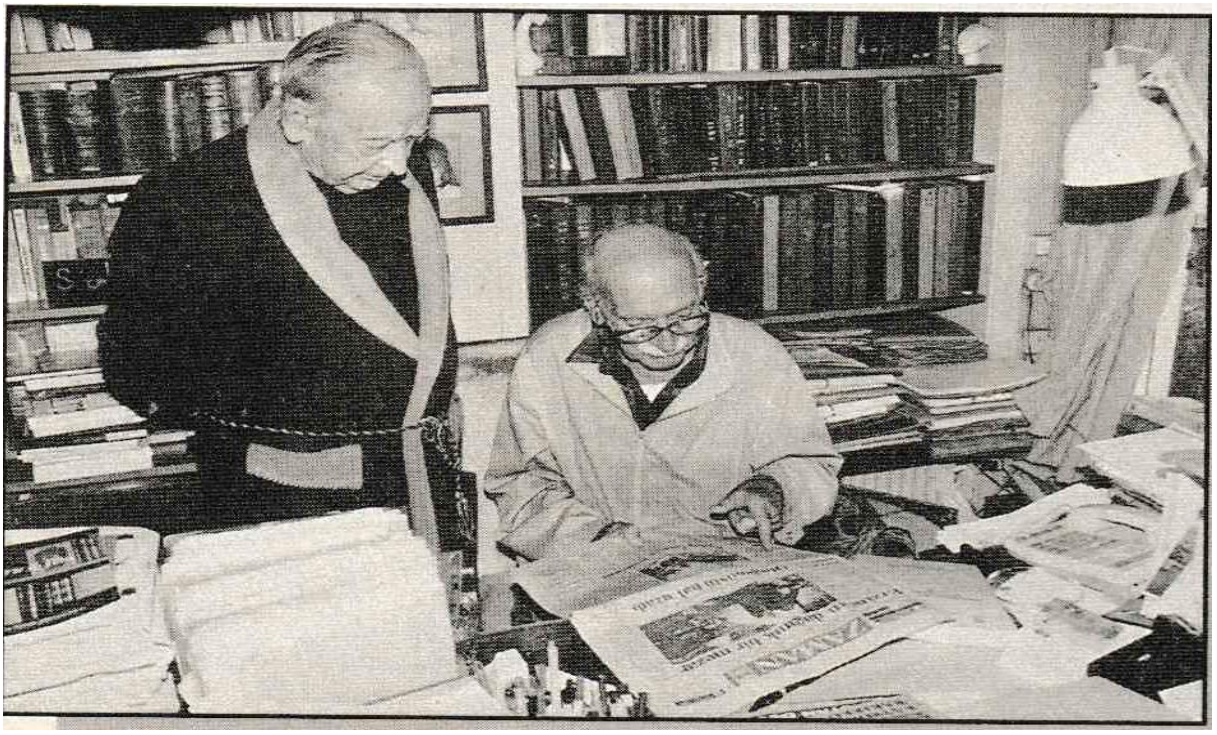

Kayınbiraderi Fuat Emircan ile..1992 Nisan (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

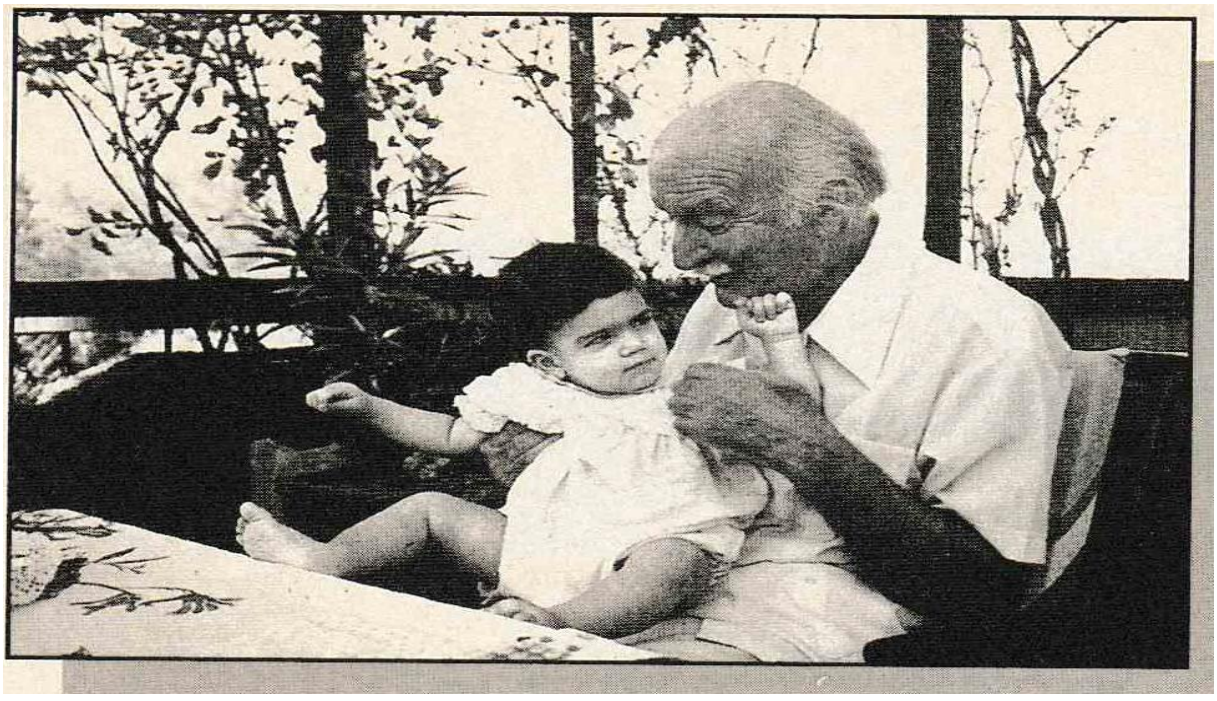

Kadıköy'deki evinin terasında torunu Cemre ile.. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

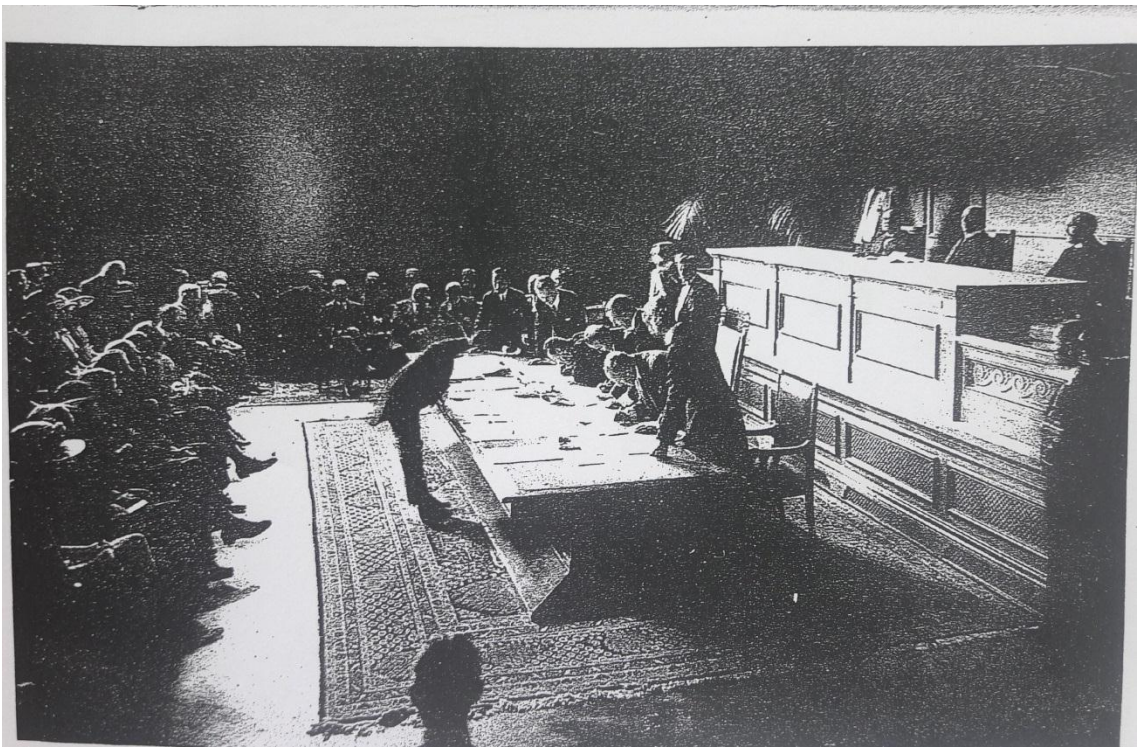

24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasına İsmet Paşa imza atarken. Velid Ebüzziya Bey tarafından çekilmiş olan fotoğraf.

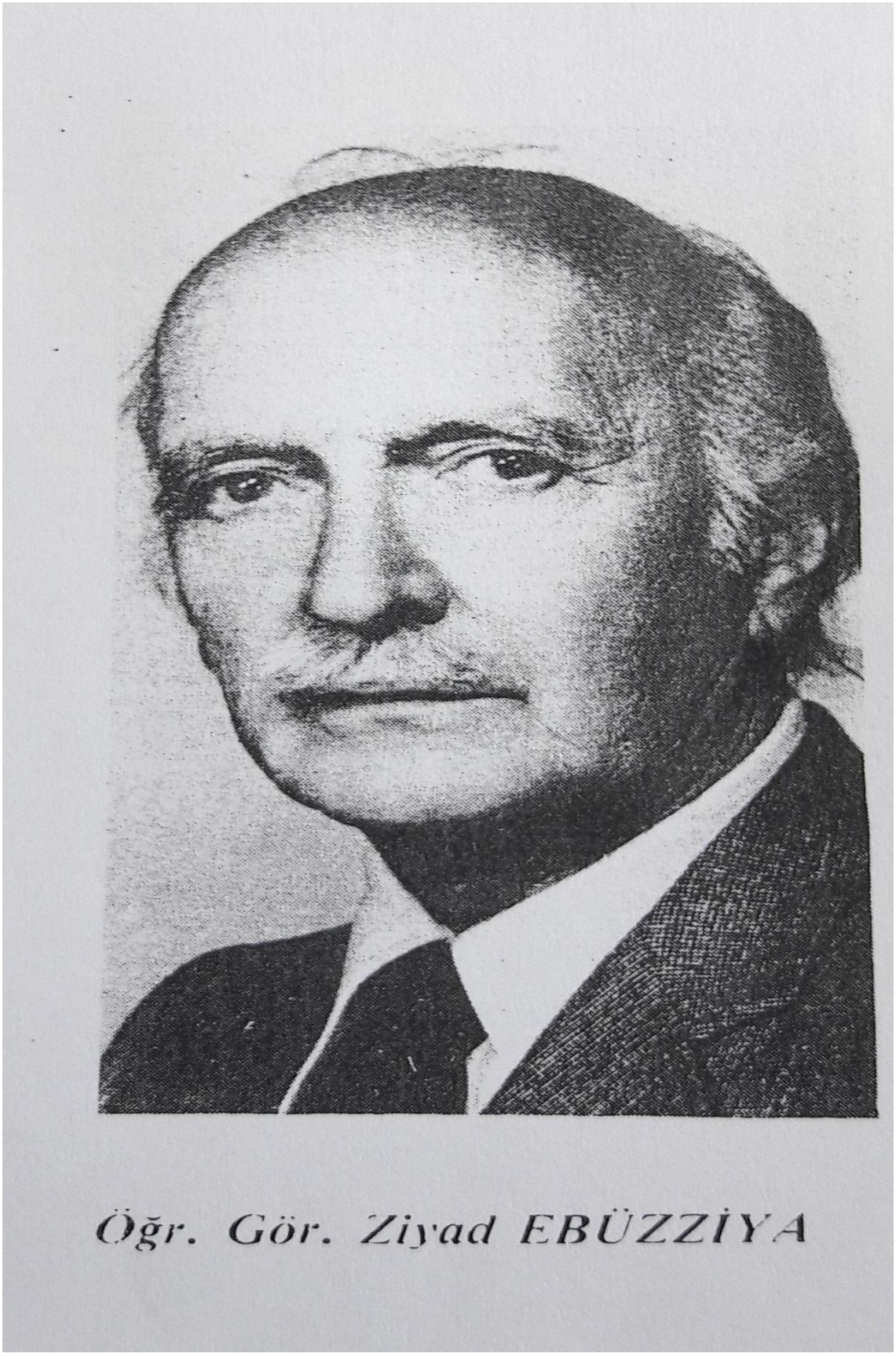

İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu 1986 Yıllığı

Gazete ve Gazeteci

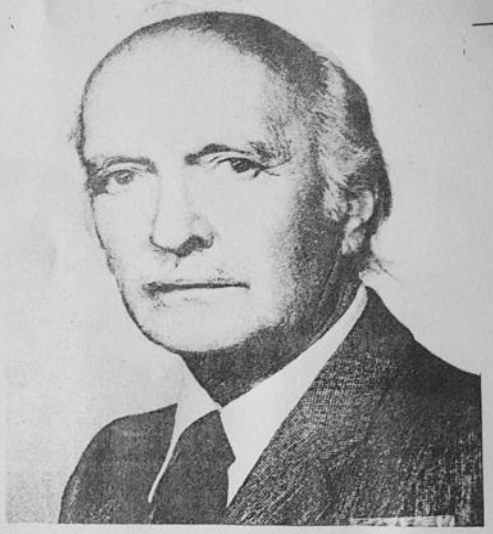

Gazeteci Kimdir? ve Kim Gazeteci Değildir? "Gazeteci" dediğimiz meslek sahibinin tarifine girişmeden evvel "Gazete" nin ne olduğunu, neyin Gazete olmadığını ve gazeteden ne beklendiğine bakalım.

Gazete yayınlandığı memlekete ve dünyaya ait her çeşit haberi, her çeşit olayı günü gününe, o memleketin halkına tahrif etmeden, uydurma ilavelerde bulunmadan, hatta yorum dahi yapmadan sunması gereken bir nesnedir.

Bir gazetenin her çeşit okuyucuyu tatmin etmesi mümkün değildir. Umumiyetle aydınlar, gazetede kâfi derecede ciddi makale olmadığından şikayet ederler. Havaiyat meraklıları gazetede arzuladıkları kadar bol eğlence ve magazin yazısı bulamadıklarından yakınırlar.. Muhtelif meslek sahipleri kendilerine ait meseleler üzerinde gerektiği kadar durulmadığını ileri sürerler..

Ancak, bu kimselerin yanıldıkları bir husus vardır: Onların aradıkları "Gazete" değil "Dergi"dir.

Gazete herşeyden ve herşeyden evvel haber sunan, olup biteni hemen öğrenivermek için, çabucak okunup geçilecek bir yayındır. Dünyada ömrü en kısa olan şey gazetedir. Binbir emekle doğurtulduğu günün akşamına kadar yaşar ve ölür.. Gazetede bol makale arayanların, bol magazin görmek isteyenlerin, kendi meslek ve muhitlerine ait hususlarda yeterince yazı arayanların istedikleri şeyin "Gazete" olmayıp "Dergi" olduğunu tekrarlayalım. Gazete, vapurda, trende, kahvaltı sırasında, birisi beklenirken okunur ve bırakılır. O bir gün içinde bakılıp genellikle atılan bir varlıktır. Dergi ise, günlük işler bittikten eve dönüp rahat bir zamana kavuşulduktan sonra ele alınıp, sindire sindire, okunan, üzerinde düşünülen, sonra da çoğunlukla, itina ile bir kenara kaldırılıp biriktirilen bir yayındır. Elbetteki bir gazetede, her alanda, her konuda ve her meslekte kimseye hitap eden sütunlar, köşeler, hatta sahifeler vardır. Hikâye, tefrika, Roman yayınlanır. Ama bunlar, "Gazetecilik" etmekten ziyade, gazeteyi idare edenlerin okuyucu adedini artırmak, diğer bir deyimle, satışlarını çoğaltıp kazanç sağlamak için baş vurdukları yollardır.

Bir de, muayyen bir siyasi görüşün, bir ideolojinin, bir siyasi partinin fikirlerini yaymak için çıkarılan gazeteler vardır ki bunları da, gerçek anlamı ile "Gazete" diye vasıflandırılan yayın grubunun dışına almak, onları da dergilerin bir başka çeşidi telakki etmek lâzımdır.

"Gazete" nin gerçek mahiyetini açıkladıktan sonra, bunu yaratan kimseleri, "Gazetecileri", Gazeteci Mesleğini ele alalım.

Gazetecilik dünyanın en zevkli, ama aynı zamandada en güç mesleğidir. En zevkli meslektir, zira, bütün meslekler, bir zaman sonra, mesleğin tabiatı gereği, ilgiliye yeknesak gelmeye başladığı halde, her an, hergün çeşit çeşit konu ve olayla haşır ve neşir olmak mecburiyetinde bulunan gazeteci, hiç bir zaman, bir meslek yeknesaklığı bunalımına uğrayamaz.

Gazetecilik en güç meslektir. Zira gazetecinin sağlam bir kültüre, geniş ansiklopedik bilgiye sahip olması şarttır. Gazeteci, hem kendi memleketinin hem de dünya tarihinin ana hatlarını çok iyi bilmek mecburiyetindedir. Gazeteci, memleketinin diline hakkıyla vâkıf olmak zorunluluğundadır. Gazeteci kuvvetli bir mantığa, keskin bir zekâya mâlik olmalıdır. Onun yorulmak, usanmak nedir bilmeyen bir enerjiye sahip olması şarttır. Gazeteci fikirlerini derli toplu ve pek kolaylıkla anlaşılabilecek tarzda ifade mecburiyetindedir. Gazetecinin kalemi bir şairin bir romancının kalemi değildir. Gazete yazısında edebiyat yapmağa, süslü cümleler kullanmaya cevaz yoktur, vakit ve yer bakımından imkan da yoktur. Gazeteci, son derece meraklı bir insan olmalıdır. Onun herşeye her konuya merakla eğilmesi gerekir. Gazetecinin, üzerinde dura dura belirteceğimiz en büyük hasleti de, dürüst olmak, asla yalan ve uydurmaya başvurmamaktır. O, gerçek olarak inandığını, bütün çıplaklığıyla, ortaya koymaktan çekinmiyecek cesarete sahip olmak, ne pahasına olursa olsun baskıya, tehdide boyun eğmiyecek kuvvete malik olmak mecburiyetindedir.

İşte "Gazeteci" sıfatının gerçek mahiyeti bunlardır. Bu kadar özellik ve haslete ise, edinilerek sahip olunamaz! Onun için: "Gazeteci olunmaz, Gazeteci olarak dünyaya gelinir!?. "Sözü bu meslek mensupları için söylenebilecek en doğru tariftir. Nasıl her ders alan kimse keman, piyano çalmasını öğrenebilir, fakat bir keman, bir piyano virtüözü olamazsa, bu haslete ancak yaradılışında bu maya varsa sahip olabiliyorsa, gazeteci için de mesele aynıdır. Tahsille, tecrübeyle, stajı ile gazetecilige ait birçok hususiyetlere malik olunabilir ama, eğer bir kimsenin yaradılışında, bu mukaddes "Gazetecilik Özü" bu kutsal "Gazetecilik Mayası" denilen Allah Vergisi yoksa, o asla gerçek bir gazeteci olamaz.

ZİYAD EBÜZZİYA
GAZETECİ

İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu 1986 Yıllı

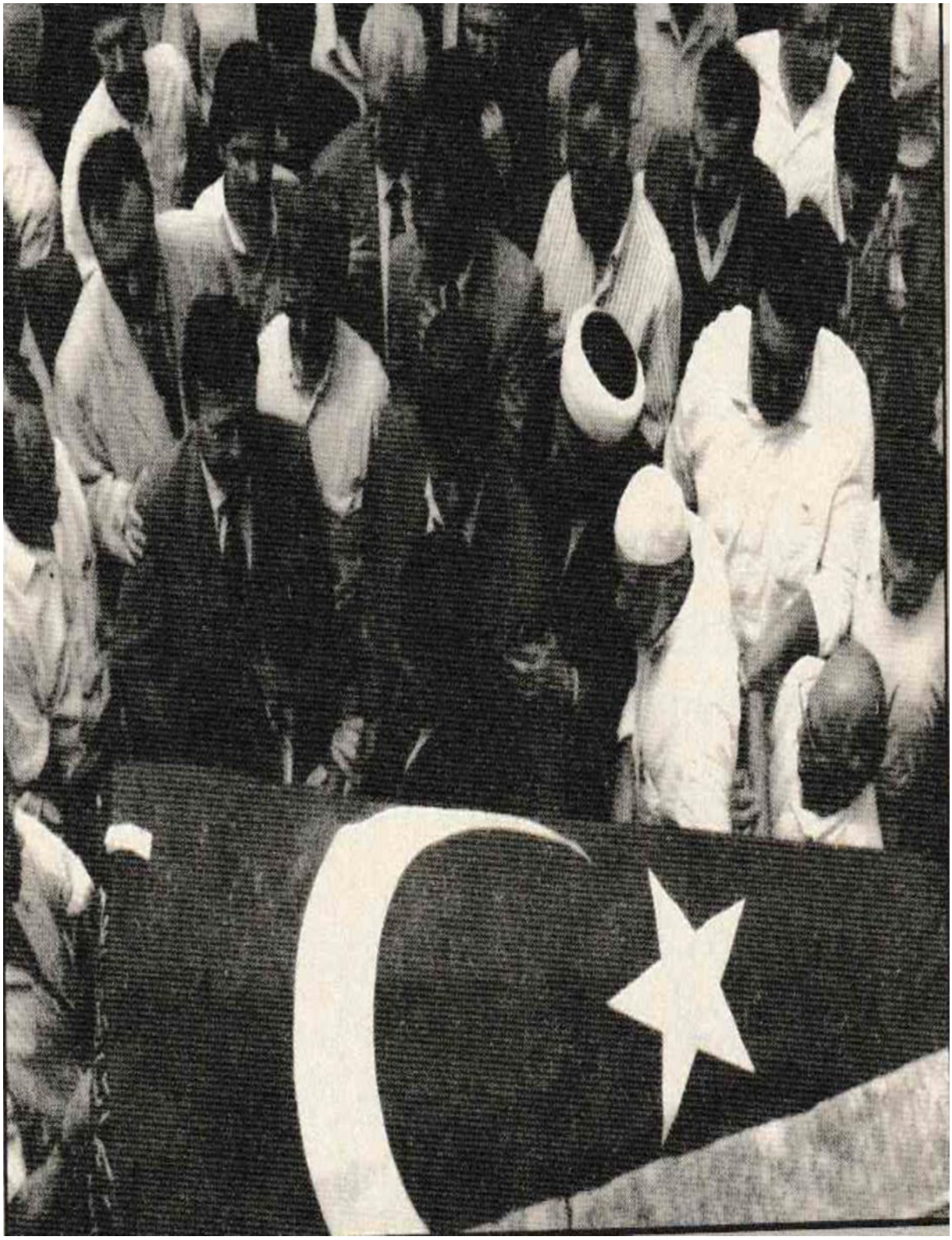

26 Mayıs 1994- Fatih Cami'den kalkan cenazesi. (Ö. F. Şerifoğlu, a.g.e.)

Sene: 1 Numara: 1

Abone şeraiti

Türkiye için		Ecnebi için	
1 senelik	1200 kr.	2500 kr.	
6 aylık	600 "	1300 "	
3 "	325 "	700 "	
1 "	125 "	— "	

Nemrutmahiye, Sırrefi Sokağı. TELEFON, 20120

ZAMAN

Fiyatı 5 kuruş — Yevmî Müstakil Siyasî Gazete — Fiyatı 5 kuruş

Pazartesi 11 Haziran 1934

Ağlıyan iştir kişinin lûfa bakılmaz / Şahsın görünür rütbet akıl üzerinde
—Ziya Paşa—

Çevirî 3 üncü sahifede

Yevmî makale

Hürriyeti matbuat

Her milletin medenî seviyesi, matbuatının derecei hürriyeti ile ölçülür. Matbuatı en bir o-lan milletler, en medenî millet-lerdir.

Bu kaziye aksine çevrilerek bir millet medeniyette nekadar yükselmiş ise matbuatına da ökadar hürriyet vermiştir denilebilir.

Herhalde muhakkak olan bir şey vardır, ki o da hürriyeti matbuatsız medeniyet olamıyacağıdır.

Avrupa memleketlerinde hakiki demokrasi, ondokuzuncu asrın ikinci nısfından sonra kuvvetli surette teessüs ve inkişafa başlamıştır. Avrupa matbuatı da şimdi bulunduğu terakki derecesinin esaslarını yine ancak bu devre başlangıcında kurabilmiştir. Matbuat, daire intişarını ve kuvvetini arttırdıkça fikirler inkişaf etmiş, fikirler inkişaf ettikçe matbuatın kıymet ve ehemmiyeti artmıştır. Bu suretle iki kuvvet yekdiğerine yardım ederek, biri diğerine basamak teşkil eyleyerek beraber yükselmişler ve mensup oldukları memleket ve milletleri de yükseltmişlerdir.

Bugün dünyanın en medeni ve binnetice en kuvvetli milletlerinden biri ve belki birincisi İngiltereдir. Keza matbuatı en bir olan memleket de İngiltereдir. Ortada İngiliz milletinin bu bariz misali varken hürriyeti matbuatın lüzum veya ademi lüzumunu münakaşaya imkân yoktur. Maamafih şurasını da itiraf etmek lâzımdır, ki gazeteleri en sığır bazı olan memleket de yine İngiltereдir. Bu millet, uzun müddetler, hükümdarlarına karşı hürriyet ve masuniyeti sabırsız mücadelesi ede ede pek yüksek bir terbiyei siyasiye ve fikriye sahibi olmuştur. Bu terbiye sayesinde orada ne hükümet kendi için olsun hürriyeti matbuatı takyidhatatırına getirir, ne de gazeteciler sahip oldukları hudutsuz hürriyeti suistimal yoluna tutarlar.

İngiltereде hükümet hürriyeti matbuatta her hangi bir surette tecavüz şöyle dursun bilâkis gazetelerine karşı büyük bir hürmet besler. On dokuzuncu asır İngiliz ricali siyasiyesinin en büyüklerinden biri olan Lord (Bikonsfilt) bir gün "İngiltereнin dünyanın her yerinde iki Sefiri vardır. Biri devletin resmî Sefiri, diğeri [Taymis] gazetesidir, demiştir.

Dünyada hiç bir milletin gazetesine nasip olmayan bu tevcih ile "Taymis, gazetesi de, İngiliz milleti de ne kadar iftihar etseler azdır. "Taymis, gazetesi bundan 146 sene evvel temmiz etmiş ve ogünden bu güne bir defa olsun intişardan kalmamıştır.

Halbuki "Taymis, İngiltereде Hükümet ve Hükümdar istibdadına karşı en ziyade mücadele eden bir gazetedir. Bilhassa on dokuzuncu asrın mebadisinde "Taymis sahibi "Con Valter,, Hükümdara karşı şiddetli neşriyatından dolayı hapse atılmış, maamafih gazetesi bir gün bile tatil edilmemiş, daha doğrusu tatil edilememiştir.

Keza İngiliz milletinin, sair milletlere karşı hasbelmukaddes hissiyatı teşkil eden hama, hürriyeti fikriyeye hürmet etmeği

Şehinşah Hz. memleketimizde
Bu sabah İğdırdan Karsa hareket edilecek

Gürcübulakta Şehinşah Hzretlerini Sait Paşanın riyasetindeki heyet karşılandı

Şahinşahı İran Rıza Pehlevi han hazretleri

İğdır, 10 (Sureti mahsusada gi-den muhabirimizden) — Günlerden beri teşriflerine intizar edilen İran Şehinşahı Rıza Pehlevi Hazretleri, bu sabah saat 9 danberi, topraklarımız üzerinde Gazi Hazretlerinin misafiri olarak bulunmaktadırlar.

Gürcübulak mevkiinde üçüncü

Gürcübulak, 10 (A. A.) — Anadolu ajansının hususi muhabirinden: İran Şehinşahı Haşmetlü Rıza Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı takı çeşrefk hududumuza girmişlerdir.

Türkiye cumhuriyeti Tahran büyük elçisi Hüsrev Bey, İranın Ankara büyük elçisi Sadık Han Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı takı çeşrefk hududumuza girmişlerdir.

Saat 16 da buraya gelmişler, büyük merasimle karşılanmışlardır. Şehinşah Hazretleri, resmi selâmlıfa eden askerî kıtayı teftiş etmişlerdir. Gürcübulak mektepleri ve halkı selâmlandıktan sonra ikametlerine tahsis edilen binaya gitmişlerdir.

Gece burada geçirilecek, yarın (bugün) Karsa hareket edilecektir.

*

Gürcübulak, 10 (A. A.) — Anadolu ajansının hususi muhabirinden: İran Şehinşahı Haşmetlü Rıza Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Türkiye cumhuriyeti Tahran büyük elçisi Hüsrev Bey, İranın Ankara büyük elçisi Sadık Han Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Saat 16 da buraya gelmişler, büyük merasimle karşılanmışlardır. Şehinşah Hazretleri, resmi selâmlıfa eden askerî kıtayı teftiş etmişlerdir. Gürcübulak mektepleri ve halkı selâmlandıktan sonra ikametlerine tahsis edilen binaya gitmişlerdir.

Gece burada geçirilecek, yarın (bugün) Karsa hareket edilecektir.

*

Gürcübulak, 10 (A. A.) — Anadolu ajansının hususi muhabirinden: İran Şehinşahı Haşmetlü Rıza Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Türkiye cumhuriyeti Tahran büyük elçisi Hüsrev Bey, İranın Ankara büyük elçisi Sadık Han Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Saat 16 da buraya gelmişler, büyük merasimle karşılanmışlardır. Şehinşah Hazretleri, resmi selâmlıfa eden askerî kıtayı teftiş etmişlerdir. Gürcübulak mektepleri ve halkı selâmlandıktan sonra ikametlerine tahsis edilen binaya gitmişlerdir.

Gece burada geçirilecek, yarın (bugün) Karsa hareket edilecektir.

*

Gürcübulak, 10 (A. A.) — Anadolu ajansının hususi muhabirinden: İran Şehinşahı Haşmetlü Rıza Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Türkiye cumhuriyeti Tahran büyük elçisi Hüsrev Bey, İranın Ankara büyük elçisi Sadık Han Şah Pehlevi Hazretleri bu sabah saat 9 da maiyetleriyle birlikte Gürcübulakta, üzerinde "Hoşamedi,, yazılı geçerek hududumuza girmişlerdir.

Saat 16 da buraya gelmişler, büyük merasimle karşılanmışlardır. Şehinşah Hazretleri, resmi selâmlıfa eden askerî kıtayı teftiş etmişlerdir. Gürcübulak mektepleri ve halkı selâmlandıktan sonra ikametlerine tahsis edilen binaya gitmişlerdir.

Gece burada geçirilecek, yarın (bugün) Karsa hareket edilecektir.

[Devamı 7 inci sahifede]

Dünya kupasını İtalya kazandı

Rakiplerini yenerek dünya kupasını kazanan İtalyan takımı

Dün Romada dünya kupası futbol maçlarının finali Çekoslovak - İtalya millî takımları arasında yapıldı. Roma radyosunun bu maç hakkındaki neşriyatı arayı geren

bilmesi, daha doğrusu hürriyeti fikriyenin yeğâne uğraşılmayacak bir kuvvet olduğunu takdir etmiş olmasıdır. Filhakika herkesin istediği gibi düşünmesine mani olacak dünyada henüz bir kuvvet keşfedilmemiştir. Ondan dolayıdır, ki Türk milletinin hiç şüphesiz en büyük irfan ve idrak üstadı olan Namık Kemal vaktiyle içinde yaşadığı müstebit idarelere karşı

[yalnız idareci hakikî muhteşemlerinin hükümdarlarının]

murası meşhuriyle hitap etmişti.

Hürriyeti tefekkür ve idraki tahdit ve takyide imkân beşeri olmayınca onun vaatı tebliği olan hürriyeti kelâm ve tahriri de hudutsuz kayıt altına alınmak tabii kâtı akıl değildir. Bu hakikati, her milletten evvel en iyi İngiliz milleti takdir etmiş olduğu içindir, ki matbuat kuvvetiyle hükümet kuvvetinin ve halkın hürriyeti fikriyesinin en iyi uyuştuğu ve hatta el ele yürüdüğü memleket İngiltere olmuştur.

Ebüzziya Zade

[Devamı 2 inci sahifede]

parazitler dolayısiyle dün gece saatlerce takip etmek kabil olamadı. Maamafi anlaşılabildiğine nazaran bu maçı Roma stadında yetmiş bin kişi seyretmiş ve müsabakada İtalya takımının galebesiyle neticelenmiştir.

[Spor muharririmizin bu hususdaki yazısı 7 inci sahifemizdedir.]

Kontenjan
Mülâhaza bir şekle sokulacak

Ankara 10 (telefonla) — Tahkikatına göre, hükûmet, müvazeneti ticariyemiz üzerinde olumlu bir tesir yapmak maksadiyle bazı memleketlerle bugünkü devre tesbit ve ihtiyata riayet etmek suretiyle bir kontenjan sistemine devam edecek ve bu sistemi değiştirmek ve bir şekle sokmaya çalışacaktır.

Esasen Millet Meclisinde bütçe müzakeresi münasebetiyle Maliye Vekili bu hususu serahaten izah etmişlerdi.

Musolini - Hitler mülâkatı

Roma 10 (A. A.) — İyi bir kaynaktan öğrenildiğine göre M. Hitler ile M. Musolini arasında temmuz ortasında mülâkat yapılacak hafta zarfında, ihtimal ki perşembe veya Cuma günü yapılacak ve iki gün sürecektir. Bu görüşmede ele alınacak hususlar henüz tesbit edilmemiştir.

Türkiye - İtalya misakı uzatıldı

Ankara, 11 (A.A.) — İtalya ile Türkiye arasında 1928 senesinde aktedilen bitaraflık misakının temdidine ait protokol hakkındaki tefsiri nota ahiren Ankara'da imza edilmiştir.

İşbu nota ile yukarıdaki protokolda derpiş olunan üç senelik temdidi müddetinin bitaraflık misakının meriyette bereveşm olacağı yeni beş senelik devrenin inkizası tarihinden itibaren başlayacağı tesbit edilmekte ve bu suretle mezkûr misak 29 nisan 1942 tarihine kadar temdit edilmiş bulunmaktadır.

har

eniden imtihan edilecek talebe

Ankara 10 (A. A.) — Lise ve orta mekteplerde üç ve daha ziyade derslen üçten aşağı numara almış olan bütün talebenin düsdükleri derslerden tekrar imtihan edilmeleri Maarif vekâletince tekarrür etmiştir. İmtihanlar Haziran ayı içerisinde yapılacaktır. Lise ve orta mekteplerde resim dersinin sınıf dersine tahvil olunması da ayrıca kararlaştırılmıştır.

Ankara resim sergisi açıldı

Ankara 10 (Telefonla) — Güzel san'atlar birliğinin on birinci Ankara resim sergisi bugün merasimle açılmıştır.

ZAMANA GÖRE..

Ağlıyan hortum !

Geçen gün Sultanahmet meydanına gelkin bir gerde yangın çıktı. Tam vaktinde gelişen itfaiye - tarkos suyu idaresinin İstanbul Belediyesine geçmiş olsa geçmemiş bulunmuş olmasına rağmen - gösterdiği müsaraatla su bulamadı, tâ Maarif müdürlüğü binası önüne kadar hortum uzattı, oradan su yürütmeğe çalıştı.

Bu hortumda bir ger delikti, belki haile alabilecek yangını söndürmek için içinden geçirilen su, bu deliklerden hariî harif sokaklara akıyordu.

Gelip geçenlerden biri heder olup giden suya yanındaki arkadaşına gösterdi :

— Bak, dedi, hortum ağlıyor.

Öbürü cevap verdi :

— Gülecek değil a. Elbette ağlıyacak. Çünkü yangını görüyor !

S.

Bugün

2 inci sahifede
HÂDİSAT KARŞISINDA FİKİRLER GÖRÜŞLER

SİLÂHSIZLANMA KONFERANSINDA VAZİYET
Muharriri : Ömer Rıza

3 üncü sahifede
SÖYLEŞEM TESİRİ YOK SUSSAM GÖNÜL RAZI DEĞİL

4 üncü sahifede
ZAMAN ANSİKLOPEDİSİ

5 inci sahifede
HERGÜN BİR KİTAP

6 ıncı sahifede
TARİHİ TEFRİKA
NASIL GİRDİLER, NİÇİN KAÇTILAR

GAZETECİLİK NEDİR VE NASIL YAPILIR?

ROMAN : ARSENLÜPEN

Yarın

SÜTÜNLARDA SEYAHAT
Muharriri : Hâkkı Süha

TARİHİ MÜSAHABE
Muharriri : M. Turhan

Dünkü hayal bugün hakik.

Şimendiferimiz Elâzi şehrine varıy

Dört gün sonra lokomotifin çamura Elâziz ovalarını inletecek....

Malatya, Elâziz ve Ergani şimendiferinin güzergâhını ve hattın elyevm yapılmış ve yapılmakta olan kısımlarını gösterir harita

Elâziz 10 (Hususi) — Yalçatı ile Elâziz istasyonu arasındaki şimendifer makasının inşası yakında bitecektir.

Bu hattın 15 kilometresi ikmal edilmiştir, bitirilmesi lâzımgelen kısım 6 kilometreden ibaretir.

İlk treninin Elâzize 16 haziranda doğru yola çıkabileceği tahmin olunuyor. Maamafih kûpat merasimini 30 ağustos Zafer bayramında yapılması muhtemeldir.

Elâziz ahalisinde diğer vatan köşelerine bağlanması, bura halkını pek ziyade sevindirmiştir.

Zaman — Elâziz yatanmanın en kıymettar ve feyizdar aksamından biridir. Şimendifer tesisatının bu yeni zaferini büyük bir memnuniyetle kaydediyoruz. Yukarıdaki haberde nazarı dikkati celbedilen bir nokta da şudur ki Elâzizden Erzincana kadar olan kısım, Erzincan - İstanbul hattının en kısa yolu olduğu halde, bu hat, Sivas - Kayseri hattına nazaran ancak beş on saat kısa olduğu için, Elâzizden İstanbul'a gelen yolcular, Erzincandan Sivasa gidip oradan Kayseriye ve oradan da İstanbula gitmeyi tercih ediyorlar. Bu hal, Erzincan - İstanbul hattının ehemmiyetini azaltmaktadır. Halbuki Elâzizden Erzincana kadar olan kısım, Erzincan - İstanbul hattının en kısa yolu olduğu halde, bu hat, Sivas - Kayseri hattına nazaran ancak beş on saat kısa olduğu için, Elâzizden İstanbul'a gelen yolcular, Erzincandan Sivasa gidip oradan Kayseriye ve oradan da İstanbula gitmeyi tercih ediyorlar. Bu hal, Erzincan - İstanbul hattının ehemmiyetini azaltmaktadır.

Altın kaçakçıları!
Bir şirket müdürü de alâkadar!

Emniyet ve muhafaza memurları gözlüce ecnebi para alım satımı yapan büyük bir şebekeyi dün meydana çıkarmışlar. Birkaç günden beri büyük bir ehemmiyetle sahta tarafından takip edilen ve memleketimizde altın alım satım üzerinde vasi mikyasta iş yapığı anlaşılan

Emniyet ve muhafaza memurları gözlüce ecnebi para alım satımı yapan büyük bir şebekeyi dün meydana çıkarmışlar. Birkaç günden beri büyük bir ehemmiyetle sahta tarafından takip edilen ve memleketimizde altın alım satım üzerinde vasi mikyasta iş yapığı anlaşılan bu şebeke şu şekilde yakayı ele vermiştir :

Muhafaza memurları Galatada bazı sarrafların ecnebi parası satıklarını öğrenmişlerdir.

Şüphelî görülen sarraflar Terzi-out altına alınmıştır. Nihayet dün sa-

[Lütfen sahifeyi çeviriniz]

Başkalarına emsal teşkil...

Başkalarına taş atmamalım derken...

Velid Ebüzziya'nın 1934 yılında çıkardığı ve baskılar yüzünden tekrardan bıraktığı Zaman gazetesinin ilk sayısı.(Atatürk Kitaplığı)

Otuz ikinci sene. Sayı: 4357 – 1

Bugünkü ilâvemizi Müvezzilerden Parasız isteyiniz.

Tasviri Efkâr

Başmuharriri: Ebüzziya zade Velid — MÜSTAKİL YEVMİ GAZETE — Telefon: 20520 — Telg. Tasvirieflkâr İstanbul

Perşembe 2 Mayıs 1940

Kimsenin lütfuna olma talip Bedeli cevheri hürriyettir! Namık Kemal

Rusyanın Almanya ile Dostluğu Bozuluyor

Tasviri Efkâr Neşir Vazifesine Yeniden Başlarken...

Ebüzziya Merhum

"Bu resim, Ebüzziya merhuman sefatından dört ay evvel vefatile oğluna yadigâr olarak bıraktığı son tasviridir"

Tasviri Efkârı yeniden neşir hukukunu kabul buyurduğunuz bugün de, Ebüzziya merhumun hatırasını tazelemek ve fatiha ihtiraz eylemeyi bir vecibe bilirik.

(Devamı 2 de)

Moskovada neşir Edilen bir tebliğ

Berlinde hayret ve hiddetle karşılandı

Moskova, 1 (Hususî) — Burada radyo ile yapılan resmî neşriyata göre bugünkü harbin bir emperyalist muharebeden ibaret bulunduğu tebarüz ettirilmiş ve neticede: «Harp ne şekilde inkişaf ederse etsin Sovyetler Birliği kendi hususî bitaraflık siyasetinden ayrılmıyacak ve harbe iştirak etmiyecektir.» denilmiştir.

Radyo hükümetin bu deklarasyonunu İngilizce olarak neşretmiştir.

Bu mehafilde hasıl olan kanaate göre neşriyat buradaki Alman Elçiliğinde derin bir hayret uyandırmıştır.

Almanlar da Ruslardan memnun değil

Berlin, 1 (Hususî) — Son zamanlarda Sovyetler Birliği ile müttefikler arasındaki yakınlık burada derin bir asabiyet ve hoşnutsuzluk uyandırmağa başlamıştır.

Sovyetlerin müstakil bir politika takip etmek yolundaki temayüllerinin Berlinin hoşuna gitmemektedir. Bilhassa Sovyet Rusyanın İngiltere

(Devamı 3 üncü sayfamızda)

Alman Hava üsleri Dün Tekrar Şiddetle Bombardıman Edildi

Londra, 1 (Hususî) — İngiliz tayyareleri bugün Norveçteki Alman hava üslerine dört defa şiddetli hücumlar yapmışlardır. Stavanger'de, Fornebang'daki sahalarda mühim tahribat yapılmıştır.

Bu hücumlara dün gece başlanmış ve muhtelif fasılalarla bu bombardıman sabaha kadar devam etmiştir.

Sahaların kullanılmaz bir hale getirildiği teyid ediliyor.

Yalnız Narvik tayyare karargâhının

(Devamı 3 üncü sayfamızda)

Almanların şimal ve cenup kıtalarının birleştiği tahakkuk ediyor

Norveçte harp vaziyeti biraz tavazzuh etmiş gibi görünüyor. Geçen haftaya kadar bu vaziyet oldukça müphem ve karışıktı, iki taraf harekâtının mahiyeti pek anlaşılmıyordu. Hattâ

(Devamı 3 üncü sayfamızda)

Norveçte iki tarafın son vaziyetini, Alman kıtalarının Oslo ve Trondhjem'i nasıl birleştirdiklerini ve daha cenupta Oslo ile Bergen arasındaki harekâtı gösterir harita

PETROL SAHASINDA.. Başvekilin Telgrafı

Sondajın bu günkü vaziyeti bir petrol mıntakasının tezahürüdür

Petrol sahasında başvekil Nuri ve saat 11 de Raman dağından pet-

(Devamı 3 de)

Ankara, 1 (A.A.) — Petrol sahasını tetkik etmekte olan sayın Başvekilimiz doktor Refik Saydam, Bitlisden aşağıdaki telgrafı çekmişlerdir:

«Raman dağında yapılmakta olan sondajın bugünkü vaziyeti, mütehassısların kati ifadelerine göre bir petrol mıntakasının tezahürüdür. Mıntakanın arzi teşekkülünün müsait bulunması bu

hususi bir kıymet vermektedir. Bunun hudutlarını ve verimini tesbit için daha müteddit

ihtiyaç vardır. Bundan mesaiye müteallik

Akdenizdeki Vaziyet

Mısırda askerî hazırlıklar yapılıyor, Veygand ordusuna yeni kuvvetler iltihak etti

Londra, 1 (A.A.) — İyi haber alan mahfellerde beyan edildiğine göre, Akdenizde geçmeleri tasmgelen İngiliz ticaret gemilerinin ihtiyat tedbirleri almaları hakkında İngiltere tarafından verilen karar herhalde bu vapurların burdan sonra Cebelüttarık ve Süveyş yolu yerine Kap yolunu takip

(Devamı 3 üncü sayfamızda)

Milli kıymetlerimizi bilelim!

Millî sanatimiz için telâfisi mümkün olmıyan büyük bir zıya

Hayata göz yummasile Türk güzel sanatlarına çok mühim bir ruknü daha yıkılmış olan merhum Yusuf Sadeddin

(Tercümei hali 2 nci sahifenin kaşındadır)

Türkiye ile Rumanya arasında yeni ticaret müzakereleri başlıyor

Türkiye ile Rumanya arasında yeniden cereyan edecek olan ticari mü

zakerelerde hükümetimizi temsil edecek olan heyet cumartesi günü şeh

rimizden hareket edecektir.

(Devamı 3 üncü sayfamızda)

İzmir Su Şirketi Satın Alınıyor

Ankara, 1 (Hususî Muhabirimizden) — Nafıa Vekâletinin İzmir su şirketinin satın alınma işini tetkik etmek üzere İzmire göndermiş bulunduğu nafıa müfettişi mümtazlerinden Nureddin Üser ve Walter Ankaraya dönmüşler, tesisatın kıymetini bildiren raporlarını Vekâlete vermişlerdir, Şirket derhal satın alınacaktır.

İTİZAR

27 Nisanda çıkaracağımız ilân etmiş bulunduğumuz halde beklenilen bir mecburiyet karşısında kalarak neşriyatımıza bu güne tehir etmemiz icab etti. Kariler-imiz bu güne kadar intizarda bulunduğumuzdan mazur görülmemiz rica ederiz.

Tasviri Efkâr

BUGÜN

Harp Hatıralarım
General Ali İhsan Sâbis

Millî Kıymetlerimizi Bilelim
(Yusuf Sadeddin bahsinde)

Şark Âleminde
YARIN
Türk Edebiyatı
Ali Nihad Tarlan

Sofya Mektubu
(Hususî Muhabirimizden)

Sarıyerdeki Zararsızlar Ordu
Askeri Makale

Bükreş - İstanbul hava seferleri

Bükreş - İstanbul

yolcu tayyare seferleri ... ile ... haftada başlamaktadır. ... Bükreşten hareket ... 8.15 de Yeşilköye inecek ... hattaki tayyare postaları kararlaştırılmış ... her pazartesi, ... günü saat 7.30 da ... 9.30 da Bükreşe ve Bükreş'ten kalkacak olan yolcu da 11.15 de Yeşilköye varmış olacaklardır.

Günün gazisi

Müstakil Gazete Müstakil Memlekette Olur

Müstakil gazete ne demek, müstakil gazeteye ne lüzum var? diyenler bulunuyor...

Bir kere müstakil bir gazete demek, müstakil menfaat demektir. Filhakika müstakil gazeteler, siyasi fikret ve millî telâkkilere sahib olan memleketlerde ihtiyaç edebilir. Hiç bir devletin himayesi veya nüfuzu altına girmek bedbahtlığında olan bir memlekette ... veya çok müstakil bir gazete çıkabilmesi bir an tasavvur edilebilir mi?

Memlekette ... Almanyanın lütfuna himayesine muhtaç olan Çekoslovakyada, bugün de yine aynı lütuflar ve himayeler altında bulunan Danimarkada, Arnavutlukta ... veya arzu ve keyfi hareketinde bir tek satır yazabilecek bir tek gazetenin ... imkân var mıdır?

Kısa Balyanın tahtı idaresinde olan Trabzongerb veya Rodosta yerli halkın menfaatleri, hadisatı ... ilân ve ifşa eden bir gazete çıkabilir mi?

Bu yolda başka hayrlık misallerden de ... bir çok misaller daha gösterilebilir.

Bu sebeble ... bir müstakil gazetenin sırf istiklâl esasına müstenit ... her memleketlerde ... ve yaşamak hakkının ... tekâmülü ... gerekir. ... [Devamı 5 inci sahifemizde]

Ebüzziya Zade
VELİD

Büyük müsabakamız

Kadın, Erkek, çocuk her sınıf ... alâkadar edecektir

Tafsilât Yarınki Nüshada

Otuzaltıncı sene, Sayı – 5888 : 151

FUARA BAKIŞ

İzmir ve Fuarları kış metli yamlarla tanıtan, 22 tananoş muharririn makaleci, 180 sahife, 800 resim. 150 kuruş.

Tasviri Efkâr

İSTİKLÂL YEVMİ GAZETE

Telg. Tasvirieflkâr, İstanbul
Telefon: 20520

Cumartesi 30 Eylül 1944

Arslan tırnaklarını, silâhı da kuvvetlara muhassenat edemez. O halde tırnakları keşfetmek için silâhları terkitmek için de ordan olmak lâzımdır. Machiavelli

Müstakil makedonya devletinin yeni hudutları ilân edildi

Ingiltereyi endişeye düşüren mesele

Polonya-Sovyet münasebetleri

Sovyetler, Almanlara karşı çarpışan Polonya vatanseverlerini de Tarnapol, Lublin ve başka bölgelerde tevkif ve tehcir ediyorlarmış. Avam kamarasında bu hususta İngiliz Hariciye Nazırına sualler soruldu

Londra, 29 (A.A.) — İşbirliği yapan Polonya ile sonuçlarına Tarnapol, Lublin ve başka bölgelerde Sovyet makamları tarafından tevkif ve tehcir edilmeleri hakkındaki haberler hakkında

Avam Kamarasında sorulan bir suale cevap veren M. Eden, Polonya hükümetinin emri altında memleketlerinin kurtuluşu için kanlarını dökmüş olan bu vatanseverlerin bu şekilde muamele görmelerinden büyük bir teessür duyduğunu söylemiştir.

M. Eden, bu haberleri Sovyet hükümetine bildirmiş olduğunu ve bu hususta izahat istediğini ilâve etmiştir.

(Devamı sahife 3, sütun 4 de)

Almanyaya karşı büyük bir taarruz hazırlanıyor

Arnhem cenubunda Ren'i geçen Alman kuvvetleri imha edildi

Londra, 29 (A.A.) — United Press muhabiri Ronald Clark bildiriyor:

Dün gece, Alman hücum kıtaları Rhin nehrindeki vapurlarla Nimegue'in batı cihetinden nehri geçmişlerdir. Fakat düşmanın kurduğu köprübaşın büyük bir kısmı tahrip edilmiştir. Muharebe devam etmektedir. Düşmanın Nimegue'in doğu cenup doğu ve cenubunda yaptığı şiddetli karşı taarruz durdurulmuştur. Bu bölgenin birinde vaziyet kararsızdır. Müttefikler çok kuvvetli bir mukavemetle karşılaşmaktadırlar. Bu arada bir kısım Almanlar kıtalarının geri kalanları için sekiz saatlik bir mühlet istemişlerdir. Bu müddet zarfında Almanlar kıtalarını geri çekmeğe muvaffak olamamışlardır.

Müttefikler, Arnhem cenubunda Ren'i geçen Alman kuvvetlerini imha etmişlerdir. Bu kuvvetlerden 3 bin kadarı esir edilmiştir. Bu esirler arasında bir tümen kumandanı ile 2 alay kumandanı da vardır. Bu esirler Meryem 1750 numaralı bir kömürdür.

Almanlara karşı çarpışmak için esas Fransız kuvvetlerine ilhak etmek üzere hareket eden Fransız vatanseverleri

Müttefikler arasında ihtilâflı noktalar

Müttefiklerin harekâtının bütün cephelerde muvaffakiyetle neticelenmesi halinde bulunması, Müttefiklerin askeri bakımdan tam bir ahenkle hareket ettiklerini gösteren en hariz delildir. Fakat, askeri harekâtın dışında kalan bir takım meselelerde, Müttefiklerin henüz bir anlaşmaya varamamış oldukları görülmektedir.

Müttefiklerin, bilhassa Anglo-Saksonlarla Sovyet Rusyanın menfaat ve görüş farkları yüzünden bir hal çaresine bağlanmayan bu meselelerin üzerine, İngiliz Başvekili M. Churchill kaç zamandır, merakla beklenen nutku ile hafif bir ışık serpmiştir.

Almanyaya karşı yapılan savaşta Müttefiklerin «hiçbir zaman bu kadar sıkı ve bu derece tesirli ittifak etmemiş» bulunduklarını söyleyen M. Churchill harici politikada, tam bir anlaşma hasıl olmadığına ve bu emniyet ve görüş ayrılıkları bulunmasının zararlı olayına işaret eylemektedir.

Asırlar boyunca Çarlık Rusyasının, kurulduğundanberi de Sovyet Rusyanın siyasi görüşleri ve menfaatlerine tamamen zıt bir siyaset takip eden İngiltere devletinin aralarındaki ihtilâfın, henüz pek geç olsun, birkaç sene içinde menfaatlerini birbirlerine tamamen uygun bir hale getirememiş olmalarını tabii görmek lâzımdır.

Asırların inceliği bu görüş ve düşünüş farklarını birbirine uydurmak için, zamana olduğu kadar, iki tarafın fedakârlığına da ihtiyaç vardır. Bu fedakârlığı yapmaktan geri kalmadığını İngiliz Başvekilinin şu sözleri zımnen ilân ediyor: «Bu ayrılıklarla, hâdiselerin, Tahran anlaşmalarına ve kararlarına tam olarak cereyanın herhangi bir surette ters olmasına, hiç bir zaman, meydan verilmemiştir.» İki tarafın bugüne kadar menfaatlerinden fedakârlık ederek ahenkle yürümeğe çalıştıkları bu müşterek yolda, bundan sonra da, aynı ehemiyetle kararlı edeceklerine kanîz.

TASVİRİ EFKÂR

(Devamı sahife 3, sütun 7 de)

Sofyadan çıkarılan Müttefik heyetleri

İngiliz ve Amerikan subaylarına Türk hududuna kadar Sovyet subayları refakat etti

Londra, 29 (A.A.) — Reuter ajansının Sofyadan öğrendiğine göre, 10 günden beri bu şehirde bulunan 20 kadar İngiliz ve Amerikan subayı, dünya hâdiseleri kumandanlığından 24 saat içinde hududan çıkmaları hakkında bildirmeye başlıyan Alâkâyı bir emir üzerine

(Devamı sahife 3, sütun 2 de)

EKMEK İSTİHKAKI

Yeni karar dün vilâyete bildirildi

Ekmek istihkakına artırılmasına dair verilen karar dün Toprak Mahsulleri Ofisi şubesine bildirilmiş ve istanbul 200 gramdan (370) grama, diğer üç belediyeye beş yüz gramdan (750) grama çıkarılmış bulunmuştur.

(Devamı sahife 3, sütun 2 de)

Bakışlar

Anlaşmışlardı!

Payami Safa

SOVYETLERİN Rumanya ve Bulgaristanda mutlak hâkimiyeti elleriude bulundurmaları, Bulgar müttarekesinden hâlâ eser olmaması, Balkanların birçok yerlerinde kızıl bayrak dalgalanması ve nihayet, Bulgaristanın Trakya ve Akdeniz üzerindeki iddialarından vazgeçmiyeceğini söyliyen Bulgar Başvekilinin Londra siyasi mahfillerinde hayret ve infial uyandırması, Rusların Anglo-Saksonlar arasında esaslı anlaşmazlıklar olduğu iddialarını tazelemeğe devam etmektedir.

Bu sütun böyle bir ihtimale hiçbir gün inanmadı ve daima tekrarladı ki harp için de Müttefikler harbi esasta düşünmemek için, sulhtan sonra da üçüncü bir dünya harbine girmemek için aralarındaki ihtilâflarını büyümesine meydan vermiyeceklerdir. Hâdiseler Tahran anlaşmasına uygun olarak gelişiyor. Finlandiya yanından, Baltık hükümetleri yıkıldıktan, Polonya yıkıldıktan, Çekoslovakya yıkıldıktan, Rumanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan yüzünden Sovyetlerle İngiltere ve Amerikalılar arasında esaslı bir anlaşmazlık olduğuna ve ya olacağına ihtimal vermek kadar batıl bir politika görülü yoktur.

Mister Churchill eyvelki günkü nutkunda bizim bu hükümüdü net cümlelerle vesikalandırdı. Dedi ki: «Üç büyük devletin» Almanyaya karşı ittifakı böyle esnada bu kadar sıkı ve bu kadar tesirli olmamıştır. Ortada menfaat veya görüş ayrılıkları bulunması sarıdır. Fakat hâdiselerin Tahran anlaşmasına ve kararlarına tam uygun olarak cereyanına bu ayrılıkların herhangi bir surette mâni olmasına hiçbir zaman meydan verilmemiştir.»

Demek ki bugün sahibi olduğumuz Polonya ve Balkan hâdiselerinin hepsi, esas hatlarından, Tahran anlaşmasına uygundur ve Bulgar müttarekesinin gerçekleşmesinde yahut bir ihtilâf mazaraası görülürse bu veya bu hâdisede şu veya bu tarafın haksızlığı belirtilerini görmek yanlıştır.

Şeker fiyatları ucuzlayacak

Ankara 29 (TASVİR)

Şeker fiyatlarında tenzilât yapılması için tetkiklere başlanmıştır. Tetkikler bir komisyon tarafından yapılmaktadır. Bugünkü fiyatlarla sarfiyatın az olduğu görülmüştür. Depolarda bugün 70 bin ton kadar şeker bulunmaktadır.

Macaristanda Sovyet kuvvetleri yeni ilerleme kaydetmişlerdir. Yukarıdaki haritada Macaristandaki sovyet cephesi görülmektedir

Şark cephesinde

Sovyetler Peşte'ye 160 Km. mesafede

SEGETVAR VE MAKE İŞGAL EDİLDİ

Londra 29 (A.A.) — Sovyet Bildirisinin Macar hududunu geçtikleri konusunda Moskova radyosunda resmen tebliğ edilmiştir. Bu Budapeşte radyosunun dinlenmesi ile Moskova'ya naklolunmuştur.

SOVYET TEBLİĞİ

Moskova 29 (Radyo) — Sovyet kıtaları dün akşam saat 18 de aşağıdaki emri yayınlamıştır:

28 eylül günü bir askeri kuvvet, birinci Hiçya yakınlarında kendi mıntıkasında Macar kıtalarını imha etmiştir ve yapılan ani sıçrayışla sonra Kiskâ ve Petferi şehirlerini ele geçirmiştir.

Diğerleri bölgesinin bir şehri olan Segetvar ve bir demiryolu kavşağı olan Pestteri şehirlerini ele geçirmiştir.

(Devamı sahife 3, sütun 1 de)

Moskova Büyük Elçiliğine tayin edilen Selim Sarper

Selim Sarper Moskova Sefirliğine tayin edildi

Reisicumhur, dün Başvekil, Hariciye Vekili ve yeni Moskova sefirini öğle yemeğine kabul ettiler

Ankara 29 (TASVİR) — Reisicumhur İsmet İnönü, Başvekil Şükrü Saraoğlu, Hariciye Vekili Hasan Saka ve yeni Moskova Sefiri eski elçi Selim Sarper'i öğle yemeğine davet buyurmuşlardır.

YENİ MOSKOVA BÜYÜK ELÇİSİNİN HAL TERCÜMESİ

14 haziran 1888 de İstanbulda doğmuştur, evlidir ve iki çocuğu vardır.

(Devamı sahife 3, sütun 3 de)

KURTARILAN YUNANİSTANDAN

Yunan çetecileri bir Alman garnizonunu nasıl basmışlar

Yazan: Kadri Kayabal

Yunan kuvvetleri Akdeniz Müttefik Başkumandanlığının emrine girdi. Tevkif edilen eski Bulgar hükûmet erkânı Ruslara teslim olundu.

Sofya, 29 (A.A.) — Anadolu ajansının hususi muhabiri Cevdet Dağaç bildiriyor:

Makedonya kurtuluş ordusunu kurmuş olan General Apostolovski ile Pano Andref, Mareşal Tolbuhin nümayişli General Tempa ile beraber, dünyada bir Makedonya kurtuluş hareketinin başlamasından bahsetmek üzere, buraya gelmişlerdir. General Apostolovski, siyasi komiteyi olan Andjiptv'e birtakım genişletme toplantısında aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Makedonya milletinden, sonuncusuna kadar bütün Makedonya milleti bahsedebilir. Onun haricinde kimsenin söz söylemeğe hakkı yoktur. Makedonya müstakil bir memlekettir. Bu sırada bir kısım milletlerle aynı devirli kâh olmuş olmuş Yugoslavyaya ilhak etmiştir. Makedonya, bütün cenup Slavlarını ihtiva eden federal bir Yugoslavya çerçevesi içinde olsak herkesin hürriyet içinde, hayatını ve demokratik hakların tanınmasını temiyecaktır.

General sözlerini şu surette bitirmiştir:

Hiçbir tarihi hadisenin içinde bulunmuş bir Makedonya için savaşıyoruz.

Bu bölgenin hududları Ohriye ve Selânikten Kimlenoye ka- dar olan havaliyi ihtiva eder. Ordumuz 20 bin kadar da gönüllü

BULGARLAR VE MAKEDONYA

Ankara 29 (Radyo gazetesi) — Churchill'in bahsettiği bir dil bulunmuş olduğu Bulgaristan da bugünlerde Makedonya meselesile alâkadar olduğu Sofyadan gelen aynen telgraflardan anlaşılmaktadır.

Bulgar hükûmetinin alâkalı tatlı Trakya ve Makedonya hakkını tanıdıklarını sağlamak için bir hayli bir Sofyaya gelmiştir bildirmiştir.

(Devamı sahife 3, sütun 4 de)

Yunan kuvvetleri Akdeniz Müttefik Başkumandanlığının emrine girdi. Tevkif edilen eski Bulgar hükûmet erkânı Ruslara teslim olundu.

Sofya, 29 (A.A.) — Anadolu ajansının hususi muhabiri Cevdet Dağaç bildiriyor:

Makedonya kurtuluş ordusunu kurmuş olan General Apostolovski ile Pano Andref, Mareşal Tolbuhin nümayişli General Tempa ile beraber, dünyada bir Makedonya kurtuluş hareketinin başlamasından bahsetmek üzere, buraya gelmişlerdir. General Apostolovski, siyasi komiteyi olan Andjiptv'e birtakım genişletme toplantısında aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Makedonya milletinden, sonuncusuna kadar bütün Makedonya milleti bahsedebilir. Onun haricinde kimsenin söz söylemeğe hakkı yoktur. Makedonya müstakil bir memlekettir. Bu sırada bir kısım milletlerle aynı devirli kâh olmuş olmuş Yugoslavyaya ilhak etmiştir. Makedonya, bütün cenup Slavlarını ihtiva eden federal bir Yugoslavya çerçevesi içinde olsak herkesin hürriyet içinde, hayatını ve demokratik hakların tanınmasını temiyecaktır.

General sözlerini şu surette bitirmiştir:

Hiçbir tarihi hadisenin içinde bulunmuş bir Makedonya için savaşıyoruz.

Bu bölgenin hududları Ohriye ve Selânikten Kimlenoye ka- dar olan havaliyi ihtiva eder. Ordumuz 20 bin kadar da gönüllü

BULGARLAR VE MAKEDONYA

Ankara 29 (Radyo gazetesi) — Churchill'in bahsettiği bir dil bulunmuş olduğu Bulgaristan da bugünlerde Makedonya meselesile alâkadar olduğu Sofyadan gelen aynen telgraflardan anlaşılmaktadır.

Bulgar hükûmetinin alâkalı tatlı Trakya ve Makedonya hakkını tanıdıklarını sağlamak için bir hayli bir Sofyaya gelmiştir bildirmiştir.

(Devamı sahife 3, sütun 4 de)

Siyasi baskılardan ötürü kapatılan Tasviri Efkâr gazetsinin son sayısı. (Atatürk Kitaplığı)

TELEFON: 20520 SAYI: 1471

İŞ

TASVİR

GÜNLÜK SİYASİ GAZETE

CUMARTESİ 22 EKİM 1949

Rusya Konseyi terkedecekmi?

Sovyetler yılbaşına kadar kat'i karar vermiyecekler

D. Acheson istifa mı edecek?

Hariciyemizde mühim tayin ve nakiller yapıldı

12 Maslahatgüzarla Başkâtip dereceleriyle Merkeze alındı

Bunların yerine merkezden tayinler vaki oldu

Esat Çağanın Valilik için beyanatı

16 EKİMDE

Bursa seçimleri nasıl yapıldı?

Emekliye sevketme modası

Fransa halâ kabinesiz!

Sosyalistler Rene Mayer'i üzüyor

Yeni Başbakan da muvaffak olamazsa Meclis feshedilecek

Burma Lordu Mountbatten'in yeni vazifesi

Tekelden 39 memur tekaüt edildi

Sır Kutusu!

D. Demiryollarında zamlı tarife

Prof. F. Gökay bugün valiliği devir alıyor

Profesör dün öğleden sonra vilâyette tebrikleri kabul etti

Başbakanın peşisıra

Şarkın nabzını yokladık

Yazan: Adnan Aktan

Şehir Meclisinin verdiği karar

Şehir Tiyatrosunda çalışan artistler sınıflandırılacak

ATATÜRK'ün mânevî evlâdı

Ülkü dün nikâhlandı

Istanbul'un elektiriği

Sabahaddin Ali muhakemesi

Bahtsız Erzincan'ın Şimşir Tarakları

Tasviri Efkâr gazetesinin kapanmasından sonra 1945 yılında Cihad Baban ile birlikte Tasvir adı ile çıkarttığı gazete. (Atatürk Kitaplığı)

Beyoğlunda kurduğu ilk modern kitapevi logosu. (Simurg, sayı 2-3, Ekim 20

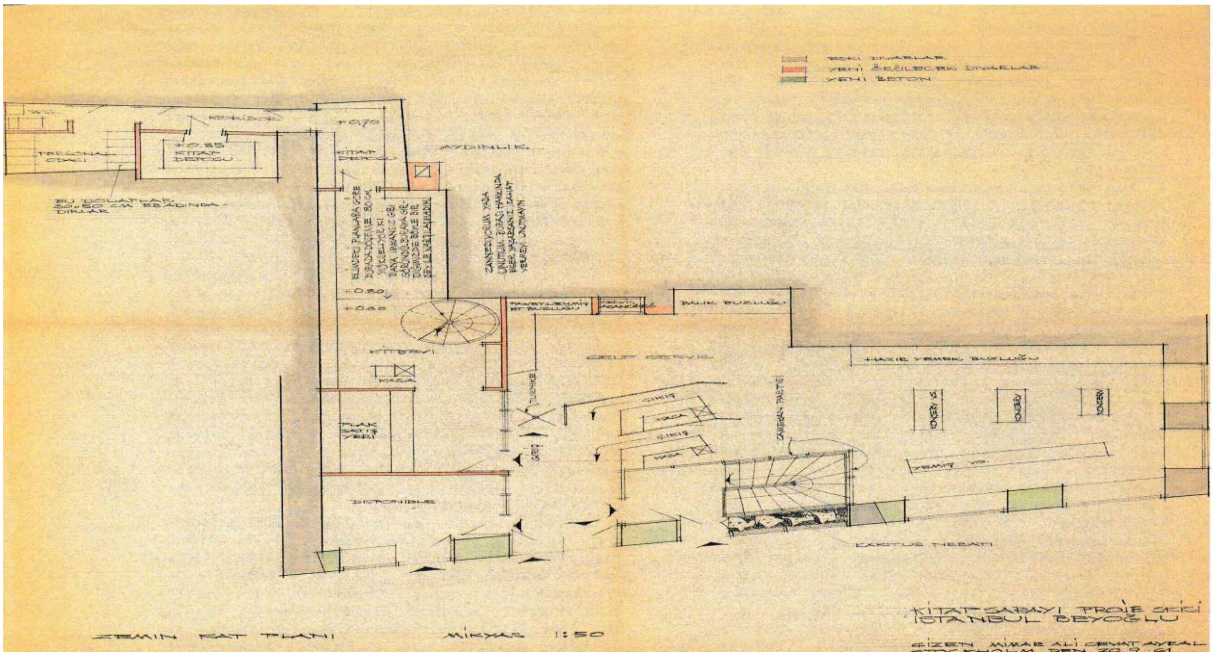

GEN KİTAPSARAYI PLANI, (SİMURG, a.g.e)

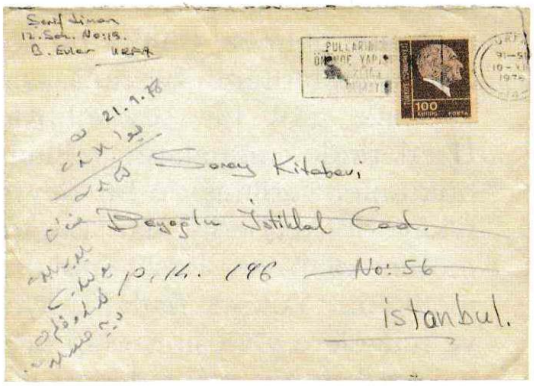

Şerif Duman
12. Sok. No:19.
B. Evler URFA

21.9.76

Sayın Kitabevi

Divan Değoğlu İstiklal Cad.

10.14.196 No:56

İstanbul.

Muhterem Şerif Bey,

1976 da yolladığınız mektup ancak bugün elime geçti !! kitap Sarayın ressamlık idüm. kütüphane 1962 de kapandı.. bina da yıkılarak yerine giyim eşyası mağazası yapıldı. Mektubunuz şurada burada dolaş mış, eski hobicisi rahmetli, bunu tesadüfen görünce verdi !

İstediğiniz kitaplar, dağıtım yerinde de yoktur. Sahaflarda (Bayazıd) zaman zaman bulunur

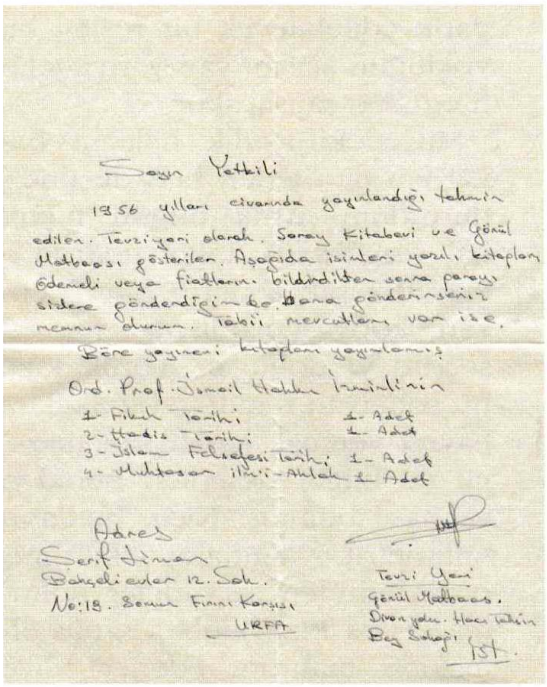

Sayın Yetkili

1356 yılları civarında yayınlandığı tahmin edilen. Tevziyatı olarak. Sarayı Kitabevi ve Gönül Matbaası gösterilen. Aşağıda isimleri yazılı kitapları Ödemeli veya fiatlarını bildirdikten sonra paraya sitere göndereceğim bana gönderinsenize memnun olurum. Tabii nevcutları var ise.

Bize yayınevi kitapları yayınlamış

Ord. Prof. İsmail Hakkı İzmirlinin

1- Fıkıh Tarihi 1- Adet
2- Hadis Tarihi 1- Adet
3- İslam Felsefesi Tarihi 1- Adet
4- Muhtasar ilmi-Ahlak 1- Adet

Adres
Şerif Duman
Bahçelievler 12. Sok.
No:19. Sanayi Fırını Karşısı
URFA

Tevzi Yeri
Gönül Matbaası.
Divan yolu. Hacı Tahsin
Beş Sokağı. İST.

münkün olmuyor. Sordum, bulunduğu tahdide, fiatları, üç aşağı beş yukarı şöyledir.

Fıkıh tarihi 60.-
Hadis " 50.-
İslam felsefesi 60.-
ilm-i ahlak 40.-

Eğer hâlâ bulamadınız ve istiyorsanız, sahaflardaki tanıdık kitapçılara rica eder, bulunduktan sonra size ödemeli gönderme lerini sağlarım.

Sayfalar sunarım efendim.

Ziyad Ebüzziya
(Şahsen)

P.K. 440
İstanbul

[sol] Urfa'dan yazan Şerif Duman'ın mektubu ve zarfı.
[sağ] Ziyad Bey'in Şerif Duman'a cevabi mektubu.

GEN KİTAPSARAYI kapandıktan sonra Ziyad Bey'e gelen istek mektupları. (Simurg, a.g.e.)

تقويم وقايع

Osmanlı Devleti'nde yayın hayatına giren ilk resmi gazete Takvim-i Vekayi.(1831)